

BALOGH ANDRÁS

DÉLKELET-ÁZSIA TÖRTÉNELME

1945-TŐL NAPJAINKIG

BALOGH ANDRÁS

DÉLKELET-ÁZSIA TÖRTÉNELME
1945-től napjainkig

BALOGH ANDRÁS

DÉLKELET-ÁZSIA
TÖRTÉNELME
1945-től napjainkig

Budapest, 2016

Az indonéz történelem 1945 és az 1970-es évek közötti időszakát tárgyaló fejezeteit
Tarbay Gabriella írta.

A képeket és a térképeket Varga Gyula válogatta.

© Tarbay Gabriella, Balogh András, 2016

ISBN 978-963-312-248-8 [pdf]

www.eotvoskiado.hu

Felelős kiadó: az ELTE Bölcsészettudományi Kar dékánja
Tipográfia: Bornemissza Ádám
Borító: Csele Kmotrik Ildikó

A szerző köszönetét nyilvánítja azoknak, akik különös mértékben hozzájárultak a könyv megírásához, illetve megjelenéséhez.

Ennek a Délkelet-Ázsiát a kezdetektől napjainkig tárgyaló műnek a megírásában nagyban támaszkodtam kitűnő történészek, régészek, nyelvészek, etnográfusok, közgazdászok és szociológusok műveire, arra a csaknem előzmény nélküli nemzetközi szakirodalomra, amelynek zöme az elmúlt hat évtizedben jelent meg. Különösen sokat merítettem az úttörő szerepet vállaló D. G. E. Hall, Norman G. Owen, Nicholas Tarling és D. R. SarDesai monográfiáiból, akiknek a délkelet-ázsiai régió egységét hangsúlyozó szemlélete számomra inspirációt jelentett. Hálás vagyok Tarbay Gabriellának, az Indonéz szigetvilág történelme fontos fejezeteinek megírásáért és Varga Gyulának a képek és a térképek értő válogatásáért. Mindketten az egész mű szerkezetét és az egyes megfogalmazásokat illetően számos javaslatot tettek, amelyeket magamévá tettem. Sokat hasznosítottam Jelen Jánosnak a Khmer Állam legrégebbi történetét feldolgozó munkáiból. A könyv megírását és megjelenését kezdettől fogva bátorította és segítette Dezső Tamás, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsész Karának dékánja és Maruzsa Zoltán, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Történeti Intézetének titkára. Sokat köszönhetek a magyar Külügyminisztériumnak, amely tudomásul vette, hogy a minisztérium munkatársaként időm egy részét tudományos kutatásra fordítom, később pedig lehetővé tette Délkelet-Ázsia legmodernebb fejleményeiről a rendszeres konzultációkat. Sokat jelentett az, hogy a szingapúri központú Ázsia–Európa Alapítvány kormányzójaként több mint egy évtizedes kapcsolatot tartok Délkelet-Ázsia mind a tizenegy országának politikai és gazdasági vezetőivel, tudományos intézeteivel és kutatóival. Köszönettel tartozom Bakos Katalin munkatársamnak a könyv leírásáért és végső formájának kialakításáért.

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐSZÓ AZ ELEKTRONIKUS KIADÁSHOZ	10
ELŐSZÓ	11
<i>Lehet-e, kell-e Délkelet-Ázsiát történelmi és modern egységnek tekinteni?</i>	<i>11</i>
<i>A felhasznált forrásokról és szakirodalomról</i>	<i>14</i>
<i>Nemzetközi tudományos előzmények</i>	<i>15</i>
<i>A könyvben használt földrajzi és személynevek írása</i>	<i>16</i>
 I. A FÜGGETLENNÉ VÁLÁS	 19
A GYARMATOSÍTÓ HATALMAK UTÓVÉDHCARAI	19
<i>Mianmar (1945–1948)</i>	<i>21</i>
<i>Indonézia (1945–1949)</i>	<i>24</i>
<i>Kambodzsa (1945–1953)</i>	<i>27</i>
<i>Laosz (1945–1953)</i>	<i>29</i>
<i>Vietnam és az első indokínai háború (1945–1954)</i>	<i>31</i>
<i>Malajzia (1945–1963)</i>	<i>35</i>
<i>Szingapúr (1945–1965)</i>	<i>40</i>
<i>Brunei (1945–1984)</i>	<i>44</i>
 II. A FÜGGETLEN DÉLKELET-ÁZSIAI ÁLLAMOK	 47
A VÁLTOZÁSOK SZELE (Általános áttekintés)	47
DEMOGRÁFIAI VÁLTOZÁSOK	
<i>(Demográfiai robbanás, urbanizáció, környezetrombolás)</i>	<i>57</i>
A NÖVEKEDÉS EREDMÉNYEI ÉS ÁRNYOLDALAI	61
DÉLKELET-ÁZSIA FÜGGETLEN ORSZÁGAINAK	
ELTÉRŐ FEJLŐDÉSI ÚTJAI	62
<i>Thaiföld</i>	<i>62</i>
<i>A thai politika új keretei (1945–1947)</i>	<i>62</i>
<i>Phibun Songkhran marsall diktatúrája (1948–1957)</i>	<i>65</i>
<i>Sarit és Thanom marsallok diktatúrái.</i>	
<i>A demokratikus diákmozgalom sikere (1957–1975)</i>	<i>70</i>
<i>A demokraták és a hadsereg közötti küzdelem</i>	
<i>újabb fordulatai (1975–2000)</i>	<i>74</i>
<i>Thaksin Shinawatra kormányzása (2000–2006)</i>	<i>80</i>
<i>Az ördögi kör folytatódik: katonai puccsok, választások, újabb puccsok</i>	
<i>(2006–2016)</i>	<i>84</i>

<i>A Fülöp-szigetek</i>	89
<i>Kísérlet a pluralista demokrácia megteremtésére (1946–1965)</i>	89
<i>Marcos diktatúrája (1965–1986)</i>	92
<i>Újabb nekirugaszkodás (1986–)</i>	94
<i>Mianmar</i>	97
<i>Indonézia</i>	105
<i>A Sukarno-korszak (1949–1965)</i>	105
<i>Az Új Rend. Suharto diktatúrája (1965–1998)</i>	111
<i>Az Új Rend összeomlása (1998)</i>	117
<i>Demokratizálódás és káosz. Habibie levelezényli</i> <i>az átmenetet (1998–1999)</i>	121
<i>Wahid, a liberális muszlim miniszterelnök (1999–2001)</i>	123
<i>Szeparatizmus és terrorizmus. Megawati Sukarnoputri</i> <i>elnöksége (2001–2004)</i>	126
<i>Stabilitás és demokrácia – Yudhoyuno sikeres évtizede (2004–2014)</i>	129
<i>Vietnam</i>	132
<i>A megosztott Vietnam (1954–1965)</i>	132
<i>A második indokínai háború (1965–1975)</i>	139
<i>Az egyesített Vietnam első évtizede (1975–1986)</i> <i>(Saigon bevételétől a Doi Moi meghirdetéséig)</i>	145
<i>Új „kistigris” születik? (1986–)</i>	151
<i>Kambodzsa</i>	157
<i>A Szihanuk-korszak (1953–1970)</i>	157
<i>A Khmer Köztársaság (1970–1975)</i>	160
<i>A Vörös Khmerek rémuralma (1975–1979)</i>	162
<i>Az elhúzódozó konszolidáció évei (1979-től)</i>	167
<i>Gazdasági növekedés és belpolitikai hacok (2000–2016)</i>	171
<i>Laosz</i>	173
<i>Malajzia</i>	177
<i>Az egyedülálló közigazgatási rendszer, mint a független</i> <i>Malajzia nélkülözhetetlen alapja</i>	177
<i>A „pozitív diszkrimináció” sikere</i>	180
<i>„Gazdasági csoda” a Mahathir-korszakban</i>	183
<i>Abdullah Badawi tündöklése és bukása</i>	188
<i>Stabilitás és gyors növekedés.</i> <i>Najib Abdullah Razak liberális nyitása</i>	190
<i>Szingapúr</i>	193
<i>Brunei</i>	199
<i>Kelet-Timor</i>	203

III. UTÓSZÓ HELYETT: A DÉLKELET-ÁZSIAI INTEGRÁCIÓ FELÉ ...	209
IRODALOM	213
INDEX	219
KÉPMELLÉKLET	225
I. FEJEZET – A FÜGGETLENNÉ VÁLÁS.....	227
II. FEJEZET – A FÜGGETLEN DÉLKELET-ÁZSIAI ORSZÁGOK	239
A. A politikai vezetők arcképcsarnoka	239
B. A modern Délkelet-Ázsia jellegzetes városképei és tájai	249
TÉRKÉPEK.....	265
A MAI DÉLKELET-ÁZSIAI ORSZÁGOK TÉRKÉPEI	267

ELŐSZÓ AZ ELEKTRONIKUS KIADÁSHOZ

A *Bevezetés Délkelet-Ázsia történelmébe* című, magyar nyelven egyedülálló, de ebben a szerkezetben és formában a nemzetközi tudományos irodalomban sem létező monográfia 2015-ben jelent meg az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának kiadásában, az Eötvös Kiadó gondozásában. 2016 közepére nyilvánvalóvá vált, hogy a könyv az egyetemi oktatásban a téma iránt mutatkozó igényeket csupán részben elégítette ki, egyfelől az alacsony példányszám, másfelől a nagy nyomtatott terjedelem miatt.

Kézenfekvő megoldásként merült fel a mű rövidített, elektronikus formájú kiadása. Az ELTE Bölcsészettudományi Kara dékánjának kezdeményezésére és az ELTE támogatásával a szerző elvégezte a szükséges tartalmi és formai változtatásokat az elektronikus megjelenítés számára. Az eredeti szöveg jelen változata a második világháború óta eltelt éveket, ezen belül Délkelet-Ázsia tizenegy országának függetlenné válását és független állami létük napjainkig tartó korszakát mutatja be. A könyv a délkelet-ázsiai térség országainak politikatörténeti és nemzetközi politikai összefüggéseit helyezi előtérbe. A tárgyalta országok: Brunei, a Fülöp-szigetek, Indonézia, Kambodzsa, Kelet-Timor, Laosz, Malajzia, Mianmar (Burma), Szingapúr, Thaiföld és Vietnam. A most kiadásra kerülő műben összefoglaló és az egyes országok történelmével foglalkozó fejezetek egyaránt jelen vannak. A felhasználókat név- és tárgymutató, a témára vonatkozó irodalom jegyzéke és többnyire ismeretlen vagy csak szűk körben ismert fotók segítik a tájékozódásban.

Ennek a különleges műnek a szerzője, Balogh András történész professzorként és diplomataként több évtizeden át volt szoros kapcsolatban Délkelet-Ázsia több országával (öt évig dolgozott Thaiföldön, tíz évig volt kormányzója a szingapúri székhelyű ÁzsiaEurópa Alapítványnak). Könyvében sikerrel ötvözi a tudományos megbízhatóságot az olvasmányossággal.

Hunyady András
az ELTE Eötvös Kiadó ügyvezető igazgatója

Budapest, 2016. május 25.

ELŐSZÓ

Délkelet-Ázsia egészéről eddig Magyarországon történeti munka még nem jelent meg. A térség növekvő jelentősége, modern világgazdasági és világpolitikai pozícióinak gyors erősödése, a Délkelet-Ázsia iránt világszerte mutatkozó egyre nagyobb érdeklődés indokoltta teszi, hogy Magyarországon is születessék olyan mű, amely ennek a térségnek az általános történelmi háttéréről, különös tekintettel a XX. és XXI. századi folyamatiról tájékoztatást nyújt. Reményeim szerint a könyv használható lesz az egyetemi oktatásban, az ismeretterjesztésben, és a történettudomány, a szociológia és a politológia is támaszkodhat a jelen monográfiában feltárt tényekre és összefüggésekre.

Lehet-e, kell-e Délkelet-Ázsiát történelmi és modern egységnek tekinteni?

A délkelet-ázsiai térség együttes tárgyalása a nemzetközi szakirodalomban nem tekint vissza hosszú időszakra, általános művek csak a II. világháború után kezdtek megjelenni. Ez nagyon is érthető, hiszen maga a „Délkelet-Ázsia” fogalom is egészen új, csak a világháború éveiben jelent meg. Azóta ez az új fogalom szédületesen gyors karriert futott be: elterjedt a térség valamennyi országában és a nemzetközi diplomáciai, politikai és gazdasági életben egyaránt. Ma már nem képezi vita tárgyát, hogy „Délkelet-Ázsia” olyan kategória, amelynek nemcsak a modern közigazgatásban és a nemzetközi kapcsolatokban van értelme, hanem az elmúlt évszázadokban is sajátos kulturális, gazdasági és politikai egységet alkotott.

Hosszú időn keresztül az egyes országokat jól ismerők előtt is rejtve maradtak ennek a térségnek másoktól megkülönböztető közös vonásai. Nem volt ugyanis köztudott, hogy történelmileg folyamatos és érdemi érintkezés létezett a régió országai között, amelyek a múltban hosszú időn át vallási, kulturális és gyakran politikai egységet alkottak. A sokáig általánosan elfogadott hagyományos nézet szerint csak annyira értelmes fogalom Délkelet-Ázsia, hogy nem tartozik a két nagy történeti-kulturális-politikai egységhez, vagyis Kínához és Indiához. Ennél azonban sokkal többről van szó. Az egész óriási térségre jellemző közös történeti, valamint modern gazdasági és politikai sajátosságok közé tartoznak a következők:

- Minden délkelet-ázsiai nép északról, a mai Kína különböző területeiről telepedett be az elmúlt néhány ezer év folyamán.
- Már az i. e. III. századtól kezdődően, előbb Vietnamban, majd az időszámításunk utáni II–III. századtól mind a szárazföldi Délkelet-Ázsiában, mind a szigetvilágban megjelentek az első államkezdeményezések.
- Délkelet-Ázsia minden népe (a vietnamiak kivételével) saját, indiai eredetű írást hozott létre. Az önálló írásrendszerek száma több mint ötven, és ma a térség orszá-

gainak többsége a saját írását használja. Az egyes országokat érintő külső hatások igen hasonlóak: csaknem másfélezer éven keresztül kulturálisan és vallásilag a legjelentősebb befolyás Indiából érte a délkelet-ázsiai népeket, jellemzően mindenütt hindu vagy buddhista magaskultúra nyomaival találkozhatunk, függetlenül attól, hogy milyen etnikai vagy nyelvi csoportról van szó. A világ építészettörténetének kiemelkedő alkotásai is az indiai, főleg a dél-indiai hatást mutatják. A világviszonylatban is különösen jelentős vallási építmények közé tartozik Angkor Wat, Borobudur, Prambaran, Pagan. Ezek Délkelet-Ázsia egymástól nagyon távol lévő helyein alakultak ki, a mai Kambodzsa, a mai Indonézia és a mai Mianmar területén. Az indianizáció folyamatosan jelen volt (Vietnam kivételével), és meghatározó eleme volt a klasszikus kor kultúrájának, politikai berendezkedésének és vallásának. A másik mindenütt jelen lévő hatás a kínai. Ez szinte zavartalanul érvényesült Vietnamban, de jelen volt mindenütt a délkelet-ázsiai gazdaságokban és kultúrákban a folyamatosan érkező kínai kereskedők és telepések révén. Ez a térség soha nem volt elszigetelt, bár egyes tengertől, valamint Indiától távoli területei kimaradtak a globális érintkezésből. (A fejlődés kezdeti stádiumában élő közösségek szinte napjainkig fennmaradtak.) A XV. századig rendszerezsek az arab és perzsa kontaktusok is. A X. századtól jól érzékelhetően, majd a XV. századtól intenzíven megjelent az iszlám. Elsősorban a maláj területeken (a mai Malajziában, Bruneiben és Indonéziában) robbanásszerű gyorsasággal eresztett gyökeret, és ma ezekben az országokban a lakosság jelentős hányada muszlim. A nyilvánvaló külső hatások nem tették Délkelet-Ázsiát India, Kína vagy a muszlim világ másolatává.

- Markáns saját civilizációk alakultak ki, amelyek nem egyszerűen átvették a külföldi mintákat, hanem a saját hagyományaiknak, örökölt és új értékeiknek, valamint érdekeiknek megfelelően átalakították és továbbfejlesztették ezeket. A buddhizmus indiai hanyatlása, majd megszűnése után Délkelet-Ázsiában önállóan fejlődött. Az ugyancsak indiai eredetű helyi írásrendszerek egyik régebbi vagy jelenleg használatos indiai írásnak sem változtatás nélküli átvételei. A jelenlegi délkelet-ázsiai kultúra szintézisét jelenti az itteni ősi anyagi és szellemi örökségnek, a hindu, a buddhista, a kínai és a muszlim hozzájárulásnak, majd az európai és amerikai eszméket, gondolkodásmódot és technikai vívmányokat integráló modernizációnak.
- A hagyományos gazdaságban szintén megvannak a közös vonások. Ezek elsősorban az öntözéssel szoros kapcsolatban álló rizskultúra általánossá válásában, valamint a fűszernövények termesztésében mutatkoztak meg. Délkelet-Ázsia egymástól távol eső részei között is az I–II. századtól, vagyis a legkorábbi államok megjelenésétől kezdve intenzív kereskedelmi és kulturális kapcsolatok alakultak ki. Ezekkel egy időben az egész térség, különösen a part menti területek egy olyan születő világgazdasági, világpolitikai és világkereskedelmi rendszernek lettek részei,

amely összekapcsolta Kínát, Indiát, Perzsiát és a Közel-Keletet. Közös vonás az is, ez nyilván a természeti körülményekkel és magával az öntözéssel nagymértékben összefüggött, hogy olyan uralmi formák alakultak ki, amelyeket indiai eredetű kifejezéssel dévárádzsa (istenkirályság) intézményrendszernek szoktak nevezni. A dévárádzsa rendszer, amely legmarkánsabban a Khmer Birodalom működését határozta meg, az európai hagyományoktól eltérően, az európai mintákat egyáltalában nem ismerve és követve, centralizált és bürokratikus államok kialakulásához vezetett.

- Meghatározó közös „élménye” volt az egész térségnek, Mianmartól az indonéz szigetvilágig, nevezetesen Jávaig, a mongol–kínai hódítás, amely egyes meglévő államokat véglegesen felszámolt, azonkívül olyan népmozgásokat indított meg vagy erősített fel, amelyek hozzájárultak egész Délkelet-Ázsia mai etnikai képének a kialakításához.
- A XVI. századtól kezdve új külső hatás jelent meg, amely az egész térségre jellemző, és erőteljesen befolyásolta a térség későbbi világgazdasági és világpolitikai integrálódását és a modern államok jellegét, illetve természetét. Ez az európai hódítás, amely a XVI. századtól kezdve nem egyenletesen és nem minden területre kiterjedően a XIX. század második feléig terjedő időszakban folyamatosan bontakozott ki. Ennek eredményeképpen a térség 10 országa közül 9 vált gyarmattá vagy protektorátussá, egyedül Thaiföld őrizte meg szuverenitását, de úgy, hogy az igen jelentős nyugati típusú modernizációt saját maga kezdeményezte.
- Az európai (valamint a Fülöp-szigetek esetében a XIX. század végétől amerikai) gyarmatosítás kezdettől fogva megteremtette az antikolonialista törekvéseket és mozgalmakat, és elősegítette a független államiság eszméjének megszületését.
- A XIX. század második felétől két fő eszmei és mozgalmi irányzat jelent meg és harcolt az idegenek és egymás ellen. Az egyik a nacionalizmus, a másik a kommunizmus.
- Minden délkelet-ázsiai nemzet történetében a II. világháború, nevezetesen a hagyományos gyarmattartók megalázó veresége visszafordíthatatlan folyamatokat indított el. A függetlenségi mozgalmak, bár nagyon különböző célokat fogalmaztak meg, a délkelet-ázsiai országok többségében a világháború utáni években teljesen vagy részlegesen diadalmaskodtak.
- Délkelet-Ázsia 10 államának a függetlenné válás után döntenie kellett a gazdasági és politikai rendszer megválasztásáról, illetve a követendő nemzetközi orientációról. A világháborút követő három évtized éles politikai küzdelmeknek, forradalmaknak, polgárháborúknak és háborúknak a kora volt. A XX. század 80-as éveitől kezdve az elhúzódó válságoktól, kaotikus viszonyoktól és katonai diktatúráktól sújtott országok egy része „kistigrissé” vált, amelyeket igen gyors gazdasági növekedés, a magántulajdon és a piacgazdaság elveinek elfogadása, valamint az eddigieknél sokkal nagyobb társadalmi és politikai stabilitás jellemez.

- Megkezdődött és az országok többségében sikeresen, bár visszaesésekkel halad a demokratikus értékek és a jogállamiság eszméinek uralomra jutása.
- A régió gyors növekedése, egyre szervezettebb kapcsolatai a világgazdasággal, valamint érdekeik józan mérlegelése megkövetelte a regionális integrációs szervezetek létrehozását. A legszámtöbb „saját” integrációs szervezet az ASEAN, mely nemzetközileg is figyelemreméltó eredményeket ért el.

Délkelet-Ázsia együttes tárgyalása nem jelenti az egyes országok konkrét történeti folyamatainak elhanyagolását. A térség közös vonásainak hangsúlyozása mellett valamennyi ország sajátos fejlődését is igyekszünk nyomon követni.

A felhasznált forrásokról és szakirodalomról

A klasszikus kor forrásai viszonylag későn kerültek be az európai tudományosság látókörébe. Ennek több oka van, elsősorban az, hogy Európa a térséget csak a XIX. század elejétől-közepétől vette úgy birtokba, hogy európai kutatók, társadalomtudósok és orientalisták is tanulmányozni kezdték Délkelet-Ázsiát. A másik ok a hagyományos vezető, és velük együtt az írástudó rétegek történelmi veresége az európai behatolással, ami azt is jelenti, hogy megszűnt az a tudományos és kulturális kontinuitás, amely a hagyományos történelmi források megbecsülését és felhasználását jelentette volna. Már az európai behatolás előtt megkezdődött az iszlamizáció és a spanyol hódítással együtt a kereszténység terjedése. A vallásváltás azt is jelentette, hogy a hagyományos hindu és buddhista kultúrák által használt íráskor megszűntek létezni az indonéz szigetvilágban, Malájföldön és a Fülöp-szigeteken. A klasszikus kor forrásainak a feltárását az is késleltette, hogy a nem kőbe véselt feliratok, vagy reliefek, a sajátos forró és esős trópusi éghajlat miatt nagy számban pusztultak el.

Az elsődleges források között különösen értékesek a helyi krónikák. Ezek a királyi és arisztokrata családok tulajdonát képezték, de nem kerültek be az európai tudományosság vérkeringésébe a legutóbbi időkig. A források másik igen fontos kategóriáját a különféle kőbe véselt feliratok képezik. Számtöbb részük európai kutatók általi megfejtése csak a XIX. század végétől kezdődött. Ebben óriási szerepet játszott Georges Coedes, aki Kambodzának, Jávának és más területeknek a feliratait újra felfedezte vagy megfejtette. Ezek ma rendelkezésre állnak, és mi magunk is merítettünk ezekből a forrásokból. A források harmadik kategóriáját a kínai feljegyzések alkotják. A kínaiak az elmúlt másfélszáz évben rendszeresen látogatták a szigetvilágot és a szárazföldi Délkelet-Ázsiát. A különféle kínai krónikák, jelentések, beszámolók egyre nagyobb számban lettek ismertek, köztük több általunk is használt forráskiadvány. Az utóbbi időben a régészeti feltárások is segítenek a délkelet-ázsiai történelem rekonstruálásában.

A XVI. századtól kezdve rendszeres európai feljegyzések is megjelentek. Nagy számban állnak rendelkezésre levéltári források Hollandiában, Angliában, valamint Portugáliá-

ban és Spanyolországban. Franciaországban szintén tetemes nagyságú levéltári anyag található. Ezeket nagymértékben használtuk a XVI–XVIII. század történetének leírásakor. A XX. századtól kezdve, különösen a függetlenné válás után, ugyanolyan bőségben tanulmányozhatók a források Délkelet-Ázsiában mint Európában, és lényegében hasonló természetűek. A délkelet-ázsiai régió különböző országainak adatait elsősorban az Egyesült Nemzetek Szervezete, az IMF, a CIA, az ASEAN és más ismert nemzetközi szervezetek statisztikáira építettük fel. A nemzeti adatszolgáltatások is egyre inkább rendelkezésünkre állnak, bár ezek megbízhatósága még kisebb, mint a nemzetközi statisztikáké. A XX. és XXI. században Délkelet-Ázsiában is fontos forrást képeznek a napilapok, a folyóiratok és egyre inkább a tudományos igényű monográfiák, az egyetemek és kutatóintézetek kiadványai. Érdekes paradoxon, hogy olyan délkelet-ázsiai országokban is, amelyekben éveken keresztül kevésbé érvényesültek a demokratikus jogok, időnként nagyon informatív és többé-kevésbé szabad sajtó működött, amely megkönnyíti a történészek munkáját. Számomra különösen fontos és az óriási forrásanyag értelmezését segítő eszközök voltak a térség minden országában a kutatókkal, gazdasági szakemberekkel, politikusokkal, kormányhivatalnokokkal, helyenként a régi arisztokrácia tagjaival történő rendszeres eszmecsere.

Az általunk használt legfontosabb forrásokat, csakúgy mint az általános irodalmat a könyv végén található irodalomjegyzék tartalmazza.

Nemzetközi tudományos előzmények

Hat-hét évtizeddel ezelőtt még nem született egységes felfogású történeti munka Délkelet-Ázsiáról. Ezt követően egyre-másra születtek a terület különböző térségeinek egységét hangsúlyozó történeti művek. Ezek szerzői előtt már egyértelmű volt Délkelet-Ázsia legfontosabb sajátosságainak közössége vagy hasonlósága. Ezt az általunk követett szemléletmódot a térséggel foglalkozó legjelentősebb történészek is képviselték. Ezek közül a következők játszottak kiemelkedő szerepet:

D. G. E. Hall monumentális, több mint ezeroldalas alapműve, az *A History of Southeast Asia* 1955-ben jelent meg. Azóta számos, egyre gazdagabb és modernebb forrásanyagra támaszkodó új kiadás követte. Hall művét jól kiegészítette 1966-ban Nicholas Tarling: *The Cambridge History of Southeast Asia* című, ugyancsak klasszikusnak tartott munkája. Ezt a művet a cambridge-i történelmi sorozat Délkelet-Ázsiával foglalkozó, 1992-ben megjelenő két kötete is magában foglalja. Az átfogó témákat több jeles szerző írta. Hall és Tarling alapvetéséhez kapcsolódik Milton Osborn igen jó reputációjú összefoglalója, az *An Introductory History of Southeast Asia*, amely első ízben 1979-ben jelent meg. A legkiválóbb Délkelet-Ázsia-szakértők együttes munkája a *The Emergence of Modern Southeast Asia*, amely 2005-ben látott napvilágot Norman Owen szerkesztésében Szingapúrban. A több szerző ellenére egységes megközelítésű és egységes elvek alap-

ján szerkesztett mű. Különleges színfolt az indiai SarDesai 1981-ben Delhiben kiadott műve: *Southeast Asia – Past and Present*. Ez a kitűnő szintézis határozottan elutasítja az eurocentrikus megközelítést és nagy hangsúlyt fektet a történelmi folyamat belső, ázsiai tényezőire.

A könyvben használt földrajzi és személynevek írása

Minthogy a Délkelet-Ázsiában élő népek többsége jelenleg is saját, nem latin betűs írást használ, a földrajzi és személynevek korrekt átírása különleges feladatot jelent, és feltételezi az összes nem latin betűs nyelv és a tudományos átírások szabályának ismeretét, ha a tudományos követelményektől nem tekintünk el. Ettől a feladattól eltántorodtunk, nemcsak azért, mert a szerző maga sem ismeri a terület valamennyi írását és átírásuk szabályait, hanem elsősorban azért, mert a nemzetközi tudományos irodalom gyakorlatának megfelelő, többé-kevésbé elfogadott angol átírást követjük. Ennek célja az, hogy a magyar olvasó azonosítani tudja a mianmari, thai, laoszi, kambodzsai és más nem latin betűs írásokkal írt neveket. Mivel a térségben kivétel nélkül mindenütt az angol a második (esetleg az első) nyelv, a gyakorlatban, tehát a sajtóban, útjelző táblákon, feliratokon, légiközlekedésben az angol átírásokkal lehet találkozni. A magyar olvasó számára is ez a fajta átírás biztosítja a könnyebb tájékozódást. A keleti nyelvek magyar helyesírásával kapcsolatos 1981-es akadémiai iránymutatást követjük. Ez az iránymutatás kimondja, hogy „[a] szaktudományok, az idegenforgalom, a postaforgalom, az egyetemi és főiskolai oktatás, a tudományos ismeretterjesztés területén, továbbá a térképeken olyan átírást szokás alkalmazni, amelyet az adott nyelvet beszélő országban hivatalosan előírnak vagy elterjedten ismernek, amelyet a szaktudományok a nemzetközi érintkezésben általában alkalmaznak”. Az általános, meglehetősen laza és szigorúan tudományosnak nem nevezhető átírási szabályok alól kivételt az országok nevei és a legismertebb földrajzi és személynevek tekintetében tettünk. Az országnevek használatáról a Magyar Tudományos Akadémia döntést hozott. Egyes nevekhez pedig hosszú időn át a sajtóban és a tudományos irodalomban is hozzászoktunk. A latin átírású nyelvek esetében általában nincs különösebb gondunk. Az indonéziai és a malajziai nyelvek esetében egyszerűen a modern, hivatalos írást használjuk, kivéve azokat az eseteket, ahol a kortársak egy régebbi átírást használtak. Bizonyos nehézséget okoz a vietnami nevek írása, bár az a tény, hogy latin írásjeleket használnak, jelentős segítséget nyújt, de a tonális vietnami nyelv sajátosságainak megfelelően a magánhangzókat jelekkel látják el, ezeket az európai nyelvekben, hacsak nem kifejezetten tudományos publikációról van szó, nem tudják követni, nyomdatechnikailag is szinte leküzdhetetlen akadályokat jelentett volna számunkra a vietnami helyesírás szabályainak követése. Délkelet-Ázsiában a legrégebbi időktől kezdve jelen vannak a kínai nevek. Több mint másfélszáz év óta a történelmi források számottevő hányada kínai krónikákból származik. Jelenleg a kínai nyelv a hivatalos Szingapúrban, és széles körben elterjedt Malajziá-

ban és Thaiföldön. Mind a legrégebbi, mind a mai kínai nevek átírásánál a nemzetközi gyakorlatot tartjuk irányadónak, de kivételt képeznek azok a földrajzi és személynevek, amelyek a magyar nyelvben már évtizedek óta meghonosodtak.

A XV–XVI. századtól kezdve (egyes helyeken még korábbtól) sok helyen, elsősorban a mai Indonéziában, Malajziában és Bruneiben az arab írás is elterjedt, és a helyi nyelveket is arab írással jelölték. Ma az arab írásbeliség jelentősen visszaszorult a vallási szférára, kivéve Bruneit és a jawinak nevezett maláj írást használó dél-thaiföldi tartományokat.

I. A FÜGGETLENNÉ VÁLÁS

A GYARMATOSÍTÓ HATALMAK UTÓVÉDHARCAI

A délkelet-ázsiai gyarmati uralom széthullása történelmi összefüggésben egy robbanásszerű gyorsasággal lezajló folyamat volt. A II. világháború éveiben az egész térségben a több évszázadon át kialakult gyarmati rendszer véglegesen megrendült, és a világháborút követő néhány éven belül a térség összes állama függetlenné vált. Ez az általános megjegyzés nem rejtheti el azt, hogy nem egy csapásra és nem automatikusan következett be a függetlenség megszerzése. A folyamat hosszú éveken át zajlott, bár ez a hosszúság egyáltalán nem mérhető a gyarmati uralom kialakulásának évszázadaihoz, azokhoz az évszázadokhoz, amelyek a XVI. századtól a XX. század elejéig tartottak. A függetlenné válás azonban nem azonnal és főleg nem harcok nélkül következett be. Nagyon nagy különbségek voltak az egyes országok között a függetlenné válás módszereiben, a nemzeti mozgalmak jellegében, céljaiban, társadalompolitikai és nemzetközi politikai irányultságában, a gyarmati hatalmak magatartásában, és természetesen a folyamat egészét befolyásolta az egyes országok belső gazdasági, társadalmi és politikai viszonyainak sokfélesége is. Közös vonásként azonban meg lehet állapítani azt, hogy a gyarmatosító hatalmak közül egyik sem mondott le önként a pozíciójáról, bár a módszerek különbözőek voltak. Erőszakos rekolonizációs tevékenység mutatkozott meg a francia és a holland anyaországok részéről, és sok tekintetben ez igaz a brit birodalom magatartására is. Hosszú felszabadító háborúk jellemezték Vietnam, Indonézia és bizonyos mértékig Mianmar és Malájföld felszabadulási folyamatát is. 1945-ben még nem lehetett tudni azt, hogy az egyes gyarmati országok milyen keretek között és milyen irányba fognak elindulni. A II. világháború után hatalmi vákuum alakult ki, amikor is a gyarmati hatalmak pozíciói igen nagy mértékben megrendültek, és a visszatérési törekvéseikben, annak módszereiben is különböző vonások mutatkoztak. A legáltalánosabb vonás az volt, hogy egyes helyeken többgenerációs múlttal, másutt szinte egyik pillanatról a másikra erőteljes nemzeti mozgalmak alakultak ki és a vezető ideológia a nacionalizmus lett. Emellett megjelentek a térség minden országában a különböző kommunista szervezkedések, és a kommunista mozgalmak a legtöbb esetben összefonódtak a nemzeti törekvésekkel. Úgyisntén közös vonás, hogy részben a gyarmatosítók által kialakult új határok között különböző etnikai és vallási közösségek éltek, következésképpen a térség egészében előtérbe kerültek az egyes nemzeti, etnikai, vallási kisebbségek függetlenségi törekvései is. Olyannyira általános volt a hagyományos gyarmatosítók visszatérési szándéka, hogy még a térség egyetlen független állama, a Thai Királyság esetében is felvetődött, legalábbis átmeneti időszakra, hogy brit protektorátus alá kell helyezni. A meggyengült brit birodalom mindent megtett még a mianmari pozíciók megtartásáért is, sőt azon kívül, hogy

malájföldi, szingapúri, borneói birtokait megtartsa, vagy legalábbis úgy alakítsa át, hogy a brit pozíciók megmaradjanak, még arra is vállalkozott, hogy a háborúban súlyos vereséget szenvedett franciák és hollandok birtokait a britek segítettek újragyarmatosítani, szándékuk szerint abból a célból, hogy visszaadják ezeket „jogos” tulajdonosaiknak. A II. világháborút követően az egyes országok függetlenné válása azonban megállíthatatlan folyamat volt.

A történészek számára ugyanúgy, mint az egyes országok politikai erői számára nem is olyan egyszerű azt megállapítani, hogy az egyes országok mikor is váltak ténylegesen függetlenekké. Ez az egyes politikai erők beállítottságától, történelmük interpretálásától nagymértékben függ. Afelől nem lehet kétségünk, hogy az első független államnak Thaiföldet kell megjelölni, minthogy ez az ország soha nem került formális gyarmati fennhatóság alá. Thaiföldet a Fülöp-szigetek követte, ahol valóban nagyon nehéz pontosan megmondani a függetlenség kikiáltását. A Fülöp-szigeteken, csakúgy, mint az összes, japánok által megszállt országban, a japánok mindenütt kikiáltották a függetlenséget, ezt azonban a hagyományos gyarmatosító hatalmak és a velük később örömmel, vagy kényszerűségből szövetkezett helyi politikai erők nem fogadták el, vagyis a függetlenség kikiáltásának dátumát nem a japánok által adott függetlenség napjaként ünneplik. Igazából a hivatalos Fülöp-szigeteki függetlenség dátumára három évszámot is meg szoktak jelölni. Az egyik a japánoktól kapott függetlenség, a másik arra történő emlékezés, hogy az amerikaiak korábbi ígéretüket betartva, közvetlenül a II. világháború után függetlenné deklarálták a Fülöp-szigeteket, ám jelenleg a Fülöp-szigetek hivatalosan ismételtlen változtatott a függetlenség kikiáltásának napján, kifejezve nemzeti törekvésüket, visszanyúltak a spanyolok elleni sikeres függetlenségi háború időszakára, és ebből következően 1898. június 12-ét jelölték meg. A következő, megint csak bonyolult dátum Vietnam függetlenné válása. A vietnamiak 1945 augusztusában kikiáltották függetlenségüket, ám ebben az időben a Ho Si Minh által vezetett vietnami függetlenségi mozgalom, ami gyakorlatilag a kommunisták irányítása alatt állt, nem tudta kiterjeszteni fennhatóságát az ország egészére, és nemzetközileg ezt nem ismerték el. Ebből következően Vietnam függetlensége csak a genfi értekezleten vált általánosan elfogadottá egy igen hosszú és véres háború után, amit Franciaországgal vívtak. A vietnami helyzet sajátossága az volt, hogy a genfi értekezlet két Vietnামot teremtett, igaz papíron csak átmenetileg. Indonézia 1945. augusztus 17-én kiáltotta ki függetlenségét, ezzel két héttel megelőzte Vietnam függetlenségi deklarációját. A függetlenségnek az indonéz kikiáltása japán fennhatóság alatt történt, és erre hivatkozva hosszú időn keresztül nemcsak a hollandok, hanem a nemzetközi közösség sem vette tudomásul. A vietnami függetlenségi erők Japántól semmi támogatást nem kaptak, sőt fegyveres harcot vívtak a japán csapatok ellen. A nemzetközi közösség ennek ellenére a vietnami független államot sem ismerte el. Hosszú harcok után végül a független Indonézia csak 1949-ben született meg. 1953-ban kiáltották ki Laosz akkor még formális függetlenségét. Ezt követően, ugyancsak 1953-ban Kambodzsa is proklamálta függetlenségét. A kambodzsai függetlenséget a genfi

értekezlet ismerte el. Malajzia hosszú időn keresztül egy súlyos polgárháború árnyékában kezdte kialakítani új közigazgatási és politikai struktúráját úgy, hogy a brit fennhatóság a II. világháborút követően még két évtizedig fennmaradt. Malájföldön 1948 és 1960 között rendkívüli állapotot hirdettek ki. Szingapúrban ebben az időszakban úgyszintén fennmaradt a brit fennhatóság és a rendkívüli állapot. Rendkívüli állapot volt érvényben a térség több más államában is, hosszú éveken át a független Indonéziában, valamint a brit protektorátusban, Brunei-ben. Malajzia 1963-ban nyerte el a teljes függetlenségét és eddig soha nem létezett államiságát. Szingapúr 1965-ben követte, miután Malajziától különvált. Legkésőbb, Szingapúr után közel két évtizeddel, Brunei nyerte el a függetlenségét, miután a brunei szultanátus sokáig maga is érdekelt volt a brit protektorátusi viszony fenntartásában. Az ezután következő fejezetben értelemszerűen nem szólunk Thaiföldről, amely független volt, tehát a függetlenség kivívásáról nem lehet beszélni. A Fülöp-szigetektől sem, amely egy sikeres amerikai dekolonizáció következtében már függetlenségi háborút nem vívott, és nem szólunk Kelet-Timorról sem, amely szinte a legutóbbi időkig megmaradt portugál területnek, majd a függetlenségét kikiáltó erők szembetalálták magukat az indonéz kolonizációval. Ebből következően róluk majd csak független országgént szólunk, és akkor teszünk utalást az előtörténetére.

A folyamat azonban a rengeteg különbség és a szükséges megjegyzések hangsúlyozása mellett teljesen egyértelmű: a később nagyon gyorsan fejlődő és a nemzetek közösségébe sikeresen bekapcsolódó Délkelet-Ázsia országai teljes egészében felszámolták az idegen uralmat, és különböző célokkal, különböző eredményekkel és nagyon különböző társadalompolitikai tartalommal valamennyien történelmük egy teljesen új korszakát indították el. Ez a fejezet erről szól.

Mianmar (1945–1948)

1945 elejétől kezdve a brit csapatok súlyos harcokban kezdték visszafoglalni Mianmart. Ezekben a harcokban Aung San és az Antifasiszta Népi Szabadság Liga (AFPEL) együtt harcolt az angolokkal. A mianmari nacionalistáknak az a döntése, hogy szembefordulnak Japánnal és fegyverrel a kézben segítik a briteket, két okra vezethető vissza. Az egyik, hogy a mianmariak teljesen kiábrándultak a japánokból, úgy látták, hogy egyáltalán nem egyenrangú félnek tekintik őket, és a háborús terhekkel súlyosbítva a lakosság igen nehezen viselte el a japán megszállás időszakát. A másik ok pedig az volt, hogy a politikailag tájékozottabb mianmari vezetők előtt teljesen nyilvánvaló volt, hogy jövőbeli státuszuk attól függ, hogy mennyire tudják bebizonyítani, hogy számottevő erővel rendelkeznek, és ezzel az erővel hozzájárulnak a brit háborús erőfeszítésekhez a háború utolsó hónapjaiban.

Mountbatten, ahogyan erről már szó esett, elismerte a mianmariak jelentős katonai és politikai hozzájárulását a felszabadításhoz, de ez nem azt jelentette, hogy a mianmari ideiglenes kormányt, amelyet japán fennhatóság alatt alakítottak, szintén elismerték volna. 1945 végére a korábbi állapotok helyreállítása vált a britek deklarált céljává Mianmarban, és ez a politika lényegében megfelelt a volt gyarmattartók általános vonalvezetésének. Mianmarban még nyilvánvalóvá is akarták tenni azt, hogy semmiféle változást nem akarnak engedni. Október 15-én a háborút megelőző időszak brit kormányzója együtt tért vissza a brit gazdasági társaságok vezetőivel és mindazokkal a személyekkel, akik a közigazgatásban, a gazdasági életben, az ország biztonságpolitikájában vezető szerepet játszottak. Ez a brit magatartás teljes egészében élvezte nemcsak a korábbi brit kormányzó, Sir Reginald Dorman-Smith, hanem a miniszterelnök, Winston Churchill támogatását is, aki a mianmari helyzetet illetően sem kívánt semmilyen változást, és a helyzetet itt éppen úgy nem értette, mint a Brit Birodalom más részein. A brit politika azonban lényegesen árnyaltabb volt annál, mint ami egyszerűen a régi állapotok helyreállítása melletti felsorakozást jelentette volna. Elsősorban Lord Mountbatten igyekezett valamiféle megoldást keresni, hiszen számára nyilvánvalóvá vált, hogy a brit uralom ellenzői gyakorlatilag a mianmari etnikumhoz tartozók (vagyis nem a bevándorlók és a nemzetiségiek) teljes támogatását élvezik, kiépült egy nagyon jelentős közigazgatási és katonai infrastruktúrájuk, kitűnő és jól szervezett vezérkarral rendelkeznek és olyan vezetővel Aung San személyében, akinek fiatal kora ellenére igen széles körű tapasztalatai és kapcsolatai vannak. Ezért Mountbatten 1945 szeptemberében, vagyis még a korábbi kormányzó visszatérése előtt, egy konferenciát szervezett Ceylon szigetén, amelyre Aung Sant is meghívta és felajánlotta számára a mianmari hadsereg helyettes főinspektori pozícióját. Aung San ezt nem fogadta el, ezzel viszont továbbra is megtartotta saját mozgásterét. Amikor viszont a britek létrehozták a Végrehajtó Tanácsot, ami afféle átmeneti kormányként működött volna még 1945 végén, 1946 elején, ebben a nemzeti erők szerepet vállaltak, és részben belső rivalizálások miatt, részben pedig hogy megfeleljenek az új követelményeknek, az antifasiszta szervezetből a kommunistákat eltávolították.

1947 januárjában az azonnali függetlenséget követelők súlya megerősödött. Attlee, az új brit munkáspárti miniszterelnök Aung Sant meghívta Londonba egy olyan megállapodás aláírására, amelyben London vállalta azt, hogy egy éven belül függetlenséget ad Mianmarnak. Mindez Mountbatten elképzelése volt, aki tudta jól, hogy a teljes függetlenség formai megadása nélkül semmiféle brit pozíciót nem lehet Mianmarban megtartani, ráadásul ha ellenzik a mianmari törekvéseket, egy kilátástalanul hosszú és beláthatatlan következményekkel járó polgárháború kezdődhet, pontosabban nem is annyira polgárháború lenne, hanem a mianmari nép többségének a britekkel és Mianmaron belüli szövetségeseivel való háborúja.

A mianmariak úgy értelmezték, hogy a londoni Attlee–Aung San megállapodás nem kompromisszum, hiszen semmiféle brit gyarmati pozíciót nem ismertek el, csak a teljes

függetlenség technikai részleteiről kellett megegyezni. 1947 áprilisában választásokat tartottak, amelyet az Aung San által vezetett AFPEL nyert meg, a 182 helyből 171 helyet biztosítottak maguknak. Elkezdtek az új alkotmányt megszövegezni. Tulajdonképpen nagyon jelentős vitás kérdések valóban nem voltak, mert a háború utáni helyzetben Anglia figyelmét a térségben lekötötte az indiai dekolonizáció egyre zavarosabb folyamata. Anglia arra törekedett, hogy bizonyos befolyást megtartson, de ezt az angolok által Mianmarba betelepített indiaiakon és kínaiakon keresztül kívánta elérni, ez viszont lehetetlen volt, ugyanis a mianmari lakosság minden rétege rendkívül erőszakosan támadni kezdte az indiai és a kínai bevándorlókat, akik fejvesztetten menekültek Mianmarból. Ezek után elsősorban a Mianmaron belüli nemzetiségekre, a shanokra, a rohingyákra, a kachinokra, a chinekre, a kajahokra és a wa közösségre támaszkodtak azok, akik brit pozíciókat akartak megőrizni. Az alkotmánytervezet szerint, amelyet a mianmariak kénytelenek voltak elfogadni, a shanok és a kajahok arra kaptak ígéretet, hogy az alkotmány elfogadása után tíz évvel dönthetnek arról, hogy teljes elszakadást és függetlenséget akarnak-e. Közben megkezdődött a karen nép felkelése, ami azért jelentett különös problémát mindegyik fél számára, mert a karenek az egyetlen jelentős, az angol misszionáriusok által kereszténységre térített nép, ezért sok olyan vonatkozása volt a karen kérdésnek, amelyet nehezebb volt megoldani, mint a többi nemzeti kisebbségi kérdést.

Megnyugtatónak tűnt azonban az, hogy Aung San és a nemzeti kisebbségek képviselői 1947 februárjában Panglongban egy konferenciát tartottak (a panglongi konferencia azóta is állandó hivatkozási alapul szolgál). A konferencia a főbb elveket elfogadta, elismerte az ország egységét és a széleskörű autonómiát természetes demokratikus jognak nevezte.

A függetlenség közeli perspektívája óriási lelkesedést váltott ki a lakosságból. A legtöbben úgy érezték, hogy a háború idején, vagy a háború befejezése utáni hónapokban elszenvedett súlyos terhek és veszteségek időszaka elmúlt. Nagyon pozitívnak tartották a mianmariak azt, hogy a brit hatalom visszavonulóban volt, és a különleges népszerűséget élvező Aung San és társai ténylegesen a legjelentősebb pozíciókat kapták meg, és a londoni megállapodás értelmében 1948. január 4-én a függetlenséget ki fogják kiáltani. A mianmariak többsége ugyan soha nem rajongott a kisebbségek iránt, de nem utolsósorban Aung San rábeszélésére, elfogadta azt, hogy az új demokratikus Mianmar egy olyan föderáció keretében fog működni, amelyben nemcsak a bamánoknak, ahogyan a mianmariak saját magukat nevezik, hanem a többieknek is alapvető nemzetiségi jogaik lesznek, beleértve a saját közigazgatást és a saját nyelvhasználatot. Olyan nemzeti egység alakult ki, ami ekkor úgy tűnt, a függetlenné válás mindenütt nagyon nehéz, kritikus hónapjait segíti majd átvészelni.

Ezek a várakozások azonban nem váltak valóra. 1947. július 19-én Aung Sant és még hét minisztertársát meggyilkolták, és ezzel egy olyan szörnyű és kaotikus időszak kezdődött, amely elindította az ország politikai és gazdasági bizonytalanságba süllyedésének és a katonai diktatúrák korszakát az ország független történelmének nagyobb részében.

A politikai gyilkosság végrehajtóinak nevét lehet ismerni, azt azonban, hogy mögöttük kik álltak, az a mai napig nem tisztázódott. Erősen tartja magát az a nézet, hogy a visszavonuló brit tisztek egy csoportja segítette fegyverrel és pénzzel azokat, akik személyes rivalizálás miatt kerültek szembe Aung Sannal.

Mind a britek, mind a mianmariak rendkívül zavarosnak tekintették a helyzetet, és mindenki előtt felrémlt egy teljes anarchiába merülő Mianmar képe. Ennek következtében az általános álláspont az volt, hogy az eredeti terveknek megfelelően 1948. január 4-én Mianmarnak valóban teljes egészében függetlenné kell válnia és az angoloknak gyakorlatilag minden jelentős pozíciót, beleértve a gazdasági pozíciókat, fel kell adniuk. A függetlenség kikiáltása egy több generáción át tartó, rendkívül nehéz időszakot zárt le, és diadalmaskodtak azok, akik elkötelezték magukat egy független és demokratikus Mianmar mellett. A jövő égboltján azonban sötét és azóta sem szétoszlott viharfelhők gyülekeztek.

Indonézia (1945–1949)

A feltétel nélküli japán kapituláció teljesen új helyzetet teremtett Indonéziában. A japánok már nem jelentettek számottevő katonai erőt, ugyanakkor a háborús veszteségek következtében átmenetileg cselekvőképtelen helyzetben voltak a hagyományos gyarmatosító hatalmak is. Különösen állt ez a háború alatt megszállt és elszigetelt Franciaországra és Hollandiára. Így megszakadt a klasszikus gyarmatosítás folyamata, vákuum keletkezett. Ezt a helyzetet a függetlenségi mozgalmak azonnal kihasználták, és a II. világháborút követően a forradalmi erjedés folytatódott Délkelet-Ázsiában.

A japán kapitulációt követő szélszélű lázas sietséggel indult meg egy új, önálló államgépezet létrehozása. 1945. augusztus 17-én kikiáltották az Indonéz Köztársaságot. Augusztus 18-án elfogadták a független Indonézia első alkotmányát, amely az országot köztársaságnak nyilvánította és hangsúlyozta az állam egységes jellegét. Rövid terjedelme ellenére az alkotmány részletesen szabályozta a köztársasági elnök jogkörét, akit a rendkívüli helyzetre való tekintettel nagy hatalommal ruházott fel: kezében összpontosult a végrehajtó hatalom, ő lett a szárazföldi, tengeri és légi erők főparancsnoka, szükség szerint rendkívüli állapotot hirdethetett ki.

Az alkotmányozó gyűlés még ezen a napon Sukarnót köztársasági elnökké, Hattát alelnökké választotta, akik a következő napon kinevezték az ideiglenes parlament, a KNIP (Komite Nasional Indonesi Pusat = Indonézia Központi Nemzeti Bizottsága) 135 tagját.

A KNIP-nek felelős kormány miniszterelnökéül október 20-án Sutan Sjahrirt választották meg. Sjahrir november elején felhívást adott ki pártok alakítására. Először

a nemzeti és az iszlám erők két legjelentősebb párja, az Indonéz Nemzeti Párt (INP) és a Masjumi alakult újjá.

Az INP-t Sukarno és Hatta több kisebb szervezetből formálta újjá, és mint az 1927-es INP utóda, nagy tekintélynek örvendett, bár a negyvenes évek végéig tömegbefolyása alatta maradt a muszlim vallási alapon szervezett Masjumiénak. A KNIP-ben 1947-ben 45 hellyel volt képviselve, míg a Masjumi 60-nal. Tömegbázisa főleg Jávára korlátozódott, leginkább az abangan kultúrkörre gyakorolt befolyást. (Az abangan kultúrában élők között az iszlám nem tudta kiszorítani a tradicionális jávai animizmust, hinduizmust és buddhizmust.) Viszonylag heterogén összetétel jellemezte: az indonéz középrétegek nagyobb részét tömörítette, támogatói közé tartozott a városi intelligencia, a kereskedői és ipari középosztály, de legszervezettebb támaszát a kormánytisztviselők alkották. Hatott a parasztságra is, amely hosszú távú erőforrást jelentett az INP számára. Saját parasztszervezetét 1948-ban hozta létre, ez volt a Petani (Persatuan Tani Nasional Indonesia = az Indonéz Nemzeti Parasztság Szervezete). A párt ideológiája Sukarno marhaenizmusára épült. Ez megfelelt a párt kispolgári és paraszti bázisának. Sukarno a népesség lehető legtöbb rétegének támogatását próbálta megnyerni, a marhaen (kisember, átlagember) terminológiáját használva. (A marhaen eredetileg a Bandung közelében élő szegényparaszt elnevezése volt, aki csak nehezen tudta eltartani családját kis rizsföldje terméséből.)

A japán kapitulációval beállt szélcsend hamarosan véget ért. 1945. szeptember 29-én angol csapatok szálltak partra Jáván a japánok lefegyverzése céljából.

A harcok során a kormány helyzete hamarosan tarthatatlanná vált a fővárosban, ezért 1946-ban áttette székhelyét Jogjakartába. A katonai akciókkal egyidejűleg angol közvetítéssel indonéz–holland tárgyalások kezdődtek meg, amelyek 1946. november közepére értek végső szakaszukba Linggadjatiban (Cheribon mellett). 1947. március 25-én aláírták a Linggadjati egyezményt, amely a következőket tartalmazta:

1. A holland kormány elismerte az Indonéz Köztársaság de facto fennhatóságát Jáván, Szumátrán és Madurán.
2. A két kormány megegyezett, hogy együttműködik egy független, demokratikus államszövetség, az Indonéz Egyesült Államok kialakításában, amely három tagból áll: Indonéz Köztársaság, Borneó és az ún. Nagy Keleti Állam a volt holland gyarmat keleti, kisebb szigeteiből, mint Bali, Lombok és sok apró sziget. Ez utóbbi Hollandia által létrehozott államalakulat lett volna.
3. A holland kormány és a Köztársaság együttműködik, hogy egy Holland–Indonéz Uniót hozzon létre a holland korona fennhatósága alatt (IEÁLL + Holland Királyság).
4. A Holland–Indonéz Unió és az Indonéz Egyesült Államok nem később, mint 1949. január 1-jén életbe lép. Az Unió megalakítja saját szerveit a tagállamok közös ügyeinek, különösen a külügyek, a honvédelem, a gazdasági és a pénzügyek intézésére.

5. Mindkét fél visszavonja csapatait, és a hollandok kiűrik az Indonéz Köztársaság területét a törvény és a rend fenntartásának szükségleteit figyelembe véve. A külföldiek tulajdonát elismerik az Indonéz Köztársaság által ellenőrzött területeken.

Az egyezmény Hollandia gyarmatbirodalmának nemzetközösség keretében történő átalakítását tartalmazta. Hollandia láthatóan eleve nem akarta elismerni az indonéz integritást, igyekezett felosztani egykori gyarmatát.

A hollandok az egyezményt nem tekintették végső megoldásnak, és hamarosan meg is szegték: különböző szeparatista törekvéseket szítottak és támogattak. Amikor nyilvánvalóvá vált, hogy a hollandok az egész ügyet katonai úton akarják elintézni (ennek érdekében 1947 nyarán az Indonéziában állomásozó holland csapatok létszámát 100 ezer fölé emelték), Sjahrir, aki a hollandokkal való tárgyalások híve volt, júliusban lemondott, és Sjarifuddint bízták meg a kormányalakítással.

Július 21-én légierővel támogatott holland csapategységek foglalták el Padang, Medan, Palembang, Jakarta, Bandung, Semarang és Surabaya városokat. Ezzel Jáván megszerzték a kikötőket, amelyektől az Indonéz Köztársaság ellátása függött, és elvágták a központi és a nyugati területeket egymástól. Szumátrán kiterjesztették ellenőrzésüket az értékes part menti ültetvényekre és a palembangi olajmezőkre. Ez volt az ún. első rendőri akció. Az Indonéz Köztársaság, amelynek területe így – de facto – az ország egyharmadára szorult vissza, kétségbeejtő gazdasági helyzetbe jutott: az 1947 januárja óta tartó holland gazdasági blokád következtében fellendült a csempészet, az árak magasra szöktek és nagy volt az élelmiszerhiány, különösen Jáván.

Az ENSZ a helyzet rendezésére egy Jószolgálati Bizottságot állított fel és küldött Indonéziába, melynek tagjai Ausztrália, Belgium és az USA voltak. A Jószolgálati Bizottság november 27-én érkezett Jakartába és a felekkel az amerikai „Renville” hajó fedélzetén tárgyalt. Az Indonéz Köztársaság szorult helyzetében végül elfogadta a bizottság javaslatait, és 1948. január 19-én aláírták a Renville egyezményt. Ez megerősítette a Linggadjati egyezmény alapelveit (Indonéz Egyesült Államok és Holland–Indonéz Unió létrehozása), de ahhoz képest kiegészítéseket is tartalmazott. Az egyezmény egyrészt kimondta a Köztársaság jogát a függetlenségre, másrészt lehetőséget teremtett a további szétaprózódásra.

Az új Indonézia a polgárháború fenyegetésével is szembetalálta magát. A jobb- és baloldal állandósuló politikai, gyakran fegyveres összecsapásai nyomták rá bélyegüket a függetlenség megszerzését követő évekre. A hadsereg legnagyobb kommunista befolyással rendelkező egysége 1948. szeptember 18-án Madiunban elfoglalta a kormányhivatalokat, a telefonközpontot, a hadsereg főhadiszállását és más fontos objektumokat. Az akcióról a párt vezetősége állítólag csak később szerzett tudomást. Sukarno ebben a helyzetben rendkívüli állapotot hirdetett, és kormánycsapatokat küldött Madiunba. A párt több vezetőjét kivégezték. 35 ezer ember került börtönbe.

A madiuni ügy, a jobb- és baloldali erők összeütközése meggyengítette az Indonéz Köztársaság belső stabilitását és kedvező helyzetet teremtett az ismételt holland be-

avatkozásra. Így került sor az ún. második rendőri akcióra. 1948. december 19-én a kora reggeli órákban ejtőernyős csapatok kerítették be Yogjakartát és a kormányt lemondásra kényszerítették. Ugyanazon a napon letartóztatták Sukarnót, Hattát, Sastroamidjojt és Sjahriert, majd néhány nap múlva száműzetésbe küldték őket. A hollandok ezután az Indonéz Köztársaság területéből még megmaradt többi várost is elfoglalták. A hollandok a katonai győzelmüket nem tudták kihasználni. A „visszagyar-matosításra” a nemzetközi egyezmények nem adtak lehetőséget. Az Egyesült Államok a leghatározottabban ellenezte a klasszikus gyarmati uralom helyreállítását. Az amerikaiak számára megnyugtató volt a madiuni ügy lezárása és Sukarno határozott fellépése a kommunista fegyveresek ellen. Az amerikai katonai vezetők kapcsolatokat építettek ki az alakuló, de már elég hatékony indonéz fegyveres erők főtisztjeivel. Ezek alapján elutasították a hollandok kemény fellépését, és az indonéz függetlenség ügyét az ENSZ BT elé vitték, ahol ebben a kérdésben Moszkva támogatására is számítottak.

Az ENSZ Biztonsági Tanácsa a feleket tárgyalásra szólította fel. Így került sor a Hágai Kerekasztal Konferencia összehívására, amely 1949. augusztus 23-tól november 2-ig ülésezett. A konferencia határozata megerősítette a Linggadjati egyezmény pontjait, vagyis az Indonéz Köztársaság de facto elismerését. Az Indonéz Egyesült Államok kötelezettségét vállalt, hogy figyelembe veszi a holland jogokat és a hollandoknak juttatott koncessziókat.

A Hágai Kerekasztal Konferencia határozatai alapján 1949. december 14-én ideiglenes szövetségi alkotmány lépett életbe. Két nappal később Sukarnót az internálótáborból visszahozták és az Indonéz Egyesült Államok elnökének választották meg.

A Hágai Konferencia értelmében 1950. augusztus 14-én új alkotmányt fogadtak el, amely megszüntette az Indonéz Föderációt, és az egységes indonéz államot deklarálta. Az alkotmány csökkentette az elnök széles jogkörét, és az addiginál jobban hangsúlyozta a parlamenttel szembeni felelősséget. A kinevezett ideiglenes parlament 1955-ig működött. Három nappal később, a függetlenség kinyilatkoztatásának ötödik évfordulóján Sukarno ismét ünnepélyesen deklarálta az egységes Indonéz Köztársaságot. A folyamat további lépéseként 1954-ben felbontották a perszonáluniót Hollandiával, majd 1956-ban érvénytelenítették a Kerekasztal Konferencia határozatait.

Kambodzsa (1945–1953)

A II. világháború befejeződése után a franciák egy, a felszínen semmiféle változást nem mutató országba tértek vissza. A japán megszállás idején sem volt jelentősebb Japán melletti mozgalom. Csupán nagyon szűk japánbarát csoport alakult ki Son Ngoc Thanh vezetésével, de senki sem gondolta, hogy ennek a mozgalomnak jelentős szerepe lehet.

A franciák egy átlátszó neokolonialista manőverrel próbálkoztak, egy olyan nemzetgyűlési választás megszervezésével, amely nem eredményezett volna önálló Kambodzsát, de teljesen leszerelhette volna a még csak csíra formájában mutatkozó ellenállást. 1946 szeptemberében a választást egy sebtében létrehozott liberális beállítottságú politikai csoport, a Demokrata Párt nyerte meg, támaszkodva a kisszámú értelmiségire, és kihasználva a szerzetesek támogatását, akik végül is biztosították a paraszti lakosság némi rokonszenvét.

A Demokrata Párt mellett az említett, néhány hónapja még japánbarát Son Ngoc Thanh is megjelent, aki fegyveres felkelést szervezett, sőt mellette feltűntek az eddig ismeretlen Khmer Népi Forradalmi Párt aktivistái, akik egyértelműen Vietnam-barát kommunisták voltak. Vagyis igen rövid idő alatt politikai pártok születtek, de ekkor a lakosság nagy részét még egyikük sem tudta bevonni politikai tevékenységébe. Ennek ellenére az akkor még konzervatív, franciabarát politikát folytató Szihanuk 1953 januárjában rendkívüli állapotot hirdetett ki és a Nemzetgyűlést feloszlatta.

Ezek után indult el Szihanuk globális összehasonlításban is különlegesen színes karrierje. A nagy politikai tehetséggel megáldott uralkodó most kezdte megérezni, hogy itt igazi forradalmi válság jöhet, felismerte, hogy az elégedetlenséget nem a gyengén kommunikáló Demokrata Párt fogja meglovagolni, hanem azok, akik valódi tömegkapcsolatokat tudnak létesíteni, tudatosult benne, hogy kifejezetten egy baloldali, szocialista jel-szavakat használó mozgalom nyerheti el a kambodzsaiak szimpátiáját és végül belátta, hogy az általa egyébként mindaddig valószínűleg őszintén tisztelt és dicsőített francia rendszer nem sérthetetlen. Mindezen felismerésekből következően Szihanuk határozottan váltott. Frazeológiájában egy radikális szocialista király képe kezdett kibontakozni, majd bejelentette, hogy ő semmi kevesebbrel nem elégszik meg, mint a teljes függetlenséggel. Csak egy nagyon szűk értelmiségi csoport volt az, amely átlátott a szihanuki manővereken, egészében véve azonban rendkívüli népszerűséget kezdett az ifjú király élvezni. 1953 végén a franciáktól nyíltan, minden egyes fórumon, beleértve saját párizsi utazása alkalmából a legfontosabb francia döntéshozókkal történő találkozókat, követelni kezdte a hatalom azonnali átadását. Szihanuk egész Kambodzsra támogatását maga mögött tudta, sem az egykori japánbarát csoportok, sem az akkor szerveződő, vietnami irányítás alatt álló kommunisták nem tudták felvenni vele a harcot. Szihanuk tehát mint nacionalista és szocialista kezdte meg átváltozását lojális franciabarát uralkodóból baloldali nemzeti forradalmárrá, és ennek megfelelően a Népi Szocialista Közösség nevű politikai pártot is létrehozta. A valóban forradalmi változásokat követelők elől teljesen elszívta az oxigént. Ráadásul, nagyon jó érzékkel, nem kívánt vakon Kína-barát, és főleg nem szovjetbarát politikai formációt teremteni. Még mielőtt egyáltalán létrejött volna a nagyhatalmaktól egyenlő távolságot hirdető el nem kötelezett mozgalma, Szihanuk már egyértelműen egy olyan harmadik útról beszélt, amely a parasztság anyagi szükségleteinek kielégítéséhez és az ország teljes függetlenségéhez vezet. A történelem neki dolgozott.

1953-ban Franciaországban a politikusok és a társadalom figyelmét a vietnami háború kötötte le. A kormány és a hadsereg érthetetlennek látta a kambodzsai uralomhoz való ragaszkodást, miután Szihanuk beleegyezett abba, hogy az általa vezetett független Kambodzsa területét a francia fegyveres erők használhatják Ho Si Minh csapatai ellen. 1953 novemberében Franciaország elismerte Kambodzsa függetlenségét. A kambodzsaiak előtt Szihanuk nemzeti hőssé vált.

Laosz (1945–1953)

Laosz Indokína és egész Délkelet-Ázsia hagyományosan egyik legizoláltabb és legelmara-
dottabb országa volt. A II. világháború jelentette történetében a fordulópontot. A világ-
háború éveiben olyan fejlemények következtek be, hasonlóan a térség más országaival,
amelyek visszafordíthatatlanná tették, legalábbis a lakosság írástudó része előtt, a függet-
lenné válás melletti elkötelezettséget.

Laosz, akárcsak a többi francia-indokínai birtok, az 1940-es japán támadást követően
más helyzetben találta magát, mint általában a japánok által megszállt országok. Ennek
magyarázata az, hogy Japán az Indokínában talált francia gyarmati közigazgatási appará-
tust megtartotta, sem a pénzügyi, sem a szervezeti nehézségeket nem vállalta, hogy saját
maga szervezze meg a közigazgatást, és megbízhatónak tartotta azokat a franciákat, akik
a Vichy-Franciaország képviselői voltak. Ez azzal járt, hogy a legradikálisabb laosziak,
ezekből kevés volt, néhány értelmiségi, akik Vietnammal és Ho Si Minhnél álltak kap-
csolatban, a japánokat nem tartották felszabadítóknak, sőt kifejezetten ellenzői voltak
a japán uralomnak.

Az a tény, hogy a japánok a francia gyarmati közigazgatást meghagyták, nem azt jelen-
tette, hogy ne játszottak volna más húrokon is. Ezek a más húrok az ázsiai szolidaritás
erősítését, a laosziak nemzeti öntudatának ösztönzését, a laoszi iskoláknak, kulturális
intézményeknek, sőt katonai egységeknek a megteremtését jelentették. Laoszban a japán
megszállás néhány éve alatt megjelent az első újság, iskolák épültek, a laoszi hagyomá-
nyoknak, kultúrának, táncnak a kultusza erősödött. A japánok hangsúlyozták a két
buddhista testvérnemzet összefogását.

A függetlenség megadásáról a japánok sokáig hallgattak. Álláspontjukon változtatást
csak a japán hadsereg gyors visszaszorulása hozott, amikor Tokió számára világossá vált,
hogy egész Indokínát fel kell adnia. Akkor sietve, néhány hét alatt igyekeztek a helyi
nemzeti kormányok létrehozásával olyan helyzetet teremteni, ami legalábbis megnehe-
zíti az európai hatalmak helyzetét. Ily módon 1945 márciusában elismerték japán részről
Vietnam, Kambodzsa és Laosz függetlenségét. A luang prabangi uralkodó, akire a japá-
nok (majd később a franciák is) úgy tekintettek, mintha egész Laosznak a királya volna,

maga is igen nagy fenntartásokkal fogadta a függetlenség deklarálását, ugyanúgy, mint ahogyan Bao Dai és Szihanuk is tették. Ennek a magyarázata az, hogy pontosan tudták, hogy a japánok napjai meg vannak számlálva, a franciák visszatérnek és semmiképpen nem akarták vállalni azt, hogy a függetlenséget japán kézből kapják. Ebből következik a történészek bizonyos zavara. Az kétségtelen, hogy 1945 áprilisában Laoszt függetlenné nyilvánították, ám ezt később az ebben szerepet játszó is elhallgatták, sőt kifejezetten tagadták. 1948 májusában a franciák visszatértek és könnyűszerrel kiűzték azt a néhány nemzeti elkötelezettségű értelmiségi vezetőt, akik létrehozták a Lao Issara, vagyis a Független Laosz nevű pártot és úgy érezték, hogy ha valahol, akkor Laoszban lehet folytatni mindazt, amit a japán okkupáció előtt kialakítottak. A franciák egyébként saját maguk is függetlenséget ajánlottak, de világossá tették, hogy meg akarják tartani a külpolitika, a pénzügyek és a fegyveres erők feletti ellenőrzést.

A laoszi fejleményeket meghatározta az, hogy a lakosság 90%-a továbbra is rizstermesztő és halász, semmiféle kapcsolata a politikával nem volt, és a vezető körök is alapvetően elégedettek voltak a francia uralommal. Ugyanakkor a függetlenség szele viharra nőtt a szomszédos Vietnamban, majd Délkelet-Ázsia más országaiban is, és ez feltétlenül éreztette hatását Laoszban. Az, hogy Japán néhány hét alatt teljesen megsemmisítette a francia uralmat, még a nagyon elszigetelt, nagyon távoli, nagyon szegény és nagyon nem intellektuális Laoszban is feltűnő volt.

Laoszban az 1950-es évektől kezdve megszerveződtek a politikai pártok. Az ország arisztokratikus hagyományaiból adódóan mindegyik politikai irányzat élén egy-egy herceg állt. Ezek a hercegek egymással rokoni kapcsolatban álltak, és közülük három, különböző időszakokban, miniszterelnök lett. Volt közöttük, aki konzervatív nemzeti irányzatot képviselt, volt, aki alapvetően liberális eszmékkel rokonszenvezett és volt, mégpedig a legbefolyásosabb és legnépszerűbb, Sufanuvong, a „vörös herceg”, aki kommunista gerillavezér lett. Mindez azt jelenti, hogy a hercegek között a radikális irányzat is megerősödött. A „vörös herceg” közvetlen kapcsolatban állt Vietnammal és Ho Si Minhnel.

Franciaország 1953 októberében Laosznak feltételes függetlenséget adott. (Ezt követte kevesebb mint egy hónap múlva a kambodzsai függetlenség megadása.) Amikor 1954 májusában a genfi értekezlet döntött, akkor már Laosz formailag független volt. Hogy a függetlenség mit ért, ezt nem a konferencia döntötte el, ezt az indokínai térségbeli katonai és politikai viszonyok határozták meg. A franciáknak ki kellett vonulniuk a térségből, minthogy a francia társadalom semmiféle újabb kötelezettségvállalásra nem mutatott hajlandóságot. A francia csapatok kivonultak, és Laosz, bár ezért nem sokat tett, több évszázad óta először egységes és független államként léphetett a világörténelem porondjára. Luang Prabang helyi uralkodóját egész Laosz királyának ismerte el a genfi értekezlet.

Vietnam és az első indokínai háború (1945–1954)

Vietnam függetlenné válása hosszú, fájdalmas és bonyolult folyamat volt. A II. világháború idején a francia gyarmati hatalom nem úgy rendült meg, mint az angol Malájföldön és Szingapúrban, vagy a holland Holland-Indiában, ugyanis a japánok a németekkel kollaboráló Vichy-Franciaország indokínai képviselőivel meg tudtak állapodni, ennek következtében Indokína továbbra is a francia hivatalnokok és katonák fennhatósága alatt maradt, de úgy, hogy a tulajdonképpeni hatalmat a japánok gyakorolták. Ez a megoldás teljesen kielégítette a japánokat, akik el akartak kerülni egy feltehetően nehéz háborút, ami erőket kötne le, áldozatokkal járna és lassítaná Japán hódító hadjáratainak menetét. A francia hivatalnoki kar szintén elégedett volt, hiszen a francia közigazgatás megmaradt, a hivatalnokok a helyükön maradtak, továbbra is intézték a napi ügyeket és mindazokkal a javadalmakkal rendelkeztek, amelyek a gyarmati időszakban őket megillették. Csak egyetlenegy Indokínában érdekelt fél számára volt kiábrándító és elfogadhatatlan ez a megoldás, ez a fél pedig a vietnami nemzeti mozgalom volt. A vietnamiak attól tartottak, hogy bárhogyan is alakul a háború, akár Japán, akár a szövetségesek győzelmével, a francia uralom folytatódik. Ebből az következett, hogy teljesen eltérően más délkelet-ázsiai országoktól, a vietnami nacionalisták egyetlenegy csoportja sem kapott semmiféle biztatást és támogatást a japánoktól, ők viszont a leghatározottabban elutasították azt, hogy a japánok kegyeit keressék. Ez különösképpen vonatkozott a legerősebb hazafias szervezetre, az Indokínai Kommunista Pártra, amely lényegében vietnami nemzeti párt volt.

A háború alatt az akkor létrehozott Vietnami Hazafias Front, a Viet Minh, megindította fegyveres ellenállását mind a franciákkal, mind a velük szövetséges japánokkal szemben. A japánellenes háborúban való nagyon határozott részvétel egyben lehetővé tette a Viet Minhnek és szövetségeseinek, hogy kapcsolatot teremtsenek az antifasiszta koalíció országaival. Ho Si Minhéknek széleskörű nemzetközi kapcsolataik voltak, ezt arra használták, hogy egyrészt Kínában a japánellenes erővel szorosan együttműködjenek, másrészt pedig a különféle amerikai szervezetekkel is kapcsolatokat építsenek ki. A világháború időszakában a vietnami ellenállási mozgalom a szövetségesek segítőjévé vált, míg a francia gyarmati hatalom Japánnal kooperált. Az igen nehéz időszakot a vietnami nemzeti erők átvészelték, szervezetileg erősödtek, egyben demonstrálni tudták, hogy ők az egyetlen jelentős japán-, egyben franciaellenes, vagyis hazafias erő.

A háborút követően ez a fejlemény tette lehetővé, hogy a nagy szervezeti kiépítettséggel és igen jelentős tömegbázissal rendelkező Viet Minh, amelyben egyértelműen a kommunisták domináltak, minden további nélkül átvegye a hatalmat Vietnam északi részén, de Közép- és Dél-Vietnamban is jók voltak a pozíciói. A győztes nagyhatalmak azonban Délkelet-Ázsiában azokat a különböző japánellenes szervezeteket, amelyek kommunisták, a kommunistákkal szövetségesek vagy egyszerűen kommunistagyanúsak voltak, a háború alatti antifasiszta tevékenységük és a szövetségesekkel való szervezeti, politikai és katonai

együttműködésük ellenére nem kívánták az új független országok politikai életébe integrálni. A legtöbb országban az angolszászok, később a hollandok és a franciák egyértelműen az egykori antifasiszta mozgalmak ellen léptek föl.

A zavaros körülmények között a vietnami nemzeti baloldaliak a japán fegyverletétel után azonnal a kezükbe vették a hatalmat, főleg északon, Hanoi-ban és annak környékén, miután 1945 augusztusában forradalmat robbantottak ki. A győztes forradalom egy ideiglenes kormányt hozott létre, amelynek elnöke Ho Si Minh lett, és 1945. szeptember 2-án kikáltották a Vietnami Demokratikus Köztársaságot. Erre jogilag az adott lehetőséget, hogy Bao Dai császár, aki addigi élete során a franciák bábja volt, lemondott, sőt együttműködött a Ho Si Minh-kormányval. Ho Si Minh többször kérelmezte Truman elnöktől a vietnami függetlenség támogatását, ezekre a kérelmekre azonban semmiféle választ nem kapott.

1945. szeptember 2-án tehát kikiáltották a függetlenséget, és ez a dátum Vietnam születésnapja. A Vietnami Demokratikus Köztársaság azonban de facto nem foglalta magába egész Vietnামot, ugyanis az ország déli részén a katonai és politikai hatalom a kivonuló japánok után az angol Gracey tábornok, katonai parancsnok kezébe került, aki azonnal szükségállapotot rendelt el. A Vietnami Demokratikus Köztársaság nemzetközi helyzete nem volt kedvező, hiszen nemcsak hogy az egész országra nem tudta kiterjeszteni a fennhatóságát, hanem egyetlen külföldi ország sem ismerte el, vagyis a nemzetközi gyakorlat szerint kormányát nem tartották legitimnek. Vajon a Szovjetunió, amely később a szövetségesévé vált Észak-Vietnamnak és támogatójává a kommunista vezetésű mozgalmaknak, miért nem ismerte el Vietnামot? Ennek az oka nagyon egyszerű. A szövetséges hatalmak között 1945–1946-ban szoros együttműködés volt, vagyis a háború alatti jó viszony folytatódott, és ezt nem akarták semmivel sem megzavarni. Ami Vietnামot illeti, az a közös nagyhatalmi álláspont alakult ki – ezt megerősítették Potsdam-ban –, hogy a japánok kivonulása után Észak-Vietnamban a rendet a kínaiaknak kell fenntartaniuk. Ez azt jelentette, hogy ebben az időben a még döntő erő képviselő Kuomintang-Kína lett az egyik patrónusa Vietnামnak, délen pedig az angolok biztosították az átmeneti időszakban a rendet, mielőtt visszaadták volna a hatalmat Vietnাম „jogos” birtokosának, Franciaországnak.

A kínai csapatok megérkeztek tehát Észak-Vietnamba, és ilyen körülmények között Ho Si Minh 1946 márciusában a franciákkal írt alá egy olyan egyezményt, amely szerint a franciák által létrehozott Francia Unióhoz tartozó Indokínai Föderációnak lesz tagja Vietnাম. A lépés helyességét a vietnami baloldali kortársak közül is sokan erősen megkérdőjelezték, hiszen ezzel a Viet Minh és személy szerint Ho Si Minh tudomásul vette a francia uralom helyreállítását. Ho Si Minh döntése azonban utólag is racionálisnak tartható. Más választása nem maradt, a szovjetek ugyanis a saját hatalmpolitikai érdekeiknek rendelték alá a vietnami kommunisták támogatását. Volt azonban a döntésnek egy hosszabb távú megfontoláson alapuló motivációja is. Ritkán szokták idézni, ahogyan Ho Si Minh ezt a döntését megindokolta: „legutoljára, amikor a kínaiak jöttek, ezer évig

itt maradtak. A franciák idegenek. Gyöngék. A gyarmatosítás haldoklik. A fehér embernek vége van Ázsiában, de ha a kínaiak most itt maradnak, ők sohasem fognak elmenni. Ami engem illet, én inkább szagolom még öt évig a franciák ürülékét, mint hogy életem hátralévő részében egyem a kínaiakét”. Minden nemzetileg elkötelezett vietnami pontosan értette ezeket a szavakat. Nevezetesen azt a Ho Si Minh-i elemzést, amely szerint ugyan még rendkívül kemény, kíméletlen és szörnyűségekkel teli harcok vannak hátra a franciákkal, de a franciákat meg lehet verni. Viszont ha ezt a kínaiak segítségével teszik, akkor Vietnam hosszú időre, lehet hogy örökre elveszíti a függetlenségét.

1947-ben és 1948 elején tovább folytak a harcok a vietnamiak és a franciák között. Ez nem volt nagyméretű háború, a felek egymást kószolgatták. A háborúban összeomlott és anyagilag is nehéz helyzetben levő franciák még nem szánták rá magukat a döntő offenzívára, a vietnamiak szintén készületlenek voltak, és úgy tűnik, tevékenységük főleg a lakosság felvilágosítására, nevelésére, kiképzésére, fegyverek és muníció szerzésére összpontosult. Új helyzet alakult ki 1948 közepétől, amikor fordulat állt be a kínai polgárháborúban. A kínai kommunisták északi bázisukról egyre gyorsabban törtek előre a Jangcétól délre eső területeken is, és végül egy éven belül közelkerültek a vietnami határhoz. Ennek következtében a Ho Si Minh vezette Vietnamnak támogatója támadt, támogatója, amely egyelőre nem túl erős, nem túl szervezett és valószínűleg semmiképpen sem kívánna egy háborúba beavatkozni a vietnamiak oldalán. Ezzel együtt a fegyverek utánpótlása, a kiképzőiskolák létrehozása előrehaladt. Sűrűbbek lettek az összecsapások a franciák és a vietnamiak között. A francia erőfeszítéseket igen nagy mértékben fékezte az, hogy a francia háterszág igencsak gyenge volt. A háborúból éppen csak felocsúdó Franciaország társadalma mélységesen megosztott volt a tekintetben, hogy milyen erőfeszítéseket lehet és szabad tenni az egykori francia gyarmatbirodalom teljes helyreállítására és a gyarmati viszonyok fenntartására. A francia lakosság jelentős része belefáradt a vietnami háborúba, túl nagyoknak és elfogadhatatlannak ítélte a veszteségeket. Ismeretessé vált, hogy Franciaország kétszer nagyobb összeget fordít az indokínai háborúra, mint amennyit a Marshall-segély keretein belül az amerikaiaktól kapott. Újabb embervesztéseket a francia társadalom nem viselt el, ebből következően a hadsereg egyéb területekről származó, főleg gyarmati katonákkal és idegenlégiósokkal töltötte fel sorait Vietnamban. A francia nehézségekhez hozzátartozott az, hogy a lakosság egy része, különösen a baloldaliak és ezen belül is az akkor ereje teljében lévő Francia Kommunista Párt támogatói a háborút „salle guerre”-nek, azaz piszkos háborúnak minősítették, és ezt a minősítést a francia társadalom fokozatosan magáévá tette.

Ebből a helyzetből az következett, hogy a francia katonai vezetésnek azonnal kellett eredményt produkálnia. A francia számítások szerint erre minden lehetőség megvolt, hiszen eddig semmiféle nagy, hagyományos csatában a vietnamiak nem voltak képesek helytállni, ugyanakkor tökélyre fejlesztették rövid idő alatt a gerillataktikát és kitűnő katonai vezetőik nőttek fel, élükön Vo Nguyen Giap tábornokkal.

A francia csapatokat egy nagyon tapasztalt stratégia, Navarre tábornok vezette, aki abból indult ki, ha sikerül Giapot rávennie egy klasszikus, hagyományos háborúra, erőit nagyon gyorsan szétverik, és ez egyben olyan politikai vereséget is jelent a Viet Minhnek, ami alapján a vietnami háború gyors befejezésére és francia győzelemre lehet számítani. Navarre tábornok a stratégiaiilag legfontosabb területen fekvő Dien Bien Phunál megerősítette a meglévő támaszpontot és arra számított, hogy ez a vietnamiak számára annyira fontos pont, hogy amennyiben nem tudják megszerezni, akkor szétesnek az eddigi vonalaik. A vietnamiak elfogadták a kihívást. Giap tábornok egy nem konvencionális stratégia keretén belül, részben a kínaiaktól, részben a szovjetektől kapott különböző katonai eszközöket emberfeletti erőfeszítésekkel és teljesen váratlanul, a klasszikus hadműveleti koncepciókat figyelmen kívül hagyva, a dzsungelken át szállította Dien Bien Phu közelébe és körülfogta a francia támaszpontot, ahol alagutak százait ásták, hogy rejtett és gyors kommunikációt biztosítsanak. Hamarosan kiderült, hogy a franciáknak semmiféle más taktikai opciójuk nem marad, mint minél gyorsabban megindítani az offenzívát. A támadás 1954. március 13-án kezdődött.

A franciák sokáig reménykedtek abban, hogy amerikai szövetségeseik taktikai nukleáris fegyvert vetnek be a vietnamiak ellen, de ezzel a törekvésükkel sem az amerikaiak, sem az angolok nem értettek egyet, tartva attól, hogy az immár nemcsak atom-, hanem hidrogénbomba-paritással is rendelkező Szovjetunióval háborúra kerülne sor. Ilyen körülmények között a franciák lényegében magukra maradtak. Ezen nem változtatott az, hogy a francia katonai erőfeszítések 90%-át már akkor is az amerikaiak finanszírozták, a valóságban ugyanis harcoló amerikai egységek nem jelentek meg ebben az időszakban Vietnamban. A franciák viszont az idegenlégioásaikkal és a gyarmati katonáikkal, egy nagyon zavaros hátország bizonytalanságát érezve, nem tudtak mást tenni, minthogy a döntő ütközetet megvívják. Az offenzíva megindítása után közel két hónapon keresztül rendkívül heves és véres összecsapások zajlottak, és ezek eredményeképpen a már teljesen visszaszorult franciák 1954. május 7-én megadták magukat. A francia veszteséglista: 2200 halott, 5600 sebesült és a vietnamiak által elfogott 11 721 hadifogoly. A francia hadtörténelem egyik igen súlyos veresége következett be. Dien Bien Phu szimbólumává vált a vietnami sikeres ellenállásnak, fordulatot hozott a vietnami történelemben, és a nemzetközi erőviszonyok új átrendeződéséhez vezetett.

A dien bien phui vietnami győzelem után nyilvánvalóvá vált, hogy valamiféle nemzetközi megállapodásra szükség van az ázsiai térségről. A nagyhatalmak közös kezdeményezésére Genfben összeült az a tanácskozás, amely a vietnami várakozásokkal szemben nem Vietnam függetlenségét erősítette meg, hanem elrendelte a tűzszünetet és Vietnam de facto felosztását a 17. szélességi fok mentén. Igaz, Ho Si Minhék számára egyértelmű győzelem volt az, hogy megszerezték a Vietnami Demokratikus Köztársaság, azaz Észak-Vietnam fölötti kormányzás jogát, de azt a céljukat, amit mindig is elsődlegesnek tartottak, hogy ők függetlenséget és egységet akarnak elérni, nem sikerült megvalósítaniuk. Mindazonáltal Vietnamban a második születésnapja a genfi értekezlet volt, minthogy ez

nemzetközi jogilag biztosította a Vietnami Demokratikus Köztársaság függetlenségét és nemzetközi elismerését.

Malajzia (1945–1963)

Ahogy Délkelet-Ázsiában mindenütt, a brit-maláj területeken is a korábbi gyarmatosító hatalom kifejezte szándékát, hogy a háború és a japán megszállás időszakát epizódnak tekinti, és ha bizonyos változtatásokkal is, a háború előtti rendszert visszaállíthatónak és visszaállítandónak tekinti. Ez éppen az angolok esetében nagyon ellentmondásosnak tűnik, legalábbis az utókor szemében.

A háborús években Nagy-Britannia az igen erőteljes függetlenségi mozgalom és a félreérthetetlen amerikai nyomás hatására már elkerülhetetlennek tartotta a függetlenség megadását India számára, a kérdés csak az volt, hogy mikor történik és milyen pozíciókat tud a brit hatalom megtartani. A világháború befejezése után másfél évvel már egyértelmű döntés született, hogy néhány hónapon belül Indiának függetlenséget kell adni. Ezek után az is nyilvánvaló volt, hogy az India szomszédságában elterülő Mianmarban, amely soha nem volt igazán stabil a brit hatalom és az angolok számára Mianmar fontossága mindig messze India mögött volt, szintén elkerülhetetlen a függetlenség megadása. Ezek után vetődik fel joggal a kérdés, ha Anglia kénytelen lemondani „a korona ékkövére”, Indiáról, és nem ragaszkodik az India szomszédságában lévő Mianmarhoz sem, és a világ más részeiből is, mint Palesztinából, végleg vissza kell vonulnia, akkor mi az oka annak, hogy erőteljes lépéseket tett délkelet-ázsiai pozíciói megtartására. Erre a kérdésre a malájföldi kortársak nemigen figyeltek, már csak azért sem, mert mindenki természetesnek tartotta, hogy önmagától a brit hatalom semmit nem ad fel. Ám globális kontextusban mégiscsak meglehetősen ellentmondásos volt a brit szerep. A II. világháború befejeését követő több mint másfél évtizedben Anglia rendkívüli állapotot hirdetett Malájföldön, a terület alkotmányos berendezkedéséről végeláthatatlan tárgyalásokat folytatott, polgárháborút vívott a Maláj Kommunista Párttal és általában hosszabb távú berendezkedésre utaló jeleket adott. A maláj térségben folytatott brit politika stratégiai céljait nem könnyű megmagyarázni. Valószínűleg a maláj területekre London úgy tekintett, mint amely Szingapúrral együtt rendkívüli értéket képvisel és az indiainál sokkal kisebb ellenállás körülményei között a gyarmati uralmat fenn tudja tartani. Ez a brit magatartás összhangban volt a francia és holland, szintén anakronisztikus törekvésekkel Indokínában és Indonéziában.

A japánok veresége után a britek visszatértek Malájföldre, sőt ebben az időben még arra is volt energiájuk, hogy a franciák és hollandok helyett ideiglenes megszálló hatalomként bevonuljanak Indokínába és Holland-Kelet-Indiába, mintegy helytartóként,

amíg a régi gyarmattartó hatalmak nem térnek vissza. A visszatérő angolok – sokkal bölcsebben, mint ahogyan azt majd a hollandok vagy a franciák tették a „saját” területeiken – új, ígéretesnek tűnő reformpolitikába kezdtek. Mindenekelőtt Észak-Borneót közvetlenül a brit koronához csatolták, majd a mindeddig kimozdíthatatlan sarawaki „fehér rádzsát” (a Brook család akkor már harmadik generációs fejét) elmozdították. Ezzel a két észak-borneói területet is egy központból irányították úgy, hogy ezeket a területeket hozzácsatolták a maláj-félszigeti birtokaikhoz, amelyeket Malayai Unióként kívánták a továbbiakban működtetni.

Ez a brit elképzelés teremtette meg az első jelentős antikolonista tömegmozgalmakat. A viszonylag kisszámú modern értelmiségi és hivatalnoki rétegek azért utasították el a Malayai Unió tervét, mert ez az eddig a belső közigazgatásban többé-kevésbé független szultánok jogait erősen korlátozta volna a centralizált állam érdekében. Ez furcsa és ellentmondásos lépése volt az akkor megszülető Egyesített Maláj Nemzeti Szervezetnek (UMNO néven vált ismertté). A maláj nacionalisták nem a malájok centralizált állama mellett foglaltak állást, ahogyan ez várható lett volna, hanem a szultánok által vezetett kis egységek mellett. Igazából ez a régi feudális maláj államok visszaállításának az ötletét jelentette, vagyis nem egy egységes polgári állam létrehozását támogatták, de mint később kiderült, ez volt a legjobb módszer a tömegtámogatás megszerzésére. A tömegek ugyanis egyszerre érezték ellenszenvet a brit gyarmatosítókkal szemben és félelmet a kínaiaktól és az indiaiaktól, mint betelepült közösségektől, amelyek népességszáma már nagyobb volt, mint az őshonos malájoké, és a hagyományos szultánokban látrák azt az eszközt, amellyel saját identitásukat megőrizhetik és saját érdekeiket kifejezhetik. Ez az UMNO által vezetett maláj nacionalista tömegmozgalom meghátrálásra készítette az angol gyarmati vezetőket, és a Malayai Unió tervét fel kellett adniuk. Ugyanakkor minden olyan lényeges elemet, amelyet a Malayai Unió tervébe felvettek, igyekeztek érvényesíteni a továbbiakban is, és így született meg 1948-ban a Malayai Föderáció elképzelése, amely ugyan kevésbé korlátozta a szultánok önállóságát, de közös szövetségi közigazgatási struktúrát teremtett, valamint egységes állampolgárságot adott a malájoknak és nem-malájoknak.

A tömegmozgalmakkal együtt felélénkült a Malayai Kommunista Párt tevékenysége, amely a világháború éveiben meglehetősen nagy sikerrel és elszántsággal fegyveresen harcolt a japánok ellen. A háborús években a brit és amerikai katonai és civil szolgálatok igyekeztek szorosan együttműködni a Malayai Kommunista Párttal. Ugyanaz történt azonban, mint a térségben mindenütt. A japánellenes harcokban elsődleges szerepet játszó baloldali nacionalisták és kommunisták kényelmetlen szövetségesekké váltak, nem utolsósorban azért, mert ők maguk már a béke első napjától kezdve a hagyományos gyarmati hatalmak ellen fordultak és folytatták fegyveres tevékenységüket. 1950 elejétől kezdve polgárháborús viszonyok alakultak ki. A Maláj Föderáción belül működő kommunista tevékenység majdnem kizárólag kínaiakhoz kötődött. A kommunisták által vezetett és lényegében a kommunista párt tagjaiból álló gerillaszervezetek azonban nem

tudtak lényeges befolyásra szert tenni a városokban a kínaiak között sem. A városok kínai többsége a britek visszatérte után továbbra is elsősorban a gyarmattartókkal való kollaborációval rendkívül kedvező gazdasági pozícióik megtartására törekedett, ráadásul a Kínában zajló polgárháború eseményei, végül a kommunisták ottani győzelme a malájföldi kínai polgárságot szembeállította a kommunista szervezkedéssel.

A malájok, ahogyan erről szó volt, tömegekben még hagyományos uralkodóikhoz kötődtek és az újonnan létrehozott szervezetet, az UMNO-t támogatták. A zavaros belső állapotokra hivatkozva a britek 1948-ban rendkívüli állapotot hirdettek ki és ezt egészen 1960-ig fenntartották! Vagyis mindenfajta politikai, gazdasági, közigazgatási, kulturális és oktatási reform a rendkívüli állapot körülményei között ment végbe. Ez azt jelentette, hogy ugyan az alkotmányos fejlődés segítésére nagyon sok konkrét tárgyalás folyt, előremutató dokumentumok születtek, ám a demokratikus maláj délkelet-ázsiai állam létrehozásának folyamatára végig árnyékot vetett az, hogy a rendkívüli állapot körülményei között bármikor korlátozhatták a szervezkedési jogot, a szólásszabadságot, bírói eljárás nélkül bárkit letartóztathattak, és tulajdonképpen bármilyen demokratikus jog felfüggesztésére lehetőség nyílt.

A rendkívüli állapot időszakában az angolok azzal szembesültek, hogy most még lehetőségük van befolyásolni a születő új állam kereteit, berendezkedését, egész struktúráját és természetesen gazdasági kapcsolatait, és bizonyos brit pozíciók megtartását is, ha a szükséges reformokat ők maguk kezdeményezik, és néhány éven keresztül olyan „tanulási folyamat” indul el, amely egy angolbarát elit megerősödéséhez és a westminsteri parlamenti modell elfogadásához vezethet. Nem kétséges, hogy bármennyire is ellentmondásos a rendkívüli állapot időszakában lezajlott alkotmányos folyamat, ez kétségkívül előrehaladt, és sikerült olyan kereteket kialakítani, amely meghatározta az új állam területi alkotóelemeit, határait, közigazgatási és politikai berendezkedését, az etnikumok közötti kényes egyensúlyt, a szultánok jogállását. Bonyolította a helyzetet, hogy a háború borzasztó károkat okozott, elsősorban Észak-Borneóban. Nem volt teljesen világos, hogy ebbe a Malajziai Föderációba kik is tartozhatnak, bizonytalan volt, hogy a brunei szultánt be tudják-e vonni, vagy be akarják-e vonni, és egyáltalán nem dőlt el az sem, hogy a térség legértékesebb területét, a városállam Szingapúrt Malajzia részének tekintik-e? A legnehezebb probléma az etnikumok közötti viszony szabályozása volt. Nyilvánvaló, hogy a születő maláj nacionalizmus nélkül nem lehet semmiféle hosszú távú megoldást találni, ám a maláj nacionalizmus soha nem terjedhet ki a kínai és indiai eredetű lakosságra. Nagyon nehéz volt tárgyalópartnereket is találni. Világos volt az angolok számára, hogy az UMNO a legjelentősebb politikai szervezet, amelynek tagsága gyorsan növekedett, helyi szervezetei mindenütt megszülettek, és az UMNO a szultánok támogatását is élvezte, ugyanakkor ez a szervezet nem lehetett vonzó a nem maláj népességre. Az etnikai ellentétek parazsa állandóan izzott Malajziában, a rendkívüli állapot körülményei között is, és időnként véres összecsapások zajlottak. Ugyanakkor vitathatatlan volt, hogy a Maláj-félsziget vallásközösségi vagy etnikai alapon történő felosztása, ahogyan ez Indi-

ában és Palesztinában történt, lehetetlen, de az egységes államnak igen csekélyek a gazdasági és az érzelmi alapjai.

1952-ben önkormányzati rendszert vezettek be, és lehetővé tették a választásokat és helyi politikai erőkből álló önkormányzatok létrejöttét. Ezt megelőzte, erőteljes angol ösztönzésre, egy Alliance nevű koalíció létrehozása, amely magába foglalta az UMNO-t, a malájok legfontosabb szervezetét, valamint a kínaiak által létrehozott új politikai szervezetet, a Malayai Kínai Szövetséget (MCA), és végül bevonták az indiai származásúakat tömörítő Indiai Kongresszust is. Abban állapodtak meg a három közösség vezetői, hogy a nagy elvi kérdéseket félreteszik, a jövő alkotmányos berendezkedésének részleteiről sem fognak beszélni és mindenki megteszi azokat a szükséges engedményeket, amelyek nélkül nem lehet egy közös államot létrehozni. A megállapodást ösztönözte, hogy mind a három közösségben erősödött az a felismerés, hogy végül is a britek nem fognak örökké a Maláj-félszigeten és Észak-Borneóban maradni, tehát egymás között kell valamilyen megegyezésre jutni. A legjelentősebb építője a közös maláj államszervezet tervének Thunku Abdul Rahman, az UMNO vezetője volt, egy angol iskolázottságú, kiegyensúlyozott és tekintélyes személyiség, aki elutasította a túl kemény és kizárólagos maláj uralom megteremtésére irányuló követeléseket, amelyekkel a szultánok és a malájok nagy többsége ugyan egyetértett volna, de a többi etnikum számára teljesen elfogadhatatlan volt. Thunku Abdul Rahman kompromisszumkészségéről adott tanúbizonyságot, amikor nem erőltette a pozitív diszkrimináció elvét, amely a legfontosabb jelszavává vált az UMNO-nak és a maláj tömegeknek is. Támaszkodhatott azonban arra, hogy a felvilágosultabb maláj vezetők megértették, hogy a függetlenség kivívása elsősorban az ő érdekeiket szolgálja. A függetlenség érdekében viszont Thunku Abdul Rahman, aki a Maláj-félszigetből, Észak-Borneóból és Szingapúrból alkotott új állam, Malajzia első miniszterelnöke lett és ezt a rendkívüli állapot megszűnése után, vagyis a tényleges függetlenség kivívása után is megtartotta, mérsékelt, kiegyensúlyozott, minden csoportot bevonni igyekvő politikával el tudta fogadtatni, hogy demokratikus elvek alapján álló parlament jöjjön létre és a brit modellnek megfelelő jogrendszer alakuljon ki. Az etnikumok közötti szövetség ellentmondásossága ellenére hosszú távra is megalapozta egy életképes állam létrejöttét.

Amikor 1963-ban megalakult az egységes és független Malajzia első kormánya, kevesen hittek a kormány stabilitásában és az új állam életképességében. Minden újonnan függetlenné váló államnak roppant nagy feladatokat kell megoldania, Malajzia nehézségei azonban sokkal nagyobbak voltak a szokásosnál:

1. Ez az állam a történelem folyamán nem létezett és még a brit gyarmati időszakban is csak az utolsó években egyesítették különféle jogállású területekből.
2. Két fő alkotórésze, a Maláj-félsziget és Észak-Borneó több száz kilométer távolságra van egymástól.
3. Nyelvileg és vallásilag erősen megosztott, a malájok a II. világháború után kevesebb mint a felét tették ki az összlakosságnak, míg a főleg a XIX. században bevándorolt közösségek, kínaiak és indiaiak, erős saját identitással rendelkeztek és asszimilációjuk mértéke csaknem elhanyagolható volt.

A Malajzia legfontosabb alkotóelemeinek számító hagyományos szultánátusok problémája politikailag és jogilag is tartós rendezést igényelt. Eredetileg a britek a Maláj-félszigeten a helyi szultánokkal való külön megállapodások keretében szervezték meg uralmukat. A szultánok által irányított államokat nem lehetett felszámolni. Ezért az új Malajziának kompromisszumon kellett alapulnia az állam egységes működése és a hagyományos maláj államok autonómiája között. Ez a rendkívüli mutató végül sikerrel járt, és kialakították Malajzia egyedülálló struktúráját. Erről külön alfejezetben szólnunk. Mielőtt erre rátérünk, a függetlenné válás néhány fontos állomását is megjelöljük.

Malajzia 1963. szeptember 16-án jött létre. 1964-ben a Malajziai Föderáció átadta a helyét Malajziának, ami a malayai területnek, Szingapúrnak és Sabahnak az egyesítéséből keletkezett. Brunei kívül maradt ezen a kereten, ugyanis a bruneiek olyan elképzeléssel nagy olajjövedelemre kezdtek szert tenni, hogy ennek megosztására nem mutattak hajlandóságot. Az új Malajzia Szingapúrt magába foglalta, ami a legsúlyosabb vitákhoz vezetett az állam megalapítása után. Szingapúr, amelynek lakossága 80–85%-ban kínai származású volt, eleve az etnikai egyensúlyt alapvetően változtatta volna meg. A malájok tartottak attól, hogy a gazdag, nagyon aktív, a világot jól ismerő és intelligens szingapúriak összefognak a félszigeti kínaiakkal és dominálni fognak az új országban. Ebből az következett, hogy nem a kis Szingapúr félt a nagy maláj többségtől, jóllehet Szingapúron belül is voltak ellenzői az egységes új államnak, hanem elsősorban a maláj nacionalisták tettek meg mindent, hogy Szingapúrt kiebrudalják Malajziából. Ezért két éven át tartó feszültségek, állandó diplomáciai összecsapások, botrányok és viták után 1965 augusztusában Thunku Abdul Rahman miniszterelnök és Szingapúr legjelentősebb politikai személyisége, aki később Szingapúrt a világ egyik leggazdagabb országává irányította, Lee Kuan Yew azt az ismert angol formulát használva, hogy „egyet nem értésükben állapodtak meg”, Malajzia és Szingapúr szétválásáról szóló egyezményt kötöttek. Ily módon a független Malajzia létrejöttének nemcsak 1963 szeptembere a dátuma, hanem 1965 augusztusa is, amikor a ma is létező két állam, Malajzia és Szingapúr végleges határai kialakultak.

Szingapúr (1945–1965)

Szingapúr ma a világ egyik legsikeresebb állama, egy olyan városállam, amely gazdasági prosperitást, politikai stabilitást és nemzetközi elismerést élvez.

A II. világháború utáni években még, ahogyan a szingapúri történész, Tan Tai Yong egy alapos tanulmányában megállapítja: „a szingapúri függetlenséget senki sem gondolta megvalósíthatónak. Sem az angolok, akik a szigetgyarmatot egy, a XIX. század elején még lakatlan területből élénk kikötővárossá alakították 100 évvel később, sem a nacionalista politikusok, akik az 50-es években tűntek fel, és akik a helyi önkormányzatot átvették, nem gondoltak arra, hogy Szingapúr mint egy különálló és független városállam létezhet, miután a britek elhagyták”. A II. világháború idején Szingapúrt a japánok könnyűszerrel elfoglalták, és két és fél éves uralmukat szörnyű pusztítások tették emlékezetessé, ami nem egyszerűen a háborúnak volt a következménye, hanem annak is, hogy Szingapúr kínai lakosságát az előző évtizedek súlyos japán–kínai háborúja miatt nem csupán meghódított alattvalónak, hanem gyűlölt ellenségnek is tekintették. A szingapúri kínaiak tízezrei váltak tömeggyilkosságok áldozataivá a városon belül, és közel száz-ezer embert vittek el kényszermunkára más területekre, így a hírhedtté vált thaiföldi vasútépítésre. Miután Szingapúrt 1945 augusztusában-szeptemberében Nagy-Britannia amerikai segítséggel visszaszerezte, a brit katonai adminisztráció vette át az irányítást, majd 1946-ban visszaadta a Gyarmatügyi Hivatalnak. Szingapúr státusza megváltozott, hiszen korábban a Straits Settlements (Tengerszoros Területek) részeként működött, de most önálló koronagyarmattá minősítették. Teljesen nyilvánvaló volt, hogy az angolok az általános dekolonizációs időszakban is, Indiában követett politikájuktól eltérően, Szingapúrt mindenképpen meg akarják tartani. Ez ugyan sok tekintetben igaz volt a Maláj-félszigetre is, de Szingapúr jelentőségét különösen fontosnak tartották. Míg a Maláj-félsziget elsősorban ón- és gumijövedelmei miatt értékelődött föl, Szingapúrral kapcsolatban nem volt szükség semmiféle külön indoklásra, hiszen magától értetődő volt, hogy a város az egész térség stratégiai legfontosabb pontja, nemzetközi kikötő, amely különös szerepet játszik a későbbiekben is bármiféle világpolitikai számításban. A szingapúri kérdésnek különös dimenziót az adott, hogy 1947-től kezdve teljesen nyíltan és nagyon intenzíven az egész világon a hidegháborús gondolkodás tört előre. Szingapúrra úgy tekintettek, mint a nyugati demokráciák és a kommunizmus közötti összecsapás színterére. Miután Kínában 1948-tól kezdve világossá vált, hogy a kommunista győzelem elkerülhetetlen, és ez 1949-ben be is következett, az egész Délkelet-Ázsiát fenyegető kommunizmus feltartóztatásának legfontosabb területévé nyilvánították Szingapúrt. Ennek az a magyarázata, hogy minden délkelet-ázsiai országban igen jelentős volt a kommunista tevékenység, ami kifejezésre jutott az éles politikai harcokban, a kommunista befolyás növekedésében a szakszervezetekben, a diákmozgalmakban és egyes kormányok politikájában. A Fülöp-szigeteken kommunista felkelés zajlott, Mianmarban a kommunistabarát csoportok megerősödtek, Vietnamban kommunisták kiáltották ki

a függetlenséget és már 1945-től kezdve fegyveres harcokat vezettek, Indonéziában a nacionalista Sukarno a kommunistákkal való együttműködés propagálója volt és velük együtt hozta létre az új politikai struktúrákat. Ezen nemzetközi háttérrel figyelembe véve a szingapúri helyzetet azért is tartották veszélyesnek, mert a Maláj-félszigeten, amelyhez földrajzilag és gazdaságilag is szorosan kapcsolódott, szintén nagyon erős volt a kínaiak között a kommunista tevékenység, amely hatással lehetett a döntően kínai Szingapúr városára is. Valóban számtalan jel utalt arra, hogy Szingapúr a térség más országhoz viszonyított előnye ellenére, könnyen egy nagy nemzetközi kommunista konspirációnak lehet a része, ahogyan ezt a különböző angol stratégiák egyértelműen megfogalmazták. A Malajziai Kommunista Párt aktivistái sikeresebbnek tűntek Szingapúrban mint Malájföldön. Ebből következett az, hogy a dekolonizációnak semmiféle egyszerű és sima útját Londonban nem tudták elképzelni. Az előbb vázolt szituációt figyelembe véve a brit gyarmati hatalom Malájföldön 1948-ban kihirdette a rendkívüli állapotot, és lényegében ezzel egy időben ezt Szingapúrban is megtette. Szingapúrban – csakúgy, mint Malájföldön – tizenkét éven keresztül tartott a rendkívüli állapot, és körülményei között sem az önkormányzatiság olyan fejlődése nem következett be, amely a függetlenséghez vezetett volna, sem pedig a demokratikus intézmények nem erősödhettek meg.

A londoni stratégiák úgy látták, hogy ugyan az önkormányzatiság felé kell haladni, ám arra Angliának minden esélye megvan, hogy szövetségeseivel együtt olyan mederbe terelje az eseményeket, amelyek nem eredményezik azt, hogy ezeken a területeken egy kínai, végső soron szovjet ihletésű kommunizmus fog győzedelmeskedni. A brit politikai törekvéseket a Sir Robert Scott által vezetett bizottság fogalmazta meg, hangsúlyozva, hogy a fő politikai cél „a kommunizmus föltartóztatása” (ez nyilvánvalóan George Kennan tézisének átvétele), „a nyugati befolyás megtartása”, „a béke fenntartása”, „a kereskedelem, a politikai stabilitás és a gazdasági fejlődés előmozdítása”. Ezeket a politikai célokat úgy vélték leginkább elérhetőnek, hogy elfogadjanak egy olyan általános politikai iránymutatást jelentő koncepciót, amelyet a „nagy tervnek” neveztek. Ennek a „nagy tervnek” a lényege az volt, hogy Délkelet-Ázsia összes brit területét egy közös politikai egységbe vonják, hiszen ha egy ilyen tömböt létre tudnak hozni, akkor sokkal nagyobb a lehetőség annak befolyásolására, fejlődésének jó irányú segítésére, mintha ezek az országok különválnak. A brit megfontolások reális alapja az volt, hogy a Maláj-félszigetet, Szingapúrt, Észak-Borneó államait, beleértve Sarawakot és Bruneit, amely a szultán-ság megtartásával protektorátus volt, nem nagyon lehetett elképzelni önálló államoknak, ha történelmi tanulságokból és az akkori gazdasági, politikai és nemzetközi tényezőkből indulnak ki. A Maláj-félszigeten nyilvánvalóan semmiféle történelmileg kialakult egységes államképződmény nem létezett, Szingapúr maga az angolok kreációja volt, és a közhelyeszerű értékelések szerint a szingapúriaknak semmiféle nemzeti öntudata nem volt és magukat általában véve időlegesen a távoli trópusokra került kínaiaknak tartották. Sarawak éppen most került ki a fehér rádza uralma alól, míg a Brunei Szultánátus, bár jövedelmei nagyon nagy mértékben növekedtek az olaj- és gázeladá-

sokból származóan, nem tud megállni a saját lábán. Mindebből azt a következtetést vonták le, hogy ezek a területek ki vannak téve az ellenséges belső és külső felforgatásnak. Éppen ezért a következő időkben mindenképpen el kell érni azt, hogy egy olyan nagy tömb jöjjön létre, amelyben a térség összes népe és területe egyesül.

Szingapúron belül a rendkívüli állapot korlátai ellenére nem lebecsülendő fejlődés ment végbe a politikai önrendelkezés és a demokratikus intézmények működtetése irányába. Erős felügyelet alatt és nem csekély gyanakvást kiváltva demokratikus szellemiségű politikai fejlődés kezdődött. Ezek közül igazán nagy szerepe a szingapúri állam megalapítójának, „atyjának” tekintett Lee Kuan Yew által létrehozott Népi Akció Pártnak (angol rövidítése szerint PAP) lett. Kezdetben sok más riválisa is volt, de Lee Kuan Yew ütőképes csapatra támaszkodott, amely egyértelműen állást foglalt a városállam olyan gazdasági fejlődése mellett, amely a brit „nagy terv” ideológiájának is megfelelt. Ez azt jelentette, hogy Lee egyértelműen elutasította azt, hogy Szingapúr önálló állam legyen. Legfőbb ellenfele egy függetlenségi párti, erősen kommunista befolyás alatt álló baloldali csoportosulás volt. Lee maga nem képviselt jobboldali konzervatív nézeteket, ahogyan ma nagyon sokan gondolják, kifejezetten szociáldemokrata eszméket vallott, pontosabban, az akkori szóhasználat szerint a jobboldali szociáldemokrácia értékeit és megfontolásait tette magáévá. Lee-ék érvei nemcsak azért voltak erősek és a városállam lakóinak többsége számára elfogadhatóak, mert a britek támogatását élvezték, hanem azért is, mert teljesen nyilvánvaló volt a szingapúriak előtt, hogy bármennyire is rokonszenvezhettek emocionálisan egy Malájföldről független állam koncepciójával, ennek a realitását azok, akik akkor távlatosan gondolkodóknak számítottak, vagyis az írástudók közé tartozók, a gazdasági ügyekben járatosak és a világot ismerők, valamennyien képtelenségnek tartották azt, hogy egy nyersanyagforrásokkal, energiahordozókkal nem rendelkező, kis területű sziget képes legyen önálló állami létre. Hiszen Szingapúrnak mindig az volt a létoka, hogy a nemzetközi kereskedelem nagy átrakóhelye, hogy kitűnően kihasználja világgazdasági pozícióit, hogy szerves kapcsolatokat tart fenn a szomszédjaival. Egy önálló Szingapúr azt jelentené, hogy ez a kis terület egy több száz milliós maláj tengerben valószínűleg egy ellenséges kis enklávé lenne, amellyel nem kereskednének, amelyet embargó sújtana, hiszen a néhány kilométeres csatornaszerű tengerszoros másik partján ott vannak a maláj államok, a várostól délre pedig az akkor még polgárháborúba süllyedt, de előbb-utóbb felébredő óriás maláj állam, Indonézia. Ezt a legegyszerűbb emberek is viszonylag könnyen belátták, hiszen közismert volt, hogy Szingapúr még az ivóvizét is csak úgy tudja biztosítani, hogyha a tengerszoroson keresztül lefektetett csöveken a maláj-félszigeti johoreiak hajlandóak vizet adni. Ebből következően az integrációpárti szingapúri irányzat a többség számára a józan észnek felelt meg, és egyben London teljes támogatását is élvezte. A szingapúriak számára biztatónak tűnt, hogy Malajzia lakosságának közel fele akkor még kínai volt, és ez Szingapúr csatlakozásával tartós etnikai egyensúlyt eredményezett volna a malájok és a kínaiak között. Nyilván kimondatlanul, a szingapúriak mindig számítottak arra, hogy a kínaiak mozgékonyasága, az üzleti

életben való jártassága, magasabb szintű iskolázottsága, jobb nyelvtudása eleve megfelelő pozíciókat biztosít nemcsak a túlélésre, hanem arra is, hogy sikeresek legyenek. Tulajdonképpen ebből, ezekből a megfontolásokból következett az is, hogy a malájföldi malájok viszont egyáltalán nem lelkesedtek a területek összeolvasztásáért. (Erről részletesebben a Malajzia kialakulásáról szóló fejezetben szoltunk.)

Lee Kuan Yewről is kell néhány szót ejteni, hiszen az egész szingapúri állam kialakulásának, fejlődésének, sikerének vitathatatlanul ő volt a kovácsa. Lee Kuan Yew megtestesítője volt a nagyon sikeres kínaiaknak. Politikai karrierje kezdetén egy negyedik generációs szingapúri kínai család feje volt, ami igen nagy ritkaság, hiszen a szingapúri kínaiak többsége ekkor még vagy Kínában született, vagy csak első generációs betelepült volt. A Lee család viszont már a bevándorló üknagypapától kezdve kereskedelemmel foglalkozott, tanult emberek lettek, anyanyelvi szinten beszéltek angolul, maga Lee a jómódú, tanult és befolyásos kínai családok gyakorlatának megfelelően kínaiul nemigen tudott és a kínai írást is csak később tanulta meg. Lee igazi erőpróbája éppen a malájziai szövetségbe való belépés kérdésének a tisztázása volt. Pozícióját az erősítette meg, hogy belpolitikai ellenfeivel brit segítséggel le tudott számolni, ugyanis ezeket a britek kommunis-tagyanúsnak tekintették, letartóztatták őket, és a továbbiakban eltűntek a szingapúri közéletből.

1963 szeptemberében jött létre Malajzia, és az államszövetségbe Lee vezetésével Szingapúr is belépett. A malájziai állam létrehozását követő két esztendő egyáltalában nem volt sikertörténet. Az etnikai összecsapások Szingapúron belül is jelentősek voltak, a mindennapok eseményeihez hozzátartozott az állandósult rendetlenség, a csaknem polgárháborús viszonyok. Miután Thunku Abdul Rahman, Malajzia alapító miniszterelnöke egyértelműen úgy foglalt állást, támaszkodva a maláj lakosság véleményére, hogy nincs lehetőség a további együttműködésre, ez nem hagyott más opciót a szingapúri politikai vezetés számára, mint tudomásul venni a szétválást. Szingapúr ezt rendkívül keserűen vette tudomásul, bizonytalannak és csaknem kilátástalannak látták a jövőt. A szétválással született meg 1965-ben a szingapúri állam és az elkövetkezendő években a szingapúri elit, élén nemcsak magával Lee Kuan Yewval, hanem a tamil származású, szintén karizmatikus Rajaratnammal, aki legalább 25 évig volt a kormány tagja, és az első külügyminiszteri pozíciót is ő töltötte be. Végülis elindultak egy úton, amely a függetlenné válás utáni 20 esztendőben átlagosan több mint évi 10%-os gazdasági növekedést produkált, és egy működő demokratikus rendszer megteremtését segítő intézményeket szilárdította meg.

Brunei (1945–1984)

A távoli trópusokon található Borneó szigetének egy kis részén elterülő, csekély méretű állam. Brunei különleges szerepet játszik a világgazdaságban, ugyanis a világ egyik legjelentősebb olaj- és gáztermelője.

Brunei dicsőséges és hosszú történetéről már szót ejtettünk, ez azonban egy három-négy évszázaddal ezelőtti történet. Ezután Brunei jelentősége csökkent, és a XIX. század elejétől Borneó nagy része Holland-Indiához tartozott, az északi területeken pedig az angol James Brook családja rendezkedett be. A „fehér rádza” Bruneitől szakította el a Sarawak folyó menti, a maradék Bruneinél nagyobb és értékesebb területet, míg a szintén valamikor hozzá tartozó Sabahra egy brit kereskedelmi társaság tette rá a kezét. A brunei szultán örömmel fogadta 1888-ban azt, hogy Nagy-Britannia protektorátusa alá került. A kis lélekszámú, fejletlen, etnikailag megosztott országban, amelynek népei között a nem maláj őslakosoknak, a még a XIX. században is fejevadászattal foglalkozó törzseknek is jelentős szerepe volt, míg a kereskedelem majdnem teljes egészében a kínaiak kezébe került, semmiféle számottevő függetlenségi mozgalom nem jött létre.

A II. világháború után az angol gyarmati hatóságok újra kívánták szervezni a délkelet-ázsiai brit területeket, és Bruneinek, legalábbis kezdetben, azt a sorsot szánták, hogy a Maláj Föderációnak, végül Malajziának legyen a tagja. Az 1950-es években lassú alkotmányos és politikai fejlődés kezdődött. Az angolok rá akartak kényszeríteni bizonyos politikai haladást az országra, sőt támogatták azt a kezdetben jelentéktelen befolyású ellenzéki mozgalmat, amely az általános világtendenciáknak megfelelően demokratikus átalakulást tűzött a zászlajára. Amikor London önkormányzat elfogadását javasolta, a szultán és családja ezt meglehetősen nagy fenntartásokkal fogadta, miután – joggal – úgy vélték, hogy az önkormányzatisággal együtt bizonyos demokratikus formák is kialakulhatnak. Amikor a brunei maláj lakosság radikális csoportjai létrehozták demokratikus politikai pártjukat, a Partai Rakyat Bruneit, ez túlment a londoni elképzeléseken azzal, hogy a monarchikus szisztémát is fel akarta számolni. Egyik frakciójuk a Malájföldre való csatlakozást kívánta, a másik, amelyet sokkal radikálisabb társaik irányítottak, viszont Indonézia részeként képzelte el az ország jövőjét. A választások megszervezése volt a britek válasza. Véres felkelés kezdődött a dzsungelállamban és a szultán kihirdette, ahogyan ez a térségben akkor szokásos volt, a rendkívüli állapotot. A rendkívüli állapot kihirdetése akkor következett be, amikor a britek által ösztönzött választásokon, amelyek Brunei történetének az első és mindmáig (2016) utolsó választásai voltak, az említett Partai Rakyat Brunei megszerezte a szavazatok többségét.

A brunei történelemről írott meglehetősen nagyszámú mű általában azt hangsúlyozza, hogy a szultánhoz kötődő konzervatív körök makacsul ellenálltak, és ezen hiúsultak meg azok a brit tervek, hogy a létrehozandó Malajziának Brunei része legyen, hiszen a szultán döntése volt, hogy a rendkívüli állapot kihirdetésével nemcsak a politikai pártokat tiltotta be, hanem egyértelműen megfogalmazta, hogy a létrejövő Ma-

lajziából ki akar maradni. Ez a gondolatmenet, bár széles körben elfogadott, nem állja meg a helyét. A britek valóban Bruneit a Malajziai Szövetség részeként képzelték el, ám semmit nem tettek az ennek létrehozására irányuló tervek megvalósítására. A rendelkezésünkre álló dokumentumok szerint ugyanis, amikor a demokratikus jelszavakat hangoztató felkelők kis híján megdöntötték a szultanátust, akkor őket a brit irányítású gurkha csapatok verték le, és teljesen nyilvánvaló volt, hogy a brunei szultánnak semmiféle igazi hatalma nem lett volna szembezállni az angol elképzelésekkel. Az a megállapítás azonban helytálló, hogy a brunei szultáni család egyáltalán nem kívánt egyike lenni a malajziai szultanátusoknak, amelyek az új államszövetségben alárendelt szerepet játszanak, és a jövedelemmegosztás elvét is elutasította. Bár a tárgyalásokon felvetődött az, hogy Brunei csatlakozása esetén a hatalmas olaj- és gázbevételek bizonyos része Brunei-ben marad, ez bizonytalan ígéret a brunei vezetőköröket egyáltalában nem elégítette ki.

Az 1967-ben trónra lépő új szultán, Sir Mudu Hassanal Balkiah jobban tartott saját népétől és szomszédjaitól, mint az angoloktól. Megint London lökte Bruneit a függetlenség felé mutató irányba, miután tudomásul vette, hogy az ország kimaradt a Malajziai Föderációból. 1971-ben a protektorátusi megállapodást, amelynek alapján Nagy-Britannia a hatalmat gyakorolta, megváltoztatták, de Anglia mindazokat a jogait megtartotta, amelyeket az eredeti protektorátusi szerződés tartalmazott, vagyis Bruneinek saját külpolitikája és saját védelmi erői nem lehettek. A brit-brunei különleges viszony csak az Egyesült Királyság térségből való teljes kivonulása után szűnt meg. A szultán 1984. január 1-jén, vagyis a térségben az egyik legutolsó európai uralom alatt álló ország uralkodójaként, a jövőtől reszketve kikiáltotta a függetlenséget.

A szultáni család tekintélyuralmi rendszere nem változott, és ennek az a magyarázata, hogy elképesztően nagy olajjövödelmekre tett szert, amivel a lakosság hangadó rétegeit egyszerűen megvásárolták. Brunei stabilizálódását segítette az, hogy a Sukarno-rendszer megbuktatása után az új indonéz katonai diktatúra már egyértelműen Nyugat-barát politikát folytatott és letett arról a tervéről, hogy az összes maláj lakta területet egyesítse. Ilyen körülmények között a szultanátus érintetlenül megmaradt, semmiféle komoly belső és külső ellenséggel már nem kellett számolnia. Az ország védelmét immáron nem gurkhák látták el, hanem a helyi nem-maláj törzsek harcosai, illetve behívott arab fegyveresek. A függetlenné válás után, a térség és a világ egyik legnagyobb jövedelemmel rendelkező országaként elképesztő luxust mutató szultáni paloták és mecsetek épültek. A jóléti intézkedések bevezetése egy stabil, ámbár korántsem progresszív országot eredményezett.

II. A FÜGGETLEN DÉLKELET-ÁZSIAI ÁLLAMOK

A VÁLTOZÁSOK SZELE

(Általános áttekintés)

A II. világháború befejezése után a közgazdasághoz valamennyire is konyító politikusok, katonák, újságírók, közigazgatási szakemberek semmiféle különös reményt nem tápláltak a délkelet-ázsiai gazdasági fejlődés perspektíváit illetően. Akik gyors fejlődésről beszéltek, mint a függetlenné válás természetes velejárójáról és a gyarmati uralom megszűnésének következményéről, azok általában a felszabadító mozgalmakkal szoros kapcsolatban álló nacionalisták vagy kommunisták voltak. A valóságban elkeserítő volt a kép 1945-ben, a japán uralom megszűnése és a háború bejezése után. A gyarmati időszak eleve torz, egyoldalú gazdasági szerkezetet hozott létre, és egy növekedésorientált gazdaság körvonalai sehol sem bontakoztak ki. Délkelet-Ázsia valamennyi országa, az egyetlen Thaiföld kivételével, formálisan is gyarmati uralom alatt állt, gazdaságuk teljes egészében kapcsolódott az anyaország és annak délkelet-ázsiai reprezentánsai közvetlen anyagi és politikai megfontolásaihoz. A háború előtti évtizedekben a gazdasági teljesítmények ugyan jelentősen emelkedtek, de ez kifejezetten különböző ültetvényes termékek, bányakincsek és kis mértékben az energiahordozók iránti világgpiaci igények növekedésével magyarázható.

A kilátástalan gazdasági és társadalmi helyzeten a háború nem segített, ellenkezőleg, olyan pusztításokat okozott, amelyekből a kilábalást belátható időn belül elképzelhetetlennek tekintették a gazdaság szereplői. A Fülöp-szigetek szabadult fel legkorábban a japán uralom alól, itt az ország termelőkapacitásának jelentős része a harcok során megsemmisült. Manila, ahol a Fülöp-szigeteki ipar és a modern szolgáltatások koncentráálódtak, szinte teljesen megsemmisült. A hosszan elhúzódó mianmari harcok Mianmar teljes út- és vasúthálózatát tönkretették. A japán uralom időszakában az alávetett országok fő funkciója az volt, hogy a japán háborús igényeket kielégítsék, közben a hagyományos kereskedelmi kapcsolatok megszűntek. Több országban az élelmiszertermelés visszaesett. Ahol élelmiszerfelesleg volt, mint Vietnamban, az teljes egészében a japán hadigépezetet szolgálta. 1944–1945 folyamán olyan éhínség söpört végig az országon, ami mintegy kétfélmillió ember halálához vezetett. A megszállt országok lakossága kényszermunkára lett kötelezve, és azok az emberek, az úgynevezett romusák, akik részt vettek a japán háborús gépezet kiszolgálásában, nagy számban elpusztultak. Különösen sokat szenvedett a szingapúri és malájföldi kínai lakosság. A hagyományos pénzügyi rendszer összeomlott. A külső piacok megszűnése a gyarmati gazdaságokat, amelyekben az export dominált, súlyosan érintette, hiszen a cukor-, tea-, kávé-, borstermelés, de még a szénbányászat jelentős része is, amelyre a japánok nem tartottak igényt, lényegében megszűnt.

A szörnyű anyagi és emberi veszteségeket némileg ellensúlyozta az, hogy több országban a függetlenségi törekvések képviselői a japánokkal rövidebb vagy hosszabb ideig együttműködtek. Ez azt jelentette, hogy a háború idején, főleg Indonéziában, a háború elején Mianmarban és bizonyos mértékig a Fülöp-szigeteken olyan politikai fejlődés indult el, ami a függetlenné válás útját egyengette, de a gazdaság területén semmiféle új modell nem alakult ki. Bármennyire is katasztrofális viszonyok alakultak ki a háború éveiben, bármennyire is megsemmisült a termelőkapacitások túlnyomó része, Délkelet-Ázsiában soha nem látott egyértelmű és világos törekvések mutatkoztak a gyarmati uralom teljes felszámolására, vagyis nem egyszerűen a japán uralom megszüntetésére, hanem a hagyományos gyarmati uralom visszaállításának az elkerülésére is.

A háborút követően valamennyi gyarmattartó hatalom a háború előtti állapotok visszaállítására törekedett. Ezeket a törekvéseket jól kifejezte az, hogy Hollandia a mai Indonézia területén, a franciák Vietnamban, az angolok a Maláj-félszigeten véres és hosszú háborúba kezdtek tradicionális uralmuk helyreállítása érdekében.

Nagy-Britannia fontos területeket birtokolt Délkelet-Ázsiában, Mianmart, valamint a Maláj-félszigetet és Észak-Borneót. Mianmarban a britek eredeti szándékaiktól eltérően csak egy erőtlén kísérletet tettek a függetlenségi erők szétverésére. A szomszédos India feladása, valamint a rendkívül erős és szervezett mianmari nacionalista mozgalom, Aung San tábornok vezetésével, aki a háború utolsó évében együtt harcolt a japánok ellen az angolokkal, nagyon gyorsan az angolokat teljes visszavonulásra kényszerítette. A Maláj-félszigetről, Észak-Borneóból és Szingapúrból viszont az angolok nem szándékoztak távozni. Hosszú éveken keresztül fegyveres erőket állomásoztattak az előbb felsorolt területeken, háborút viseltek Malájföldön a kommunista gerillák ellen és igyekeztek meghatározni ennek az egész térségnek a későbbi fejlődését. Az Egyesült Államok pozíciója volt a legerősebb és a legvilágosabb is. Az amerikaiak a japánok ellen harcoló Fülöp-szigeteki kommunista és nacionalista mozgalmakat térdre kényszerítették, de tartották magukat ahhoz az ígéretükhöz, hogy a Fülöp-szigeteknek széleskörű autonómiát, majd függetlenséget adnak az előre megállapított időben, és jelentős pénzügyi forrásokat szabadítottak fel a velük együttműködő Fülöp-szigeteki kormányok részére. Ilyen politika vitele a franciák, a hollandok, de még az angolok esetében is elképzelhetetlen volt.

Így következett be az a sajátságos helyzet, hogy a japán megszállás után Délkelet-Ázsia nagy részén újabb háborúk törtek ki, fegyveres ellenállási mozgalmak jelentek meg. Forradalmi helyzet alakult ki, főleg Vietnamban, valamint Indonéziában és Mianmarban. Gazdasági területen a térség teljes összeomlását az akadályozta meg, hogy a háború befejezése után a világpiacra nagy kereslet mutatkozott az ültetvényes termékek iránt. Rekordokat döntött a gumiexport, ami segítette azt, hogy a Maláj-félszigeten hosszú távú és jó együttműködés jöjjön létre a hagyományos maláj feudális elemek, az angolokkal mindig kitűnő kapcsolatokat ápoló kínaiak és a brit hatalom között, így itt olyan forradalmi helyzet nem alakult ki, mint amilyen jellemző volt a térség más államaira. Ennek ellenére a brit hatóságok annyira súlyosnak ítélték meg a helyzetet nemcsak

a Maláj-félszigeten, hanem Szingapúrban is, hogy rendkívüli állapotot vezettek be mindkét helyen, amelyet több mint 10 éven keresztül fenn is tartottak.

A háború rombolásai, majd a súlyos áldozatokat követelő függetlenségi háborúk Vietnamban, Indonéziában és az igen súlyos társadalmi feszültségek Mianmarban akadályozták a kibontakozást. Az újonnan függetlenné vált országokban semmiféle világos gazdaságpolitika nem alakult ki, miután sem az antikolonista erők, sem a hagyományos gyarmattartó hatalmak, sem a nemzetközi szervezetek egyértelmű fejlődési utat nem tudtak felvázolni. A különféle vágyálmok határozták meg a gazdaság- és a társadalompolitika fő irányait. Azzal mindenki egyetértett ezekben az országokban, hogy a politikai függetlenség megszerzése után gazdasági függetlenséget is kell szerezni. Ezt a gondolatot olyan axiómának tekintették, amelytől évtizedeken keresztül nem szakadtak el és sok tekintetben máig irányadónak tekintik. A függetlenné válást követően a hatalmat megszerzők, akik különböző irányultságú nemzeti forradalmárok voltak, abban egyetértettek, hogy a külföldi befolyást csökkenteni kell és tudták, hogy hiába vonták fel a nemzeti lobogókat a középületekre, hiába szidalmazták az ünnepi beszédekben a gyarmattartókat, hiába vezették be szinte kivétel nélkül a nemzeti nyelveket az addig hivatalos európai nyelvek helyébe, hiába teremtettek meg gyorsan nemzeti hadseregeket, a gazdasági helyzet semmit nem javult, sőt a függetlenné válás után egy-két évvel már mindegyik független állam nagy lakossági elégedetlenséggel és kiábrándultsággal találkozott. Ez a függetlenségi erőket is megosztotta. Az elmaradottság felszámolását, az önerőre támaszkodás eszméjének valóra váltását várták. A függetlenség megszilárdulása érdekében arra törekedtek, hogy kiszorítsák a külföldi tőkét és ezzel együtt csökkentsék a transznacionális vállalatok szerepét, visszafogják beruházásaikat. Ezt a célt nem volt nehéz elérni, annál is inkább, mert a külföldi tőke az új, rendkívül labilis független államokból menekült, főleg miután világossá vált, hogy sem a franciák, sem a hollandok nem tudnak visszatérni, Indokína hosszú háborúba süppedt és a Sukarno vezette Indonézia szinte megoldhatatlan belső problémákkal birkózott.

Az új, független államokban széleskörű egyetértés alakult ki abban, hogy fellépjenek azon nemzeti és etnikai kisebbségek ellen, amelyek számarányuknál lényegesen nagyobb befolyásra tettek szert a gazdaságban és meghatározó volt a szerepük a társadalom különböző intézményeinek működtetésében is. Ez az országok többségében a kínaiak elleni határozott intézkedéseket jelentette. Egymást követték a pogromok Indonéziában, intenzívvé váltak a gazdaság kulcspozícióit birtokló indiaiak elleni atrocitások Mianmarban és elkerülhetetlenné vált a Maláj-félszigeten a malájok és a kínaiak közötti viszony szabályozása a maláj gazdasági és politikai szerep lényeges növelésével.

Egész Délkelet-Ázsiában uralkodóvá vált az az eszme, hogy a társadalom legfontosabb anyagi szükségleteit kielégíteni csak hosszabb távon és világos tervek mentén haladva lehet. Ám sem megvalósítható tervekkel, sem tőkével ezek az országok nem rendelkeztek. Az általános elvek hangsúlyozták „az alapvető emberi szükségletek” kielégítését, vagyis azt, hogy minimális szinten a létfenntartást biztosítsák mindenki számára és

csökkentsék a gazdasági és társadalmi különbségeket. Ezzel mindenki egyetértett, beleértve a hirtelen szocialistává vedlett kambodzsai királyt, magától értetődően támogatták a majdnem mindenütt igen erős kommunisták, sőt a külföldi tőkével szorosan összefonódó, ekkor már komprádornak nevezett rétegek sem bírálták. Ez utóbbiak úgy fogalmaztak, hogy nem teljes egyenlőséget akarnak megvalósítani, hanem az esélyek egyenlőségét. A társadalmak többsége úgy vélte, hogy ez a vagyonosabb csoportok érdekében hangoztatott megfélemlítő jelszó, hiszen az adott körülmények között egyenlő esélyeket éppúgy nem lehet teremteni, mint egyenlőséget.

Az újonnan függetlenné vált államok többsége határozottan baloldali irányba kezdett tájékozódni, úgy is fogalmazhatnánk, hogy domináns áramlattá a baloldali nacionalizmus vált a térség minden országában. Kivételt képezett a Fülöp-szigetek, ahol időtlen idők óta néhány száz család kezében volt minden kulcspozíció, valamint Thaiföld, ahol 1947-től három évtizeden át, kisebb megszakításokkal, Amerika-barát katonai diktatúrák ragadták magukhoz a hatalmat.

Az önerőre támaszkodás, a külföldi tőke kiszorítása, vagy legalábbis erős ellenőrzés alatt tartása, a különféle egyenlőségi törekvések felkarolása, a szabadkereskedelmi koncepciók elutasítása az állam különleges szerepének és az állami szektor fontosságának elismerésével járt együtt. A hosszú távú fejlesztésekben az oktatáshoz és a lakhatáshoz való jogokat állították középpontba.

Figyelemre méltó, hogy szinte politikai irányultságtól függetlenül a térség majdnem minden számottevő politikai csoportja, a vietnami kommunisták, a thaiföldi monarchisták, a mianmari vallásos nacionalisták tervgazdálkodásban gondolkodott végig az 50-es, 60-as és 70-es években. A központi gazdasági tervek, amelyek gondolatát egyébként ebben az időben a nyugati világban sem tekintették „ördögtől valónak”, mindenütt szerepet kaptak. Az indonézekenél ötéves terveket fogadtak el, a 60-as évektől a brit emlékün nevelkedett malajziaiak is tervgazdálkodást előírányzó „új gazdaságpolitikát” vezettek be 1970-től, a mianmariak húszéves tervet dolgoztak ki, a thaiföldiek akkoriiban már a harmadik ötéves tervüket fogalmazták meg, a vietnamiak szinte magától értetődően a szovjet tapasztalatok átvételével nemzeti gazdasági terveket fogadtak el.

Az állami vállalatok ösztönzése a konzervatív katonai diktátornak, Phibul Songhramnak éppúgy kedvenc gyermeke volt Thaiföldön, mint ahogyan a gazdasági szakemberek és politikusok többségének. Mianmarban 1962-től kezdve, csakúgy, mint egész Indokínában, az állam a gazdasági tevékenységet monopolizálta, és ami ma már elképzelhetetlen, Szingapúr is a leghatározottabban az állami tervek mellett foglalt állást. A neokonzervatív-neoliberális iskolák követőinek némileg meglepő, hogy közvetlenül a háborús rombolás alól kikerülve Délkelet-Ázsia országai igen gyors gazdasági növekedésbe kezdtek, és ahol a belpolitikai viszonyok szerencsésen alakultak, a magas növekedési ráta máig megmaradt.

Délkelet-Ázsiában a függetlenné válás után 15–20 éven keresztül olyanok irányították a kormányok többségét, akik eltérő háttérüktől függetlenül magukat szocialistának

nevezték. Indonéziában Sukarno a nacionalistákkal és a kommunistákkal létesített hosszú távú együttműködést (ez a későbbiekben súlyos kudarchoz és véres eseményekhez vezetett), ugyanúgy szocialistának tekintették magukat a vallásos mianmari vezetők, Kambodzsában a király lett a szocializmus fő zászlóvivője és Szingapúrban az elkötelezetten Nyugat-barát és antikommunista Lee Kuan Yew, akihez a városállam egyedülálló sikertörténete fűződik, magát szociáldemokratának vallotta. A kommunista vezetők, nem meglepően, az állami tulajdon és a tervgazdálkodás hívei voltak, függetlenül attól, hogy kormányra kerültek vagy gerillaként működtek. Ezek voltak tehát a délkelet-ázsiaiak első lépései.

A délkelet-ázsiai gazdasági fejlődést a közgazdasági irodalom úgy szakaszolja, hogy az első periódusban a gyarmati modell továbbvitele történt, vagyis elsősorban mezőgazdasági termékek és bányakincsek exportjának a növelésére koncentráltak, a másodikban került előtérbe az importot helyettesítő iparosítás, ez volt az az időszak, amikor nyílt gazdasági nacionalizmus jellemezte a különböző kormányok tevékenységét, és a harmadikban következett az export vezényelte iparosítás. Nem mindenki ment végig az összes szakaszon, az azonban kétségtelen, hogy ennek a három szakasznak az egymásra épülése megfigyelhető sok ország fejlődésében.

Nem lenne teljes a kép, ha nemoznánk arról, hogy mindezek a különböző gazdasági és társadalmi fejlesztési tervek a hidegháború körülményei között születtek és valósultak meg. A hidegháború Délkelet-Ázsiába ugyanakkor érkezett meg mint Európába, sőt bizonyos megnyilvánulásai erőteljesebben és brutálisabban érvényesültek, mint Európa közepén, ahol 1947 elejéig a két szuperhatalom közötti együttműködés számtalan formája még továbbélt. Délkelet-Ázsiában kíméletlen harc folyt, és ez azt is jelentette, hogy a térségben egyre inkább kizárólagos hatalomra szert tevő Egyesült Államok semmiféle kommunista típusú kísérlettel nem értett és nem érthetett egyet. Ebből az is következett, hogy a gazdaságpolitikákban a kezdeti időszak ambivalenciája után egyértelműen egy piacorientált, magántulajdonra épülő, liberális gazdaság képét vázolták fel a Washingtonhoz közelálló szakértők, ugyanakkor a térség hagyományai, a társadalmak elvárásai miatt ennek gyakorlatilag sehol nem lehetett teljesen eleget tenni.

Ilyen körülmények között erőteljes törekvések mutatkoztak valamiféle harmadik út megtalálására. Ez nagyon jól látható volt Mianmarban 1962 előtt, Indonéziában az 1965-ös katonai puccs előtt és Kambodzsában 1970 előtt, ahol megpróbálkoztak mind a magántulajdon alapú piacgazdaságnak, mind az állami tulajdonra és tervgazdálkodásra épülő szocialista gazdálkodásnak a „jó oldalait” egyesíteni. Ezek a törekvések jelentős politikai visszhangot váltottak ki és egy időben népszerűek voltak. Az 1970-es évektől kezdődően azonban ezek megbuktak, és egyre határozottabban egy, a délkelet-ázsiai realitások által befolyásolt és erősen módosított kapitalista gazdaság lett az egyik modell, a másik pedig, elsősorban Vietnam, Kambodzsa és Laosz révén, a kelet-európai, illetve a kínai kommunista modellre emlékeztető útvalasztás.

Az bizonyos, hogy elátkozott szó volt évtizedeken keresztül a privatizáció, kizárólag a hagyományos gyarmati hatalmakkal közvetlen kapcsolatban állókat jellemezte az 1960-as évekig a privatizáció melletti nyílt kiállítás. A délkelet-ázsiaiak alapvetően valamilyen javított piacgazdaságot szerettek volna kialakítani, olyat, amelyben meg lehet valósítani a földreformot, amelyben az állam jelentős szerepet vállal a leszakadt rétegek felzárkóztatásában, amelyben a költségvetés jelentős tételeit fordítják oktatásra és egészségügyre.

Ezek után indokolt feltenni azt a kérdést, hogy ezek a kezdeti, erősen szocialisztikus lépések milyen eredményre vezettek? Tagadhatatlanul a GDP növekedése kimutatható a legelmaradottabb és legszegényebb országokban is ebben az időszakban. Az 1950-es, 1960-as években a Délkelet-Ázsiát tanulmányozó legjelentősebb közgazdászok lényegében nem láttak különbséget Délkelet-Ázsia és a többi volt gyarmati ország problémái között. A nyugati közvélemény jót mulatott a volt gyarmati országok által használt hivatalos kifejezésen, „a fejlődő országok” fogalmán, és általában az volt a némileg szellemeskedő domináns vélemény, hogy fejlődő országoknak azokat nevezik, amelyeknek a növekedési üteme lényegesen elmarad a világtól és általában semmiféle gazdasági fejlődés nem mutatható ki. Ez kétségkívül egyoldalú és egyben cinikus nézet, de annyiból helytálló, hogy az 1960-as évek közepéig, vagyis a II. világháború befejezését követő másfél évtizedben a felzárkózásnak semmiféle kézzelfogható jele nem mutatkozott. Mindazonáltal a függetlenség kikiáltását követő másfél évtizedes általános gazdasági stagnálás és visszaesés körülményei között is igen jelentős előremutató folyamatok bontakoztak ki. A lakosság megszabadult az idegen uralomtól, a faji megkülönböztetéstől, a külföldieknek végzett kényszermunkától, és a fiatalok nagy tömegeire kiterjedő oktatási rendszer alakult ki.

A korabeli közgazdászok nagy része úgy értékelte a helyzetet, hogy hosszú generációk időszaka szükséges a felzárkózáshoz, és a fejlődő országokat úgy jellemezték, mint amelyekben dominál az úgynevezett duális struktúra a gazdaságban és a társadalomban is, vagyis létezik egy modern szektor, amely közvetlen kapcsolatban áll a világpiaccal, amely kitermelte azokat a társadalmi csoportokat, amelyeket modernnek lehet tekinteni, ez a modern szektor teljesen új igényeket alakított ki, létrejött egy ennek megfelelő infrastruktúra és oktatási rendszer, az e szektorhoz tartozók tovább is a volt gyarmatosítók nyelvét használják. Ezzel szemben áll viszont a tradicionális szektor, amelyben csak annyi változott, hogy ezt a gyarmati hatalom alárendelte a saját céljainak, de alapvetően nem tudta szétörni, és belátható időn belül a független államok sem hoznak változást, és a két idegen, egymással kapcsolatban nem álló szektor egymás mellettisége marad a fő jellemző sajátossága a gazdasági és társadalmi struktúrának. Ez a gondolat jól látható Gunnar Myrdalnál, aki híres *„Asian Drama: An Inquiry Into the Poverty of Nations”* című művében megadta a hangot, és a könyv megjelenése után másfél-két évtizedig senki mást nem mondhatott, ha az akadémiai, később a politikai körök megbecsülését ki akarta vívni, mint ami Myrdalnál olvasható volt. Érdekes módon az a nézet, ami a duális

struktúráról szóló fejtegetésekben is megnyilvánul, a konzervatív és a baloldali gondolkodókat egyaránt befolyásolta. Amikor erejük teljében voltak az úgynevezett új baloldaliak, akik rendkívüli szellemi teljesítményt nyújtottak és a Szovjetunió gazdaság- és társadalompolitikája miatt megcsontosodott marxizmusba új életet leheltek, mint Immanuel Wallerstein, André Gunnar Frank, Samir Amin, akikhez kitűnő magyar közgazdászok csatlakoztak, mint Szentés Tamás, Csáki György és mások, ők is kezdetben a myrdali világgépet fogadták el. Tapasztalták, hogy a politikai függetlenné válás után két évtizeddel a szakadék megmaradt, sőt növekedett a világ fejlettebb és elmaradottabb országai között, és úgy gondolták, ennek leküzdésére már csak a demográfiai robbanás miatt sincs lehetőség. Akik ennél továbbmentek a radikalizmusban, azok az egész világkapitalizmus forradalmi felszámolásában látták a kiutat.

Délkelet-Ázsia esetében az általános kérdésekkel foglalkozó elemzőknek sokszor elkerülte a figyelmét az, hogy néhány évvel a háború után a világpiacon nagy kereslet alakult ki olyan elsődleges termékek iránt, mint a gumi, az ón, a növényi olaj, a nyersolaj, és ez az export növekedéséhez vezetett Délkelet-Ázsia egyes országaiban. Ráadásul majdnem az egész térségben jó irányú változások is bekövetkeztek. A legtöbb fertőző betegséget leküzdötték, jelentősen visszaszorult a malária és sokat tettek az egészséges ivóvíz biztosításáért. A halálozási ráta a legtöbb országban csökkent.

Mindezek eredményeképpen azonban példátlan demográfiai robbanás kezdődött. A demográfiai robbanás is hozzájárult a hatalmas városi konglomerátumok létrejöttéhez. A legtöbb elemző az 1950-es években úgy látta, hogy a lakosság élelmezése lehetetlenné válik néhány éven belül, hogyha ezek a trendek nem változnak, márpedig megítélésük szerint semmiféle esély nincs a változásra. A későbbiekben kiderült, hogy – szerencsére – mind a konzervatív, mind a radikális baloldali elemzők alapvetően tévedtek, mert nem vettek figyelembe (és valószínűleg nem is vehettek figyelembe) olyan tényezőket, amelyek teljes egészében megváltoztatták a délkelet-ázsiai gazdasági kilátásokat. A globális technológiai forradalom az 1950-es évektől kezdődően teljesen megváltoztatta a gazdaság lehetőségeit.

Az 1950-es évektől az iparosítás szükségességét Délkelet-Ázsiában is elfogadták. Ezt messzemenően támogatta a politikusok többsége és a közvélemény zöme. A helyi gazdasági tervezők a Világbank egyetértésével az úgynevezett importhelyettesítő iparosítást (nemzetközileg használatos elnevezése: import-substitution industrialization, rövidítése: ISI) hirdették meg. Elégedettek voltak vele azok, akik benne az önerőre támaszkodás új eszközét látták, és azok is, akik az effajta iparosításban a haladás motorját vélték felfedezni. Mindenesetre ez az ISI nevű program a hazai piacokat célozta meg, kezdetben meglehetősen szerény célokat kitűzve. Biciklik, gumipapucsok, rendkívül primitív iparcikkek kerültek piacra, aminek láttán a nyugati világban lesújtó vélemények alakultak ki, és a politikusok többsége sem hitt abban, hogy belátható időn belül tényleges iparosítás indul el. Ez azonban nem egészen így történt, ugyanis az importhelyettesítő politika ott, ahol volt némi szaktudás és tőke, mint a Fülöp-szigeteken, tényleges iparosításhoz veze-

tett. Sok országban egy modern gépiparnak az alapjait rakták le. 1960-ban még az importhelyettesítő politika következtében a Fülöp-szigeteket sokkal iparosítottabb országnak lehetett tekinteni, mint Szingapúrt, Tajvant, Dél-Koreát, vagyis a későbbi „kistigriseket”. Nyilvánvalóan ez a kezdet volt, amivel többen élni tudtak, de ez nem jelentett igazi megoldást. Aki később érkezik a piacra és ráadásul fejletlenebb technológiával rendelkezik, az nyilván nem lehet komoly versenytárs. Változtatott a helyzeten az, hogy az 1950-es évek közepétől-végétől Délkelet-Ázsiában is elkezdődött az elektronikus termékek, mikroprocesszorok, számítógépek gyártása. 1965 után már tagadhatatlanná vált, hogy a délkelet-ázsiai országok egy része számottevő ipari fejlődést ért el. A gyors növekedéshez hozzátartozott az, hogy az Egyesült Államok, később Japán, majd az európaiak közül Németország megnyitotta piacait az olcsó, bár ekkor még nem túl szofisztikált délkelet-ázsiai termékek előtt. Ennek nyilvánvalóan voltak gazdasági okai, beleértve azt, hogy ténylegesen ezek az olcsó termékek mentesítették az amerikai és európai termelőket olyasminek a gyártásától, amiről úgy érezték, hogy már nem éri meg, vagy túlzottan nagy veszéllyel járnak, mint egyes vegyipari termékek. A politikai megfontolások is lényegesek voltak a nyugati világ délkelet-ázsiai nyitásában. Az Egyesült Államoknak a vietnami háború körülményei között elemi külpolitikai érdeke volt az, hogy a délkelet-ázsiai gazdaságokat sikeresen bekapcsolja a kapitalista világgazdaságba. Ez pedig nyilvánvalóan csak akkor lehet, ha maguknak a délkelet-ázsiaiaknak megvan az érdekelttségük egy ilyen típusú munkamegosztásban. Ez az érdekelttség mindenekelőtt Szingapúrban, Indonéziában, Malajziában, a Fülöp-szigeteken és Thaiföldön tudatosodott.

Az 1970-es évek elejétől megkezdődött valami teljesen új, aminek nincs közvetlenül köze sem a globális stratégiai megfontolásokhoz, sem az olajválsághoz. Az történt ugyanis, hogy a reménytelennek tekintett délkelet-ázsiai mezőgazdaságban valami elképesztő és drámai dolog történt. A mezőgazdasági kutatások, amelyeket a kizárólag iparosításban gondolkodó délkelet-ázsiai vezetők általában elhanyagoltak, váratlanul forradalmi eredményekre vezettek. A tudományos eredményeken nyugvó rizstermelés-növekedés szinte az utolsó pillanatban érkezett, hogy el lehessen kerülni egy nagy élelmiszerválságot. Hagyományosan Thaiföldnek volt ebben jó pozíciója, hiszen Thaiföld több mint egy évszázadon keresztül vezető rizsexportőr volt. Mianmar is hagyományosan rizsexportőr volt, de visszaesett a II. világháború után, nem utolsósorban azért, mert a rizsexportban nagy szerepet játszó indiaiakat kiűzték. A vietnamiak rizsexportőr szerepét a háború tönkretette. Az egyébként jó feltételekkel rendelkező maláj-félszigetiek és Fülöp-szigetiek képtelenek voltak saját szükségleteiket megtermelni. Ilyen körülmények között váltak különösen fontossá azok a kutatások, amelyeket a Manila melletti International Rice Research Institute végzett. A tudomány az 1960-as évek közepétől Délkelet-Ázsiában is megmutatta, hogy sokkal több mint valamiféle presztízsberuházás, és nyilvánvaló volt, hogy az emberek életét Délkelet-Ázsiában is közvetlenül befolyásolja. Az úgynevezett „csodarizs”, amit az említett kutatóintézetben

kikísérleteztek, rengeteg előnnyel rendelkezett, amelyek közül különleges fontossággal bírt, hogy ellenállóbb volt a kórokozókkal szemben, növekedési ciklusa 180 napról 110 napra csökkent, kevesebb napfény is elegendő volt a növekedéséhez, továbbá hozama lényegesen nagyobb volt az eddigieknél. A „zöld forradalom” teljesen megváltoztatta Délkelet-Ázsia képét. Igaz, nagyobb mértékben szükség volt a különböző kórokozókat elpusztító kemikáliákra, a föld termékennyé tételét segítő műtrágyákra, a vízellátás biztosítására, ezek az új termelési feltételek azonban a hatalmas eredmények mellett, legalábbis rövid távon, viszonylag kevés új teherrel jártak, viszont folyamatos munkalehetőségeket nyújtottak, magasabb élelmiszer-termelést biztosítottak. Ezzel egy soha nem látott eredmény született meg Délkelet-Ázsiában: az éhínség réme eltűnt, vagy legalábbis jelentősen csökkent.

Az 1973-ban kibontakozó olajválság a délkelet-ázsiaiak egy része számára új lehetőséget teremtett. Az említett fejlemények igen nagy növekedést eredményeztek, országonként különböző mértékben. Az új feltételek mellett egy új típusú gazdaságpolitika nyert elismerést. Ez Szingapúrban kezdődött, Malajzia gyorsan követte, majd általános stratégiai elvvé vált. Ez nem más, mint az exportvezényelt iparosítás programja (EOI: export-oriented industrialization), amely felváltotta az eddigi fejlesztési stratégiákat, így az említett ISI programot is. A Világbank az EOI mellett foglalt állást az ISI-vel szemben.

A mezőgazdaság és élelmiszertermelés forradalmának, majd az EOI program sikerének köszönhetően a délkelet-ázsiai gazdaság teljesen új perspektívái alakultak ki. Ez nem úgy jött létre, hogy a II. világháború után akár bölcs kutatóintézeti tudósok, akár tévedhetetlen amerikai stratégiák, akár a jövőbe látó és mindent tudó szovjet politikai vezeték kitaláltak volna valamilyen stratégiát. Senki nem talált ki semmilyen követendő stratégiát. Délkelet-Ázsia megszenvedte a gyarmatosítás, a japán megszállás, majd a rekolonizációs törekvések szörnyűségeit, áldozatává vált a saját illúzióinak, és a rengeteg kudarcból és némi sikerből együttesen alakultak ki bizonyos elképzelések. A régió 11 országa különböző utakat kezdett járni, különböző nemzetközi körülmények közé került, különböző külföldi patrónusokkal állt kapcsolatban, és eltérő tapasztalatokra építve kezdtek kialakulni használható modellek. Délkelet-Ázsia nem követhette a piacot negligáló szovjet vagy kínai modellt, de számára kudarccal végződött a teljes szabadkereskedelem elfogadása is. Sok jó és rossz kísérlet után a gyakorlat mutatta meg, hogy melyik országban mikor, melyik stratégiát tekinthetik célravezetőnek. Így alakult ki a kezdetben meglehetősen szerény eredményekkel kirukkoló országok csoportja, amelynek tagjait később „kistigriseknek” nevezték. (A kínai kulturális befolyás alatt álló területeken „kissárkányoknak” hívják őket.) Ezek az országok, amelyek még az 1960-as évek elején sem mutattak semmiféle különleges képességet és eredményt, később világviszonylatban is nagyserű pozíciókra tettek szert. Nem egyszerűen teóriákat követtek, hanem az állandóan változó valósághoz igyekeztek alkalmazkodni. Az állandóan változó valóságban éppúgy benne voltak a „zöld forradalom” eredményei, mint a vietnami háború adta lehetőségek és az olajválságok kihasználása. Az amerikaiak vietnami háborús erőfeszítéseinek az

elhúzódása indokolta az amerikai piacok megnyitását és a jelentős amerikai tőkebehozatalt Délkelet-Ázsia több országába. Az 1960-as évektől megkezdődött egy nagyon gyors fejlődés, amely több mint 25 éven keresztül évi 5 és 7% közötti GDP-növekedésben csúcsosodott ki az országok nagy részében. Az új szituációt nagyon jól mutatja az, hogy az 1990-es évek közepére Szingapúr a globális technológiának az egyik legnagyobb hozzájárulója lett, a világ disc drive-jainak közel a felét produkálta, Thaiföld vált a világ egyik legnagyobb textilexportőrévé, és bár hagyományosan kiemelkedő rizsexportőr, már az 1980-as években többet keresett ruhaexporttal, mint rizsexporttal. Nagyon sok ország autógyártásba kezdett, beleértve Malajziát, Indonéziát és Thaiföldet. A Fülöp-szigeteken a textiliparon kívül a komputeripar és az elektronikus termékek gyártása vált meghatározóvá. A megnövekedett erő és presztízt jól mutatta az, hogy Malajzia felépítette Kuala Lumpurban a világ akkori legnagyobb felhőkarcolóját. Malajzia az elektronikai termékek egyik legnagyobb, a légkondicionálóknak világszerte a legfontosabb exportőrévé vált. Nem mindenki tudta követni ezt a modellt, részben a háborúk, részben egyéb okok miatt. Vietnam lemaradt az 1990-es évek közepéig, de a hosszú háborúk és szörnyű megpróbáltatások után a XXI. század elejétől növekedési pályára állt. A fejlődés Kambodzsában és Laoszban lényegesen szerényebb, Mianmarban csak most kezdődhet. Ezen utóbbi országok szinte behozhatatlanul lemaradtak az élbolytól.

DEMOGRÁFIAI VÁLTOZÁSOK

(Demográfiai robbanás, urbanizáció, környezetrombolás)

Délkelet-Ázsia a XX. században a világ egyik legnagyobb népességnövekedést mutató térsége volt. Az 1950-es és 1960-as évektől kezdve a népességnövekedést erősen befolyásolta az, hogy a gyermekhalandóság, első ízben a térség történelmében, csökkent. Ez lassú és egyenetlen fejlődés volt a háború után, de az 1980-as években a gyermekhalandósági ráta 5–10%-ra csökkent a háborút közvetlenül követő időszakokra jellemző 25–30%-kal szemben. Délkelet-Ázsiát a II. világháború után állandó háborúk, belső és külső konfliktusok rázták meg, köztük olyan világszerte ismertek, mint az indokínai háborúk, a vörös khmerek rémuralma, Mianmar folyamatos háborúi a nemzeti kisebbségek ellen, az indonéz katonai puccs, amely néhány hónapon belül százezrek életébe került, úgyszintén a kelet-timori polgárháborúk és az indonézek elleni függetlenségi háború. Ezek után meglepő az, hogy a II. világháború után, vagyis a gyarmati időszakhoz képest romló hazai és nemzetközi biztonsági helyzetben, a forradalmak és háborúk korszakában a népességnövekedés kifejezetten felgyorsult és végül az 1960-as és 1970-es években itt is az egész fejlődő világra jellemző demográfiai robbanás alakult ki. A népességnövekedést nyilvánvalóan sok tényező erősítette. Az ugrásszerűen javuló egészségügy sokat segített a járványok megfékezésében. Állandó népességnövelő tényező volt az, hogy a falusi lakosság egészen az ezredfordulóig általában a többségét tette ki a társadalmaknak, márpedig a falusi lakosság körében a népességnövekedés sokkal nagyobb mint a városiak körében. A népesség számának megugrásához hozzájárult az, hogy az 1950-es évektől kezdve nagyon fiatal társadalmak alakultak ki, ma is a teljes lakosság 40–50%-a tartozik a 15 éven aluliak körébe. Amikor a kormányok a népességnövekedést csökkenteni akarták, beleütköztek abba, hogy egyre többen léptek szülőkorba.

A népességnövekedés visszafogása és általában a születésszabályozás régtől ismertek voltak Délkelet-Ázsiában. Már az első Délkelet-Ázsiába érkező európaiak, majd később folyamatosan a gyarmati hatóságok feljegyezték azt, hogy a hagyományos társadalmakban a paraszti lakosság körében mindig is létezett, noha a születésszabályozás hagyományos eszközei egészen mások voltak mint manapság. Később két európai eredetű eszmei áramlat is hozzájárult a népesség drámai növekedéséhez. Az egyik a nacionalizmus megjelenése. Sok mozgalom, majd később új állam vezetői a nemzet nagyságát a nemzet tagjai számában mérték. Erőteljes volt egy időben az indonéz vezetők között az a meggyőződés, hogy Indonézia éppen a hatalmas népességénél fogva Délkelet-Ázsia vezető állama, és az indonézek már az 1950-es évek elején arról beszéltek, hogy két generáción belül a lakosság az akkori 80 millióról 250 millióra növekedhet. Ez a jóslat vagy vágy bevált. Hasonlóképpen erőteljesen befolyásolta egyes maláj vezetők álláspontját az, hogy a rendkívül kényes malájföldi (később malajziai) etnikai szituációban a hatalom kérdését az határozta meg, hogy milyen a kínaiaknak és a malájoknak az aránya. Ebből adódóan teljesen egyértelmű volt azoknak a maláj „nemzeti” politikusoknak az álláspontja, akik

a szülőszobában is le kívánták győzni kínai riválisaikat. A másik nagy európai eredetű áramlat, amely hozzájárult a népességnövekedéshez, a katolicizmus volt. Ellentétben a közhiedelemmel, Délkelet-Ázsiában a legnagyobb népességnövekedés nem a muszlim országokban következett be, hanem a római katolikus Fülöp-szigeteken, majd később Kelet-Timorban. Jól mutatja a különbségeket az, hogy míg az 1950-es évek végén, az 1960-as évek elején lényegében azonos nagyságú volt a Fülöp-szigetek és Thaiföld lakossága, 2013-ban a buddhista thaiföldiek mintegy 65 millióan, a római katolikus Fülöp-szigetiek pedig közel 100 millióan vannak. A Fülöp-szigetek népességnövekedése százalékban jóval meghaladja a muszlim Indonéziáét és Malajziáét is. Később a kormányok, akármilyen politikai beállítottságúak is voltak, a legtöbb országban igyekeztek visszafogni a népesség növekedését. Az 1960-as évektől kezdve csökkent az egy nőre jutó gyermekek száma, ez azonban hosszú időn keresztül nem éreztette a hatását. A természetes növekedés éppen a népesség sajátos kormegoszlása következtében nagyon lassan csökkent, ezzel együtt megállapítható, hogy a népességnövekedés a csúcát az 1960-as években érte el Délkelet-Ázsiában, amikor is ez 2,5%-os volt. (Ez az arány egy nemzedék alatt megkétszerezi a lakosságot.) A növekedés üteme az 1980-as évekre 2%-ra csökkent, ez manapság (2016) 1–1,5% között van.

A gyors népességnövekedés Délkelet-Ázsiának egy hagyományos agrárgazdasági képletét változtatta meg. Hosszú évszázadokon keresztül Délkelet-Ázsia sajátossága az alacsony népsűrűség volt, ez alól kivételt a sűrűn lakott folyóvölgyek és Jáva szigete képezett, egyébként a földnek az értéke egészen a XIX. század végéig nem volt számottevő a térség országaiban. A II. világháború utáni helyzet egyik sajátossága viszont az, hogy kiderült, nem áll rendelkezésre elegendő földterület. Ez az agrárproblémákat teljesen új megvilágításba helyezte. Egyes országokban a hagyományos feudális jellegű családok pozíciói növekedtek, ahogyan ezt a Fülöp-szigeteken lehet látni, másutt a falusi népesítégtöbbség igen gyorsan megindult a városok felé. Ez kezdetben semmiféle gondot nem okozott, hiszen ahogyan erről már szó volt, a legtöbb délkelet-ázsiai ország erős iparosítási politikát tartott eszményinek, és ehhez az olcsó és állandóan rendelkezésre álló munkaerő biztosította az egyik feltételt.

Az 1960-as évektől óriási városi települések nőttek ki. Az már egy másik kérdés, hogy ezek a városok, ahogyan a főleg európai és amerikai szociológusok megállapítják, nem olyanok mint a XIX. századi európai vagy amerikai városok. Hát persze, miért lennének olyanok? A különbözőségek nemcsak egy más történelmi korszak sajátosságaiból következnek, hanem abból is, hogy az a lassú, századokon át tartó polgári fejlődés, amely Európában zajlott, Délkelet-Ázsiában, csakúgy, mint Kínában, Indiában és más fejlődő országokban, nem volt reprodukálható, ily módon a városok növekedése nem a hagyományos európai mintákat követte. Sokkal gyorsabban és nagyobbra nőttek, és nem mindig jártak együtt polgárosodással. Sok délkelet-ázsiai országban a paraszti lakosság nem váltott alapvetően életmódot, és különösképpen a gondolkodásmódja sem változott sokat a városokban. A városi települések egyébként robbanásszerűen nőttek meg. A legna-

gyobb délkelet-ázsiai városok a II. világháború után egymillió körüli lakosságot számláltak, ahogyan ezt Manila, Bangkok, Jakarta és Rangun adatai mutatták. Az 1980-as évek elejére Manila lakossága mintegy 6 millióra növekedett, Jakarta még ennél is népesebb, Bangkoké 5 millió, Saigon, a mai Ho Si Minh-város, csakúgy mint Szingapúr több mint 2 millióra duzzadt. A sajátos kambodzsai körülmények között Phon Penh, bár ezt az ország gazdasági növekedése és iparosítása egyáltalán nem indokolta, már az 1970-es évek közepén elérte a 2 milliót számot. (Phon Penh később a vörös khmerek martalékává vált, akik a várost gyakorlatilag elnéptelenítették.) A 2013-as esztendő adatai szerint a városi népesség növekedése ugrásszerűen tovább növekedett az utóbbi három évtized alatt is. A kelet-ázsiai modellnek megfelelően elképesztően nagy városi települések is létrejöttek. A nagyvárosok lakosságának pontos létszámáról az adatok nem egyértelműek, és még a viszonylag jó adminisztrációval rendelkező városok vezetőinek saját adatszolgáltatása is megbízhatatlan. A legutóbbi ENSZ-statisztikák adatai szerint a térség legnagyobb városa Manila 11 millió lakossal, ezt követi Jakarta több mint 9 millió lakossal, Ho Si Minh-város 7 millió és Bangkok 6,7 millió lakossal. A nemzeti adatszolgáltatások lényegében ennek megfelelnek. (Valószínűleg az ENSZ-statisztikák is ezekre támaszkodnak.) Más számítások szerint Jakarta Délkelet-Ázsia legnépesebb városa, hivatalosan Indonézia Jakartát 28 milliósnak tünteti fel. Ez nyilvánvalóan az úgynevezett megalopolisz egész területét jelenti, és a World Gazetteer adatai általában a megalopoliszokra összpontosítanak. Ez nyilván egy nagyobb térség, de az adott ország gazdasági és társadalmi realitásaihoz hozzátartozik, hogy ezek az óriási városi konglomerátumok valóban létrejöttek. Nemcsak Jakarta tűnik ki az elképesztő 28 millió lakosságával, a megalopolisz koncepciója szerint Manilának 21 millió, Bangkoknak 14 millió, Ho Si Minh-városnak pedig 4 millió lakosa van. Mindez soha nem látott építkezésekhez, az áruellátás, a termelés egész rendszere és a közlekedés újjászervezéséhez vezetett. A lenyűgöző teljesítmények nem rejtik el a városok túlszűfoztságát, a hiányos infrastruktúrát, a nyomornegyedeket és a kaotikus forgalmat.

A délkelet-ázsiai általános népességnövekedési adatokról korábban már szóltunk, jelenleg csak annyit jegyzünk meg, hogy a becslések szerint 1800-ban 28 millió, 1900-ban több mint 82 millió lakosa volt a térségnek, és a már megbízható felmérésekre támaszkodó adatszolgáltatások szerint 1950-ben elérte a 177 milliót, 2000-re az 520 milliót és 2016-ban az IMF adatok szerint 629 millió lakosa volt Délkelet-Ázsiának, és ez a népesség-szám, ugyancsak az IMF számításai szerint 2020-ra 669 millióra növekszik. Az egyes országok közötti különbségek nagyjából megmaradtak, de a társadalmi és kulturális közegnek, a gazdasági fejlődésnek, a háborúknak, a politikai bizonytalanságoknak megfelelően jelentős változások is végbementek. A legnagyobb népességű Indonézia lakossága a 2000-ben számlált 212 millióról mára 240 millióra növekedett, és ha figyelembe vesszük, hogy az ország népessége a függetlenné válást követően, 1947-ben messze 80 millió alatt volt, akkor a különleges növekedés jól látható. Feltűnő az, hogy a legnagyobb belső migrációkat és a külföldi intervenciók következtében is

szörnyű tragédiákon keresztülment országok népességnövekedése a várakozásokkal szemben nem csökkent. A hosszú évtizedeken át anarchiába és erőszakba fordult Mianmar népességnövekedése nem maradt el Thaiföld mögött, és ami még inkább meglepő, a Vörös Khmerek rémuralma ellenére Kambodzsza népességnövekedése globálisan is a legmagasabbak közé tartozik. Ugyanez igaz Laoszra is. Vietnamban a II. világháború előtt, 1939-ben 20 millió lakosa volt, ez a szám a két pusztító indokínai háború után 1979-ben 50 millióra ugrott, 2000-ben elérte a 80 milliót., 2015-ben 92 millió volt. Mindezek a demográfiai változások összefüggenek a menekültek mozgásával, egyes helyeken a kivándorlással, másutt az iparosítás folyamatainak beindulásával, vagy éppen elmaradásával. Befolyásolta a demográfiai folyamatokat az, hogy bizonyos nemzeti kisebbségeket távozásra szólítottak fel, vagy kifejezetten elűzték őket, ahogyan ez Mianmarban történt az indiaiakkal. Sok helyütt a II. világháború után a nem állandó státusz-szal rendelkező kínaiaknak is távozniuk kellett.

Délkelet-Ázsiában minden egyes politikai rendszernek, független arról, hogy milyen orientációjú, gazdasági és politikai számításában messzemenően figyelembe kellett vennie a drámai gyorsasággal változó demográfiai folyamatokat. Egyes országokban a lakosság nagy tömegeit érintő áttelepítési programok indultak, mint Indonéziában, ahol a túlszűfolt és túlnépesedett Jáváról a külső szigetekre kívánták a népességet áttelepíteni. Ezek a demográfiai folyamatok óriási gazdasági lehetőségeket és egyben óriási nehézségeket és veszélyeket is jelentenek.

Hosszabb távon a lakosság növekedésének lényeges csökkenése várható. A szenzációhajhász sajtóhírekben gyakran egy megállíthatatlan és sok esetben még gyorsuló növekedésről beszélnek, a valóságban azonban ez nem állja meg a helyét. Egyes országokban lelassult a növekedés, mint Thaiföldön, másutt pedig kifejezetten alulmarad a születések száma a halálozásokénak, ahogyan ez Szingapúrban tapasztalható. Jól megfigyelhetőek a városi és nem városi települések közötti különbségek, és nem lebecsülendők az eltérések az egyes etnikai csoportok demográfiai mutatói között sem. A lakosság számának későbbi csökkenése általában pozitív fejleményekhez vezet a helyi szakértők megítélése szerint, ugyanakkor amint ez a csökkenés bekövetkezik, teljesen új és a jelenlegiekénél nem kevésbé súlyos társadalmi és politikai feszültségek alakulhatnak ki. A jelentős népességnövekedés megköveteli munkalehetőségek megteremtését, óriás méretű oktatási rendszer kialakítását és legalább az alapvető egészségügyi szolgáltatások megszervezését.

A NÖVEKEDÉS EREDMÉNYEI ÉS ÁRNYOLDALAI

A különlegesen gyors délkelet-ázsiai növekedés mindenekelőtt a legfontosabb gazdasági és társadalmi gondok megoldását segítette. Soha ennyi ember nem élt Délkelet-Ázsiában, soha ilyen magas színvonalúan az alapvető szükségleteket nem elégítették ki, soha ekkora gazdaságok nem alakultak ki és soha ilyen jelentős mértékben nem alakultak ki az emberhez méltó lakás-, oktatási és munkakörülmények. A II. világháború után több mint hat évtizeden keresztül a súlyos emberi, társadalmi és természeti katasztrófák ellenére a modern világ gazdaságba egyre jobban bekapcsolódó és minden eddiginél színvonalasabb létfeltételeket biztosító társadalmak jöttek létre. Soha az emberi jogok és a társadalmi demokrácia ilyen mértékben nem fejlődött a nyilvánvalóan súlyos, néha szörnyű, az emberi életet, a kulturális és tudományos vívmányokat semmibe vevő, vagy azt elpusztítani kívánó és tudó politikai rendszerek ellenére. A délkelet-ázsiai növekedés azt jelentette, hogy az országok nagy részében modern infrastruktúra, oktatási és egészségügyi rendszer, hatékony ipar és kereskedelem alakult ki. A délkelet-ázsiai nemzeteket soha a történelem során olyanfajta egységes szervezet nem fogta át, mint jelenleg az ASEAN. Az ASEAN a nem nyugati világ legsikeresebb regionális szervezetévé vált és globálisan is a negyedik legnagyobb kereskedelmi tömb.

Ám a nyilvánvaló sikerek és vívmányok ellenére olyan árnyoldalai is kialakultak a fejlődésnek, amelyek a lakosság egy része számára megkérdőjelezik a haladás egész koncepcióját. Majd minden országban a társadalmak felső és alsó 20%-át képező rétegeinek életszínvonalában, fogyasztásában, az anyagi és kulturális javakhoz való hozzájárulásban nyomasztó és általában növekvő különbségek mutatkoznak. Az általános demokratikus irányú fejlődés nem terjedt ki minden országra, és még a legdemokratikusabbnak tekintett délkelet-ázsiai országokban is a hatalommegosztás elve, az emberi jogok érvényesülése, a nők egyenjogúsága, a gyermekek oktatáshoz és egészségügyi szolgáltatásokra való joga gyakran sérül. Széles körben elterjedtek a kábítószeresek. A prostitúció még egyes prosperáló országokban is összefonódik az egyre sikeresebb turizmusiparral. A népbetegségeket az általános egészségügyi javulás ellenére továbbra sem tudták a szegényebb országokban felszámolni. Súlyos következményekkel jár az AIDS visszaszorításának lassúsága. Az iparosítással és az urbanizációval együtt járt a környezet súlyos rongálása.

A növekedés negatív vonásai közül kiemelkednek a társadalom különböző csoportjai közötti normális együttélést veszélyeztető tényezők. A nemzeti és etnikai kisebbségek globálisan is nehezen megoldható és egyelőre korántsem eredményes kezelése Délkelet-Ázsiában sem sikertörténet. Egyes országokban az általános növekedéssel együtt jelentősen nőttek a feszültségek a különféle nemzeti és etnikai csoportok között. A muszlim kisebbség és a többségi etnikumra építő államok közötti fegyveres és politikai konfliktusok évtizedek óta tartanak a Fülöp-szigeteken és Thaiföldön. A mianmari demokratizálódás kezdeti sikerei nem jártak együtt a kisebbségekkel történő megbékéléssel.

Az nem kétséges, hogy a hatalmas és példa nélküli növekedés a környezetre is nyomást gyakorol, és egyes megfigyelők szerint nem annyira a lakosság élelmiszerrel, vagy akár iparcikkkel vagy szolgáltatásokkal való ellátása jelenti az első számú gondot, hanem a környezeti degradáció által okozott súlyos következmények kezelése. Az erdők kiirtása, a halállomány csökkentése, a környezetszennyezés érzeteti hatását nemcsak a szárazföldi területeken, hanem a tengereken és folyókon is. A környezeti problémákhoz hozzátartozik az, hogy az új agrártechnológiák bevezetése, amely a „csodarizsnek” a megjelenésével kezdődött és vált igazán ismertté, új körülményeket teremtett. Olyan növényvédő szerek bevezetésével járt, amelyek hatása ma még nem teljesen ismert. Az erdőirtás folytatódik nemes fák legális vagy illegális kitermelése és új termőföldek kialakítása miatt. A halászat is komoly áldozatokkal jár, főleg ha figyelembe vesszük, hogy a térségben több ország gazdaságának igen fontos ágazata a halászat. Hatalmas halászflokkok járják a világóceánokat, ennek következtében úgynevezett „óceáni sivatagok” jönnek létre. A tenger hagyományos élőlényei közül többen végleg eltűntek. Valaha a szárazföldeket nagyon sok helyen mangroveerdők védték (a mangrovebokor megél a sós vízben és széles sávon csökkenti a hullámmárvány rombolását, sőt egyes szakértők szerint a kisebb és közepes hatású cunamik pusztító hatását is ki tudja védeni), mára ezek erősen visszaszorultak. Az erdők pusztulásának kérdése is erősen átpolitizálódott. A környezeti károsodásokat illetően a sajtó egy része főleg a vízerőműveket teszi felelőssé, míg mások azt hangsúlyozzák, hogy a vietnami háború idején az amerikai bombázások, illetve az erdők vegyi úton történő irtása a gerillák felszámolása érdekében Vietnam teljes erdőterületének 12%-át pusztította el.

DÉLKELET-ÁZSIA FÜGGETLEN ORSZÁGAINAK ELTÉRŐ FEJLŐDÉSI ÚTJAI

Thaiföld

A thai politika új keretei (1945–1947)

Thaiföld helyzete alapvetően különbözött minden más délkelet-ázsiai országtól. Thaiföld soha nem volt gyarmat, bár függetlenségét sok tekintetben korlátozták, hiszen a mindenkori thai vezetőknek, beleértve az uralkodókat, messzemenően alkalmazkodniuk kellett azokhoz a körülményekhez, amelyeket az európai hatalmak alakítottak ki a XIX. század közepétől kezdve. A thai monarchia mindazokat a modernizációs lépéseket megtette, amelyeket másutt erőszakkal vezettek be az európai hatalmak, sőt átfogóbb, mélyebb és talán őszintébb reformok bevezetésére került sor, mint másutt. Ugyanakkor

a független államiság megmaradt, és amikor erre lehetőség nyílt az I. világháború után, akkor Thaiföld egy nagyon erős, először retorikai szinten, majd a valóságban is Nyugat-ellenes politikát kezdett folytatni. Thaiföldön nem tűnt el a hagyományos arisztokrácia. A királyság intézménye ugyan sokat veszített tekintélyéből az I. világháborút követően, de továbbra is tiszteletre méltó és megőrizendő intézménynek számított. Ennek ellenére 1932-ben Thaiföldön végigsöpört egy hosszan elhúzódó és rendkívül radikális forradalom, amely a monarchiát a tényleges hatalmától megfosztotta, és nagyon erős nacionalista indíttatású gazdaságfejlesztés és politikai reformok kezdődtek. A II. világháború éveiben Thaiföld Japán szövetségese lett. (Az ezzel kapcsolatos fejleményekről a korábbi fejezetekben számoltunk be.) A háború utolsó éveiben a thai politikai elit gyors változtatást hajtott végre, és a japán orientációval azonosított Phibun Songkram miniszterelnököt elmozdították és minden eszközzel bizonyítani kívánták, hogy csak kényszerűségből vállalták a japán szövetséget. Akkoriban születtek meg a mai thai hivatalos ideológia fő építőkövei a háborúval kapcsolatban:

1. Thaiföld nem a japánoktól kapta vissza az elvesztett kambodzsai és laoszi területeket, hanem a thai hadsereg erőfeszítése révén a franciák legyőzésével került erre sor.
2. A thai királyság egy pillanatig sem került hadiállapotba az Egyesült Államokkal, és ez nemcsak Seni Pramoj nagykövet bravúrjának tekinthető, ugyanis a nagykövet a thai kormánnyal egyeztetett.
3. Thaiföldön demokratikus irányú fejlődés bontakozott ki, és amikor a kaotikus viszonyok véget értek, akkor a thai társadalom többségének támogatásával visszaállították az elkötelezett Nyugat-barát monarchiát.

A II. világháború befejezését követő hónapokban a nagyhatalmak véleménye erősen megoszlott abban a tekintetben, hogy Thaiföldet egy Japánnal kollaboráló és büntetést érdemlő államnak minősítsék, vagy pedig erős nyugati felügyelet mellett vezessék az országot a demokrácia és a piacgazdaság útjára. Az 1945 utáni zavaros időszakban két eltérő álláspont bontakozott ki a nyugati hatalmak részéről. Az egyiket az angolok képviselték, akik nemcsak a volt brit, sőt holland és francia területekre kívántak visszatérni a II. világháború után, hanem Thaiföld valamiféle protektorátusi helyzetbe süllyesztését is kívánatosnak tartották. A másik álláspontot az amerikaiak fogalmazták meg, akik kezdettől fogva Thaiföld függetlenségét kívánták helyreállítani a Washington számára megbízható vezetők hatalomra juttatásával.

A II. világháború idején erős japánellenes ellenállás alakult ki a forradalomban és a forradalom utáni néhány hónapban jelentős szerepet játszó baloldali liberális Pridi vezetésével, aki létrehozta a Szabad Thaiok politikai és fegyveres szervezetét. Ennek igénybevételét a térségben koordináló szerepet ellátó brit politikai és katonai vezetés nem kérte, nyilvánvalóan abból a megfontolásból, hogy megítélésük szerint Pridiék körében igen erős kommunista befolyás érződött, és semmi szükségük nem volt arra, hogy a háború után a hatalmat velük osszák meg. Az angolok úgy látták, hasonló hely-

zet alakult ki mint Mianmarban, a Fülöp-szigeteken és sok más országban, ahol a japán-ellenes, vagy ha úgy tetszik, antifasiszta erők jelentős mértékben kommunista irányítás alatt tevékenykedtek. Az amerikaiak a brit helyzetértékeléssel nem értettek egyet, és az ő sokkal rugalmasabb álláspontjuk döntött. Az amerikaiak sem kívántak a kommunistákkal vagy kommunista orientációjú csoportokkal együttműködni, amint ezt a Fülöp-szigeteken követett politikájuk mutatta, de Pridiéket nem tartották kifejezetten kommunis-táknak és nem értettek egyet azzal sem, hogy a Brit Birodalom kiterjeszkedjék Thaiföld területére. Abban viszont a győztes hatalmak részéről teljes egyetértés volt, hogy Thaiföldnek jóvátételt kell fizetnie és az összes, a II. világháború éveiben elfoglalt területet, beleértve Nyugat-Laoszt, Nyugat-Kambodzsát, a mianmari shan államokat és az észak-malájföldi szultanátusokat, maradéktalanul és azonnal vissza kell szolgáltatnia. Ezt a thai vezető csoportok megtették, annál is inkább, mert úgy vélték, a területek visszaadásával demonstrálják a Nyugattal való együttműködési szándékaikat. A jóvátételi kötelezettségeiknek is eleget tettek.

A háborút követő, az 1970-es évek közepéig tartó periódusban három jelentős csoport igen heves, gyakorta erőszakba torkolló rivalizálása határozta meg a thai politikai viszonyokat. Az egyik domináns csoport a katonai elit volt, amelynek egy része a japán kollaborációval vádolt Phibun Songkhramhoz kötődött, és fő támasza lett annak, hogy a marsallt visszahozzák. Phibun 1948 és 1957 között miniszterelnök volt. A katonai elit választotta ki Phibun Songkram utódait is. Sarit Thanarat tábornok 1958–1963 között, majd Thanom Kittikachorn és Parphat Charusathien 1963-tól 1973-ig gyakorolták a közvetlen hatalmat. A második csoportot az erősen balra nyitó Pridiék képviselték, akiket a thai társadalom vezető csoportjai is örömmel fogadtak a háborút követően, mert úgy gondolták, hogy Pridi személye garancia arra, hogy közvetlen külföldi beavatkozás nélkül meg tudják úszni a japánokkal való kollaborációt. Pridi Panomyong 1944–1948 között töltötte be a kormányfői szerepet, és ezalatt az idő alatt alakult ki Thaiföldnek az az alkotmányos rendje, amelyet hivatalosan soha teljesen nem számoltak fel, bár szabályait nem tartották be. Pridivel és követőivel főleg értelmiségi és részben középosztálybeli és hivatali körök rokonszenveztek, de hatalomra soha többet nem tudtak jutni. A harmadik csoportnak, amelyet monarchistának nevezhetünk, ebben az időszakban nem volt különösebb befolyása. A monarchisták elvesztették kulcsszerepüket, sőt a törvények szerint az arisztokrácia közvetlenül jelentős állami pozíciókat nem tölthetett be. A királyság intézménye megmaradt, de éveken keresztül a trón közvetlenül befolyást nem tudott gyakorolni a thai eseményekre. Már csak azért sem, mert a háború után trónra lépő uralkodó, Ananda (VIII. Ráma) nagyon gyorsan, a koronázását követő 1 hónapon belül elhalálozott, utódja öccse, Bhumibol Adulyatej (IX. Ráma) viszont évekig nem tartózkodott Thaiföldön.

Amint említettük, Pridinek óriási szerepe volt a modern Thaiföld megteremtésében, a polgári demokratikus szabadságjogok alkotmányban történő rögzítésében és egy modern kétkamarás parlament létrehozásában. Thaiföld azonban nem volt felkészülve

egy demokratikus parlamentáris rendszerre. A thai elit, amelyet a kortársak ötezer családban határoztak meg (nagyon hasonló volt a helyzet mint a Fülöp-szigeteken) nem kívánta új hatalmát megosztani, amelyet a forradalom idején a hagyományos arisztokráciától szerzett meg. A különféle szabadságjogok, beleértve a sajtószabadságot, a szólásszabadságot, a gyülekezési szabadságot, inkább jelentették a gátlástalan hatalmi harcok új eszköztárát, mint a demokratikus jogok színvonalas gyakorlását. A háborút követően az ország határozottan rosszabb gazdasági körülmények közé került, mint a forradalom előtt, a forradalom után vagy a háború során bármikor. Ez általános elégedetlenséghez vezetett, amit az egymással rivalizáló katonai és bürokratikus csoportok erőteljesen kihasználtak az egymás elleni harcokban. A többpártrendszer a különböző klikkek eszközül szolgált.

1945 decemberében az ifjú Ananda király visszatért, de mielőtt ennek bármiféle közéleti jelentősége lett volna, rejtélyes körülmények között a trónra lépését követően pisztolylövés végzett vele. Ez nagy fordulatához vezetett a modern thai történelemnek, ugyanis a Pridivel szembenálló legkülönbébb körök, beleértve a hatalom erőszakos gyakorlására készülő katonákat, az újonnan meggazdagodott korrupt üzleti köröket, a paraszti tömegek ébredésétől tartó vidékei földbirtokosokat és természetesen Phibun Songkhramék konzervatív-nacionalista csoportjait, valamennyien Pridit kezdték el vádolni azzal, hogy ő ösztönözte, sőt szervezte Ananda király meggyilkolását. A médiát és általában a kommunikációt uraló konzervatív csoportok az antikommunista hisztéria jegyében befolyásolták a közvéleményt, és miután Pridi nem tudta azt bizonyítani, hogy nem ő gyilkoltatta meg a királyt, sőt ellenfelei azonnal letartóztatták néhány emberét, akik bevallották a gyilkosság tényét és a Pridivel való kapcsolatukat, Pridinek menekülnie kellett. A vádak elhangzása és a vádlottak kivégzése után azonnal új verzióval álltak elő a hatalomhoz közelállók. Ennek értelmében senki nem gyilkolta meg a királyt, hanem – lévén szenvedélyes fegyvergyűjtő – fegyvertisztogatás közben véletlenül főbe lőtte magát. (A mai Thaiföldön ezt nyilvánosan senki nem tárgyalja, Ananda király neve feledésbe merült és a véletlen öngyilkosság teóriája számít hivatalosnak.) Az egyéb teóriákról nem kívánunk beszélni, bár ezek éveken keresztül, sőt bizonyos értelemben máig a politikai harcok nem nyilvános részét képezik. Az a tény, hogy végül öngyilkosságról kezdtek beszélni, nem azt jelentette, hogy Pridi visszakerülhetett volna a politikai életbe. Nem királygyilkossággal, de sok egyébbel továbbra is vádolták. Emigrálnia kellett, hívei egy része követte, másokat kivégeztek vagy illegálisba kényszerítettek. Soha senkit nem rehabilitáltak.

Phibun Songkhram marsall diktatúrája (1948–1957)

A továbbra is zűrzavaros állapotok közepette az elit meghatározó része, de a középosztálybeliek, sőt a lakosság általában, úgy érezték, hogy Thaiföld végképp káoszba fog merülni, itt már csak az „erős kéz” segíthet. Az „erős kéz” pedig rendelkezésre állt. Ez

pedig Phibun Songkhram marsall volt. Phibun Songkhram, akit a győztes hatalmak kis híján agyonlőttek a japánokkal való kollaboráció miatt és egy időre úgy tűnt, hogy személye örökké átkozott lesz a thai történelemben, diadalmasan visszatért. Ehhez nemcsak a thai társadalom gondolkodásának megváltozása, hanem Pridi teljes lejáratása és az erőteljes antikommunizmus vezetett. Thaiföld ebben az időben, jobban mint valaha, közvetlenül nyugati, ezen belül erőteljes amerikai ellenőrzés alatt állt. Az amerikaiak, akik fasiszta gazembernek minősítették Phibun Songkhramot a háborút követően és úgy érezték, hogy legjobb, ha élete hátralevő részét, ha egyáltalán lesz ilyen, börtönben fogja töltöni, teljesen átértékelték a thai viszonyokat. Ennek magyarázata a hidegháború beköszöntése és minden egyes regionális kérdés alárendelése a szuperhatalmi rivalizálásnak és a kibékíthetetlen ideológiai és politikai csatározásnak. Nyilvánvalóvá vált, hogy Phibun Songkhram személyében megtestesíti a megbízható és hatékony katonát. Életrajzát ugyan bizonyos csúnya foltok szennyezték a háborús időszakban, de vitathatatlan antikommunizmusa és kínai-ellenessége garanciának számított arra, hogy Thaiföldet jó irányba fogja vinni, azaz a hadsereg legjelentősebb frakcióinak támogatásával tartós belső stabilizálást és a Nyugattal együttműködni kész kormányzatot fog létrehozni. Phibun felértékelését az magyarázza, hogy 1947 közepétől a kínai polgárháborúban fokozatosan a kommunisták felé tolódtak az erőviszonyok és a kommunisták Indonéziától Mianmaron át Malájföldre komoly szerephez jutottak. Zajlott az indokínai háború első szakasza, és a magát nyíltan kommunistának valló Ho Si Minh és kormánya jelentős befolyást szerzett. Phibunnak tehát megbocsátottak, mivel az 1930-as években és a II. világháború idején bizonyította azt, hogy a mérsékelt baloldallal szemben is fellép. A kínaiak kérdésében elfoglalt álláspontját pedig különösen biztatónak tartották. Volt akkoriban ugyanis egy olyan meggyőződése sok nyugati és ázsiai elemzőnek, hogy a dél-kelet-ázsiai kommunizmus elsősorban a kínaiakhoz kötődik. (Való igaz, hogy a Pridi Szabad Thai Mozgalmához kötődő fegyveresek java része kínai származású volt.)

A két világháború közötti igen erős thai nacionalizmus alapvetően kínai-ellenességével szerzett tömeges támogatást. A kínaiakat nevezték meg az ország kirablóinak, idegekneknek, akik tönkreteszik a hagyományokat, kizsákmányolják a lakosságot, uzsorások, akik elszegényítették a társadalmat, és mint betolakodók, a legjelentősebb, most már nemcsak gazdasági, hanem egyéb pozíciókra is szert tettek. A kínaiak üldözése tehát része volt a II. világháborús történéseknek, és ebben a marsall játszott kiemelkedő szerepet. A II. világháború után pedig a marsall semmi mást nem tett, mint tovább üldözte a kommunistákat és a kínaiakat, ez viszont már nem számított holmi elfogadhatatlan sovíniszta, rasszista és antidemokratikus kilengésnek, hanem a szabad világ megvédéséért folytatott háború részének. Ezzel tehát megváltozott a thaiföldi politikai képlet, és a Pridi után is tovább tartó zavaros időszak után 1947 novemberében egy katonai puccs révén Phibun ismét az ország első számú emberévé vált. Phibun az amerikaiak szemében nagyra nőtt akkor, amikor a koreai háború idején szilárd katonai és politikai támogatást nyújtott. A politikain van a hangsúly, de a thai fegyveres erők is megkezdtek

szoros együttműködésüket a nyugati világgal. Phibunt túl kemény, de megbízható szövetségesnek tartották, aki négy puccskísérletet is sikeresen hárított el.

A katonai puccsok, amelyek végül is Phibun Songkhramot hatalomra segítették, végigkísérik a modern thai történelmet. A II. világháborútól napjainkig (2016) 17 sikeres katonai hatalomátvételt regisztrálnak és ezenkívül szinte számtalan sikertelen vagy csíra formájában elfojtott katonai puccsra is sor került. A Phibun-puccsot követően 25 éven keresztül a katonák uralkodtak Thaiföldön. Ez alatt az idő alatt a fegyveres erők vezetői ragadták meg a hatalmat, de stabil társadalmi és politikai viszonyokat nem tudtak kialakítani. A közöttük lévő állandó rivalizálás, amelybe az új társadalmi elit tagjai is bekapcsolódtak, végül is a katonai diktatúrának és a társadalmi bizonytalanságnak egy furcsa kombinációját alakította ki. A fegyveres erők egységes vezetése Phibun Songkhram alatt nem alakult ki, ő kénytelen volt a szárazföldi haderő parancsnokával, Sarit Thanarattal, valamint a rendőrség főnökével, Pao Siyanommal megosztani a hatalmat. Sajátos triumvirátus alakult ki, amely a triumvirátusok történelmi tapasztalatainak megfelelően nem tudott egységes és tartós vezetést kialakítani.

A phibuni időszak sajátos vonása volt az amerikai segélyek megnövekedése, amit washingtoni nézőpontból a térség általános bizonytalansága és főleg a kommunista előretörés indokolt. 1949-től a Kínai Népköztársaság létrejötté közvetlen fenyegetést jelentett a polgári, vagy hogy pontosabban fogalmazunk, a nem kommunista rendszerek számára. Az amerikai támogatás kifejezésre jutott közvetlen katonai és részben gazdasági segélyekben, a társadalom elitje, sőt a felső középosztály fiatalabb tagjai számára az amerikai oktatási lehetőségek megnyitásában, az ekkor először lassan, majd gyorsan beinduló thai exportorientált iparosítás termékeinek szinte korlátlan felvételében és jelentős nemzetközi diplomáciai támogatás nyújtásában. A gazdaság, érdekes módon, a józan számításokat és elemzéseket meghazudtolva, 1948-tól elég gyorsan elkezdett növekedni, évi 5%-os átlagban. Azért használjuk azt a kifejezést, hogy „a józan számításokat meghazudtolva”, mert a katonai vezetés szemlátomást nem értett a gazdasághoz és nem is foglalkozott vele, ugyanakkor a gazdaság jelentős szereplőinek, elsősorban a kínaiak állandó molesztálása, jövedelmeik megcsapolása folyt, és a katonai diktatúra körülményei között a piac számára a teoretikusok szerint elengedhetetlen szabad légkör egyáltalán nem volt biztosítva. A megnövekedett jövedelmek, amelyek egyrészt a segélyekből, másrészt a meglóduló gazdasági növekedésből adódtak, a gazdaság és a társadalom átalakításához nem járultak hozzá. A segélyek ellenére a katonai és vele összefonódó politikai vezetők minden eddigit meghaladó korrupciója és nepotizmusa lehetetlenné tette, hogy jelentősebb eszközök álljanak rendelkezésre a modernizálás számára. Egyes vidéki körzetekben, főleg az Isannak nevezett északkeleten szemlátomást romlottak a viszonyok, és Thaiföld északi, északkeleti területei semmivel nem mutattak jobb képet, mint a szomszédos mianmari, laoszi és kambodzsai országrészek. Sokan örültek viszont annak, hogy a thai nemzeti értékek és eszmék hangsúlyozásával egyidejűleg a kínaiak elleni fellépések megnövekedtek.

A thai társadalom rendkívül ellentmondásos volt a kínai kisebbségi kérdésben. Közismert tény volt, hogy a thai felsőbb osztályok, a királyi családtól az arisztokrácián át a kereskedelemmel, iparral és értelmiségi tevékenységgel foglalkozó középosztálybeli csoportokig, jelentős mértékben kínaizálódtak. Itt nemcsak arról volt szó, hogy a kínai elemnek növekedett meg a szerepe, hanem annak az évszázados hagyománynak a továbbéléséről is, amely szerint thai–kínai vegyes házasságok, a thai és kínai etnikum összeolvadása a thaiföldi történelem fontos, mellőzhetetlen fejezete. A királyi család részben kínai eredete csakúgy, mint a kínaiak behatolása a nem-gazdasági területekre is, valamint a Kínából történő bevándorlás folytatódása, sőt egyre intenzívebb válása a II. világháborút követő években új helyzetet teremtett. A thai–kínai együttélés tényét mindenki ismerte és általában tudomásul vette. A kínaiellenesség minden eddigénél erősebb megnyilvánulásait az immigráció nagymértékű felgyorsulása okozta a II. világháború után, amely ellen nemcsak a thaiok, hanem a thai–kínaiak régóta Thaiföldön letelepedett csoportjai is erőteljesen tiltakoztak. De az az érv, amelyet a marsall előhozott, és amely az Egyesült Államokban nagyon fogékony fülekre talált, nevezetesen, hogy a kínai kisebbség afféle ötödik hadoszlopként a kommunista felforgatás legfőbb ágense, egyszerűen nem állta meg a helyét. Ez az érv ugyanis abból indult ki, hogy a kommunista felforgatás lehetőségét növeli meg a kínai bevándorlás. Ez már csak azért sem igaz, mert elsősorban olyan kínaiak özönlöttek Thaiföldre, akik menekültek a kommunista fegyveres erők igen gyors déli irányú előretörése elől, vagy pedig kifejezetten, mint jómódú kereskedők, üzletemberek, hivatalnokok, áldozatai lettek azoknak az atrocitásoknak, amelyek a polgárháborúban gyakran előfordultak. Nagy üzleti ismeretekkel és tapasztalatokkal rendelkező, időnként bizonyos tőkét magukkal hozó emberek százazrei telepedtek le Thaiföldön, akik komoly konkurenciát jelentettek a thai üzleti körök számára. A Kínából beérkezők másik része egykori Kuomintang tiszték és katonák, ők természetesen nem lehettek kommunisták, sőt kifejezetten az antikommunizmus fő erőit képezték. Thaiföld északi részein nagy számban telepedtek le, utódaik máig ott élnek. A kínaiellenes fellépések magukba foglalták a kínai intézmények megszüntetését vagy jelentős korlátozását, a kínai nyelvű oktatás felszámolását, a kínaiak tízezreinek visszatelepítését Kínába és a többi kínai asszimilálódásának elősegítését a legkülönbébb eszközökkel. Ezek az eszközök kiterjedtek arra a kötelezettségre, hogy a kínaiaknak meg kellett változtatniuk a nevüket, több mint ajánlatos volt a buddhizmusra való áttérés (ez az esetek egy részében nem okozott gondot, hiszen a kínaiak tekintélyes hányada maga is buddhista volt), csakúgy, mint a thai nyelv teljes körű használata és a kínai kultúra elhanyagolása. Ezek az intézkedések nem váltottak ki a délkelet-ázsiai térségben ellenállást, hiszen számos ország érintve volt a kínai-kérdésben és valamiféle, általában szintén radikális megoldás nem állt távol a politikai vezetőktől és a társadalomtól sem.

A thai társadalmi és politikai életnek, különösen a hadsereg Egyesült Államokkal való szoros kapcsolata kifejezésre jutott abban is, hogy Thaiföld az Egyesült Államok első számú szövetségese kívánt lenni, és ezt sok tekintetben el is érte. A Fülöp-szigetekkel

együtt a SEATO alapító tagja volt és a legszilárdabb antikommunista szövetségesek közé tartozott.

Phibun Songkhram idején a teljesen erőtlenné vált és visszaszorított monarchia továbbélt. A marsall nem alakított ki semmiféle kapcsolatot a monarchiával. Azért sem tudta ezt megtenni, mert azok közé a radikális 1932-es forradalmárok közé tartozott, akik a királyt megfosztották hatalmától. Ami azonban figyelemre méltó volt, az az, hogy bár semmiféle jelentős alkotmányos pozíciója a Thaiföldre visszatért Bhumibol Adulyatej királynak, vagyis IX. Rámának nem volt, talán éppen ez az erőtlenség növelte meg soha nem látott mértékben a monarchia népszerűségét. A monarchia hívei támaszkodhattak a hagyományokra, nevezetesen az istenkirályság évszázados intézményére, amelynek spirituális hatásai tovább éltek. A leglényegesebb faktor azonban az volt, hogy a katonai diktatúra kegyetlenségeit, korrupcióját, a kisember semmibe vételét ellensúlyozta egy nagyon jó vágású, kellemes megjelenésű, állandóan a vidéket járó, a népe boldogulásáért tevékenykedő király, aki a lenyűgözően vonzó, mosolygós és csinos Sirikit királynéval együtt Thaiföld jobbik arculatát mutatta a társadalomnak és a világnak. Az ifjú királyi pár rendszeres külföldi utazásai különösen jó nemzetközi fogadtatást eredményeztek az Egyesült Államoktól Ausztráliáig. Mindez azt jelentette, hogy a királyi pár lett a nemzeti összefogás szimbóluma. Az uralkodó tudott élni a nem-adminisztratív hatalom nyújtotta lehetőségekkel, különösen azzal, hogy a délkelet-ázsiai szabályok és szokások szerint az uralkodó egyben a buddhista egyháznak is a feje. Ez azt jelentette, hogy bármilyen kemény és ellenállhatatlan katonai uralom alakult ki, a társadalom növekvő reménnyel kezdte figyelni a királyt, aki semmiben nem hasonlított a társadalomban hitelét veszített régebbi uralkodókhoz, köztük elődjeihez, VI. és VII. Rámához, hanem szerény, csöndes, visszahúzódó emberként, fiatal kora ellenére egyszerre tekintélyt parancsolt és vonzani tudta az emberek millióit. A háttérbe szorított, de még mindig létező arisztokrata körök mellett a lakosság, elsősorban a vidéki lakosság millióit a királyság fel tudta sorakoztatni maga mellé. Arról tehát már szó sem lehetett, ami még 1932-ben a forradalmárok egyik jelszava volt, hogy visszaszorítsák – vagy ahogyan ezt titokban súgdozták egymás között, a társadalom előtt persze ez jól ismert volt – és felszámolják a monarchiát. A király tekintélyéhez hozzájárult az, hogy közismertek voltak különlegesen jó nyugati kapcsolatai. Őt nem lehetett japán kollaborációval vádolni, hiszen az Egyesült Államokban született és nevelkedett, egyáltalán nem tartózkodott Thaiföldön a japán időszakban. Kedvező amerikai reputációja abból is táplálkozott, hogy az ifjú király még uralkodói feladatainak átvétele előtt, de már hivatalosan királlyá minősítve, egy amerikai jazz-zenekarban játszott, igen jó zenei érzékét kamatoztatva. Hazatérése után saját maga által szerzett kellemes melódiákkal szórakoztatta népét az akkoriban gyorsan terjedő, de még újdonságnak számító rádiókészülékeken keresztül.

A katonai diktatúra a királytól teljesen függetlenül működött, és akkoriban, ahogyan sokan megfogalmazták, a király nem tudott, vagy nem mert fellépni ellene. A különlegesen jó taktikai érzékkel rendelkező IX. Rámának ekkor még nem voltak lehetőségei.

Közben Phibun Songkhramnak megnöttek a nehézségei. A triumvirátus kezdett összeomlani, különösen Sarit marsall lépett fel fenyegetőleg Phibun Songkhram ellen. Ez oda vezetett, hogy Phibun Songkhramnak lépnie kellett, és – valószínűleg amerikai tanácsadói javaslatára – elhatározta, hogy még meglévő népszerűségét kihasználva és a beindult gazdasági növekedés eredményeire támaszkodva választásokat ír ki, de ezt megelőzően igyekszik olyan szituációt teremteni, amelyben teljesen le tudja járítani Saritot és a vele szövetséges ellenfeleit. Phibun Songkhram Saritot széles körű korrupcióval vádolta, a vád nyilván megalapozott volt, hiszen Sarit lett az ország egyik leggazdagabb embere a diktatúra időszakában, és közzismert volt, hogy főleg a kezében lévő állami lottó vállalatokon keresztül rendszeresen elképesztően nagy jövedelemre tett szert. A triumvirátus másik tagja, Pao szintén nem volt teljesen makulátlan. A Thaiföldön legális és szörnyű méreteket öltött ópiumkereskedelem az ő kezében volt. Ily módon Phibun Songkhram arra számított, hogy a nyugatiak szimpátiájától övezve valamiféle parlamentáris rendszerrel az ellenfelei ellen fel tud lépni. Ez a törekvése elméletileg nagyon jól hangzott, de nem tudta végrehajtani. Hiába írták ki 1957 végére a választásokat, Sarit ezt megelőzően lemondott azzal, hogy undorral figyeli azt a rendszert, amit Phibun Songkhram kialakított, és miután nem lát arra lehetőséget, hogy Phibun Songkhram és társai ne csalják el a választási eredményeket, ezért „a szenvedő társadalom” érdekében 1957 szeptemberében újabb katonai puccsot robbantott ki. Ezúttal Sarit távolította el a triumvirátus másik két tagját. Így fejeződött be a Phibun Songkhram-i diktatúra diadala, hogy ezt követően átadja helyét a Sarit Thanarat szintén marsalli rangú katonai diktátor rendszerének.

Sarit és Thanom marsallok diktatúrái

A demokratikus diákmozgalom sikere (1957–1975)

A Phibun Songkhram száműzetésbe kényszerítését követő kisebb átmeneti időszak után Sarit marsall vette át a közvetlen irányítást. Azok a halvány ígéretek, amelyek részéről korábban elhangzottak az ország demokratizálódásáról, teljesen feledésbe merültek. Az azonban kétségtelen, hogy nem egyszerűen folytatója volt a Phibun Songkhram-i diktatúrának, hanem egy sokkal érzékenyebb és hatékonyabb irányítási rendszert vezetett be. Tudatosabban erősítette a gazdasági növekedést és ezt összekötötte bizonyos társadalmi modernizációval. Nagyon határozottan elvetette az 1934-es forradalom – igaz, torz formában – tovább élő hagyományait, amelyeket elődje képviselt, és még inkább egy konzervatív fordulatot igyekezett megvalósítani. A konzervatív fordulat lényege az volt, hogy megítélése szerint a különféle forradalmi jelszavak csak zavart okoznak, a thai hagyományokhoz való visszatérés keretében a monarchiának és a buddhizmusnak nagyobb súlyt kell adni. Az előzmények miatt szó sem lehetett az akkor még mindig nagyon fiatal Bhumibol Adulyatej (IX. Ráma) abszolút hatalmának helyreállításáról,

erre egyébként a marsall nem is készült és nem is volt hajlandó. Saját hatalmát mindenképpen meg akarta őrizni, és ezzel a hatalommal nem a régi monarchia helyreállítását akarta, hanem a monarchia tekintélyének növelésével a saját pozícióit kívánta bebetonozni. A király valóban népszerűvé, sőt szeretetté vált alattvalói körében, és Sarit marsall helyesen mérte föl, hogy egy tartós berendezkedés kialakításához szükség van a régi értékek visszahozására. Ez azt jelentette, hogy ő maga nem egyszerűen eltúrte, hogy az uralkodó a feleségével együtt nap mint nap járja az országot és óriási tömegeket mozgat meg, hanem a leghatározottabban ösztönözte nagyobb szerepvállalásra, és hogy ennek a feltételei meglegyenek, igen jelentős anyagi támogatást is nyújtott. Sarit időszakában egy sor egykori királyi palotát és földterületet visszaadtak, rehabilitálták az arisztokrácia befolyásos tagjait, és kezdett kialakulni egy olyan új rendszer, amelyben a katonai vezetés valamiféle modern ideológiát, valamint politikai és gazdasági programot is megfogalmazott. A gazdasági növekedés adta lehetőségeket kihasználva az exportorientált fejlődés kapott mindennél nagyobb súlyt, és az 1960-as években Thaiföld általában 7 és 9% közötti növekedést ért el. Az ország irányítását már nemcsak a hűséges főtiszték látták el, hanem egyre nagyobb számban jól képzett, részben amerikai, ausztrál és angol iskolázottságú mérnökök és közgazdászok kerültek kulcspozíciókba. Mindez nem azt jelentette, hogy a társadalmi konfliktusok megszűntek volna. Thaiföld társadalmi és földrajzi széttagoltsága, etnikai feszültségei, különösen az északon élő lao nemzetiségekkel és a maláj-muszlimokkal a Maláj-félszigeten, továbbra is meghatározóak voltak. A gyors fejlődés azonban jól látható volt, és ez érezte a hatását az alsóbb társadalmi rétegekben is, igaz, vidéken jóval kevésbé, mint a városokban. Mindenesetre a városiasodás folyamata nagyon gyorsan haladt előre. Míg 1960-ban Bangkok lakossága kb. 1,7 millió volt, ez 1975-re 3 millióra ugrott. Az urbanizáció egyben nagyon jelentős iparosítási folyamatot is jelzett, tehát nem egyszerűen elszegényedett földművesek érkeztek a nagyvárosba, ahogyan ez Délkelet-Ázsiában és általában a fejlődő világban gyakran előfordult.

Thaiföld külpolitikai orientációja nem változott. Minden eddiginél jelentősebbek lettek az amerikai segítyek, és ennek fejében Thaiföld fenntartás nélkül a leghatározottabban és a legnyíltabban belekeveredett a vietnami konfliktusba. Ezt részben az magyarázza, hogy Thaiföld évszázadok óta afféle ütközőzónának, sőt meghódítható területnek tekintette Kambodzsát és Laoszt, márpedig ebben a két országban az észak-vietnami befolyás igen nagy volt. Thaiföld katonai bázisok létesítését tette lehetővé az amerikaiaknak, mégpedig olyan bázisokat hoztak létre, ahonnan közvetlenül támadták az észak-vietnami és a velük szövetséges erőket. Ekkoriban született meg a thai katonáknak a vietnami konfliktusban való részvételéről szóló döntés.

Sarit konszolidálta Thaiföldet. Az utókor általában pozitívan emlékezik meg róla nyilvánvalóan diktatórikus módszerei ellenére. A marsall 1962-ben váratlanul meghalt, és őt a vele szorosan együttműködő Thanom Kittikachorn tábornok követte. A tábornok 1963 és 1973 között töltötte be a miniszterelnöki pozíciót, és erre az időszakra

esik a thai gazdaság minden eddiginél gyorsabb növekedése, a modern ipari szektor létesítése, a külföldi tőke beözönlése a stabilnak tartott országba és éveken keresztül a felhőtlenül jó amerikai kapcsolatok kialakítása. Ezek a kapcsolatok Thaiföld számára gazdaságilag rendkívül előnyösek voltak, politikailag stabilizálták a kormány helyzetét, ugyanakkor hosszú távon nagyon sok nehézséget is okoztak. A kapcsolatokból Thaiföld ki tudta használni azt, hogy a vietnami háború idején a thai mezőgazdasági, főleg az élelmiszeripari ágazat, óriási exportpiacokhoz jutott, az amerikai katonák rendszeresen, két bevetési ciklus között, Thaiföldön pihenték ki fáradalmaikat, így soha nem látott méretű turizmus alakult ki. Elképesztően nagy pénzeket költöttek az eddigiekhez képest az itt állomásozó amerikaiak, és ennek jól érzékelhető gazdasági hatása volt. Egymás után nőttek ki a szolgáltatóintézmények, hatalmas építkezési boom kezdődött, de árnyoldalként megjelent mindaz, ami a tömegméretű turizmussal járni szokott: a kábítószer-kereskedelem, a prostitúció, az erőszak. A thai fegyveres erők közvetlenül is szerepet vállaltak az indokínai háborúban. Míg állandóan kb. 50 ezer amerikai katona állomásozott Thaiföldön, 10 ezer és 20 ezer között volt azoknak a thai reguláris egységekhez tartozóknak a száma, akik Vietnamban harcoltak, majd később Laoszban. A laoszi háború sokak szemében ma is a titkok birodalmába tartozik. Ennek a háborúnak a pusztaságát sem ismerték el, holott hosszú időn keresztül a thai hadsereg leghadrafoghatóbb egységei Laoszban harcoltak, minthogy a vietnami háború idején Laosz is hadszínterré vált. Ezen a hadszíntéren a thai hadsereg különleges szerepet játszott.

Thanom tábornok alapvetően sikeresnek ítéltette meg saját kormányzási időszakát, hiszen töretlen volt a gazdasági növekedés és a társadalomban, legalábbis az ország legfontosabb területein és városaiban, semmi nem mutatta, hogy különösebb feszültségek lennének. Thanom ezért bizonyos demokratikus irányú politikai reformokkal is kísérletezett. Ennek megfelelően 1968-ban új alkotmányt fogadtak el, amely szerint szabad választásokat tartanak, és ezeken a különböző politikai pártok is részt vehetnek. Ám abban a pillanatban, amikor a szabadabb légkör érzékelhetővé vált, megélenkül azoknak a csoportoknak a tevékenysége, amelyek a katonai uralom felszámolására törekedtek. Ez meglepte és felháborodással töltötte el a katonai elitet. A katonai vezetők becsapva érezték magukat és ki is mondták, hogy ők mindenféle jótéteménnyel árasztják el az országot, ráadásul még a politikai szabadságjogokat is erősíteni akarják, de sajnálatos módon a jóindulattal a felforgató elemek rútul visszaélnek. Ezen gondolatok jegyében Thanom 1971-ben az eddigi demokratikus ígéreteket visszavonta, az alkotmányt félretette, betiltotta a politikai pártokat és feloszlatta a parlamentet. Vagyis nem történt semmi más, mint folytatták azt a bevált gyakorlatot, amely számukra stabilitást és – nem mellesleg – óriási méretű személyes gazdagodást hozott.

A gyors fejlődés, a hazai egyetemi oktatásban részt vevők ugrásszerű növekedése, a külfölddel való szellemi kapcsolatok kiterjedése, az információk sokkal szabadabb áramlása és nem utolsósorban egy minden eddiginél erősebb thai középosztály megjelenése megváltoztatta a viszonyokat. A katonák úgy alakították át az országot, hogy a saját

sírásóikat is megteremtették. A középosztály, főleg annak fiatal generációja, úgy érezte, hogy Thaiföldön minden feltétel megvan arra, hogy egy demokratikus irányú fejlődést lehessen elindítani, a thaioknak is joguk van szabadságra, számukra is fontosak az emberi jogok, ők is elemi értéknek tekintik a jogállamiságot. Az új társadalmi struktúra, a meg-növekedett gazdasági lehetőségek és az Egyesült Államokból jövő szabadabb szellem, összefüggésben az Európában és Amerikában végigsöprő diákmozgalmakkal, egy vulkánerejű forradalmi robbanáshoz vezettek. 1973 októberében a diákok, majd a hozzájuk csatlakozó városlakók tízezrei lepték el Bangkok utcáit demokratikus jogokat követelve. Az új változásokat mi sem mutatta jobban, minthogy a miniszterelnök személyesen kiadott tűzparancsát a diákok ellen vezényelt tisztek egy része vonakodott végrehajtani. Sokan azt mondták, hogy „a saját fiaink és lányaink vannak ott és értjük az ő problémáikat”. A hatalom tétozása ösztönzést adott az elégedetleneknek, akik között nagyon sok baloldali forradalmár is volt, köztük kommunisták. Nemcsak demokratikus szabadság-jogokat követeltek, hanem szakszervezeti jogokat, a munkafeltételek javítását, a feudális jellegű kötöttségek teljes felszámolását vidéken és igazi társadalmi szerkezeti változásokat. A politikai baloldal térnyeréséhez hozzájárult az, hogy létrejött a Thai Hazafias Front, amelyet a Kínában száműzetésben élő Pridi vezetett. A hatalmon lévők szerint a Thai Hazafias Front a továbbra is létező Thai Kommunista Pártnak volt a nemzetközileg elismerhető formája. A kommunista párt egyébként lényegesen hatékonyabb tudott már lenni, mint korábban volt. Nem voltak már meg azok a félelmet keltő militáns egységei, amelyek másfél évtizeddel ezelőtt működtek, ugyanakkor alapvetően megváltozott az etnikai összetétele. Az összetétel megváltozása azt jelentette, hogy míg korábban kínai többségű volt a kommunista párt, ez az 1970-es évekre teljesen megváltozott és alapvetően thai paraszti tömegekre tudott támaszkodni. Ezen körülmények között az összecsapás elkerülhetetlenné vált.

Thanom tábornok véres leszámolást szervezett meg a hagyományosan legkonzervatívabb és legvéreskezőbb katonai egységgel, a Bangkokot ellenőrző I. hadsereggel. A délkelet-ázsiai térségben is példátlan kegyetlenséggel tiporták el a diákmozgalmat. Ezek Bangkokban azért is keltettek különösebb riadalmat, mert ahhoz a középosztály hozzá volt szokva, hogy a paraszti közegből származó kommunista gerillákat lelövik, csakhogy most középosztálybeli fiatalokat lőttek le rendkívüli brutalitással, és ennek következtében a város egész lakossága, beleértve az eddig többnyire konzervatív szimpátiájú értelmiségieket és üzletembereket, a katonai diktatúra ellen fordult.

A drámai erejű változásokra viszont az vezetett, hogy a Sarit és Thanom által rendszeresen és nagy erőfeszítéssel támogatott IX. Ráma király teljesen új és önálló szerepre tett szert. A király ugyanis először jelképesen, majd tettekkel is kinyilvánította egyetértését azokkal, akik a véres katonai diktatúra ellen léptek fel. Megengedte, hogy a géppisztolytűz elől menekülő fiatalok a sérthetetlennek és szentnek tekintett királyi palota kertjébe vonuljanak vissza, ahol a katonaság és rendőrség már nem üldözhetette őket. Ezek után a király világossá tette, hogy új politikai rendszert akar, szabad választásokat, demokrati-

kus alapelveket tartalmazó új alkotmányt. Sorsdöntő volt annak az uralkodói véleménynek a nyilvánosságra hozása, amely szerint „akik felelősek a vérontásért, azok nem vállalhatnak többé semmiféle tisztséget”. Egyszerű szavakat használt, és ezek a monarchiát ekkor már újból teljes tisztelettel övező társadalomra mágikusan hatottak. A király ugyanis azt mondta: „azt akarom, hogy a katonák menjenek vissza a barakkjaikba, a diákok pedig az egyetemekre”. Ez az egyetlen mondata megváltoztatta a bangkoki politikai klímát. A katonai vezetők, akik a királyt akarták felhasználni a saját uralmuk megváltoztathatatlan fenntartására, teljes morális és politikai vereséget szenvedtek. Kiderült, hogy a király valóban azt a szerepet tudja betölteni, amit a thaiok évszázadok óta tulajdonítottak uralkodójuknak. A megerősödött monarchia tehát győztesen került ki a konfliktusból, és a katonai diktatúra első számú embereinek távoznuk kellett. Ki külföldre ment, ki szerzetesnek állt és eltűnt a közéletből. Ezzel a thai történelemnek egy újabb nagy fejezete zárult le. A király és a bangkoki középosztály között intim és tartós kapcsolat jött létre, amely mindmáig nagyban befolyásolja a thai közéletet.

A demokraták és a hadsereg közötti küzdelem újabb fordulatai (1975–2000)

A diákmozgalmak győzelme után a thaiföldi viszonyokat jól ismerők is úgy gondolták, hogy örökre véget értek a sötét időszakok, a tábornokok uralma, hiszen ha súlyos véráldozatokkal is, de egyértelműen győzött a demokratikus mozgalom. Az emberek az utcákon ölelkeztek és valóságnak képzelték, hogy tisztességes demokrácia alakult ki. A katonák láthatatlanná váltak. A demokrácia számára biztatónak tűnt az, hogy miniszterelnökké az uralkodó az értelmiségiek körében jó hírnévnek örvendő, bár eddig nem túlzottan ismert professzort, egy Sanyál nevű rektort nevezett ki a baloldali és liberális hagyományokkal bíró Tammasat Egyetemről. Az utca embere, ezúttal nagyon optimista és pozitív összefüggésben, „népi hatalomról” kezdett beszélni. Az „alkotmányos demokrácia” időszakáról cikkeztek a lapok és igen jó volt a nemzetközi fogadtatása is a thaiföldi változásoknak. Aki szélesebb nemzetközi összefüggésben elemezték a helyzetet, arra a következtetésre jutottak, hogy egész Délkelet-Ázsiában új világ jön, és ez összefüggött azzal, hogy a vietnami háború a végéhez közeledett és napirenden volt az amerikai csapatok kivonása.

A politikai változásokat választott kormánnyal és tekintélyes parlamenti rendszerrel kívánták elősegíteni. Az új, nyílt légkörben mindenki, akinek volt egy kis politikai ambíciója, pártot alapított, és így az 1975. februári választásokon rendkívül atomizált politikai képlet alakult ki. A radikális változásokat akarók és a mérsékelt konzervatívok összesen 42 különböző politikai pártot kívántak bejuttatni a parlamentbe. A pártok többsége kifejezetten baloldali orientációjú volt. Megjelentek kommunisták és különböző szélsőséges csoportok is. Mindössze három jobboldali párt indult, ezek azonban a választások előestéjén egyesültek és így kormányt tudtak alakítani Seni Pramoj vezetésével. A nagyon népszerű, igen előkelő családból származó Seni Pramoj célja az volt, hogy

elejét vegye az ország destabilizálódásának, amely a katonák megdöntése utáni vákuumban sokak számára sajnálatos, de elképzelhető lehetőségként jelent meg, és hogy megerősítse azokat az értékeket, amelyek alapján egy alkotmányos monarchia lép a katonai diktatúrák helyébe. Ez a program nem tűnt túlzottan meggyőzőnek, és az eleve kisebbségi helyzetben lévő kormány összesen 8 napig tartotta magát. Ezután Seni Pramoj öccse, a kitűnő képességű és a középutat pártfogoló Kukrit Pramoj alakított kormányt és igyekezett ellensúlyozni a jobb- és a baloldal között, ugyanis egy kiegyensúlyozott demokratikus rendszernek a kialakítása nem kapott megfelelő támogatást. Ebben az időben a katonák továbbra is barakkjaikban maradtak, de a tapasztaltabbak tudták, hogy a hadsereg tényleges erejének megtörése nélkül állandóan fennáll a katonai hatalomátvétel rémképe.

Akik így gondolkodtak, azoknak igazuk volt, a demokratikus kísérlet Kukrit miniszterelnökségével véget ért, és az 1976 áprilisában megtartott új választásokon visszatért a társadalom végzetes megosztottsága. A diákokhoz csatlakozó különböző szervezetek, beleértve a szakszervezeteket, a különféle radikális csoportokat, mint a vörös gaurok szélsőjobboldali csoportját vagy a növekvő erejű kommunista sejteket, újból utcai harcokat kezdtek. Míg néhány hónappal ezelőtt „a népi hatalom” jelszava rokonszenvet váltott ki a középosztálybeliek körében is, mostanra elveszítette vonzerejét. Az említett vörös gaurok a különböző szakszervezetek, farmerszervezetek és radikális diákszervezetek fizikai felszámolását kívánták elérni. Üldözték a kiemelkedő és túl nagy népszerűsége szert tett egyetemi oktatókat és egyéb értelmiségieket is. Hivatkoztak a kommunista győzelmekre Vietnamban, Kambodzsában és Laoszban, valamint a dominóelmélet érvényességére, és propagandájuk középpontjába állították, hogy a kommunisták Vietnam bevétele után Thaiföldet tekintik következő céljuknak, és ennek megakadályozása érdekében a hadsereghez fordultak. A fegyveres erők azonban még meglehetősen bénult állapotban voltak az 1973. októberi események miatt, minthogy a hadsereg a diákok és a lakosság mérszárosaként szerepelt a közvéleményben, és erősek voltak a katonákkal szembeni fenntartások. Ugyanakkor a lakosságot elkeserítették az elharapódzó erőszakos cselekedetek, a diákforradalom hullámain feljövő politikusok tehetetlensége és az azonnal bekövetkező erőteljes gazdasági hanyatlás, ami valószínűleg jobban összefüggött az általános indokínai bizonytalanságokkal, mint a thaiföldi fejleményekkel. Egyre többen érezték úgy, hogy rosszabb rendszer jött létre, mint amit a katonák képviseltek. Amint ez a hangulat megerősödött, a hadsereg vezetői, ahogyan ezt megszokták, azonnal puccsot szerveztek. 1977 októberében Kriangsak Chumanant tábornokot miniszterelnökké nevezték ki (a kinevezési procedúrában a király hivatalánál fogva részt vett), aki azonnal megígérte, hogy új alkotmányt fognak kidolgozni, és amint lehetséges, az első dolguk az lesz, hogy szabad választásokat fognak tartani, amelyen minden politikai erő részt vehet. A konszolidációt úgy kívánták elérni, hogy mindenki számára amnesztiát hirdettek, beleértve a terrorcselekményekkel vádolt diákokat és az évtizedek óta fegyverben álló kommunistákat, de ez egyben lehetőséget adott a diákmozgalmakat vérbefojtó katonatisztek

felmentésére is. Új, a hadsereg vezető szerepét biztosító alkotmány, választások, amnesztia – ezek lettek a fő elemei Thaiföld későbbi, igen gyakori katonai puccs forgatókönyveinek.

A tábornokok ezúttal betartották ígéretüket és valóban tartottak választásokat. Az alkotmány azonban korlátozta a választások után kialakult kormány és parlament hatáskörét. Az új politikai rendszer központi eleme volt a miniszterelnök kinevezése és a politikai opposíció korlátozása, a szigorú cenzúra, a szakszervezetek erős ellenőrzése. Az új kabinet katonai felügyeletét szolgálta az is, hogy a szenátust is kinevezettekből állították össze.

Az új kormány gazdasági ügyekben való járatlansága miatt tovább romlottak a viszonyok, és ez melegegy volt a rendszeresen előforduló terrorcselekedeteknek is. Ebben a helyzetben a hadsereg királyhoz hű csoportjai találtak egy olyan személyt, aki stabilizálni tudta a viszonyokat, gazdasági prosperitást és nemzetközi tekintélyt hozott. Ez a személy Prem Thinsunalonga tábornok volt, aki jóindulatú, felvilágosult, a királyság intézményeit minden eddigénél jobban megerősítő tekintélyuralmi rendszert hozott létre. Prem tábornok 8 éven keresztül töltötte be a kormányfői pozíciót, őt magát sem választották, de sikerült bölcs politikával, nagy toleranciával és hozzáértéssel megnyugtató viszonyokat kialakítania. Prem tábornokot sem miniszterelnöksége idején, sem később nem szokták katonai diktátornak tartani, annak ellenére, hogy a parlament vagy országos választások sem erősítették meg a pozícióit. Képes volt ugyanis a társadalom minden csoportjával párbeszédet folytatni, kitűnő kapcsolatai megmaradtak a hadsereggel (8 éves miniszterelnöksége alatt mindössze egyetlen ellene irányuló katonai összeesküvést kellett elhárítania), amely elismerte meghatározó személyiségnek és nemcsak hivatalból, de a valóságban is a fegyveres erők vezetőjének tartotta, támaszkodni tudott az értelmiségiekre, beleértve a nagy egyetemek oktatóit és diákjainak egy részét, és szorosan együttműködött a kínai üzleti körökkel is. Prem tábornok megerősítette az uralkodó különleges szerepét, a monarchista értékeket széles körben elfogadtatta a társadalommal, és a király, aki már akkor a világ egyik legrégebben megkoronázott államfője volt, a maga teljes tekintélyével Prem tábornok mellé állt. (Bhumibol király és Prem tábornok zavartalan együttműködése máig (2016) tart. Prem annak a különleges hatalmú és tekintélyű Királyi Titkos Tanácsnak a vezetője, amely rangban és presztízsből egyaránt fölötte áll a kormánynak.)

Prem tábornok stabilizációs programját nagyban segítette az, hogy az uralkodóval egyetemben a társadalmi megbékélés politikáját őszintén és sikeresen gyakorolták. Az egykori felkelőket, köztük a kiemelkedő szerepet játszó kommunistákat visszahívták a dzsungelből, földet osztottak nekik és lehetővé tették a társadalomba való teljes integrálódásukat. Ennek a politikának az eredményei hosszú távon hatnak. Az egyik volt kommunista gerillavezér fia, Surayud a későbbiekben fényes katonai pályája csúcán tábornokként, a thai fegyveres erők főparancsnokaként a monarchia egyik fő támasza lett, sőt mint a Titkos Tanács tagja, egy újabb, immár szokásos katonai hatalomátvétel

idején, 2006-ban és 2007-ben az ország irányítója lett, mégpedig a királynak és Prem tábornoknak az 1980-as években kialakított megbékélési politikája szellemében.)

Prem tábornok Thaiföldet tekintélyes, független és a világ minden jelentős országa felé nyitott állammá alakította.

Prem 1988-ban visszavonult és átadta a hatalmat a civileknek. Az új miniszterelnöknek, Chatichai Choonhavanak semmiféle katonai kapcsolata nem volt, egyértelműen a bangkoki üzleti körökhöz kötődött. Támaszkodni tudott arra, hogy a Prem-időszak stabilitása idején kialakult nagy gazdasági fellendülés körülményei között lehetősége volt jelentékeny szociális programok bevezetésére és megpróbálkozott óvatos demokratizálással is. Ennek jegyében lépéseket tett arra, hogy az alkotmányt úgy változtassa meg, hogy a nép által választott törvényhozásnak, kormánynak és a miniszterelnöknek legyen meghatározó szerepe az új thai államban. Ennek érdekében igyekezett a katonákat visszaszorítani. Ez nem volt teljesen új a Prem-időszakhoz képest, csak hogy Prem tábornoknak ezt elnézték, mert mindenki előtt világos volt, hogy Prem tábornok nem akarja felszámolni a katonák befolyását, most azonban félelem alakult ki a katonai és a velük szorosan összenőtt konzervatív körökben a tekintetben, hogy esetleg itt egy teljesen új, a kialakult rendet felforgató időszak következik. Chatichait ellenfelei azzal vádolták, hogy ennek az egyébként kifejezetten nem antimilitarista, hanem inkább nem-militarista kormányzatnak végső célja a köztársaság kikiáltása, a hadsereg visszaszorítása és végül az akkor már általánosan istenként tisztelt uralkodó elmozdítása. Ilyen szándék meglétére ugyan bizonyíték nem volt, az azonban kétségtelen, hogy a társadalomban komoly félelmek alakultak ki, és amikor a fegyveres erők a menetrend szerinti újabb puccsot végrehajtották 1991 februárjában, tehát alig 3 évvel Chatichai megválasztása után, a lakosság az új, a hadsereg által kinevezett kormány mellé állt.

A katonai hatalomátvétel szervezője és egyértelmű vezetője szintén egy tábornok, Suchinda Kraprayoon volt. Az újra hatalomra került katonák, akik magukat Nemzeti Békefenntartó Tanácsnak nevezték, a már ismertetett puccs-forgatókönyvet szó szerint követve (úgy látszik a Katonai Akadémián ezt alaposan megtanították) azonnal új alkotmány elkészítését ígérték és szabad választásokat, addig pedig egy átmeneti kormányt. Az eddigiekhez képest új mozzanat az volt, hogy maga Suchinda, akit a legszélsőségebb katonai körökkel azonosítottak, hajlandó volt tudomásul venni egy civil miniszterelnök kinevezését.

Ez a civil miniszterelnök, Anand Panyarachun meglehetősen nagy tekintélyt szerzett, miután kitűnő reputációjú üzletember volt, aki teljes egészében a külföldi tőke támogatását élvezte és folytatni tudta a jelentős gazdasági növekedést, amely Prem tábornok idején kezdődött. A puccs időzítése nemzetközi összefüggésekben nem volt túl szerencsés, hiszen ez volt az az időszak, amikor az egész világon, így Délkelet-Ázsián is a demokratizálódás erős hulláma söpört végig. Ez volt az az időszak, amikor a Szovjetunió megbukott, a Varsói Szerződés felbomlott, amikor új lendületet kapott a demokrácia egész érték- és intézményrendszere nemcsak a volt szocialista országokban, hanem Dél-Ameri-

kában, Afrikában és természetesen Kelet-Ázsiában is. Az elsőpró változások jele volt az is, ami a thaiokat különösen izgatta, hogy megrengett a föld Kínában, és úgy tűnt, hogy a tekintélyuralmi formák akár jobb-, akár baloldaliak, tarthatatlanok. Ebben a légkörben a társadalom többsége által máig nagyra becsült Anand nem tudta megtartani a pozícióját, annál is inkább, mert a tábornokok utasítására az új alkotmány különleges ellenőrző pozíciókat adott a hadseregnek, amely újból állást foglalt a nem választott, hanem kinevezett miniszterelnök és szenátus mellett.

A hadsereg pozíciói továbbra is olyanok voltak, mintha semmiféle polgári kormányzat nem jött volna létre. A thaiok nagyobbik része és a külvilág is Anand kormányát, civil foglalkozása, erős üzleti kötődése, kiemelkedő intelligenciája és elvitathatatlan gazdasági eredményei ellenére a puccsisták kormányának tekintette. A tábornokok Thaiföldön erősek maradtak, sőt 1992-ben számukra kedvező választásokat tudtak szervezni. Ennek alapján úgy döntöttek, hogy Anand helyett egy teljesen saját embert fognak kinevezni.

Ekkor a katonák számára derült égből villámcsapásként az Egyesült Államok kifejezte ellenkezését miniszterelnök-jelöltjükkel szemben, akit kábítószer-kereskedőnek tartottak az Egyesült Államokban (hozzátehetjük, megalapozottan). Valószínűleg a nyílt amerikai fellépés is bátorítást adott, hogy erkölcsi alapon kezdte az egész kormányzatot támadni egy visszavonult katonatiszt, aki korábban egy buddhista szerzetesrendhez csatlakozott, minden világi hívságról lemondott és a társadalom morális megtisztítását tűzte ki célul. Ez a személy Chamlong Srimuang volt, aki ragyogó katonai pályafutással a háta mögött, közismert puritánságával óriási népszerűsége tett szert a hadsereg egyes csoportjainál is és őszinte mély vallásosságával a korrupciós ügyektől undorodó társadalmat magával ragadta. Legelkeseredettebb ellenfelei, akik szép számmal voltak, sem tudtak bármi olyan mozzanatot felhozni Chamlong életéből, ami lejárátását eredményezte volna. Chamlongnak nem voltak korrupció barátai, ugyanis nem tartott senkivel kapcsolatot, nem voltak anyagi ügyekben érdekelt családtagjai, ugyanis nem volt családja, egy igen puritán módon berendezett házban élt elképesztően sok kutyájával. Az alig érkező és semmiféle anyagi javakat föl nem halmozó Chamlong, aki majd később is nagy szerepet fog játszani a thai történelemben, megindította kampányát egykori társai és mindazok ellen, akik nem az egyszerű és tisztességes életformának megfelelően éltek. Érthető módon ez nemcsak a katonatisztek többségének nem tetszett, hanem az üzleti körök is rendkívül nehezen tudták elviselni azt, hogy Chamlong a magas kamatok ellen éppúgy fellépett, mint a fölöslegesen behozott luxuscikkek és a földspekulációk ellen, de a thai társadalomnak olyannyira elege volt az összefonódó korrupció üzletemberekből és a tábornokokból, hogy igen nagy tömegek álltak mögé. A Chamlong tekintélyét felhasználó demokraták új pártot hoztak létre, amely nemcsak Bangkokban, hanem vidéken is nagy befolyásra tett szert. A Suchinda irányította kormányzat tehetetlen volt egy makulátlan katonai múlttal rendelkező szerzetessel szemben, de annál kíméletlenebbül és elkeseredettebben léptek föl azok ellen a tüntetők ellen, akiket Chamlong ösztönzött.

1992. május 17-e és 20-a között a hadsereg újabb vérfürdőt rendezett Bangkokban, és ennek több száz ember esett áldozatául. Új vonás volt az, hogy a média nagy szerepre tett szert. Megjelent a hangfogóval működő, de a sorok között olvasni tudó középosztálybeliek számára jól érthető kritikát gyakorló modern sajtó. Emberek milliói tapadtak már a televízióra, és amikor a hadsereg a szokásos módszereit alkalmazva megkezdte az utcákon a vérontást (nem először és nem utoljára), ez a társadalom számára azonnal ismertté vált. A régi forgatókönyvek érvényesültek. Az uralkodó közbelépett, és Suchinda, mielőtt visszavonult volna, a király követelésére amnesztiát hirdetett mindenki számára, ami nyilvánvalóan azt is jelentette, hogy azokat a kollégáit kívánta menteni, akiknek ő adott utasítást.

Nagy változások a thai politikai életben azonban ezek után sem következtek be. A mindig független gondolkodó politikus hírében álló Anand tért vissza mint átmeneti miniszterelnök, aki immáron nem új alkotmányt hirdetett, hanem a jelenleginek a megváltoztatását vetette föl, mint ami új korszakot fog nyitni, és természetesen ígéretet tett az új választásokra 1992 szeptemberében. Valóban meg is tartották ezeket a választásokat. A választások eredményeképpen egy, az uralkodót nagy tiszteletben részesítő, a hadsereggel ambivalens viszonyt fenntartó, ám a legmodernebb amerikai demokratikus, liberális elveket képviselő Demokrata Párt által irányított koalíció győzedelmeskedett. Anand ismét visszavonult, a Demokrata Párt vezetője, Chuan Leekpai alakított kormányt, amely 3 éven keresztül vitte az ügyeket.

A demokrata párti kormány kétségtelen, hogy az ország demokratikus közéletének a megteremtésében elkötelezett volt és a szabadságjogokat is jobban biztosította az eddigieknél. Ugyanakkor ez a liberális pártszövetség, miközben jó reputációra tett szert, mint az emberi jogok tiszteletben tartója, a muszlim kisebbség jogainak kiterjesztője, a vállalkozás szabadságának biztosítója, a tömegek előtti rokonszenvét nagymértékben elvesztette azzal, hogy vezetői az eddigieknél is korruptabbak voltak. A Chuan-kormányzat visszaszorította a modern piacgazdasággal ellenségesnek tekintett Chamlongot, de annak befolyása továbbra is nagy volt. A Demokrata Párttal szemben azonban az előzőekből következően a hadsereg diszkreditálása miatt igazi alternatíva nem volt. A különböző, szélsőségesnek nevezett csoportok nem tudtak megszerveződni. Prem tábornok a fegyveres baloldalt néhány évvel ezelőtt a szegényparasztoknak juttatott földekkkel, pénzbeli támogatással, széleskörű amnesztiával és kemény kézzel ténylegesen felszámolta, és az ország hagyományosan forradalmi vidékei, mint a kommunisták bázisát képező északkelet, csendesek maradtak. Az új gazdasági lehetőségek kihasználása nagyon sok embernek lekötötte az energiáját. A Demokrata Párt kormányzata azonban a különböző botrányok miatt végképp meggyöngült, és a 2001-ben tartott választások, amelyek Thaiföld történetébe úgy vonulnak be, mint alapvetően tiszta és a törvények betartásával megrendezett választások, végül is a Demokrata Párt bukásához vezettek. Ekkorra Thaiföld gazdasága jóval nagyobb és erősebb lett mint egy évtizeddel korábban (Indonézia után a térség második legnagyobb gazdasága lett), és a sorozatos

belpolitikai nehézségek ellenére az ország nemzetközi megítélése is jó volt. Ily módon egy tisztességes választási kampányban a demokraták meggyengülése után kivételesen nem a katonák jöttek, hanem lehetőség nyílt egy teljesen új, ellenfelei által populistának nevezett politikai csoportosulás, a Thai Rak Thai Párt üstökösként való feltűnésére és egy különleges politikai tehetséggel megáldott vezető, Thaksin Shinawatra felbukkanására.

Thaksin Shinawatra kormányzása (2000–2006)

2000 végén újabb választásokat tartottak Thaiföldön, amelynek eredményeképpen a következő év januárban egy minden eddiginél erősebb választói támogatást élvező politikai párt, a Thai Rak Thai került kormányra. A korabeli megfigyelők és általában a sajtó óriási eredménynek tartotta azt, hogy Thaiföldön egy polgári kormányzásnak nem katonai hatalomátvétel vetett véget, hanem választások útján egy másik polgári kormányzás következett. Mindehhez hozzátették az elemzők, hogy minden eddiginél jobban megszervezett politikai párt győzött, amely sokkal jobban kiterjedt az egész országra, mint bármelyik elődje, és élén egy különlegesen aktív, óriási közigazgatási és üzleti tapasztalatokkal rendelkező személy, Thaksin Shinawatra állt. Minden nagyon jól indult, legalábbis azok számára, akik kellő derűlátással nézték a történelem új fordulatát.

Hamarosan kiderült azonban, hogy a társadalmi megítélést, a közízlést, a sajtót leginkább befolyásoló bangkoki középosztály elég nagy fenntartásokkal fogadta a változásokat. A kételkedők kórusához a hagyományos hivatali apparátus is csatlakozott. Az elitista beállítottságú középosztály meglehetősen rosszul viselte, hogy a Thai Rak Thai igyekezett a vidéki és nagyvárosi szegény lakosságot, valamint az alsó középosztályt is szervezni, erre ugyanis mindeddig nem volt példa, és Thaksinnak éppen az volt a nagy találmánya a thai politikai életben, hogy érvényesítette azt, ami teljesen nyilvánvaló volt, nevezetesen hogy az általános szavazati jog körülményei között a lakosság többségét kitevőknek is kell valamit mondani, talán adni is. Ez a világ más részén valószínűleg nem keltett volna ekkora meglepetést, de a kifejezetten konzervatív thai politizálás légkörében az alsóbb néprétegek politikai életbe való bevonása, pontosabban ennek ígérete, legalább annyira megdöbbentő volt, mint a korábban tapasztalt forradalmi, ezen belül kommunista elkövetkezések. Thaksin egyáltalán nem volt kommunista és nem is akart semmiféle forradalmat, egyszerűen mint profi üzletember és politikus pontosan tudta, hogy melyek azok a lehetőségek, amelyekkel meg lehet szerezni a támogatást és meg lehet tartani a hatalmat. Thaksint egyébként éppen azért támadták, mert úgymond populista politikát folytat, tehát olyan rétegekkel kommunikál, amelyekkel egy bangkoki úriember nem szokott. A királyi házhoz közelállók pedig sértetten észrevételezték azt, hogy Thaksin a földműves rétegekhez és falusi szegényekhez is próbál eljutni, holott, felfogásuk szerint, a velük való kapcsolattartás kizárólag az uralkodóház privilégiuma. A nagyon nagyra duzzadt államapparátus tagjai pedig felháborodtak azon, hogy Thaksin a hivatalok, így a minisztériumok teljesítményét kívánta számon kérni. A külügyminisztérium-

ban különösen ellenséges volt a hangulat akkor, amikor Thaksin elrendelte, hogy a követségek a thai gazdasági törekvéseket és gazdasági kapcsolatépítéseket segítsék. (Ezt, egyébként, a világ minden külügyminisztériuma periodikusan megfogalmazza – nem sok eredménnyel.) Az arisztokratikus hagyományokat követő minisztériumban a hivatalnokok, még az alacsony rangú tisztviselők is, fekete karszalaggal jelentek meg, kifejezve gyászukat a normális, elfogadható és megszokott gyakorlat tervezett eltemetése miatt. Az elégedetlenek szóvivője úgy nyilatkozott, hogy „mi nem kereskedők vagyunk, hanem őfelségét szolgáljuk”. Az általános vádpontok közé tartozott, hogy Thaksin egy személyes uralomra törekszik és az általa dominált parlamentet csak a saját apparátusa által kigondolt és eltervezett ötletek jóváhagyására használja. Általánossá vált az a vélekedés az egyetemeken is, ahol elemzéseket írtak és tettek közzé, hogy Thaksin, az üzletember egy hatékonyra teendő vállalatnak képzei az országot és úgy akarja irányítani, ahogyan egy nagyvállalatot szoktak. Ez sem szokatlan vádpont, sokszor és sokhelyütt elhangzott már, de Thaiföldön ez a helyzet először fordult elő.

Mi is volt ennek a populistának nevezett és a középosztály által kifejezetten elutasított személynek a háttere? Thaksin nem katonai iskolába járt, ami nagy különbséget jelentett elődei többségéhez képest, de megvolt a fegyveres testületekhez a kapcsolata, ő ugyanis rendőriskolát végzett és rendőr vezérőrnagyi rangot ért el. Közben azonban nem tagadta meg családjá évszázados kereskedői hagyományait, de nem selyműzlettel foglalkozott, mint apja és nagyapja, hanem az akkor éppen felfutó elektronika jelentőségét az elsők között ismerte fel, és hamarosan az ő vállalatai által előállított elektronikai cikkekkel szerelték fel a részben általa irányított rendőrség egészét. Ez Thaksint igen gazdag emberré tette. A későbbiekben is olyan vállalkozásokba kezdett, amelyek menedzselése nem tette lehetővé, hogy a rendőrség keretein belül tevékenykedjék a továbbiakban. A Thaksin családot már csak a neve miatt is (a Shinawatra családnév „sin” előtagja kínait jelöl) kínai származásának szokták tartani. Ez nem teljesen helytálló, ugyanis Thaksinnak az ükapja vándorolt még be, majd az ükapa, és utána minden leszármazottja thai nőt vett feleségül, tehát Thaksin alapvetően a thai etnikumhoz tartozott és pontosan annyi kínai vér volt benne, amennyi minden thaiban általában megtalálható. Thaksin az üzleti életből hozta a gazdasági és kereskedelmi ismereteket, különleges szervezőképességét és a nemzetközi kapcsolatok gazdasági alapjainak a felismerését.

Erre azért is volt nagyon nagy szüksége, mert amikor átvette a kormányzást, akkor még az ázsiai válság hatásai tartottak. Az ázsiai válság körülményei között, amely 1997-től Délkelet-Ázsia rendkívül gyorsan fejlődő és reményteli gazdaságait alapjaiban rázta meg, senki nem tudta, hogy lesz-e ebből kilábalás, vagy pedig Délkelet-Ázsia visszajut abba az alárendelt státuszba, amelyből csak néhány évvel ezelőtt került ki a gyors növekedés, a jelentős beruházások, a nemzetközi kereskedelembe való szerves integrálódás következtében. Thaksin szembetalálta magát a súlyos válsággal, de azzal is tisztában volt, hogy Thaiföld a válságot megelőzően már éveken át stabil növekedési pályán volt. Az 1980-as években átlagosan 7-8%-os növekedést produkált, a térségben az egyik legjelen-

több tőkevonzó képessége alakult ki, az ipari termékek kivitele 1980-ban az exportbevételek 29%-át tette ki, ami 2002-re, amikor átvette a kormányzást, 85%-ra növekedett. Közben a mezőgazdaság szerepe jelentősen csökkent. A válság valóban rendkívül súlyos volt, a bahtot, a nemzeti fizetőeszközt többször le kellett értékelni, a tőzsdepiac 75%-kal csökkent, több millió állás veszett el, és az a sokkterápia, amelyet külföldi tanácsadók és külföldi szervezetek ajánlottak, az adott körülmények között igencsak súlyosbította a válságot. A nyomorszinten élőknek az aránya 1997 és 2001 között 11%-ról 16%-ra növekedett. Az új Thai Rak Thai párt megfogadta az IMF tanácsait és jelentős takarékosági intézkedéseket fogantatosított. Végül nagyon jelentős áldozatok árán kezdtek kilábalni a válságból. Nem volt könnyű helyzete az új kormánynak, ugyanis a gazdasági válságtól független tragédiák sora is bekövetkezett. Az egyik a madárinfluenza még 2003-ban, majd 2004-ben jött a cunami, amely mintegy 10 ezer ember halálához vezetett, és – legalábbis egy időre – a turizmust visszafogta.

Az elkövetkező években társadalmi konfliktusokat, nehézségeket és meghasonulásokat gerjesztett két tragikus eseménysorozat, amely súlyos áldozatokkal járt.

Az egyik a „kábitószer-ellenes háború”, amelynek a lényege az volt, hogy hosszú évtizedeken át folytatott toleráns, sőt kábítószer-termelést bátorító politika után a Thaksin-kormány a legszigorúbban lépett fel, célul jelölte meg a kábítószer-fogyasztás és -termelés teljes felszámolását. Nehezítette a sikert, hogy a thai-laoszi-mianmari határon lévő Aranyháromszöget, a nagy nemzetközi elosztóhelyet teljes egészében Thaiföld nem tudta ellenőrizni, ugyanakkor emberek százezreinek a megélhetése a kábítószer-termeléssel, -szállítással és -elosztással függött össze. A kormány nem hátrált meg, neki látott kiirtani az ültetvényeket, szisztematikusan kezdte felszámolni a kereskedelmet és a kereskedőket is. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy a kábítószer-előállító és -forgalmazó helyeken véres rendőri leszámolások következtek be, ezek legalább 3 ezer ember halálához vezettek néhány hónapon belül. A társadalom nagy része tudomásul vette azt, hogy áldozatokkal jár a kábítószer elleni fellépés, ugyanakkor nagyon sokan úgy vélték, hogy ez a kampány nagyon sokszor a személyes leszámolásokra adott lehetőséget, a különleges brutalitás pedig általános megfélemlítést szolgál. A sajtó nagy része ellenséges volt a kampánnyal szemben, és ami még fontosabb volt, a királyi ház kifejezte rosszalását a példátlanul nagy emberáldozatot követelő rendőri fellépésekkel szemben. Thaksin pozícióját rontotta az, hogy a kábítószer-termelést és -fogyasztást felszámolni célzó párhuzamos királyi projekt mindenfajta brutalitás nélkül, szisztematikus munkával úgy törekedett kiirtani az ópium előállításához szükséges mákültenyvényeket, hogy azonnal betelepített viszonylag komoly jövedelmet hozó egyéb növényfajtákat, hogy a helyi lakosoknak legyen elfoglaltsága és jövedelme. A két program szembeállításából a kiráypárti konzervatívok kerültek ki erkölcsi győztesként. Közismertté vált, hogy a feszültség élődik a kormány és a királyi ház között.

A másik súlyos problémakör, amellyel a kormányzatnak foglalkoznia kellett, és szintén nagy nemzeti és nemzetközi érdeklődést, illetve erőteljes kritikát váltott ki, ez a déli

tartományok maláj-muszlim lakosságának körében megjelenő fegyveres szeparatistának tartott, részben terrorista akciók felszámolása. A thaksini stílusnak megfelelően nem kezdtek hosszadalmas békítő tárgyalásokat, ami a király politikájának szerves része volt, hanem abból kiindulva, hogy emberéleteket követelő, a déli országrész fejlődését megakadályozó és az állam egységét megbontó terrorizmusról van szó, azonnali drasztikus akciókat kezdtek. A rendőri vizsgálatok azt mutatták, hogy legalább egy szervezet, a Jemaah Islamiah (az Iszlám Közössége) kifejezetten kapcsolatba került az al-Kaidával, gyűjtogatásokat, bombatámadásokat hajtott végre, és még többre készült. Nem mindenki látta azonban bizonyítotttnak a vádakát. Az kétségtelen, hogy Thaksinnak a muszlim fegyveresek elleni fellépése a lakosság többségének a támogatását bírta.

2005-ben elérkezett az idő az újabb választásra, és ezen Thaksin könnyűszerrel ismét győzedelmeskedett. Pártja, a Thai Rak Thai a szavazatok 75%-át szerezte meg. Ha voltak is kifogásolnivaló elemek a választások lebonyolításában, az vitathatatlan, hogy az ország döntő többsége egyértelműen Thaksin és politikája mellé állt. Ez még inkább kiélezte a belső ellentéteket, hiszen a monarchia támogatói úgy érezték, hogy Thaksinék meg akarják változtatni Thaiföld történelmi alapjait, és osztották azt a vádat, hogy létezik egy titkos forgatókönyvük a monarchia megbuktatására. A monarchista körök félelmeit és fenntartásait sokan elfogadták, és azért kaptak visszhangot, mert a hagyományos városi, elsősorban a bangkoki középosztály is sértve érezte magát, úgy látta, hogy a gazdasági élet új, dinamikus, szemükben gátlástalan elemei kiforgatják a thai életet a megszokott kerékvágásából és tönkreteszik a hagyományos, tiszteletre méltó társadalmi rétegeket. Nagyon kétségessé, majd fokozatosan ellenségessé vált a fegyveres erők tisztikarának az álláspontja is. Ezt sokan a szárazföldi katonai erők és a rendőrség közötti hagyományos ellentéttel magyarázták, ez azonban nagyon leegyszerűsített magyarázat. A tisztikar aggodalommal figyelte, amint Thaksin hatalmi bázisa megváltozott, nem függ a hadseregtől, hanem az újonnan feltörő gazdasági csoportokra támaszkodik, és a paraszti tömegek, amelyek ekkor a lakosság 50%-át tették ki, Thaksinban bíznak.

Miután 2005-ben Thaksin a legnagyobb választási győzelmét aratta, megjelent egy rendkívül makacs és energikus ellenfele egy Sondhi nevű sajtómágnás személyében, aki Thaksin valamennyi ellenlábasát tömöríteni akarta. Sondhi Limthongkul egykor Thaksinnak volt az üzlettársa, később halálos ellensége. Naponta tartott Bangkok főterén óriási beszédek, amelyekben reális tények és rágalmozások keveréke hangzott el. A rendkívül erőteljes és meggyőző szónok, Sondhi minden ilyen beszéde alkalmával több tízezer embert vonzott. A kormány teljesen tehetetlen volt, hiszen be akarta tartani a demokratikus játékszabályokat, ami lehetővé tette Sondhinak, hogy a vele szimpatizálók óriási tömegéből egy új mozgalmat szervezzen, amely később pártként működött. Ez volt a Népi Szövetség a Demokráciáért (PAD), amely megkeserítette a Thai Rak Thai és személy szerint Thaksin életét. A PAD tüntetése a középosztályt és az értelmiség egy részét mozgósítani tudta. A bangkoki utcák az állandó tüntetések miatt kezdtek csatátérre hasonlítani, bár a fegyveres erők részéről, beleértve a rendőrséget, erőszakos fellé-

pésre nem került sor. A hadsereg kifejezetten a PAD védelmezője volt, a kormány lehetőségei korlátozottak voltak. A Thaksinnal szembenálló erők nem lehettek biztosak abban, hogy a hadsereg közvetlenül beavatkozik-e. Ennek ugyanis nem voltak jogi alapjai, és általános volt az a vélekedés Thaiföldön és Thaiföld külföldi partnerei között is, hogy nincs arra oka, hogy egy újabb katonai puccsot hajtsanak végre. Az elemzők többsége szerint Thaiföld gyorsan fejlődő és alapvetően demokratikus berendezkedésű állam lett, örökre elmúlt a katonai puccsok ideje és befejeződött a katonák közvetlen szerepvállalása. A Thaksin-ellenes erők számítottak a bíróságokra és az ügyészségre, és miután egyértelmű biztatást kaptak az uralkodótól arra, hogy lépjenek fel a törvényesség nevében és a demokrácia érdekében, ezért sem a bíróságokat, sem a fegyveres erőket nem tudta a Thaksin-kormány használni ellenzéke felszámolására. A bíróságok alkotmányellenesnek minősítették a választásokat és feloszlatták a parlamentet. Thaksin kormányfő maradt, de parlament nélkül kellett kormányoznia. Ez olyan állapotot teremtett, amely megadta a törvényes lehetőséget ellenfeleinek a kormány működésének megbénítására. A PAD folytatta a kormányellenes agitációt, és ehhez a középosztálybeliek, köztük nagyon sok fiatal, örömmel csatlakoztak, mert Thaksinban egyidejűleg látták a monarchia ellenfelét és a könyörtelen és gátlástalan kapitalistát. Ilyen körülmények között került sor Thaksin New York-i, ENSZ-beli látogatása idején egy előtte, akár néhány nappal ezelőtt is, kizártnak tartott újabb katonai hatalomátvitelre, 2006 szeptember 19.-én, két héttel az általános választások előtt.

Az ördögi kör folytatódik: katonai puccsok, választások, újabb puccsok (2006–2016)

A hadsereg főparancsnoka, Sonthi Boonyaratglin tábornok hajtotta végre a vértelen puccsot. Ez inkább operettjellegű fellépés volt, nem hasonlított a Thaiföldön szokásos véres leszámolásokhoz. A katonák meg voltak rettenve a feladattól, hiszen nyilvánvalóan Thaksin törvényes miniszterelnök volt, széles tömegtámogatással. Ugyanakkor azt is érzékelték, hogy a királyi ház nem veszi rossznéven, ha jó irányba próbálják az eseményeket befolyásolni. Nagy szerepe volt a hadsereg álláspontjának kialakításában Prem tábornoknak, aki mint a Titkos Tanács feje a király szócsövének számított. Prem nem szólított föl egyértelműen katonai puccsra, de előadásaiban többször utalt arra, hogy a fegyveres erők főparancsnoka nem a miniszterelnök, hanem az uralkodó. Az uralkodó semmit nem mondott, de különböző gesztusaival, például a kormány által felterjesztett különböző kinevezési listák elutasításával és Thaksin iránt szemmel láthatóan hideg tartózkodásával azt a benyomást keltette, hogy a kialakult kormányzat intézkedéseit elfogadhatatlannak tartja. Miután a puccsot végrehajtották, Sonthi tábornok gyorsan mozgósította az első hadosztályt, amely Bangkokot ellenőrizte és 2006 szeptemberében az összes stratégiai pontot elfoglalta. Ekkor kiderült, hogy a lakosság nem áll ki sem Thaksinék, sem a puccsisták mellett. Ez őszintén meglepte a katonákat is, akik sokkal

nagyobb ellenállásra számítottak. A kialakult légkört jól demonstrálja egy kedélyes epizód a puccs éjszakáján. Amikor az éj homályában a harckocsik elfoglalták helyüket az útkereszteződésekben, az egyik zsúfolt téren a közeli bárokból, amelyekből több ezer tart nyitva Bangkokban kora éjszaka is, a lányok óriási ovációval fogadták a tankokat, és szokásos egyenruhájukban, ami egy fél zsebkendőnyi bugyiból és ennél kisebb melltartóból állt, körülvették a tankokat, ezekre felugráltak és ott táncolni és énekelni kezdtek. A megrémült katonák, akik nem tudták, hogy most mi következik, hamarosan megnyugodtak és kibújtak járműveikből, és szélesen mosolyogva figyelték a váratlanul a legkedvezőbb alakuló eseményeket. Hamarosan a hadsereg főparancsnoka szembesült ezzel a helyzettel, és a következő nyilatkozatot tette: „nem tűrhetjük ezt a viselkedést (mármint a lányokét), mert ezzel veszélyeztetik a puccs komolyságát”. Vagyis, igen nyugodtan zajlottak az események, miközben a komoly „politikacsinálók”, a tábornokok, bírák, kormánypárti és ellenzéki pártvezérek, illetve a Titkos Tanács tagjai próbálták kitalálni a következő lépéseket.

A puccsisták létrehozták irányító testületüket „A Demokratikus Reform Tanácsa az Alkotmányos Monarchia alatt” néven. Thaiföld szerencséjére megtalálták a legjobb embert ebben a szituációban. Ez Surayud tábornok volt, a Titkos Tanács tagja, aki a tényleges kormányzatot teremtette meg. Surayud tábornok különleges ember volt, hozzáértése, puritánsága, tisztessége közismert, és amikor találkozott a többnyire cinikus diplomáciai közösséggel, a katonai hatalomátvételt általában elítélő diplomaták is meg voltak róla győződve, hogy most nem véreskezű katonák akarják a saját hatalmukat megteremteni, hanem lehet, hogy rosszul értelmezve, de az egyszerű, felelősségteljes, idős tábornokok úgy érzik, hogy a kötelességüket teljesítik. Ebből adódóan rendkívül vegyes kép alakult ki. A Thaksin mellett aktívan nem kiálló lakosság nem örült a puccsnak, tulajdonképpen elégedett volt Thaksinékkal is, de nem ítélte el a katonákat, és főleg, amikor azt érzékelték, hogy az uralkodó nem ellenzi akciójukat, gyorsan tudomásul vették.

Surayudék valóban a leggyorsabban be akarták fejezni saját megbízatásukat, és amint lehetett, új választásokat írtak ki. Voltak erős korlátozások, a bíróságok próbáltak akadályokat felállítani, egy új alkotmányt fogalmaztak meg, amely erőteljesen limitálta azokat a jogokat, amelyek előzetesen léteztek, de alapvetően tisztességes választásokat biztosítottak. Betiltották ugyan a Thai Rak Thai Pártot, de tudomásul vették, hogy lényegében az újonnan létrehozott Népi Hatalom Pártja ugyanaz a párt, csak új néven. Thaksint ugyan nem engedték vissza Tahiföldre, fenyegették, hogy letartóztatják, de nekik legalább annyira kellemetlen lett volna a letartóztatás, mint Thaksinnak. (Thaksin később hazatért egy rövid időre, amikor hívei óriási ünnepléssel fogadták, de utána ismét külföldre távozott, a kormány pedig figyelmeztette, hogy előbb-utóbb nemzetközi körözést adnak ki ellene.) Az új választásokon 2007 decemberében az említett Népi Hatalom Párt, vagyis egy Thaksinnal szimpatizáló, lényegében Thaksin távoli irányításával működő párt győzött, ennek az élén Samak Sundaravej állt.

A Samak-kormány próbálta azt folytatni, amit Thaksin abbahagyott. Nyilvánvaló volt, hogy Thaksin vezető gárdájának a támogatásával tevékenykedik és hogy Thaksin adja az utasításokat. Samak egyébként jó kommunikátor volt. Egy óriási természetű, túlsúlyos politikus és üzletember, aki a népi kapcsolatait azzal igyekezett erősíteni, hogy minden reggel a televízió egyik csatornáján egy főzőprogramot vezetett. Ellenfelei ezt kinevelték, később viszont rendkívül veszélyesnek tartották, ugyanis az emberek milliói nézték a főzőprogramot és közben nemcsak Samak ételreceptjeit hallgatták, hanem céltudatos politikai megnyilatkozásait is. A főzőprogram végül azzal végződött, hogy Samakot feljelentették azzal, hogy bár a törvények igen szigorúan tiltják, hogy egy vezető pénzt fogadjon el, ő az általa elkészített ételek alapanyagát ingyen kapta a televíziótól, ez pedig nyilvánvalóan kimeríti a vesztegetés fogalmát. A bíróság emiatt Samakot eltávolította pozíciójából. Közben a PAD is igyekezett nyomást gyakorolni Samak eltávolítása után, a Thaksin-örökség teljes felszámolását követelte, a háttérben továbbra is a túlnyomó befolyást gyakorló katonák segítségére számítva. Ezek a tüntetők voltak a sárgaingesek, akik ingük színével a monarchista beállítottságukat akarták hangsúlyozni. Ennek magyarázata az, hogy a thai és más buddhista hagyományok szerint is minden napnak megvan a maga színe, és miután IX. Ráma hétfőn született és a hétfői nap színe a sárga, ezért a király a sárga színnel asszociálódott. Ezt mindenki ismerte Thaiföldön, és aki királypárti volt (vagy akinek a főnöke volt királypárti és tőle utasítást kapott), az sárga ingben jelent meg. Volt időszak, több hónap is, amikor a lakosság nagy része sárga ingben járt az utcán, munkahelyen, iskolában, üzletekben egyaránt. Nos, ezek a sárgaingesek lettek a fő aktivistái a PAD szervezetnek. Széles front jött létre, az előbb említett Sondhi médiagurutól a Thaksin által megalázott Demokrata Párton át az újra előkerült puritán szerzetestábornokig, Chamlongig.

Samak eltávolítása után sem változtak az erőviszonyok az országban, így egy újabb választást is megnyertek a Thaksin-hívők. Ezúttal Somchai, Thaksin sógora lett a miniszterelnök, de a kormányellenes tüntetések folytatódtak. Ezek a tüntetések világszerte ismertté váltak, minthogy a tüntetők nagyon jó szervezettséggel, fanatikus elkötelezettséggel és óriási állóképességgel rendelkezve éjjel-nappal kint voltak az utcákon és köztereken, ott aludtak, ott étkeztek, ott gyakorolták összes biológiai funkcióikat. Hogy hangsúlyt adjanak tiltakozásuknak, elfoglalták a Kormányháznak nevezett miniszterelnökségi épületet, ahol a miniszterelnök és munkatársai dolgoztak. Akárhová ment a miniszterelnök vagy a kormány tagjai, a tüntetők ezrei mentek utánuk és próbálták a tevékenységüket teljesen megbénítani. Amikor a kormány tagjai bezárkóztak a Suvarnabhumi nemzetközi repülőtérre, válaszul a PAD aktivistái elfoglalták a repülőtérteret. Volt olyan eset, amikor a miniszterelnök az utolsó pillanatban egy mellékhelyiség szűk ablakán tudott csak elmenekülni. A Somchai-kormány természetesen a hadseregben egyáltalán nem bízott, maga Somchai számolt be arról, hogy amikor felszállt a miniszterelnöki különgépre, akkor egyáltalán nem volt abban biztos, hogy ez a repülőgép őt oda fogja vinni, ahová kérte. Végül 2008 decemberében az alkotmánybíróság feloszlatta

a parlamentet, és olyan helyzet teremtdött, amelyben az eddig ellenzéki Demokrata Párt alakított kormányt.

A Demokrata Párt a hagyományos thai monarchista középosztálynak volt a pártja. Alapvetően liberális értékeket képviselt és nagyon jó nyugati kapcsolatokkal rendelkezett. A párt elnöke, a későbbi miniszterelnök, Abhisit életének jelentős részét Angliában töltötte, kifogástalan angol gentleman, aki meglehetősen erőtlén volt és talán a thai körülményeket sem ismerte túlzottan. Mindenesetre amikor a Demokrata Párt némi bírói és katonai segédlettel győzött, a Thaksin-barát körök is aktivizálódtak. Megszervezték saját utcai szervezetüket, és vörös inges gárdájuk Bangkok és több vidéki város életét teljesen megbénította. Abhisit próbálta gyakorolni miniszterelnöki funkcióit, de saját rezidenciáját sem merete használni. Abhisit és a kormány más tagjai a thai fegyveres erők főhadiszállásán töltötték az idejüket, onnan igyekeztek irányítani az eseményeket.

Közben világossá vált, hogy tarthatatlan állapotok vannak, és a kiutat csak az biztosíthatja, ha a vezető politikai csoportok egy olyan szerződést kötnek, amelynek értelmében Thaksin nem jöhet vissza, már csak azért sem, mert ellene olyan bírósági ítéletek voltak érvényben, amelyek nagyon szigorú és hosszú börtönbüntetést irányoztak elő, hogy a Thai Rak Thai Párt nem funkcionálhat, de egyébként tartsanak szabad választásokat, betartva azt az új alkotmányt, amely egyértelművé teszi, hogy Thaiföldön az alkotmányos monarchia megdönthetetlen rendszer. A szerződést megkötötték. Ez elég nagy lehetőséget adott arra, hogy a Thai Rak Thai Párt, megint új név alatt, PHEU Thai Párt néven újjászerveződjék. Miután a média elég alaposan felvilágosította az embereket és a PHEU Thai Párt aktivistái mindenhová eljutottak, az emberek ismerték ezt a névcserét. 2011 júniusában a PHEU Thai Párt megnyerte a választásokat, és a miniszterelnök Yingluck Shinawatra lett, Thaksin legfiatalabb húga. A thaiok többsége azért szavazott Thaksin húgára, mert abban reménykedett, hogy a Thaksin-i politika jön vissza. Mások viszont azért elleneztek, mert éppen ettől tartottak. Végül a kompromisszum jegyében Yingluck, mint miniszterelnök nem kívánta következetesen követni bátyja politikáját.

Ismét felcsillant a remény, hogy új fejezet kezdődött Thaiföld életében. A társadalmi megbékélés, az indulatok csökkenése azonban csak rövid ideig tartó látszatnak bizonyult, amint ez 2013 utolsó hónapjaiban egyértelműen nyilvánvalóvá vált. Újabb politikai káosz kezdődött, amelynek forgatókönyve kísértetiesen hasonlított az előző évek történéseire. Suthep volt miniszterelnök-helyettes volt a vezetője az egyre nagyobb méretű tömegdemonstrációknak. Újrakezdődött a középületek elfoglalása és a kormány tevékenységének megbénítását célzó különböző akciók. Az ellenzék nagy erejű tiltakozó mozgalmát közvetlenül az váltotta ki, hogy Yingluck miniszterelnök egy törvényjavaslatot kívánt beterjeszteni az általános amnesztiáról, amelynek értelmében törölnék az eddigi vádakát a különböző korrupciós ügyekben, sőt a vörös ingesek tucatjait megölő katonákat sem vonnák felelősségre, mindezek fejében Thaksin is amnesztiát kaphatott volna és büntetlenül visszatérhetett volna a közéletbe. Éppen ez az utolsó pontja az amnesztiának az, amelyet az opposíció egyáltalán nem fogadott el. Mindeddig ugyanis

nem változott az a képlet, hogy Thaksin, akit ellenfelei populizmussal, korrupcióval és végső soron a monarchia felszámolására irányuló törekvéssel vádolták, továbbra is bírta a thai társadalom többségének a támogatását. Thaksin 2001-ben, 2005-ben, 2006-ban, 2007-ben és 2011-ben – vagyis öt alkalommal – vagy saját maga, vagy az általa támogatott személyeken keresztül minden lehetséges választást megnyert. Nyilvánvaló, hogy itt nem egyszerűen csak személyek és pártok közötti harcról volt szó, hanem egy régi ellentétéről, a társadalom hagyományos elitje, amelyet a bangkoki és általában a városi középosztály jelentős része támogatott és élvezte a királyi ház rokonszenvét is, állt szemben az újonnan feltörő ipari és kereskedelmi csoportokkal, amelyek mozgósítani tudták a Thaiföldön mindig háttérbe szorított és másodrendűnek tekintett falusi lakosságot, a városi kispolgárságot és munkásságot. Ez egy félelmetes szövetség, amelyet a thai történelemben majdnem mindig vezető szerepet játszó hagyományos elit egyszerűen nem kívánt eltűnni, ebből következően akárhányszor is győzhettek különböző néven a Thaksin-barát csoportok, ezt mindig megakadályozták, vagy nyílt katonai puccsal, vagy a bíróságok döntéseivel. A modern Thaiföld kialakítása óta közel húsz (hivatalosan csak tizenkét) katonai hatalomátvételt és egyébként mintegy huszonöt amnesztiára is sor került. Az eddigi tapasztalatoknak megfelelően a kormányoknak, bármennyire is demokratikusan választották meg, nem voltak hatékony eszközeik. Az adott körülmények között Yingluck nem tudott mást tenni, minthogy új választásokat írt ki 2014 februárjára. Ezt az elképzelést az ellenzék azonnal és teljes egészében elvetette, mondván, hogy a választások eddig sem oldottak meg semmit, ezért kifejezetten igyekeztek a fegyveres erők vezetőit rávenni olyan szerepvállalásra, amely lehetetlenné tehetné Yingluck pártjának, a PHEU Thai Pártnak az újabb győzelmét. Suthep felszólította híveit, hogy bojkottálják a februári választásokat. Egyre nehezebbé vált a helyzet és a nyugalom fenntartása is, tekintettel arra, hogy nagyon sok tapasztalat gyűlt össze és szemlátomást az indulatok nem csillapodtak, és nem csökkent a résztvevők elszántsága. Az egykori vörös ingesek létrehoztak több mint ezer vörös inges falut, ez azt jelentette, hogy az ország északi és északkeleti részén olyan népi csoportok vették át a hatalmat, amelyek a Thaksin-féle erőket támogatták. A magát Demokratikus Ellenzéknek nevező elit csoportosulás a választásokat csak a populista politika kifejezésének tartotta, ezért népi bizottságokat vagy népgyűlést kívánt összehívni, amelyben különböző foglalkozási csoportok vezető testületei gyakorolnák a tulajdonképpeni hatalmat.

A Fülöp-szigetek

Kísérlet a pluralista demokrácia megteremtésére és a modernizálására (1946–1965)

A japán megszállásnak véget vető amerikaiak, miután igen súlyos harcokban és a gerillák segítségét igénybe véve elfoglalták a Fülöp-szigeteket, részben folytatták a japán megszállás előtti politikájukat, részben pedig, az előzetes ígéreteknek megfelelően, gyakorlati lépéseket tettek a függetlenség megadására úgy, hogy a jelentős amerikai pozíciók megmaradjanak.

A függetlenné válást követően egy amerikai típusú politikai rendszert hoztak létre, amelyben az alkotmányos demokrácia szabályait, legalábbis formálisan, betartják. A valóságban nagyon kevés változott a társadalmi struktúrában, az ország világgazdasági helyzetében és a nemzeti integráció előrehaladásában. Az alkotmányos demokrácia homlokzata mögött az az elitista rendszer működött tovább, amely már a spanyol uralom időszakában kialakult, vagyis néhány száz nagy földbirtokokkal rendelkező család összefonódásán nyugvó feudális típusú rendszer. Az amerikai mintára létrehozott politikai pártok ugyanennek a hagyományos elitnek voltak a politikai képviselői. Két nagy párt, a Nacionalista Párt és a Liberális Párt hozott létre parlamenti váltógazdaságot, ám ezek a pártok egymástól sem társadalmi hátterükben, sem vezetési stílusukban, sem ideológiájukban, sem társadalmi céljaikban nem különböztek. Nagyon gyakori volt az egyik pártból a másikba történő átlépés. Az ország legsúlyosabb problémája a megoldatlan földkérdés volt. A Fülöp-szigetek a II. világháború után még lényegében agrárgazdaság maradt. Az agrárnépesség többsége elszegényedett és eladósodott fölművelőkből és földnélküli agrárproletárokból állt. Egy ilyen társadalmi struktúra eleve a korrupciónak és a kontrollálhatatlan gazdasági hatalomnak volt a melegágya. A lakosság nagy többsége magát jogfosztottnak és kisémmizettnek érezte. Ez volt a táptalaja annak, hogy a II. világháború éveiben megerősödött fegyveres japánellenes mozgalom kezdettől fogva erősen kommunista befolyás alatt állt, átalakult nagyon hatékony gerillamozgalommá, amelynek bázisa Luzon szigete volt. A Hukbalahap nevet viselő mozgalom végigkíséri a Fülöp-szigetek modern történelmét. A HUK, ahogyan rövidítve nevezték, 1946–1953 között fegyveres felkelést szervezett. Nem volt elég erős ahhoz, hogy megdöntse az amerikaiak szilárd támogatását élvező politikai rendszert, de ahhoz elegendő befolyása és eszköze volt, hogy véglegesen felszámolni nem lehetett.

1946 áprilisában az Egyesült Államok támogatásával Manuel Roxas választották meg gyanús körülmények között elnöknek. Roxas a befolyásos földbirtokos családok teljes támogatását élvezte, kemény antikommunizmusa miatt az amerikaiak eltekintettek attól, hogy a háború alatti kollaborációs tevékenységét vizsgálják. Roxas csak két évig volt elnök, de elnöki megbízatása idején sok, a későbbi történelmet meghatározó lépést tett. A legfontosabb, szimbolikus jelentőségénél fogva is fontos esemény volt 1946. június 4-én a Fülöp-szigetek függetlenségének kikiáltása, vagy ahogyan az amerikaiak nevez-

ték, „a függetlenség megadása”. Ezzel egyidejűleg az Egyesült Államok és a Fülöp-szigetek megkötötte a Katonai Segítségnyújtási Paktumot, amelynek értelmében az Egyesült Államok 99 éven keresztül jogosult volt használni a katonai és tengeri támaszpontokat. (A „jogosult volt” kifejezést azért használjuk, mert a belső feszültségek és az erős amerikaiellenesség miatt 1967-ben megváltoztatták az egyezményt, a bázisok használatának időtartamát 25 évre csökkentették.) Miután Roxas 1948-ban váratlanul meghalt, Quirino követte. Quirino elnökké választása sem volt sima ügy, az ellen a Laurel ellen küzdött meg, aki a japán megszállás időszakában a japánok megbízásából már egyszer betöltötte az elnöki pozíciót. Az új elnök felvetette a földreform kérdését és terveket dolgozott ki az ország iparosítására. Mindkét törekvéseben az amerikaiak pénzügyileg támogatták, de ez a támogatás a bürokrácia útvesztőiben eltűnt, és semmi nem változott a vidéken. A Kínai Népköztársaság kikiáltása és a koreai háború megmerevítette a frontokat, és az amerikaiak, bár kiábrándultan figyelték a Fülöp-szigeteki vezetők önző, korrupt, a társadalmi igényekkel nem törődő magatartását, nem tudtak mit tenni, hiszen a Fülöp-szigetek támogatására szükség volt, ráadásul, ha a Quirino-kormány megbukott volna, akkor ez könnyűszerrel egy kommunista hatalomátvételhez vezethetett volna.

Új Fülöp-szigeteki politikára az 1953–1957 között elnökösködő Magsaysay idején került sor. Magsaysay azon kevesek közé tartozott, akik fegyveresen harcoltak a japánok ellen, de nem tartoztak a HUK mozgalomhoz. Az általános válság körülményei között a Fülöp-szigeteki vezető körök is egyetértettek vele, hogy jelentős változásra szükség van, és erre az addig sikeres védelmi miniszter látszott alkalmasnak. Ő próbálta a HUK partizánmozgalmat a legkeményebben felszámolni, és azokat a HUK-hoz tartozó fegyvereseket, akik hajlandók voltak felhagyni a fegyveres harccal, komoly jutalommal csábította a kormány mellé. A magukat megadó fegyveresek amnesztiában részesültek, jelentős földbirtokot és házat kaptak. Sokkal kisebb mértékben, de a fegyveres mozgalomban részt nem vevő parasztok is kaptak bizonyos lehetőségeket, a nem hasznosított földbirtokok egy részét az elnök szétosztotta közöttük. Ez a lépés a Fülöp-szigetek történetében először egy agrárbázissal is rendelkező, népszerű elnök periódusát indította el, és úgy látszott, hogy mind a törvényhozás, mind a gyakorlati intézkedések szintjén pozitív elmozdulás indult el. Magsaysay idején iparosítási politika kezdődött, méghozzá váratlanul nagy sikerrel. Importhelyettesítő hazai termelést ösztönöztek, egyre jelentősebb védővámokat csikartak ki az amerikaiaktól a tárgyalások során, egyes termékek behozatalát megtiltották és az állam bizonyos támogatást adott a helyi termelőknek. Az Egyesült Államokkal való különleges és bensőséges kapcsolatokat fejezte ki, hogy 1954-ben a Fülöp-szigetek tagja lett a hidegháború fontos csendes-óceáni intézményének, a SEATO-nak. A tagság jelentőségét az adta, hogy jóllehet maga a szervezet a NATO ázsiai kiegészítésének indult és Délkelet-Ázsiát volt hivatott tömöríteni, végül is a térségben a Fülöp-szigeteken kívül csak Thaiföld csatlakozott a szervezethez. Az amerikaiakat és természetesen az amerikai tőkét továbbra is nagy örömmel látták, de elsősorban

az úgynevezett joint venture formákat támogatták. Az 1960-as évekre a Fülöp-szigetek vált egész Délkelet-Ázsia legsikeresebben iparosodó országává. Ez jelentős társadalmi változásokhoz is vezetett. Egyrészt megerősödött egy önálló kisparaszti tulajdonosi kör, amely nem volt a továbbiakban a forradalmi propaganda célkeresztjében, másrészt az iparosítás a falu munkaerő-feleslegének egy részét felszívta, és kialakult egy ipari tevékenységgel foglalkozó középosztály. Ekkor kezdtek el a nagyvárosok nőni, köztük a hamarosan megavárossá növő Manila. A fejlődést az olcsó és korlátlanul rendelkezésre álló munkaerő is elősegítette. A Fülöp-szigetek ekkor vált az egész térség egyik leggyorsabban növekvő népességű országává. A demográfiai robbanást a katolikus egyház politikája jelentősen ösztönözte, ennek eredményeképpen a Fülöp-szigetek népessége gyorsabban nőtt, mint a térség más országaiban, beleértve a muszlim országokat.

Az elnök, hatalma és népszerűsége csúcán, 1957 márciusában repülőgép-szerencsétlenség áldozatává vált. Ezt követően minden utódja, köztük García és Macapagal egyfolytában Magsaysay retorikáját használta és esküdöztek, hogy követik a megkezdett utat, a valóságban a Fülöp-szigetek visszasüllyedt a hagyományos feudális típusú, de egyre inkább ipari érdekeltséggel is rendelkező néhány száz család uralmába. Ezekben az időkben minden eddiginél nagyobbá vált a korrupció, és az ígéretes gazdasági növekedés lelassult. A romló feltételek közepette megnövekedett társadalmi elégedetlenséget az elnökhöz közelálló csoportok azzal kívánták leszerelni, hogy kifejezésre juttatták elkötelezett hazafiságukat, amely – mint hirdették – oly erős, hogy az Egyesült Államokkal szemben is hajlandóak megfogalmazni saját különálló álláspontjukat. Ez semmiféle konkrét cselekedetben nem nyilvánult meg, inkább átvitték a nemzeti érdekek melletti kiállást egy jelképes területre, nevezetesen arra, hogy a Fülöp-szigeteki függetlenség napját megváltoztatták, vagyis nem az amerikaiaktól ajándékba kapott függetlenségi aktust tekintették az állam születésnapjának, hanem az állam 1898-ban Aguinaldo által kikiáltott függetlenségének napját, vagyis június 12-ét. (Azóta is ez a nemzeti ünnep.) A dátum megválasztásának az adott bizonyos patrióta felhangot, hogy a szigetek függetlenségének kikiáltását a spanyolok elleni felszabadító háború eredményeképpen az amerikaiak nem vették figyelembe, hanem azonnal háborút kezdtek a szabadságharcosok ellen. Ezzel az egyszerű aktussal a rendkívül népszerűtlenné vált vezetés egy kis levegőhöz jutott. Valahonnan előkaparták a már nagyon idős Aguinaldot, aki részt vett az ünnepségeken és egy érzelmektől átitatott óriási ünnepségen a nemzeti egység jegyében egy időre el tudták temetni a belső ellentéteket. A társadalom alsó rétegeit a nemzeti ünnep napjának megváltoztatása kevésbé bűvölte el.

A Magsaysay idején erősen visszazorított HUK mozgalom ismét aktivizálódott. A nehézségekhez hozzátartozott az, hogy az állandó veszélyt jelentő déli muszlim tartományok szeparatista mozgalma tovább erősödött. Ez azt jelentette, hogy a hadsereg állandó harcokra kényszerült egyrészt a HUK gerillái, másrészt pedig a most már Moro Felszabadítási Frontnak nevezett muszlim fegyveresek ellen. A hadsereg szerepe megnőtt, és az állami költségvetés mind nagyobb hányadát tették ki katonai kiadások.

A katonai költségvetés felemelését azzal indokolták, hogy az Fülöp-szigetek Malajziával egy hosszan tartó és veszélyes vitába kezdett elsősorban a ma Malajzia egyik államát képező Sabah hovatartozásának ügyében.

Marcos diktatúrája (1965–1986)

A kilátástalan körülmények között a Fülöp-szigetek legfontosabb külső támogatója, az Egyesült Államok is váltást követelt, és úgy tűnt, hogy a váltás követelményeinek leginkább Ferdinand Marcos felel meg, aki jó szónok, ügyes, simulékony, népszerű ember volt és nem a privilegizált elitből származott. Felesége jelentősen hozzájárult elfogadtatásához, ahogyan később a bukásához. A Fülöp-szigetiek kezdetben rajongtak érte, ugyanis Imelda az akkori kor legsinosabb és legkedvesebb asszonyának számított, aki a színpalak mögött Marcos számára a feudális elit támogatását is biztosította. Marcos, aki igazi hivatásos politikus volt, jól megtanulta a leckét, és néhány olyan ígéretet tett, amelyekből arra lehetett következtetni, hogy Magsaysay folytatása következik. Ígéretet tett a földreform folytatására, a korrupció megfékezésére, a rend és fegyelem helyreállítására, az infrastruktúra fejlesztésére. Ezekből nagyon kevés valósult meg, ugyanakkor Marcos számára bizonyos népszerűséget hozott, hogy erőteljesen fellépett a hagyományos elit ellen. A földbirtokok egy részét konfiskálta, és olyan iparmágnásokat támogatott, akik nem tartoztak a hagyományos vidéki földbirtokosok közé. A marcosi politika azonban nem tudott mit kezdeni a parasztfelkelőkkel és a muszlimokkal sem. Komoly kihívást jelentett számára az, hogy a katolikus egyház, amely a Fülöp-szigeteken rendkívül nagy befolyást gyakorolt és minden esetben a konzervatív kormányzatokat támogatta, most Marcossal szemben kritikus volt, sőt később kifejezetten az elnök ellen fordult. Marcos helyzete ingatagga vált. A közbiztonság romlását jól demonstrálta az elnöki palota feldühödött tömegek általi megostromlása 1970-ben, majd ugyanebben az évben a nyugalom helyreállítását szolgáló pápai látogatás kudarcba fulladása azzal, hogy VI. Pál pápa ellen merényletet követtek el. Amire támaszkodni tudott, az elsősorban az Egyesült Államokkal való szoros együttműködés és az időközben rendkívüli hatalomra szert tevő hadsereg tisztikarával kialakított bensőséges viszony.

Hogy semmi ne zavarja az új kormányzati hatalom kiépítését, 1972-ben rendkívüli állapotot vezettek be, és közben igyekeztek új eszményeket is megfogalmazni az „Új Társadalom” koncepciójának a felvázolásával. Az „Új Társadalom” koncepciója zavaros volt, a végrehajtásából pedig az emberek semmi pozitívum nem éreztek. A rendkívüli állapotot a társadalom egy része örömmel fogadta, tőle a korrupció visszaszorítását várták és a példátlan bűnözési hullám megfékezését. Az Egyesült Államok üdvözölte a rendkívüli állapot kihirdetését. Washingtonból úgy látszott, hogy a robbanással fenyegető társadalmi feszültségek, a széles körű és a közbiztonságot veszélyeztető bűnözés, a kommunista gerillák folyamatos működése, a muszlim szélsőségesek aktivizálódása teljesen indokoltá teszik a keményebb intézkedéseket. A 70-es években egyáltalán nem volt még

annyira elfogadhatatlan a rendeletek útján működő kormányzat, a tábornokok kiemelkedő szerepe, az emberi jogok negligálása, mint két évtizeddel később. Ebben az időben Délkelet-Ázsiában nyílt katonai uralom volt Indonéziában és Mianmarban, Thaiföldön a hadsereg különleges pozícióit tábornok-miniszterelnökök szimbolizálták és a rendszeresen bekövetkező katonai puccsok. Ily módon a Fülöp-szigetek nem lógott ki az általános gyakorlatból.

A rendkívüli állapot időszakában Marcos kemény államkapitalista rendszert hozott létre, erőteljes nacionalizálásokra került sor, mintegy 15 ezer közsolgát és bírót elbocsátottak, ezt sokan progresszív lépésnek tartották, mások viszont azt gyanították, hogy ez pusztán Marcosék személyes hatalmának a megerősítését szolgálja. A Marcos-rendszer ugyanis nem egyszerűen valamilyen társadalmi réteg vagy csoport érdekeinek felelt meg, hanem egyértelműen egy egyszemélyi diktatúrát fejezett ki. Marcos nagyon szűk körre támaszkodott a hatalom gyakorlásában és a javak szétoztásában. A választási eredményektől joggal tartó Marcos az 1973-ban esedékes választásokat megelőzően népszavazást rendelt el, amelynek manipulálására nagyobb esélye volt, mint a választások befolyásolására. A népszavazásnak egyetlenegy kérdése volt, az, hogy az alkotmány előírásaival ellentétben továbbra is hatalmon maradhat-e az elnök? A népszavazást ugyan megnyerte az elnök, de ez semmiképpen nem jelentette azt, hogy a lakosság szívét is meg tudta nyerni.

Marcos szemérmetlenül a saját családjának juttatta a legkívánatosabb gazdasági és politikai pozíciókat. Felesége, Imelda volt 1975-től Manila kormányzója, majd később kabinetminiszter, aki a környezetvédelemért felelt és utazó nagykövetként tárgyalt meg fontos kérdéseket Kínától Líbiáig. Marcos fia és leánya egyaránt komoly tisztségeket viseltek. Marcosék végül több százmilliós dollár vagyonnal rendelkeztek, amelynek forrásai közül egyik sem volt legális. Imelda mintegy ezer pár cipőt tartott, amelyeket egyszer viselt, vagy egyszer sem, és ezeket a palotában külön szobákban tartotta. Sokan idézték a Fülöp-szigeteken akkoriban, hogy míg Magsaysay arról beszélt, hogy a mezítelbasokat be fogják engedni a palotába, Marcosék idejében már csak a cipőket engedték be. Közben semmiféle jelentős gazdasági eredmény nem született, az első évek gazdasági növekedése megállt, viszont erősödtek a különböző fegyveres akciók. A hadsereg egyik felét továbbra is a Moro Front, a másik felét pedig a baloldali Népi Hadsereg kötötte le. A különböző demokratikus szervezetek elvesztették eddig sem túl nagy jelentőségüket. Az elnök ekkoriban már egy új parlamentáris rendszert alakított ki, amelynek a lényege az volt, hogy a parlament semmiféle szerepet nem játszott a politikacsinálásban, viszont ő az új rendszer keretein belül egyidejűleg töltötte be az elnöki és a miniszterelnöki pozíciókat is. 1981-ben Marcost több mint gyanús körülmények között újraválasztották.

Az általános elégedetlenség közepette reménysugarat jelentett az amerikai emigrációban élő Benigno Aquino, igen népszerű ellenzéki politikus visszatérése. Aquino tűnt a lehetséges és sikeres kihívónak. Ő ugyanis nagyon jelentős arisztokrata támogatottsággal bírt, és a Marcosból kiábrándult nép benne egy új bálványt látott. 1983-ban Aquino

visszatért, a manilai repülőtéren több tízezer ember várakozott, hogy meghallgassa a Fülöp-szigetek utolsó reménységét. Amint a gépből kilépett, már a lépcsőn valaki agyonlőtte. A hadsereg és maga az elnök tagadták azt, hogy ők álltak Aquino meggyilkolásának háttérében, de akik a körülményeket jól ismerték, tudták, hogy Aquino meggyilkolása a nyilvánosság előtt üzenet akart lenni azok számára, akik lázadni mertek a Marcos-diktatúra ellen.

A válság folytatódott. Az elégedetlenséget nem lehetett lecsillapítani, az Aquino-gyilkosság a lakosság óriási tömegeit mozgósította. A Fülöp-szigeteki feudális hagyományoknak megfelelően Aquino feleségét, Corazon Aquinót használta az ellenzék zászlónak. Ebben a situációban erőteljes amerikai nyomásra Marcos előrehozott választásokat hirdetett 1986-ban, bízva abban, hogy a teljesen ellenőrzése alatt álló állami hivatalok, a rendőrség, a választási bizottság nem teszi lehetővé ellenfele győzelmét, ráadásul még hitt is abban, hogy népszerű. A választásokat megelőző időszak közvélemény-kutatásai ugyan egyértelműen Marcos győzelmét mutatták, de a választás előtti hangulat azért nagyon jól érzékelhető volt. A katolikus egyház teljesen felsorakozott Aquinóék mellett, és ami legalább ennyire, vagy még jobban számított, a hadsereg elkényeztetett és privilegizált vezetői is kezdtek dezertálni Marcos táborából. A választási eredmények nyilvánosságra hozása két oldalon történt. Marcosék megkezdték az előkészületeket, hogy a szavazatok többségének a birtokában a beiktatási ceremóniát megtartsák, az Aquino-tábor viszont szintén számolta a szavazatokat, és arra a következtetésre jutottak, hogy Corazon Aquino győzött, így ők szintén a beiktatási ceremóniára készültek. Aquino asszony „a második Fülöp-szigeteki forradalmat” hirdette meg, és hatalmas, részben spontán, részben szervezett, legalább milliós tömeg igyekezett bevenni a palotába Corazon Aquinót. Miután a tisztikar nem volt hajlandó a továbbiakban Marcost támogatni, sőt hűségnyilatkozatokat tett az új elnökjelöltnek, más lehetőség nem maradt Marcosék számára, mint azt megtárgyalni, hogy békében távozzanak. Marcos és neje menedéket kaptak az Egyesült Államokban, és ezzel egy 21 évig tartó, korrupcióval, erőszakkal, vesztegetéssel és a hatalommal való visszaélésekkel jellemezhető diktatórikus időszak ért véget. 1986–1992 között Corazon Aquino lett a Fülöp-szigetek első női elnöke.

Újabb nekirugaszkodások (1986–2010)

Az elnökaszony óriási reményekkel indult, és az első eredmények igazolni látszottak a várakozásokat. A gazdaság növekedni kezdett és az ország tőkevonzó képessége határozottan erősödött. A társadalomban csak később kezdett tudatosodni, hogy Corazon Aquinóval a Marcos előtti feudális elitcsoport tért vissza. Ezzel együtt óriási és pozitív változás következett be, ugyanis a teljesen kontrollálatlan diktatúrát egy demokratikusabb, jobban átlátható rendszer váltotta föl. A Marcos környezetében lévő talpnyalókat, haszonélvezőket, kíméletlen helyi adminisztrátorokat elsöpörték. A társadalom

alapvetően pozitívan reagált Aquino megválasztására, jóllehet túl sokat nem hozott anyagilag a nem-kiváltságosok számára az, ami Aquino idejében történt, viszont megszüadtak félelmeiktől és az emberi jogok állandó megsértésétől. Az Aquino-korszakban új alkotmányt fogadtak el, a szabadságjogokat helyreállították és a demokratikus normák, ha nem is tökéletes, de észrevehető érvényesülése kezdődött.

Az Aquinót követő időszakban kiemelkedik Fidel Ramos elnök (1992–1998), aki az ekkor kulmináló ázsiai gazdasági válság (1997–1998) és az öröklött súlyos biztonsági problémák ellenére nyugalmat hozott az országnak. Egy nagyon szépen megfogalmazott programot tett közzé „Nemzeti Megbékélés” címmel. Fidel Ramos nemzetközileg azzal hívta fel magára a figyelmet, hogy végre a Moro Nemzeti Felszabadító Fronttal békét tudott kötni. Ez ugyan nem jelentette a gerillaháború végét és a teljes nyugalom visszatérését, de mindenképpen könnyített a helyzeten. Ramos világossá tette a feltételeket, amiket a mérsékeltbb muszlim vezetők elfogadtak, nevezetesen azt, hogy széles körű autonómiát kaphatnak, de csak a Fülöp-szigeteken belül. Az állam nem fog beavatkozni a hagyományaikba, kulturális örökségükbe és vallásukba sem, de nem tűrik a keresztény lakosság üldözését sem.

Fidel Ramos kitöltötte a teljes időszakát, őt a szigorú szabályok kötötték, hogy még egyszer nem indulhat. Egy playboy külsejű és mentalitású populista személyiség, Joseph Estrada lett az új elnök. Estrada filmcsillag volt, könnyed stílusa, zene- és tánc kedvelése, a tömegekkel való jó kapcsolatai ellenére kitűnően együttműködött a hazai és a külföldi tőkével. Elérte azonban a Fülöp-szigeteki politikusok sorsa. Ő maga is egy súlyos korrupciós ügybe keveredett, ezért 2000-ben az Amerikában jól ismert impeachment kifejezés kezdett népszerűvé válni a Fülöp-szigeteken is, miután perbe fogták az elnököt, és 2001 januárjában le kellett mondania. A szenátus, ahol Estrada barátai és üzlettársai többségben voltak, blokkolta az eljárást, ám végül mégiscsak sikerült a sokak számára szimpatikus playboyt eltávolítani. Az Estrada-korszak igazi operettidőszak volt.

Estrada után addigi helyettese, Gloria Macapagal-Arojo próbálkozott tisztességesebb viszonyokat teremteni. Erre lehetőséget adott számára azt, hogy elég nagy többséggel választották meg az ország elnökének. Ekkoriban következett be egy lényeges politikai változás azzal, hogy a prezidenciális rendszerről áttértek a parlamentáris rendszerre. Sokan ettől várták a Fülöp-szigeteken a jogbiztonságnak, a demokráciának és a kissé tisztességesebb ügyintézésnek a megteremtését. Ennek a várakozásnak azonban ismételten nem tettek eleget. Hamarosan kiderült, hogy Gloriának, akit jó erkölcsi hírneve miatt választottak a nyilvánvaló botrányokba keveredő Estradával szemben, férje, fia és egész családja a szerencsejátékokat ellenőrző maffiának voltak a tagjai, majd ezek után, már nagy meglepetést nem keltve, az is felszínre került, hogy a választások manipulálásában az elnök, majd miniszterelnök-asszony is részt vett.

Az ismét súlyossá vált belpolitikai helyzetben Gloria Macapagal-Arojo a régi recepteknek megfelelően járt el, azaz kihirdette a rendkívüli állapotot és ennek érvényesítésére katonai és rendőri uralmat vezetett be. Ezek után meglepetésre 2007 májusában vi-

szonylag békés választásokat tudtak tartani, sőt ugyanebben az évben, hogy bizonyítsák, végképp szakítani akarnak a múlttal, elővették Josef Ejercito Estradát, akit a bíróság, felsorolva összes bűnét (ezek több ezer oldalt tettek ki) és bizonyítva, hogy minden egyes vádpont igaz, első ízben a Fülöp-szigetek történetében a volt elnököt 40 év börtönre ítélte. Ez a jól megtervezett és különleges könnyedséggel előadott színjáték meggyőzte a társadalmat, még a külföldi megfigyelőket is arról, hogy valami egészen új kezdődik. Az, hogy Estradát láncon vitték el, felértékelte a bírákat és a politikusokat, akiket a lakosság mindeddig közönséges korrupt csirkefogóknak tartott. Az, hogy felemelkedtek olyan erkölcsi magaslatra, hogy hajlandóak voltak a legdrasztikusabb módszerekhez is folyamodni, általános örömmünnepebe torkollott. Az ünnepségsorozat 6 hétig tartott, amikor is Gloria Macapagal-Arojo megnyerő mosollyal kegyelemben részesítette elődjét.

A Fülöp-szigetek megszokott gazdasági és politikai története ezzel a közjátékkal nem ért véget. A hagyományos elit újból kitermelt egy meggyőzőnek és korrupciómentesnek tűnő jelöltet, akiben az összefonódó feudális és most már jelentős mértékben ipari arisztokrácia is könnyen egyet tudott érteni, ez pedig nem más, mint Corazon Aquino elnök fia, akit III. Aquinónak is titulálnak a Fülöp-szigetiek. 2010. május 10-én iktatták be a Fülöp-szigetek legújabb elnökét.

A XXI. század a nyugodtabb időszakát jelenti a Fülöp-szigeteknek, jelentős gazdasági növekedés mutatható ki, a szokásos belső harcok ugyan az eliten, sőt a kormányon belül folytatódtak, de olyan óriási megrázkódtatásokra, mint korábban, nem került sor. Nem volt persze ez a korszak sem teljesen nyugodt. A XXI. század elején általánossá vált gazdasági reformtendenciákat a Fülöp-szigeteken is nyomon lehet követni, így az iparban a deregulációt, az általános liberalizálást, a lakosság nagyon jelentős külföldi munkavállalását, a külföldi tőke beözönlését, és mindezzel együtt a szokásos fegyveres harcok mintha csökkentek volna. Ez nem azt jelenti, hogy teljesen eltűntek a kommunista ihletésű gerillák, vagy az iszlám államot különböző, részben terrorista szervezetek ne követelnék, ám ezek a modern Fülöp-szigeteket már nem rázták meg annyira, mint néhány évvel ezelőtt. A Fülöp-szigetek gazdaságát erősen segítette az, hogy jól ki tudta használni a továbbra is liberalizált kereskedelmét az Egyesült Államokkal, szoros kapcsolatokat Kelet-Ázsiával és az ASEAN tagságából származó előnyöket. Történetileg új vonás az, hogy a Fülöp-szigetek különállása Délkelet-Ázsiától gyakorlatilag megszűnt. Nyilvánvalóak persze a spanyol és amerikai hatások a Fülöp-szigeteken, ezzel együtt, úgy tűnik, egyre szervezettebben beilleszkedett abba a térségbe, ahová etnikailag és nyelvileg (természetesen az eredeti tagalog nyelvre gondolunk) tartozik. Ma már vitathatatlan az, hogy a globalizáció körülményei között is a Fülöp-szigetek messzemenően abban a regionális együttműködésben érdekelt, amely az ASEAN-ban és az ASEAN Plusz szervezetekben manifesztálódik.

Mianmar

A mianmari függetlenség kivívása gyors és drámai hőstörténet. A mianmariak olyan erőt és egységet tudtak felmutatni, hogy az a brit szándék, hogy a gyarmati fennhatóságot visszaállítsák, nem valósult meg. 1947 januárjában Aung San tábornok vezetésével Londonba érkezett egy küldöttség, amely semmi másról nem volt hajlandó tárgyalni, mint az azonnali függetlenség megadásáról. A britek lényegében semmit nem tudtak tenni, tudomásul vették a fejleményeket, közöttük azt, hogy 1947 áprilisában az Aung San vezette Antifasiszta Népi Szövetség megnyerte az Alkotmányozó Nemzetgyűlés-i választásokat.

Ahogy ez már többször is előfordult Mianmar történelmében, a jól induló folyamatokat egy olyan tragédia szakította meg, amelynek következményei máig rányomják bélyegüket az országra. A rendkívül intenzív tárgyalásokkal, megállapodásokkal és a reményteli jövőre vonatkozó tervekkel zsúfolt időszak hirtelen véget ért. Az ország és a Mianmart ismerő külvilág megdöbbenésére Aung San tábornokot és a kormány hét tagját 1947. július 19-én meggyilkolták. Ezzel a legtekintélyesebb és legszélesebb látóköri vezetőket likvidálták.

Aung San helyét U Nu vette át, és miután a gerillaháborúban vezető szerepet játszókat irányításával 1948. január 4-én kikiáltották Mianmar függetlenségét, ő lett az állam első miniszterelnöke. Szövetségi államot hoztak létre. Az alkotmány értelmében minden jelentősebb etnikai közösség a saját államiságát megtartja vagy fejleszti, és Mianmar a jövőben demokratikus államként fog működni.

A függetlenség kikiáltása óriási várakozásokat gerjesztett, ám ezeket kiábrándultság, reménytelenség és bizonytalanság váltott fel. A még ekkor erős Kommunista Párt, amelynek legerősebb frakciója átnevezte magát a Fehér Zászló Pártjává, felkelést indított, és ehhez lazán csatlakoztak a különböző nemzetiségű fegyveresek is. A kommunisták igen komoly kihívást intéztek a még meg sem szilárdult új rend és kormány ellen, ugyanis olyan jelszavakat fogalmaztak meg, amelyek visszhangja jelentős volt. A mezőgazdasági adósságok eltörlésének ígérete a vidéken gyenge kormányzatot igen nehéz helyzetbe hozta. Ezenkívül a kommunisták követelték a földosztást, a földtulajdon mianmariak közötti szétosztását. Mindez erőteljes támadásokkal járt a nem mianmari telepések ellen, elsősorban az indiai és kínai származásúak ellen, akik mint földbirtokosok és uzsorások domináltak a falvakban. Helyüket azonban nem demokratikusan választott intézmények vették át, a tényleges hatalom a bo-nak nevezett helyi vezérek kezébe ment át, ők félkatonai szervezetekkel rendelkeztek és sem a kommunistákkal, sem a központi hatalommal nem törődtek.

A kommunisták és a nemzeti kisebbségek felkelésének leverése után a legbefolyásosabb vezetők U Nu köré csoportosultak, és tanulva a kommunista felkelés és a nemzeti kisebbségek szeparatista törekvéseinek tapasztalataiból, központosított államot kívántak kiépíteni. 1948 és 1962 között a centralizált állam még demokratikus alapokon műkö-

dött, választásokat tartottak, az alapvető szabadságjogokat biztosították (kivéve Ne Win tábornok 1958 és 1960 közötti katonai hatalomátvételének időszakát), de U Nu erősen támaszkodott a fegyveres erőkre, amelyek segítettek a kommunista és a nemzetiségi fegyveres felkelések letörésében, és egyre inkább a hagyományos értékekre helyezte a hangsúlyt, nem pedig a korábbi forradalmi retorikának megfelelő intézmények kiépítésére. Ez jó eszköznek tűnt arra, hogy a társadalom nagy részét kitevő baman mianmari nemzetiségűek felsorakozzanak a kormány mögé. Ez azonban nem történt meg, bár a társadalom büszkén vallotta magát mianmarinak és fenntartás nélkül támogatta a buddhizmus szerepének a növelését is, de elkeserítette, hogy a függetlenség kivívása után sem a termelés, sem a foglalkoztatottság, sem a fogyasztás nem nőtt számottevően, sőt az életkörülmények romlottak.

Az említett súlyos gazdasági és nemzetiségi problémák aláásták U Nu hatalmát. U Nu ideológiai síkon keresett megoldást. A buddhizmust államvallássá szándékozott tenni, de sok mianmari úgy gondolta, hogy ezzel elsősorban ő maga kíván érdemeket szerezni a túlvilágon, de a társadalom nem sokat fog profitálni belőle. A miniszterelnök a két akkor legnépszerűbb eszmei és politikai áramlatnak, a buddhizmusnak és a szocializmusnak valamiféle szintézisét igyekezett létrehozni.

A zavaros és kaotikus viszonyok közepette Ne Win tábornok 1962 márciusában újabb puccsot hajtott végre, két okra hivatkozva. Az egyik bizalmas, majd szélesebb körben terjesztett állítás szerint U Nu megőrült, vallási mániába esett, a másik indok már politikai: U Nu ígéretet tett még nagyobb autonómiára az egyes nemzeti kisebbségeknek és előírnyozta, hogy majd előbb-utóbb szavazást tartanak a Mianmari Unióból történő kiválás lehetőségéről. Végülis Ne Win fel tudta sorakoztatni a fegyveres erők és a hivatalnoki kar jelentős részét, majd az 1962-es hatalomátvételt követően a katonai uralom fél évszázados korszaka következett. Egészen a 2011–2012-es reformfolyamat beindulásáig csak egyetlen szabad választást tartottak, egyébként a hadsereg szilárdan tartotta kezében a hatalmat. A Ne Win-kormányzat a parlamentet háttérbe szorította, sokáig egyáltalán nem is működött, a szövetségi intézményeket felszámolta és a társadalom olyan irányítását vezette be, amely sokkal inkább egy katonai tábor vezetésére és ellenőrzésére emlékeztetett, mint egy állam demokratikus normák szerinti működtetésére.

A katonák a demokratikus pártokat és sajtót felszámolták. Az U Nu-rendszer gyakorlatától eltérően csökkentették a klérus befolyását. A szarvasmarha vágását ismét engedélyezték, jelezve, hogy elvetik U Nu vallási állam koncepcióját. A buddhista Sangha visszaszorítását célozta, hogy ismételten engedélyezték a szellemek, a Mianmarban máig óriási szerepet játszó natok imádatát. A szerzetesek politikai szerepvállalásának tiltásával, végül szavazati joguk megvonásával demonstrálták mindenki előtt az új kormány irányvonalát. Hogy a szerzetesek nem vehettek részt a választásokon, nem volt feltűnő intézkedés, hiszen a lakosság nem szerzetes része is csak nagyon ritkán és akkor is egyetlen párt egyetlen jelöltjére szavazhatott.

Ne Win a Forradalmi Tanácsnak nevezett csúcsszerven keresztül kormányzott. Az egyetlen működő párt, a Mianmari Szocialista Programpárt magáévá tett egy antikapitalista, antiimperialista, egypártrendszerre épülő ideológiát és célul „a szocializmus mianmari útját” állította. Ez a frazeológia nagyon hasonlított a korabeli kommunista pártok törekvéseire, ám Mianmart egyáltalán nem tették Kínához, Vietnamhoz vagy a kelet-európaiakhoz hasonló szocialista állammá, bár az országot hivatalosan a Mianmari Unió Szocialista Köztársaságának nevezte az 1974-ben elfogadott új alkotmány. Az eltérés a kelet-ázsiai vagy kelet-európai szocialista államoktól abban állt, hogy nagyon határozottan elvetették a marxizmust mint ideológiát és a buddhista egyház elleni fellépés ellenére tulajdonképpen afféle buddhista szocializmust fogalmaztak meg. A hangsúly kifejezetten a mianmari kultúrán, nyelven, tradíciókon volt, vagyis határozottan egy olyan nemzeti programot állítottak középpontba, amely világossá tette, hogy az országnak semmi köze nincs sem a moszkvai, sem a pekingi hatalmi és eszmei struktúrákhoz. A mianmari vezetés a maga útját kívánta járni, és ennek érdekében az országot teljesen el akarta szigetelni a külvilágtól.

A külvilág elleni támadások és az általános gyanakvás légkörében erősödtek fel a nem-mianmari etnikai csoportok elleni támadások. Ezek elsősorban az indiai és kínai kisebbség elűzésére irányultak. A nemzeti kisebbségek gyors és teljes beolvasztását a nemzeti politika fő céljának tekintették. Bizonyos területi-nemzeti autonómiákat engedélyeztek, de Ne Win idején a tradicionális vezetők helyébe Rangunból kinevezett, általában katonai tisztséget betöltő személyeket tettek.

Az előző fejezetekben szoltunk arról, hogy a brit gyarmatosítást megelőzően egy teljesen magába zárkózó, az idegeneket féltő és sok tekintetben gyűlölő mianmari állam alakult ki a XVIII–XIX. században. Ez a tradíció mélyen élt, annál is inkább, mert a brit uralom elidegenítette a mianmariakat, másodrangú polgárként kezelte őket és a legnyilvánvalóbban és legcinikusabban támaszkodott az általa behívott indiaiakra, kezükbe adta a gazdaság kulcspozícióit (már amelyek az angoloknak nem kellettek), és lényegében külön államiságot hozott létre a nemzeti kisebbségeknek. Ezeket a tapasztalatokat figyelembe véve a mianmari társadalom, bár korántsem volt elragadtatva katonai vezetőitől, sőt kiábrándulással, egyre nagyobb megvetéssel és gyűlölettel tekintett rájuk, nem kérdőjelezte meg annak a szükségességét, hogy az országot erőssé, önállóvá és homogénné kell tenni, a külföldieket pedig nagyfokú óvatossággal kell kezelni. Ne Win tábornok a külföldi beruházásokat leállította, és ez belső ellenállást nem váltott ki.

Az 1970-es, 1980-as években a katonai diktatúra, amely U Nu miniszterelnök társadalom- és gazdaságpolitikája ellen lépett fel és kezdetben némi eredményt hozott, végül tovább súlyosbította Mianmar helyzetét. A 80-as években már minden nemzetközi szervezet, amely statisztikákat próbált összeállítani (ez nem volt könnyű dolog, mert a Mianmari kormány hivatalos adatszolgáltatása rendszertelen és megbízhatatlan), a világ tíz legszegényebb országa közé sorolta Mianmart. 1987-ben az ENSZ a „legkevésbé fejlett nemzet” nem túl hízelgő státuszát adta Mianmarnak. Az úgynevezett szervezett gazda-

ság tulajdonképpen összeomlott. A 80-as években a feketepiac – elfogadhatónak tűnő számítások szerint – tulajdonképpen háromszorosát tette ki a nemzeti piacnak. A kereskedelmi forgalomnak legalább a fele feketekereskedelmi forgalom volt. Kialakult az a rendszer, amely máig tart, hogy a nemzeti fizetőeszköz, a kiat irreális árfolyamon váltható be, ezt azonban senki nem követeli meg, a hivatalnokok és katonák tudtával, illetve jóváhagyásával ugyanis feketepiaci árfolyamon váltják a pénzt. Tovább mélyült az ország elszigetelődésének folyamata. A kormányzat és a lakosság közötti kapcsolatok nem működtek.

Az 1980-as évek végén a társadalmi robbanás elkerülhetetlen volt. A katonai kormányzat elleni tömegmozgalmakat a szerzetesek és a diákok vezették. Említettük, hogy milyen intézkedéseket hozott a kormány a buddhista egyház ellen, ez sok tekintetben érthetővé teszi azt, hogy a szerzetesek az egyik legszervezettebb ellenállási csoporttá váltak. Ennek nem mond ellent az, hogy az állam hivatalos ideológiájában a buddhizmust erőteljesen hangsúlyozta, óriási pagodaépítkezéseket támogatott, nagylelkű adományokat nyújtott a buddhista szerzetes központoknak, így ezek egy részét maga mellé tudta állítani. A diákság száma elképesztő mértékben megnövekedett, ami nem utolsósorban annak volt a következménye, hogy a kormányzat a társadalomnak semmit nem tudott nyújtani, ezért propagandacélokat követve olcsó és meglehetősen alacsony színvonalú oktatási intézményeket létesítettek az ország különböző részein. Így viszont létrejött a tanulni szándékozó és a világ dolgai iránt érdeklődő diákoknak és értelmiségieknek egy csoportja, amely semmiféle állásra nem számíthatott. Az 1989-es ellenállási mozgalom (ehhez természetesen a nemzeti kisebbségek is azonnal csatlakoztak) alapjaiban rendítette meg a mianmari kormányt. Az összecsapások elkerülhetetlenek voltak. A kormányzat kizárólag az erőszakszervezetekre támaszkodott, és a jól fizetett reguláris hadsereg gátlástalan bevetésével ura tudott maradni a helyzetnek, de úgy, hogy a katonák több tízezer embert gyilkoltak meg a városi bevetések során, behatoltak a kolostorokba és az egyetemekre. Az egyetemi oktatás a legjelentősebb intézményekben, mint amilyen a Ranguni Egyetem, gyakorlatilag megszűnt. Diákok ezrei a dzsungelbe menekültek és gerillaháborúba kezdtek. Hosszú harcok után vereséget szenvedtek, és aki tudott, külföldre menekült. Így alakult ki egy erősen Nyugat-barát mianmari emigráció. A kormányzat egy újabb irányító szervet hozott létre az Állami Törvény és Rend Helyreállításának Tanácsa néven, és a tényleges hatalom ennek a szervnek a kezébe került.

Az említett furcsa nevű szervezet sem látott más kiutat, minthogy 1990 májusára választásokat írt ki, amellyel be akarta bizonyítani a társadalom és a külföldi megfigyelők előtt, hogy egy jelentéktelen, mindenféle befolyás nélküli, izgága kisebbség volt felelős a felkelésért és a vérontásért. A kormányzat jól kézben tartotta a választási gépezetet, teljes ellenőrzést gyakorolt, ennek ellenére hiba csúszott a számításokba. Kénytelen volt megengedni azt, hogy ellenzék is szerveződjék. Ez meg is történt, a Nemzeti Liga a Demokráciáért szervezet hetek alatt létrejött és radikalizálódott, manipulálni nem tudták, főleg azután, hogy egy különleges jelenség tűnt fel a mianmari politikában, egy

kitűnő képességekkel, makulátlan és tiszta háttérrel, nemzetközi védeltséggel rendelkező törékeny fiatalasszony, Aung San Suu Kyi. Aung San Suu Kyi Aung San tábornoknak, a nemzeti hősnek, a függetlenség kivívójának a lánya volt. Családi háttere és nagy-szerű nemzetközi reputációja miatt nem tartóztathatták le és nem gyilkolhatták meg. Amikor 1989 augusztusában visszatért, kiderült, hogy a minden lehetséges hatalmi pozíciót birtokló tábornokok vele szemben tehetetlennek bizonyultak. Tovább kellett menniük a választások útján és remélték, hogy besúgóik, ügynökeik, verőlegényeik segítségével mégis meg tudják nyerni a választást. Nos, nem ez történt, ami világosan mutatta, hogy ebben a nagyon elszigetelt országban is létrejött a vágy egy tisztességesebb életet és egy szélesebb szabadságjogokat biztosító társadalom kialakítására. A választás kiábrándító volt a hatalom számára. A Nemzeti Liga a Demokráciáért Aung San Suu Kyi vezetésével megszerezte a parlamenti helyek háromnegyedét, míg a kormánypártnak összesen tíz hellyel kellett beérnie. Úgy tűnt, megtörtént a csoda és Mianmarban valami új kezdődik, és ha hosszú és rögös is az út, de jó irányú.

A várakozások azonban nem váltak valóra. A katonai kormányzat semmissé nyilvánította az eredményeket valamiféle értelmetlen magyarázattal. Aung San Suu Kyit, az ellenzék miniszterelnök-jelöltjét próbálták az országból kiűzni, időnként bebörtö-nözték, de általában házi őrizetben tartották két évtizeden keresztül. A vele szemben alkalmazott módszerek általános felháborodást váltottak ki Mianmarban és Mianmaron kívül is. Amikor 1990-ben Aung San Suu Kyi angol férje, rákos betegként az utolsó stádiumban, még el akart menni Mianmarba, hogy elbúcsúzzon feleségétől, aki szokás szerint házi őrizetben volt, erre nem kapott engedélyt. A hatóságok Suu Kyit akarták rávenni, hogy utazzon el Londonba, de ő ezt nem vállalta, mert attól tartott, hogy soha többé nem engedik vissza az országba. Az egyébként legendásan jó házasságban élő Aung San Suu Kyi nem búcsúzott el a férjétől. Egyébként férje angol mivolta az állandó és primitív támadások lehetőségét adta meg a kormánynak. A hivatalos propaganda Aung San Suu Kyit próbálta úgy feltüntetni, mint aki megtagadta apja örökségét és a mianmari nép ellenségének tekintett angolok közül választott magának férjet. Még törvényt is hoztak, amely szerint akinek külföldi házastársa van, vagy akárcsak külföldi házastársa volt, azt úgy kell kezelni, mintha idegen állampolgár lenne, vagyis a közéletben nem vehet részt.

Az ország elszigetelődését elsősorban a katonák befelé néző és a külvilágtól rettegő magatartása okozta, de a külvilág az elszigetelődést akaratlanul még segítette is. Az Egyesült Államok és az Európai Unió olyan szankciókat vezetett be, amelyek a maradék gazdasági kapcsolatok felszámolására irányultak, megkurtították, majd lényegében megszüntették a segélyprogramokat, nem engedélyezték a mianmari kormánytisztviselők külföldi utazásait. A mianmari vezetés annak ellenére nem hiányolta a külkapcsolatokat, hogy szüksége lett volna a segélyekre és szüksége lett volna komoly egészségügyi támogatásra. A világtól való iszonyódásukat jól kifejezte az, hogy még az el nem kötelezték mozgalmából is kiléptek. A kilépésnek az volt a magyarázata, hogy Mianmar még

egy ilyen nagyon laza és kifejezetten a nagyhatalmaktól való távolságtartást hirdető mozgalom által sem akarta magát korlátozni, bár ez a mozgalom éppen a könnyed szervezete és a mozgalom tagjainak a sokfélesége miatt a tagok ellen nem szokott határozatokat hozni. A nemzetközi életből azonban teljesen nem maradt ki Mianmar.

Míg az amerikaiak és az európaiak olyan bojkottot hirdettek meg, amely kiterjedt a politikai, gazdasági, kereskedelmi, oktatási, az emberi kapcsolatokra és a turizmusra is, Mianmar szomszédjainak más volt az álláspontja. Annak ellenére, hogy maga Aung San Suu Kyi és az általa vezetett ellenzék is teljesen egyetértett a bojkottal, vállalva, hogy hazaárulónak bélyegzik, a szomszédok, elsősorban Kína, India, Thaiföld és Szingapúr egészen más következtetésre jutott. Ennek legalább két motivációja volt. Az egyik, hogy ezen országok fontos érdeke a Mianmarral való kapcsolatok fenntartása, főleg miután nyilvánvalóvá vált az elmúlt húsz év során, hogy Mianmar óriási gáz- és olajtartalékokkal rendelkezik, amelyeket mindeddig nem tártak kellően föl. A másik ok a mianmari változások nyugati koncepciójának elvetése. A fentebb megnevezett ázsiai országok azt hangsúlyozták, hogy az elszigetelési politika nem segít, sőt kifejezetten káros, mert a xenofób katonai elitnek ad támogatást és nyújt érveket, így a változásokat csak az intenzívebb nemzetközi kapcsolatok fogják ösztönözni. Ily módon az ASEAN, amely Délkelet-Ázsia valamennyi államát tömöríti, arra az elhatározásra jutott, hogy Mianmart föl kell venni a tagjai közé. Mégpedig egyenrangú tagként, hiszen a szervezet nem ismer különböző osztályú tagságokat. Ezt a politikát „constructive engagement”-nek nevezték az ASEAN-ban, és úgy vélték, hogy lassú, de egyértelmű nyitáshoz fog vezetni és egyben bátorítást ad azoknak, akik a kapcsolatokon keresztül modernebb gazdasági eszközökkel akarnak élni, a piacgazdaság elemeit akarják építeni és demokratikus intézményeket akarnak bevezetni. 2005-től kezdve valamiféle mozgás indult meg az Európai Unió részéről is, és egy nagyon lassú kapcsolatfelvétel kezdődött. Ezt nagymértékben nehezítette a mianmariak gyanakvása és ellenségeskedése, nyugati részről pedig az ellenzék nyílt politikai és fegyveres támogatása. Több nemzeti kisebbség támogatást kapott egyes nyugati országoktól.

A mianmari rendszer a számára óriási belső és külső presztízsvesztéséget hozó választások után megpróbálkozott bizonyos változtatásokkal. Ehhez nagyban hozzájárult a Szovjetunió bukása és a sikeres kínai reformfolyamat. A mianmari vezetők nyíltan szakítottak mindenfajta szocialista típusú ideológiával és gazdaságpolitikai koncepcióval. A haladás nagyon lassú volt, hiszen sem tapasztalatuk, sem tőkéjük, sem igazi szándékuk nem volt egy modern piacgazdaság kiépítésére. Azt azonban nagy örömmel fogadták, hogy a megindított privatizációs program keretén belül feloszthatták egymás között Mianmar maradék kisszámú és meglehetősen tőkeszegény állami vállalatát. Engedélyezték a magánvállalkozásokat, és ezek bizonyos területeken, elsősorban a turizmus területén, elég jelentős sikereket hoztak. A politikai olvadás azonban sokáig nem kezdődött meg. A nemzetiségiekkel folytatott állandó háborúk váltakozó sikerrel folytak. Valame-

lyik nemzetiségi területtel mindig háborúban álltak, időnként többnyire rövid élettartamú megállapodásokat kötöttek velük.

Mindeközben a mianmari állam élén az említett furcsa nevű szervezet irányítása tulajdonképpen egy egyszemélyi diktatúrát jelentett. Az ország élén több mint két évtizeden keresztül Than Shwe tábornok állt, aki egyszerre volt az Állami Törvény és Rend Helyreállítása Tanácsának elnöke, a hadsereg főparancsnoka, a védelmi miniszter és az államelnök.

A jég csak 2007–2008 körül kezdett megtörni, nem utolsósorban azért, mert a térséget sújtó legsúlyosabb ciklon végképp kiélezte az ellentéteket a nyugati hatalmak és Mianmar között. Kiderült, hogy Mianmar a maga álláspontjából kimozdíthatatlan, ráadásul minden nyugati döntéshozó előtt világossá vált, hogy amennyiben nem kerül sor bizonyos párbeszédre a mianmari katonákkal, nem sikerül rávenni őket valamiféle változtatásra, akkor ez Kína különleges és kizárólagos befolyását fogja erősíteni.

Mindezeket figyelembe véve egy új politikai koncepció fogalmazódott meg, és ennek bizonyos sikerei mutatkoztak. Aung San Suu Kyi messzemenően támogatta, hogy most már legyen valami együttműködés, persze megfelelő reformok fejében. A katonák belátták, hogy ha nem nyitnak, nemcsak az ország fog teljesen tönkremenni, de az ő pozícióikat is fel fogják számolni, mert a viszonyok tarthatatlanná váltak. A változtatás kényszere mutatkozott meg a juntának abban a döntésében, hogy 20 évvel a számára kudarcot, gazdasági visszaesést, elszigetelődést jelentő választások után újból megpróbálkozott választásokat kiírni 2010-ben. Hivatalosan ezeket a választásokat mérföldkönek igyekeztek beállítani, olyan új történelmi szakasz nyitányának, amely az országot a katonai uralomból a demokrácia irányába vezeti. A mianmari társadalom meglehetősen közönyösen fogadta ezt a döntést, bár a hatóságok elvárásainak megfelelően részt vett a választási folyamatban. Több politikai párt is hasonlóképpen döntött, de nem Aung San Suu Kyi pártja, a Nemzeti Liga a Demokráciáért. A nyugati demokráciák nem tekintették komoly üzenetnek a választásokat.

A baljós előjelek ellenére a választások után létrehozott új politikai struktúra ténylegesen mutatott bizonyos eltávolodást az előző időszaktól. Elnökké Thain Seint iktatták be 2011 tavaszán. A kormányzat azt hangsúlyozta, hogy immár polgári elnöke van az országnak, az ellenzék és a nyugati kritikusok azonban könnyűszerrel semlegesíteni tudták ezt a propagandát, miután rámutattak, hogy Thain Sein egyáltalán nem képvisel új fejezetet, hiszen a katonai junta időszakában ő volt a miniszterelnök, és egyébként hosszú éveken keresztül mint tábornok volt jelentős képviselője a rendszernek. Az új alkotmány sem volt biztató. Az alkotmány értelmében ugyanis a parlament mindkét házában a katonák birtokolták a helyek egynegyedét, ezek számukra fenntartott helyek voltak, csakúgy, mint a kormányban három kulcsfontosságú miniszteri poszt, a védelmi, a belügyi és a határvédelmi. Ez utóbbi azért is volt fontos, mert az etnikai kisebbségek a határvidéken éltek. A miniszteri posztoknak ez a fajta elosztása azt mutatta, hogy

Mianmar talán egyik legfontosabb belpolitikai kérdésében, a nemzeti kisebbségekhez való viszonyban a katonák nem kívánták kiadni a kezükből a döntést.

Mindezen nagyon komoly fékek és akadályok ellenére bizonyos reformokra sor került, elsősorban a gazdaság liberalizálása, a külföldi tőke útjának megkönnyítése és az ellenzékkal való párbeszéd felvétele ügyében. Ebben az időben a Nemzeti Liga a Demokráciáért nevű párt hivatalosan ugyan nem létezett és a parlamentben sem volt képviselve, de irodái elkezdtek működni, és lehetőséget kaptak belső propaganda kifejtésére és a külföldi diplomatákkal való kapcsolatok fenntartására. A politikai foglyok közül sokat szabadon engedtek. Ilyen körülmények között egy lassú, visszaesésekkel teli kompromisszumsorozat kezdődött meg, amelynek eredményeképpen a hatalom birtokosai tudomásul vették, hogy a Nemzeti Liga a Demokráciáért szervezetet partnerként kell elfogadni, fokozatosan meg kell osztani a hatalmat. Végül a legnehezebb döntést is meghozták. Aung San Suu Kyit bevonták a demokratizálódási folyamatba. Gazdasági reformok indultak, megjelentek a külföldi beruházók és Mianmar fontos gazdasági szektoraiban bizonyos élénkülés mutatkozott. A külföldi tőke készült az utolsó nagy érintetlen terület birtokbavételére. Mianmar olaj- és gáztartalékai mágnesként vonzották a világ legnagyobb vállalatait, hogy részt vegyenek a feltárásban, kitermelésben és forgalmazásban. A külföldi vállalatok nagyon gyors megjelenése nem egyszerűen a Kínát ellensúlyozni kívánó politika eredménye. Mianmar a világ egyik leggazdagabb országa bizonyos nyersanyagforrások tekintetében, és ez a külföldi cégek gyors mozgósítását ösztönözte. Hagyományosan Mianmar volt a rubinnak, a zafírnak, a jadénak és más drágaköveknek a legfontosabb forrása, és ez óriási gazdasági és kereskedelmi lehetőségekkel kecsegtette a beruházókat. Hosszú távon azonban a legjelentősebb tényező az, hogy Mianmar olaj- és gáztartalékai a mostani számítások szerint is elképesztően nagyok, és a part menti területek kiaknázása technikailag viszonylag egyszerűen megoldható. Arról sem szabad elfelejtkezni, hogy a junta időszakának rablógazdálkodása pusztító következményei ellenére ma is a világ egyik legjelentősebb nemesfakészletével rendelkezik. A tífka és más nemesfákból álló erdőségek gyors kiaknázására alakultak különféle konzorciumok lényegében hónapokon belül a gazdasági nyitást követően. A beruházások nyilván lassabbak lesznek a teljesen tönkrement ipari szektorban, és akadályozza a külföldi vállalatok tényleges gazdasági tevékenységét a világ egyik leggyengébb infrastruktúrája is. Ennyire rossz úthálózattal ma már Délkelet-Ázsiában egyetlen más ország sem szégyenkezhet. Nehezít mindenfajta gazdasági, kereskedelmi tevékenységet a széles körű korrupció és az, hogy a gyors magánosítás Mianmarban nem új helyi vállalkozói csoportok megjelenéséhez vezetett, ennek nem voltak meg sem a hagyományai, sem az egyéb feltételei, a szakértelem és a tőke egyaránt hiányzott. Ez az új, lényegében kinevezett vállalkozói csoport gyakorlatilag a katonai elit részben vagy teljesen visszavonult tagjaiból áll. Teljes egészében ez a réteg vette át az egyébként valóban virágzó turistaszektor, ideértve a repülőtereket, szállodákat, utazási irodákat. 2013 májusában a Coca-Cola cég látványosan megjelent Mianmarban, demonstrálva, hogy a Föld egyik legutolsó elzárt

államának megnyitása megkezdődött. Minden eddiginél erőteljesebb turisztikai kapcsolatok alakultak ki, és Mianmar rákerült a világ látogatható országainak a listájára.

Szabadabb légkör alakult ki, amely megmutatkozott a kulturális és médiapolitikában is, de ezt beárnyékolta Mianmar nemzedékek óta megoldatlan nemzetiségi problémái. Az új légkörben megváltozott az a helyzet, amelyben a katonai klikk uralmával szemben baloldaliak, liberális ellenzékiek, a nemzeti kisebbségek képviselői, diákok, buddhista szerzetesek egységfrontot alkottak. A junta pozícióinak nyilvánvaló gyengülésével együtt a széles egységfront felbomlása is megkezdődött. Az egyik legsúlyosabb vitakérdés a nemzeti kisebbségeknek adható és adandó jogok kérdése.

Minden ellentmondás ellenére a nyugati országok teljes fordulatot vettek Mianmarpolitikájukban. Ennek a fordulatnak az előkészítésében nagy szerepet játszottak különböző Európai Unióhoz tartozó országok és politikai szervezetek.

Az új amerikai politikát demonstrálta azt, hogy 2012-ben Obama amerikai elnök a megválasztása után, de még beiktatása előtt az első látogatását Délkelet-Ázsiában, ezen belül Mianmarban tette. Ez új fejezetet nyitott, visszafogta a katonák szélsőséges csoportjait. A fegyveres erők vezetői, személyes pozícióik megtartása és a gazdasági fellendülés reményében nem álltak ellen a lassú politikai nyitásnak. Hogy a folyamat megállíthatatlan és visszafordíthatatlan-e, hogy a nyugati nyitás beváltja-e a hozzáfűzött várakozásokat, vagyis tényleges gazdasági fellendüléshez és jelentős demokratizálódáshoz vezet-e, a következő évek fogják megmutatni.

Indonézia

A Sukarno-korszak (1949–1965)

A háborús pusztítások, majd a függetlenség megvédéséért folytatott harc, amely ismét hadszíntérre tette az országot, nagy területeit elszakította az ország központjától, munkaerőt vont el a mezőgazdaságból és az iparból, és a holland gazdasági blokád következtében az 1945 utáni első évek zűrzavarában mind a mezőgazdasági, mind az ipari termelés alatta maradt a világháborút megelőzőnek. A lakosság viszont gyors ütemben növekedett: 10 év alatt 8 millióval, az 1937-es 67 398 000 főről 1947-re 76 360 000 főre. Indonézia ezért az összimport egyötödét kitevő rizsbehozatalra szorult. A termelés és a gazdasági aktivitás fokozását a háborús károk következtében tovább romlott közlekedési viszonyok is nehezítették. A vasútvonalak hossza közel felére csökkent (az 1938-as 7332 km-ről 1948-ra 3833 km-re). A közúthálózat a háborút megelőzően is fejletlen volt (a háborús károokra nincs adat), a hajózás pedig jórészt külkereskedelmi célokat szolgált, és

holland társaságok kezén volt. E tényezők következtében a nemzeti jövedelem egy főre eső átlaga 1949-ben a legalacsonyabbak között volt Dél- és Délkelet-Ázsiában.

Az államháztartás állandó deficittel küzdött, megnőtt az államadósság. Az idegen tőke szerepe jelentős maradt. A külföldi tőke 1952-ben 63 milliárd rúpiát tett ki, szemben a hazai 17 milliárddal. A talpra állást nehezítették az ebben az időszakban egymást váltó kormányok más-más, sokszor ellentétes gazdasági koncepciói, másrészt a rossz közbiztonsági viszonyok. A legnagyobb veszélyt a Darul Iszlám (Iszlám Állam) mozgalom jelentette, amelyet fanatikus muszlim elemek alakítottak Nyugat-Jáván 1949-ben. Fegyveres bandáik évente mintegy ezer halálesetet okoztak és számtalan rablást, kegyetlenkedést követtek el, ezért a belpolitikai stabilizáció a gazdasági élet szempontjából is elengedhetlenné vált.

1950–1952 között a belpolitikai életet elsősorban a legerősebb és kormányon levő párt, a Masjumi határozta meg. Ez a függetlenség kivívásával befejezettnek tekintette a forradalmi időszakot, és az iszlám szerepének növelésére és a hagyományos tulajdonviszonyok megerősítésére törekedett. Egy párton belüli szakadás azonban meggyengítette a Masjumit. Ezután a Sukarno vezette Indonéz Nemzeti Párt (INP) vált a legnagyobb tömegbefolyással rendelkező, vezető kormányzati párttá, 1952 áprilisában a párt képviselője, Wilopo alakított kormányt. Ez politikai változást hozott, ami elsősorban a közép- és jobb körök támogatásában és erősebb Nyugat-ellenességben nyilvánult meg.

A belpolitikai élet stabilitását szolgálta az általános választások megtartása 1955 szeptemberében. Ez volt Indonézia történetében az első általános választás, amelyen minden 18 év feletti állampolgár szavazhatott. A választásokból a legerősebb pártként a kormánypárt került ki a szavazatok 22,3%-ával. Utána két muszlim szervezet, a Masjumi 20,9%-kal és a Nahdatul Ulama 18,4%-kal. Az 1950 óta ismét legálisan működő Indonéz Kommunista Párt megerősödését és gyors térhódítását mutatja, hogy a szavazatok 16,4%-ával a negyedik legerősebb pártként került ki a választásokból. Ez azt jelentette, hogy Sukarno csak a kommunistákkal együtt tudott ellensúlyt képezni a muszlim pártokkal szemben.

A szuverén, centralizált állam létrehozása érdekében az indonéz vezetés nemzetközi elismerésre törekedett. Ennek érdekében Indonézia csatlakozott a Panca Silához, a Csou En-laj és Nehru által 1954. június 28-án aláírt, békés egymás mellett élés öt elvét tartalmazó közös nyilatkozathoz. (Ez nem azonos a Panca Silával, az indonéz állam alapideológiájának tartott öt elvvel.) E koncepció értelmében vállalta magára az afrikai–ázsiai kormányfői értekezlet megrendezését 1955. április 18–24. között Bandungban. Kiadott dokumentuma határozottan állást foglalt a kolonializmus minden megnyilvánulási formájának megszüntetése mellett, és egyben segítségnyújtást is ígért a függő népek felszabadító harcához. (Ezen túlmenően a bandungi értekezlet a Nehru, Sukarno, Nasszer és Tito kezdeményezésére létrejött, el nem kötelezett mozgalom kiindulópontjának is tekinthető.)

Elvi megfontolásokból, belpolitikai pozícióinak megerősítése céljából az indonéz kormány kampányt indított Nyugat-Írán (Pápua Új-Guinea) csatlakoztatására. Jakarta azzal érvelt, hogy Indonézia az egész volt Holland-India örököse, tehát Nyugat-Írán is része az Indonéz Köztársaságnak. Hollandia azonban továbbra is birtokolta a szigetet és a sajátjának tekintette. Az egyre feszültebbé váló helyzetben az indonézek a holland vállalatokat államosították, és 1960. augusztus 17-én, a függetlenség kivívásának 15. évfordulóján megszakították a diplomáciai kapcsolatokat Hollandiával. A hollandok egyrészt szárazföldi és légerszállásokat hajtottak végre, másrészt politikai manőverekbe kezdtek. Pápua Tanácsot állítottak fel, amelynek feladatául Nyugat-Írán „függetlenségének előkészítését” tűzték ki. Akcióik azonban nemzetközileg elszigeteltek maradtak: a közvetítőként fellépő USA elutasította (1961-ben) Hollandia független pápua állam megalakítására vonatkozó javaslatát. Az amerikai álláspont meghatározó volt az ENSZ döntésében.

Az ENSZ Biztonsági Tanácsa többször napirendre tűzte a nyugat-iráni kérdést, amelyben végül 1962. augusztus 15-én határozat született. A megállapodás szerint, amelyet mindkét fél elfogadott, egy 1962. október 1-jétől 1963. április 30-ig tartó átmeneti ENSZ igazgatás után Indonézia veszi át a fennhatóságot Nyugat-Írán felett, és végső hovatartozásról maguk a pápuák döntenek egy 1969-ben megtartandó népszavazás alkalmával. (Erre nem került sor.)

Sukarno nem elégedett meg a nyugat-iráni sikerrel. Újabb nagy külpolitikai győzelemre volt szüksége a katasztrofális ellátási viszonyok és a növekvő belpolitikai feszültségek miatt. Indonézia tiltakozott a Malajzia Államszövetség megalakítása ellen is. A Malájföldet, Szingapúrt, Sarawakot és Sabahot (Brit Észak-Borneó) magában foglaló államalakulat ünnepélyes kikiáltására 1963. szeptember 16-án került sor. A Malajziával kapcsolatos „konfrontáció” (ez volt a hivatalos indonéz elnevezés) ideológiai alapja az volt, hogy az indonéz nacionalisták minden maláj területet, így Malajzia egészét, beakarták kebelezni. Ezzel az indonéz törekvéssel Malajziában senki, beleértve a malájfélszigeti malájokat, nem értett egyet és nemzetközileg is teljes elutasításban részesült. Indonézián belül sem fogadta a tervet lelkesedés a nacionalista körök részéről. Egyedül a fegyveres erők támogatták ideig-óráig, mert a konfrontáció révén tovább nőtt politikai szerepük és a zsugorodó költségvetés még nagyobb hányadát szakították ki.

Sukarno a növekvő bel- és külpolitikai elszigeteltségből nem tudott kitörni, ezért még szorosabbra fűzte a kapcsolatait a készséggel segítő Kínai Népköztársasággal és a vele szorosan együttműködő Indonéz Kommunista Párttal. Ez a politika az Egyesült Államok eddigi jóindulatát teljesen megváltoztatta, de hűvössé vált viszonya a kínaiakkal ekkorra már kibékíthetetlen ellentétbe kerülő Szovjetunióval is. Mindeközben a gazdaság katasztrofális állapotba került.

A Hágai Kerekasztal Konferencia határozatainak érvénytelenítése után megkezdődött az új nemzetgazdaság kiépítése. Az állam szerepe megnőtt a gazdasági életben. Deklarált funkciója a külföldi befolyás visszaszorítása államosítások útján és a gazdaság tervszerű fejlesztése volt. Az állami szektor létrehozása nem fokozatosan, hanem

kampányszerűen, a külpolitikai események hatására ment végbe, és a hatvanas évek elejéig kizárólag a holland tulajdon ellen irányult. Átfogóbb, nagyobb volumenű állami szektor létrehozása a Nyugat-Írán miatt kirobbant holland–indonéz konfliktus következtében történt. 1957-ben az állam ellenőrzése alá vonta a holland ültetvényeket, ipari és kereskedelmi vállalkozásokat, majd 1958–1960 között jelentős részüket állami tulajdonba vette. Az államosítások eredményeként az indonéz állami szektor magában foglalta az ültetvényes gazdaságok mintegy 60%-át, a szénbányászat 90%-át, a külkereskedelmi vállalatok 80%-át. Újabb lépés az állami szektor bővítésének irányában 1964-ben az Indonézia és Malajzia közötti konfrontáció idején történt. 1963. szeptember 17-én, egy nappal a Malajziai Államszövetség deklarálása után több brit vállalatot (így a British-American Tobaccót és a Dunlop Rubbert) indonéz ellenőrzés alá helyeztek, majd megkezdtek államosításukat. Az így nacionalizált vállalatok kezelését az államapparátus vezető hivatalnokaira, illetőleg a hadsereg főtisztjeire bízták. Mindkét csoport hozzá nem értő és korrupt volt.

Két hosszú távú tervet dolgoztak ki. 1956-ban egy ötéves, 1960-ban pedig egy nyolc-éves tervet. A tőkehiány, a nem megfelelő tervezés és a szakértőgárda hiánya már eleve minimálissá tették a megvalósítás esélyeit. E nehézségeket növelte a Nyugat-Írán hovatartozásáról folytatott vita és a Malajziával való konfrontáció következtében túl magasra vált katonai költségvetés. Így a két terv inkább szimbólum volt, mintsem megvalósítható program. A tervgazdálkodással az állam célja az „önerőre támaszkodás” megvalósításához szükséges kiegyensúlyozott gazdaság kialakítása volt.

Az 1956-tól 1965-ig terjedő időszakban a gazdaság szerkezetében nem történt változás. Indonézia továbbra is agrárország maradt, és Dél-, Délkelet-Ázsia többi országához viszonyítva a nemzeti össztermékben itt volt a legmagasabb a mezőgazdaság és a legalacsonyabb az ipar részesedése. Az alábbi táblázat a nemzeti termék szektorális megoszlását tartalmazza 1960–1962-ben, és feltünteti az 1950–1951-hez képest történt változást az össztermelés százalékában, állandó árakon:

Ország	Mezőgazdaság		Ipar		Többi szektor	
	%	vált.	%	vált.	%	vált.
Fülöp-szigetek	32	–10	16	7	52	3
India	45	–4	16	0	39	4
Mianmar	40	–6	15	4	45	2
Thaiföld	37	–1	11	1	52	0
Kambodzsza	46	–10	8	2	46	8
Indonézia	61	5	8	–1	31	–4
Malajzia	44	–2	6	1	50	1

A táblázat az indonéz gazdaság visszafejlődését demonstrálja.

A mezőgazdaságnak nem sikerült megoldani a lakosság rizsellátását. A termőterület az 1957-es 6 798 000 ha-ról 7 426 000 ha-ra növekedett, a termés 11 228 000 tonnáról

13 043 000 tonnára nőtt 1965-ig, ez azonban nem tudott lépést tartani a gyorsabban növekvő lakosság igényeivel.

A külkereskedelem szerkezete sem mutatott lényeges változást a gyarmati időszakhoz képest. Az export kb. 70%-át elsősorban két tétel alkotta: a nyersolaj és származékai, valamint a nyersgumi. Az import 7–15%-át tette ki a rizsbehozatal 1955–1964 között (ez évi 1 millió tonna). Néma változást jelentett, hogy 1962-től nőtt a behozatalban a beruházási javak (főleg a gépek) aránya. Az államháztartás a tárgyalt időszakban végig deficitese volt. 1965-re tehát nem sikerült a gazdasági élet stabilizálása, a fejlődés szilárd alapokra helyezése. Zilált államháztartás, csillagászati árak (1 USA dollár árfolyama 1953–1963 között 3,8 rúpiáról 45 rúpiára emelkedett) jellemezték Indonézia gazdasági életét.

Noha a polgárháború jelentős területeket érintett és a lázadók ellenőrizhetetlen csatornákon anyagi támogatást kaptak külföldről is, 1958 áprilisától júliusáig a kormány-csapatoknak mégis sikerült fokozatosan felmorzsolni a lázadók legerősebb csoportjait. A fegyveres lázadásra hivatkozva rendkívüli állapotot hirdettek ki 1957 márciusában, amely 1963 májusáig maradt érvényben. 1956 és 1961 között az egyes katonai egységek között is összecsapások zajlottak.

A polgárháború befejezése mélyreható változásokat hozott a belső erőviszonyokban. Háttérbe szorította a szélsőjobboldaliakat és növelte a hadsereg tekintélyét.

A rendkívüli állapot bevezetésével új katonai közigazgatás lépett életbe 1957-ben. A hadsereg különleges súlya a parlamenti rendszer válságát eredményezte. A helyzetet megoldandó, Sukarno, a hadseregre támaszkodva, 1959-ben ún. irányított demokráciát vezetett be.

Az irányított demokrácia ideológiáját Sukarno 1960-ban hivatalossá nyilvánította. Sukarno az irányított demokráciát nem pusztán kormányzati rendszernek, hanem a forradalom újrafelfedezésének, a Panca Silában felvázolt eszménynek, a gotong-royong állam megvalósításának tekintette. (A gotong-royong kölcsönös segítségnyújtást jelent, eredetileg az elszigetelt faluközösségek tagjainak egymásrataltságát fejezte ki.) Ez a gyarmatosítás előtti, idealizált indonéz falu tradicionális musjawarah-mufakat (konzultáció-konszenzus) döntési elvén felépülő rendszerének össznemzeti szintre vetítése volt. A gotong-royong állam megvalósítása érdekében Sukarno a nacionalista, a vallási és a kommunista erők közös egységfrontjának kialakítását hirdette meg ismét 1957-ben. Ez volt a NASAKOM politika (NASAKOM = nacionalisták + Sarekat Islam + kommunisták szavak kezdőbetűiből származó mozaikszó).

Az irányított demokrácia intézményes bevezetése az 1959. július 5-i rendelettel (amely kimondta a visszatérést az elnöknek szélesebb jogkört biztosító 1945-ös alkotmányhoz), majd július 9-én a pártok fölötti elnöki kormány alakításával kezdődött.

Az 1957-es elnöki koncepcióban vázolt gotong-royong kormány és egy musjawarah-mufakaton alapuló Népképviselői Tanács megvalósítására 1960-ban került sor. Az év elején megalakuló új kabinetben minden nagyobb politikai párt képviselve volt. Az 1960

márciusában választás helyett kinevezéssel létrehozott Népképviselői Tanácsban az előző parlamentekhez képest a politikai pártok kisebb képviseléssel rendelkeztek és ún. funkcionális csoportok (fegyveres erők, parasztok, munkások, vallási közösségek, tömegszervezetek stb.) képviselői kaptak helyet. A NASAKOM politikai szervezeti formája az 1961-ben megalakult Nemzeti Front volt.

A hadseregvezetés saját pozíciója elleni támadásnak tekintette a népi milícia felállítására tett kommunista javaslatot, és kész volt arra, hogy akár Sukarno ellenére is fellépjen a számára félelmetessé váló kínai kapcsolatok és az elnök immár legfőbb támogatójának – és támaszának – számító Indonéz Kommunista Párt ellen.

1965 augusztusában-szeptemberében a feszültséget végletekig fokozta Sukarno rosszabbodó egészségi állapota – és várható halála –, valamint a Fegyveres Erők Napjának (október 5.) nagyszabásúra tervezett megünneplése. Ez alkalomra 20 ezer főnyi katonaságot vezényeltek Jakartába. A díszfelvonulás megszervezésével Untung alezredest bízták meg. A katonai körök túlzott megerősödésének és várható hatalomátvételének megakadályozására, valószínűleg Sukarno tudtával, 1965 során Untung alezredesnek, Sukarno személyes testőrsége parancsnokának vezetésével puccsot szerveztek, az ún. „Szeptember 30-a mozgalmat”. Ezt támogatta a kommunista párt is.

1965. október 1-jén hajnalban két zászlóalj (kb. 1000 katona) és a kommunista párt ifjúsági szervezetének tagjai elfoglalták Jakartában a Merdeka teret, így ellenőrzésük alá került a rádió épülete, a telefonközpont és az elnöki palota. Eközben egy csoport hat jobboldalinak tartott tábornokot (köztük Ahmed Yanit, a szárazföldi haderő vezérkari főnökét) rabolt el, akiket később meggyilkolt.

Reggel 7 órakor Untung rádión keresztül bejelentette, hogy a „Szeptember 30-a mozgalom” megakadályozta a CIA-val együttműködő tábornokok tanácsának e napra tervezett államcsínyét, Sukarnót a „Szeptember 30-a mozgalom” „oltalma alá helyezte”. Egy későbbi rádióadásban a kormányt hatalmától megfosztottnak nyilvánították és bejelentették, hogy ezután a Forradalmi Tanács fog minden hatalmat gyakorolni, melynek 45 tagja közül 23 polgári személy (az Indonéz Nemzeti Párt és az Indonéz Kommunista Párt képviselői), 22 a fegyveres erők tagja (légierő, hadiflotta, rendőrség). Sukarno nevét nem említették. Még a délután folyamán Omar Dani (a légierő Sukarnóhoz hű főparancsnoka) rádión bejelentette: a légierő mindig minden haladó, forradalmi mozgalmat támogat, így a „Szeptember 30-a mozgalmat” is.

A rosszul előkészített és nagy sietséggel végrehajtott puccsot a jobboldali tábornokok gyorsan leverték. Este 9 órára Suharto már visszafoglalta a Merdeka teret és rádión bejelentette, hogy egyetértés jött létre a szárazföldi erők, a hadiflotta és a rendőrség között a puccs leverését illetően. A fegyveres erők főparancsnokságát ő veszi át. Másnap reggelre felszámolták a „Szeptember 30-a mozgalom” Halim légitámaszponton lévő főhadiszállását, statáriumot hirdettek, és azonnal kommunistaellenes hajsza indult, melynek sok százezer áldozata volt. 200 ezer kommunista szimpatizánst tartóztattak le, ebből 100 ezret szállítottak büntetőtáborokba. Megkezdődött Sukarno eltávolítási folyamata.

Az Új Rend. Suharto diktatúrája (1965–1998)

Bár 1965. október 1-jén Suharto tábornok néhány óra leforgása alatt a szárazföldi haderők egy csoportjával leverte a „Szeptember 30-a mozgalmat”, ez még nem jelentett teljes hatalomátvételt is. A végleges hatalmi átrendeződés másfél éves folyamat eredménye volt: az „irányított demokráciát” felváltó „új rend” deklarálása csak 1967-ben történt meg.

Suharto törekvése a puccsot követő hónapokban arra irányult, hogy különböző katonai, vallási és diákcsoportosulások felhasználásával létrehozza saját hatalmi bázisát, mind jobb-, mind baloldali ellenzékét háttérbe szorítsa és Sukarno elnököt folyamatosan megfossza minden alkotmányos jogkörétől. Sukarno széles alkotmányos jogkörét arra igyekezett felhasználni, hogy úgy viselkedjék, mintha nem történt volna katonai hatalomátvétel, a kormányban és a parlamentben elszigetelje a hadseregvezetést és új hadseregellenes koalíciót hozzon létre. Ennek érdekében 1966. március 11-re összehívott egy Suharto tábornok visszaszorítását célzó kormányülést, amelynek feladata a változtatások keresztülvitele volt. Beszéde alatt egy cédulát nyújtottak át neki. Sukarno ezt elolvastva bejelentette, hogy különlegesen fontos ügy miatt el kell hagynia egy pillanatra az üléstermet, és kirohant. A jegyzetlapon ugyanis az állt, hogy azonosítási jel nélküli csapatok állomásoznak az elnöki palota kapui előtt. Sukarno az üléssterembe soha nem tért vissza, Bogorba repült. Még az éjszaka folyamán itt kereste fel őt Suharto három tábornoki rangú beosztottja. Tárgyalásaik eredményeként adták ki az ún. „március 11-i elnöki levelet”. Ebben az elnök felhatalmazta Suhartót minden, a „belső stabilitást és biztonságot, valamint az elnök személyes biztonságát” szolgáló intézkedés megtételére. A levél Suhartónak lehetőséget nyújtott saját pozíciójának megerősítésére és Sukarno teljes háttérbe szorítására.

A Sukarno elleni utolsó lépést a nagy katonai nyomással összehívott parlament 1966. március 8-i ülésének határozatai jelentették. A határozatok szerint Sukarno nem volt képes alkotmányban foglalt kötelezettségeinek eleget tenni, ezért nem fejthet ki politikai aktivitást a következő választásokig, ezért a parlament minden alkotmány biztosította jogkört visszavont Sukarnótól, és Suharto tábornokot nevezte ki „ügyvivő elnökké” (nem sokkal később elnökké is). A március 8-i határozatokat követő hetekben Sukarno nem hagyta el palotáját, miután rádöbbsent, hogy tulajdonképpen házi őrizetben van, amely egészen haláláig, 1970. június 1-jéig tartott.

Az indonéz történelemnek különleges részét képezi a Suharto elnöklete alatt bekövetkezett három évtizedes fejlődés. A Suharto-rendszer magát „Új Rendnek” nevezte. Mindent átvett a Sukarno-korszakból, amit a saját stabilizálása érdekében fontosnak tartott, de mindent megváltoztatott, ami ellenkezett azzal az új irányvonallal, amely kezdettől egészen bukásáig tekintélyuralmi, az intézkedések többségét tekintve diktatórikus volt. A durva katonai eszközök állandó alkalmazása, a lakosság megfélemlítése, ugyanakkor az általános korrupció és a hivatásszerű tolvajlás ellenére a lakosság jelentős része számára

magasabb életszínvonalat és állandó anyagi előrehaladást biztosító rendszer stabilitást hozott az országnak.

Az Új Rend gyakorlatilag ideológiamentes volt, igazából nem kívánt foglalkozni sem nemzeti, sem vallási kérdésekkel, és maga az elnök nemcsak politikai belátásból és pragmatizmusból, hanem általános műveletlenségéből és az értelmiségi tevékenységek iránti megvetéséből adódóan is elhatárolódott mindenfajta olyan ideológiától, aminek megértéséhez valamiféle szellemi erőfeszítésre lett volna szükség. Készséggel átvette viszont a kifejezetten ideológus beállítottságú Sukarnótól a Panca Sila koncepciót. A Panca Silával kapcsolatban ismét hangsúlyozzuk, hogy nem azonos a nemzetközi politikai irodalomban jól ismert kínai–indiai kezdeményezésre megszületett és a Bandungi Értekezleten nemzetközileg elismert Pancsa Silával (a Panca és a Pancsa szavak jelentése és kiejtése azonos, ötöt jelent, de az előbbi az indonéz, az utóbbi az indiai változat), amely a nemzetközi életben kifejezetten a békés egymás mellett élés elvét jelenti. Az indonéz Panca Sila egyértelműen az indonéz társadalomnak szólt és az állam működésének alapjait fektette le. Az indonéz Panca Sila tartalmazta a nacionalizmus, vele összefüggésben az internacionalizmus elvét, a képvisleti demokráciát, a jóléti államnak egy sajátos szocialisztikus megfogalmazását, valamint az egy isten hitet. Már Sukarno időszakában a jelentős befolyású iszlám pártok nyomására ezt az eredetileg utolsó, ötödik elvet az első helyre tették. Suharto semmit nem változtatott az öt elven, de teljes egészében a saját autoriter rendszerének indokolására használta fel. Számára fontos volt, hogy a Panca Sila szembenállt egy iszlám állam megteremtésével, ezt Suharto kitűnően tudta a muszlim fundamentalizmus ellen használni, ugyanakkor igazolást talált kezdettől fogva erőteljes antikommunista politikájához. Az internacionalizmus elve, ami Sukarnónál még a durva nacionalizmus ellensúlyozását jelentette, Suharto esetében megnyitotta az utat a külföldi tőkével és az Egyesült Államokkal való szoros kapcsolat erősítésére. Az 1980-as évek elején parlamenti döntést hoztak arról, hogy a Panca Sila elveit mindenütt következetesen alkalmazni kell, ez meghatározta az iskolai oktatást, az állam működését és a kemény fellépést a Panca Sila ellenségeivel szemben. A Panca Sila tehát egy tekintélyuralmi rendszer ideológiájává vált.

Elfogadták, hogy az Új Rend kettős funkciót biztosít a hadsereg számára: nemcsak a nemzet védelmét kellett „magára vállalnia”, hanem a legfontosabb döntéseket a kormányzásban, a gazdaságirányításban, a kultúrában.

Az Új Rend nem vetette el a többpártrendszert, sőt cinikus módon azzal érvelt, hogy ellentétben a nyugati demokráciákkal, amelyek angolszász modellje általában két párt domináns szerepére épül fel, Indonézia ezen túlmutatva egy hárompárti rendszert valósít meg. Ennek érdekében három nagy csoportba vonták össze a különböző pártokat. A lényeg az volt, hogy az összevonás során mindegyiknek igyekeztek a saját vezetését és saját bázisát megszüntetni és Suhartóhoz hű embereket tenni ezeknek a pártszövetségeknek az élére. Létrejött a kormánypárt, amit Golkarnak hívtak, és semmiféle előzménye nem volt az indonéz politikai életben, igazából közvetlenül a kormány társa-

dalmi kapcsolatait és a választásokon való jó szereplést szolgálta. A másik új párt a vallási pártok összevonásából jött létre, hogy az önálló muszlim szervezeti tevékenységet is meg tudják szüntetni. A harmadik pártszövetség a hagyományosan Sukarno-barát és részben demokrata csoportokból, különféle politikai pártokból és párttörödékekből, valamint civil szervezetekből állt össze, ebben kellett helyet kapniuk azoknak az egykori Sukarno-barát elemeknek, akiknek ha valami közéleti tevékenységet akartak folytatni, akkor alkalmazkodniuk kellett az új keretekhez. A kommunista pártról természetesen szó sem lehetett. A Suharto-rezsim hajnalán elkövetett tömeggyilkosságok szellemében, amelyek a többé-kevésbé hivatalos adatok szerint három-négyszázezer ember halálához vezettek, a továbbiakban is a kommunista szimpatizánsok fizikai megsemmisítése volt a cél. Ilyen körülmények között tartották öt évenként a választásokat, vagyis 1978-ban, 1983-ban, 1988-ban, 1993-ban és 1998-ban, ezeket kivétel nélkül a kormány közvetlen ellenőrzése alatt álló Golkar nyerte meg 60–70%-os többséggel.

A Suharto-rendszer a nemzeti kisebbségi kérdésekkel a maga diktatórikus módján foglalkozott. Fellépett mindenfajta autonómiatörekvéssel szemben, ezeket rutinszerűen szeparatizmusnak nyilvánította, és ennek minden megnyilvánulását igyekezett vérbe fojtani. Különös gondot jelentett az indonéz közéletben a kínai kisebbségi kérdés. A kínaiak lényegesen kisebb arányban voltak jelen az indonéz társadalomban, mint Malajziában vagy Thaiföldön. Malajziában a lakosságnak több mint egyharmada, Thaiföldön több mint 15%-a kínai származású, Indonéziában mindössze 3%, de ha egy pillantást vetünk a számokra, akkor nyilvánvaló, hogy a jelenleg 255 millió (2015-ös adatok szerint) lakosú Indonéziában a 3% legalább 6–7 millió embert jelent. Tekintettel arra, hogy a kínaiak a nagyvárosokban és ezek üzleti negyedeiben összpontosultak, ez már igen jelentős tömeg, ha pedig még azt is hozzászámítjuk, hogy a független Indonéziában csak úgy, mint a holland gyarmati rendszerben a legfontosabb gazdasági tevékenységek alapvetően a kínai származású indonézek kezében voltak, akkor nem kétséges, hogy egy különösen fontos kérdésről van szó. Suharto számára a nacionalizmus nem feltétlenül jelentette a kínaiakkal szembeni fellépést. A kormány arra hivatkozott, hogy Indonéziában nincs kínai kisebbség. Ennek hivatalos magyarázata az volt, hogy a kínai származásúak megváltoztatták a nevüket, felvették az iszlám hitet, nagy többségük csak indonézül tudott, ily módon a kérdés érthetetlen, különösen annak fényében, hogy a kínai származásúak saját magukat egyértelműen indonéznek tartották. A kínai származásúakkal kapcsolatos suhartói politikához hozzátartozott az, hogy a kínai nyelv használatát betiltották, nyilvánosan nem volt szabad használni a kínai karaktereket. Kínával a kapcsolattartást megtiltották, amihez hozzájárult az is, hogy a Kínai Népköztársaságot, mint kommunista államot, a szabad világ és a demokrácia fő ellenségének tartották. A jómódú kínai iparosok, kereskedők saját maguk sem kívántak Pekinggel semmiféle kontaktust fenntartani. A Suharto-rezsim nem felszámolni, hanem asszimilálni akarta a kínaiakat. Suharto a maga különösen korrupt családi vállalkozásait általában kínai származású üzletemberekkel együtt működtette, ők voltak a rezsim fő finanszírozói,

akik ezért cserébe állami megrendeléseket, külkereskedelmi monopóliumot és a délkelet-ázsiai térség más országaiban élő kínai közösségekkel való együttműködés lehetőségét kapták meg.

Az Új Rend időszakában különlegesen magas gazdasági növekedés alakult ki. A Suharto-rendszer három évtizede kombinálta a politikai merevséget és a demokratikus törekvések csírájukban történő elfojtását a gazdasági liberalizmussal. A Suharto-rendszer az államadósságot nagymértékben csökkentette, az inflációt a Sukarno-korszak végének 660%-áról kevesebb mint 20%-ra szorította néhány éven belül, utána az 1980-as években csak néhány százalékos lett. Az indonézeket évszázadokon keresztül fenyegető éhínség réme megszűnt. Ez, részben külföldi, elsősorban amerikai segélyeknek volt köszönhető az első időkben, később azonban Indonéziában is kibontakozott a zöld forradalom, amelynek eredményeképpen élelmiszertermelésben Indonézia önellátóvá vált. Ez vonatkozott a legfontosabb népélelmiszeri cikknek, a rizsnek a megfelelő mennyiségű termelésére is. A külföldi befektetések szabadon érkeztek az országba, és ezek teljesen megváltoztatták az ország képét. Japán, amerikai, majd német társaságok domináltak minden fontos területen, beleértve az indonéz gazdaságban egyre nagyobb szerepet játszó olajipart és azt az ipari szektort, amely egy tudatos iparfejlesztési politika eredményeképpen jött létre. A külföldi cégek általában kínai származású indonéz vállalkozókkal bonyolították le a nagy beruházásokat, amelyek nagyon sikeres könnyűipari fejlesztéseket eredményeztek. Az állam közvetlenül is részt vett a fejlesztési programokban. A külföldi tőke tudomásul vette, hogy az indonéz állam öt éves tervekben gondolkodott, és az ezekben megfogalmazott célokkal a nemzetközi pénzügyi és gazdasági szervezetek éppen úgy elégedettek voltak, mint a külföldi beruházók. Az öt éves terveket repelitáknak hívták, és az indonéz gazdaság fejlesztését ebből következően öt éves gazdasági ciklusokra szokták osztani 1998-ig. Az első repelita a mezőgazdaságra koncentrált, a második az infrastruktúra fejlesztésére, a harmadik az élelmiszertermelés önállóságára, a negyedik a gyáripar fejlesztésére, az ötödik a telekommunikáció, az oktatás, a szállítási és a közlekedési infrastruktúra fejlesztésére, míg a hatodikat már nem tudták befejezni. Ez utóbbi minden eddiginél jobban hangsúlyozta a szabadkereskedelem fontosságát. A fejlesztési terveket túlnyomórészt az egyre jelentősebb olajjövedelmekre alapozták. Indonézia már az 1970-es évek közepén a világ tizedik legnagyobb olajtermelője volt. Az 1973-as, majd a későbbi olajárrobbanások nagyban segítették az országot.

A Suharto-rendszer időszakában az antikommunista ideológia és politika alapján az indonéz vezetés intim kapcsolatokra tett szert az Egyesült Államokkal. Az Egyesült Államok egészen az 1980-as évek végéig, de különösen a vietnami háború időszakában elnéző volt az indonéz demokrácia korlátozását illetően. Ennek magyarázata az, hogy az Egyesült Államok, mint ahogyan Vietnámban és a Fülöp-szigeteken, Indonéziában sem tudott demokratikus alternatívát találni, mert ezek a társadalmak ilyen nem termeltek ki, ezenkívül pedig hitt abban, hogy a dominóelv működését meg kell akadályozni, vagyis azt, hogy a kommunizmus a Szovjetunióból és Kínából Délkelet-Ázsia felé terjedjen. Az amerikai

antikommunista érzelmekkel és megfontolásokkal az indonéz vezetők nagyon jól tudtak élni. Hasznót húztak az amerikai piacok megnyitásából, jól tudták használni az amerikai, ausztrál és más nyugati oktatási intézményeket és a katonai együttműködésben rejlő előnyöket. Az Amerikában tanult, magasan képzett közgazdászok és más szakemberek kulcsfigurává váltak az indonéz gazdaságban. Ezek az emberek, miután különlegesen jól fizető pozíciókat kaptak, amelyek ráadásul nagy tekintéllyel is jártak, a Suharto-rendszer egyik bázisát képezték.

Az 1965-ös fordulat után Délkelet-Ázsiában Indonézia lett az Egyesült Államok első számú relációja mind gazdasági jelentősége, mind stratégiai helyzete alapján. Ezzel magyarázható a masszív amerikai részvétel a gazdaság helyreállításában és a haderő további kiépítésében.

Az indonéz külpolitikában 1967-től a térségen belüli együttműködés is nagy hangsúlyt kapott. Az indonéz–malajziai kapcsolatok rendezése a regionális kooperáció irányába is utat nyitott, és 1967. augusztus 8-án a Fülöp-szigetek, Indonézia, Malajzia és Thaiföld részvételével megalakult a Délkelet-Ázsiai Nemzetek Szövetsége, az ASEAN. Ezzel párhuzamosan 1967. október 9-én sor került a kínai–indonéz diplomáciai kapcsolatok felfüggesztésére.

Az indonéz kormány támogatta a különböző amerikai és nyugati nemzetközi elképzeléseket, de ezen belül a saját különleges céljait is próbálta megvalósítani és elfogadtatni a világ demokráciáival. Amikor Kelet-Timorban a portugál uralom megszűnt, akkor az indonéz vezetés a kommunista veszélyre hivatkozva könnyűszerrel megszerezte az amerikai és ausztrál támogatást ahhoz, hogy a fiatal államot be tudja kebelezni. Ennek körülményeiről és borzalmairól a Kelet-Timorról szóló fejezetben szólunk. Az még a nagy tömeggyilkosságokhoz hozzászólt indonéz társadalmat is megrázta, hogy Kelet-Timor lakosságának igen nagy hányada, legalább 20%-a, vesztette életét az indonéz uralom megvalósítása során. Az indonézeket Kelet-Timorral kapcsolatban különösebb érzelmek nem fűtötték, már csak azért sem, mert hagyományosan Kelet-Timor nem volt a holland örökség része, amelyből Indonézia létrejött, és azért sem, mert úgy érezték, hogy Kelet-Timor nem Indonéziának, hanem Suharto elnöknek a birtokává vált. A rendkívüli szenvedésekkel és áldozatokkal járó kelet-timori akció során a Suharto család a sziget termékeny részének közel felére rátette a kezét.

Az indonéz gazdaság fejlődéséről szoltunk, de érdemes külön azt is megjegyezni, hogy a szegénységi küszöb alatt élőknek az aránya 45%-ról 15%-ra csökkent a Suharto-rendszer végére, márpedig ez bármilyen összehasonlításban különleges eredmény. Ha ehhez hozzávesszük azt, hogy az egy főre jutó jövedelem 806 dollárról 3 évtized alatt 4114 dollárra növekedett, hogy az indonéz exportban a gépipari termékek többségbe kerültek, akkor nem tagadható, hogy az indonéz gazdasági sikertörténet vitán felül áll. A társadalmi következmények is jól láthatóak, nemcsak abban, hogy a szegénységi küszöb alatt élők aránya összezsugorodott, hanem abban is, hogy a várható élettartam, amely a katonai puccs előtt 47 év volt, a Suharto-korszak utolsó évében 67 évre emelkedett. Az indonéz

eredményekhez hozzátartozik, hogy az oktatás kiterjesztésében meggyőző eredmények születtek, ráadásul eltűnt a különbség a beiskolázottak között a fiúk és a lányok arányában.

Teljesen nyilvánvaló, hogy Suharto nemcsak hatékony, sok tekintetben ravasz és erkölcsi vonatkozásokban megvetendő módszerek alkalmazásával tudta stabilizálni az országot, hanem figyelemre méltó gazdasági növekedéssel is. A rendszer kezdettől megmutatkozó különleges brutalitása szinte minden területen érvényesült. 1983 és 1985 között, amikor a bűnözés visszaszorítására indított kampány kibontakozott, akkor a hadsereg kb. 10 ezer feltételezett gyanúsítottat lőtt agyon. Ugyanúgy elbántak a különböző terroristának és szeparatistának nevezett szervezetekkel, amelyeknek egy része volt csak terrorista és szeparatista, a legtöbb áldozat a demokratikus mozgalmak tagjai közül került ki.

Amikor az ázsiai válság kitört 1997-ben, ez az indonéz gazdaságot alapjaiban rendítette meg. Minthogy Indonéziában az egyetlen komoly legitimáló erő a gazdaság volt, az elégedetlenség szinte azonnal felszínre került.

Suharto ebben a nehéz helyzetben azzal próbálkozott, hogy a technokratákon kívül megnyerjen más társadalmi csoportokat is. Suharto nem volt vallásos, de valószínűleg még nacionalista sem. Érezve viszont a csökkenő támogatást, és tapasztalva az elégedetlenség, sőt az ellene irányuló gyűlölet megnyilvánulásait, nyitni kívánt. Nyilván számára kizárt volt, hogy bal felé nyisson (egyébként is a baloldalt olyan mértékben irtotta ki, hogy az nem tudott újjászülni). Nem nyithatott liberális irányban sem, egyrészt gazdasági szempontból ezt már megtette, másrészt politikai szempontból ő maga és vezető társai a hadseregen belül és kívül kifejezetten irtóztak mindenféle liberális gondolattól, és a liberális gondolatokat vallók sem kívántak velük kapcsolatot tartani. Egyetlenegy irányba tudott elmozdulni, ez pedig a vallási csoportok. Suharto ugyan nem kívánt a vallási fundamentalistákkal sem érdemi kapcsolatot, egyáltalán senkivel sem, aki a hatalmát valamilyen módon veszélyeztette, hanem a vallási szervezetek bázisát próbálta megszerezni magának. Az iszlám értékek fontosságára egyre gyakrabban hívták fel a figyelmet a katonai vezetők. Hangsúlyozták, hogy Indonézia a földkerekség legnagyobb muszlim állama, és kifejezetten ösztönözték az iszlám hagyományoknak megfelelő öltözködést, beleértve a nőknek az iszlám szabályok szerinti ruhaviseletét, és ugyanez a törekvés mutatkozott meg abban, hogy Suharto elhatározta, hogy feleségével együtt Mekkába megy zarándokútra. A tömegelégedetlenség leszerelését célozta az, hogy a kínai származású indonéz elleni népharagot egyáltalán nem kívánták kordában tartani, ami súlyos kínaiellenes üldözésekhez és pogromokhoz vezetett. Sokan feltételezik, hogy a titkosszolgálatok és a fegyveres testületek bizonyos csoportjai ösztönözték is a kínaiak elleni atrocitásokat. Ha ez nem is igaz, legalábbis erre egyértelmű bizonyítékok nem állnak rendelkezésre, az tagadhatatlan, hogy az akkor még rendkívül hatékony fegyveres erők nem védték meg a kínai kisebbséget.

A társadalomban óriási feszültséget váltott ki az általános korrupció, és ezen belül a Suharto család gátlástalan pénz- és pozícióhajhászása. Suharto családja, így fiai az autógyártástól a telekommunikációig különösen fontos pozíciókat töltöttek be.

A gazdasági válság általános hatására az erjedés a hadseregen és a hivatali karon belül is egyre érezhetőbbé vált. Megkezdődött a rendszer gyors és visszafordíthatatlan eróziója.

Az Új Rend összeomlása (1998)

Hosszú éveken át úgy tűnt, hogy Suharto tábornok elmozdíthatatlan, megváltozhatatlan, sőt halhatatlan is. Az 1980-as évek legvégén, az 1990-es évek legelején az egész világon olyan változások söpörtek végig, amelyek átalakították a II. világháború utáni világrendet. E változások részét képezte a különféle nem demokratikus, kifejezetten antidemokratikus és totalitárius rendszerek egy részének a bukása az egész glóbuszon, így Délkelet-Ázsiában is. A délkelet-ázsiai térség legnagyobb államában azonban sokáig semmiféle változás nem következett be. Az egyszemélyi diktatúrának, a korrupciónak és a nepotizmusnak a gyors gazdasági növekedéssel való együttélése maradt az ország sajátossága.

Ám a történelem nagy fordulatai végül is az indonéz szigetvilágot sem kerültk el. Ha nem is az 1980-as évek legvégén, hanem 10 évvel később, a katonai erővel, jelentős nyugati, elsősorban amerikai támogatással kialakított rendszer minden gazdasági eredménye ellenére eljutott egy olyan válságos időszakhoz, amely létét kérdőjelezte meg. Az 1990-es évek közepétől érlelődő erőteljes válságnak sok tényezője volt. Egyesek szerint az összeomlás okai már a Suharto-féle vérben fogant hatalomátvitelben rejlenek, mások szerint az általános gazdasági, politikai és nemzetközi fejleményekkel állnak kapcsolatban. A legáltalánosabban elfogadott vélemény az, hogy a gazdaság impresszív növekedése ellenére a társadalmi szakadék a Suharto-diktatúra három évtizedében olyan nagymértékűvé mélyült, hogy ez még az uralkodó körök fiatalabb nemzedéke számára is elviselhetetlenné vált.

A katonai rendszer külső támogatása is jelentősen meggyengült. Fennállása óta Suharto rendszere nagyon erős amerikai gazdasági, politikai és katonai támogatásban részesült. Ez a támogatás azonban nem volt feltétel nélküli, az motiválta, hogy az amerikaiak nagyon tartottak attól, hogy a dominóelv alapján az indokínai háborúban legyőzhetetlennek bizonyuló kommunisták saját politikai berendezkedésüket, eszméiket, és ami nemzetközileg a legfontosabb volt, hátukon a kínai és szovjet szuperhatalmakat beviszik Délkelet-Ázsiába. Ez a félem a Szovjetunió meggyengülésével és Kína egyre nyíltabb Amerika-barát külpolitikájának kialakulásával eltűnt. Az autoriter és antidemokratikus katonai diktátorokra nem volt már szükség, egyáltalán nem tűntek nélkülözhetetlennek. A Suharto-rezsimet gyengítő általános tényezők közé tartozott az, hogy az egész világon végigsöprő demokratizálási hullám a kezdetben nagyon félénk és vissza-

húzódó értelmiségieket, főleg a fiatalokat kezdte magával ragadni, és egymás után került sor hangos tiltakozásokra, amelyekről az elmúlt évtizedekben mindenki tartózkodott.

Suharto érezhetően megöregedett, elfásult, képtelen volt még a saját embereivel is kommunikálni. A fegyveres erők fölötti megkérdőjelezhetetlen uralma sem bizonyult olyan erőteljesnek, mint ahogyan az hosszú éveken keresztül természetes volt. A fegyveres erőkön belül különböző csoportok kezdtek megjelenni. Formailag mindegyikük tartotta magát a Suhartónak tett hűségesküje szövegéhez és szelleméhez, egyre többekben felvetődött azonban az, hogy előbb-utóbb az utódlás kérdésével is foglalkozni kell. Amint a történelemből ez jól ismert, egy-egy kemény diktátornak, aki évtizedeken keresztül az élet minden mozzanatát maga irányította, az eltűnése általában földindulással szokott járni, és erre a hatalomhoz közel állók éppen úgy készülnek mint azok, akik ezt a hatalmat meg akarják dönteni. A társadalom növekvő elégedetlenségét kifejező politikai erjedést mutatta, hogy az eddig lojális politikai pártokon belül jelentek meg olyanok, akik a demokratikus játékszabályok fontosságára és Indonéziára való alkalmazhatóságára hívták föl a figyelmet. Növelte a kormány gondjait a megoldatlan timori kérdés. A timori ellenállást, vagy ahogyan Jakartában látták, a szeparatizmust, egész egyszerűen nem lehetett felszámolni, és a nemzetközi közvélemény szemlátomást nem kívánt megbékelni azzal, amit néhány évvel ezelőtt oly készséggel elfogadott, vagyis Kelet-Timor indonéz megszállását.

A meggyengült központi hatalom számára azonban nem a demokratikus mozgalmak, nem a kelet-timori elégedetlenség jelentette a legsúlyosabb kihívást. Ez a kihívás gazdasági jellegű volt. Az egész Suharto-rendszer nemcsak kemény katonai diktatúrára, az ellenzék legbrutálisabb fizikai elhallgattatására épült fel, hanem egy példátlanul sikeres gazdasági növekedésre. Amikor ez megtört, sőt úgy látszott az ázsiai válság jelentkezésekor, hogy a válsaggal a Suharto vezette kormányzat nem tud megbirkózni, az eddig lojális társadalom reagálása nemcsak elutasító, hanem dühödten ellenséges is lett. Azok, akik haszonélvezői voltak a Suharto-rendszernek, attól tartottak, hogy privilégiumaikat nem tudják megőrizni és eddigi megtakarításaik, befektetéseik is el fognak veszni. Azok, akik nem voltak haszonélvezők, és a lakosság nagyobbik része ezek közé tartozott, úgy látták, hogy minden okuk megvan arra, hogy eddig elrejtett gyűlöletüket kifejezésre juttassák. Utcai tüntetések, zavargások kezdődtek, amelyekben az egyetemi diákságnak volt kiemelkedő szerepe.

Szervezetileg a Suharto-rezsim elleni látványos ellenállás a politikai pártoktól jöhetett. Nagyon furcsa és egyedülálló pártstruktúrája volt Indonéziának. A tábornokok az 1965-ös hatalomátvételnél úgy döntöttek, hogy bizonyos formásokat be fognak tartani. A többpártrendszert nem számolták fel, de számukra szimpatikus pártokat hoztak létre és meghatározták a számukat, és ez a szám sem több, sem kevesebb nem lehetett, mint három. A Suharto-rezsim kedvenc gyermeke a Golkar nevű párt volt, amely nyíltan a tábornokokat, a meggazdagodott üzletembereket, az „új rend” legelkötelezettebb képviselőit tömörítette. A Golkar mellett engedélyeztek egy muszlim pártot is, ennek

a magyarázata az, hogy az államalapító Sukarno idejében a vallási fanatizmussal vádolt muszlim erőket visszaszorították, ezek Suharto hatalomátvételét követően hajlandóak voltak együttműködni. Túl nagy hatalmat nem kaptak, de létezhetek és kifejthettek bizonyos politikai aktivitást. Egyébként soha a Suharto-rendszer három évtizede alatt nem mutattak számottevő ellenállást. A rezsim nagy trükkje az volt, hogy harmadikként egy nevében demokráciát hirdető pártot is engedélyeztek (ennek a pontos neve az Indonéz Demokratikus Harc Pártja). Ez adott teret olyanoknak, akik nem számítottak ugyan a leglojálisabb Suharto-hívőknek, de tudomásul vették a kereteket. Ezen a három párton belül kezdődött el bizonyos erjedés a válság hatására.

Az ázsiai nagy pénzügyi válság az említett három párton belüli és a pártok közötti viszonyokat is megváltoztatta. Ez érthető, ugyanis 1997 második felében már Indonézia volt az az ázsiai ország, amelyet a krízis a leginkább sújtott. 1997 nyara és 1998 eleje között az indonéz rúpia értéke olyan mértékben csökkent, hogy az addig 2600 rúpiát érő 1 amerikai dollár most már 14 800 rúpiára emelkedett. Kezelhetetlen hiperinfláció kezdődött. A Nemzeti Bank kétségbeesésében minden tartalékán dollárt vásárolt, ez a válság általános körülményei, a korrupst főhivatalnokok és katonák közreműködésével a drámaian romló folyamatokat megváltoztatni nem tudta, ellenben a következményei elviselhetetlenül súlyosak lettek, hiszen az ország valutatartalékai ezúton is végzetesen megcsappantak. Az áremelkedések követheztelenekké váltak. Az utca emberét az élelmiszer- és ruházati termék-árak elképesztő növekedése, a jövedelmek általános csökkenése, a példátlan méretű munkanélküliség sújtotta. A középosztályt szinte hisztérizálta az, hogy néhány hónap alatt a benzinárak 70%-kal növekedtek egy olajtermelő országban. Ezen körülmények között az indonéz politikai vezetés az IMF segítségét kérte és igyekezett mindenfajta tanácsát elfogadni. Semmiféle segítség és tanács nem segített azonban azon, hogy az Indonéziában felhalmozott tőke tekintélyes részét, egyes források szerint több mint 100 milliárd amerikai dollárt kivontak az országból. Az ország leggazdagabb emberei áttették a székhelyüket külföldre. Ezúttal tehát nem az következett be, amit nagyon sok helyen lehetett látni, hogy a válság által leginkább sújtott szegény emberek próbálnak valahová eltűnni, hogy munkát vállaljanak. Ilyen lehetőség számukra nem volt, az igazán jómódúak viszont a továbbra is rendíthetetlenül prosperáló Szingapúrban telepedtek le és máig ott élnek. A pénzügyi válság súlyos következményeihez az ilyenkor szinte természetes áruhiány is hozzájárult, illetve az áruk tartalékolása. Miután az indonéz nagyvárosokban hagyományosan az üzletek tulajdonosai kínai származásúak voltak, ez hamarosan a kínai üzletek fosztogatásához vezetett, ami az ellátási gondokat tovább rontotta és pattanásig feszültté tette a helyzetet Indonézia etnikai közösségei között.

Óriási tömegek kezdtek ébredni. Ezek részben diákok, részben a teljes elszegényedéstől tartó középosztálybeliek, részben olyanok, akik már nem tudtak tovább szegényedni, hanem kifejezetten létfenntartási és túlélési gondokkal küszködtek. A korabeli Indonéziában különböző eredetű ellentmondások jelentkeztek egyidejűleg. A hadseregen belüli krízis, az utódlás problémáinak nyilvánosságra kerülése, az indonézek és kínaiak

közötti összecsapások és végül, de nem utolsósorban a gazdaság stabilitásáért és a demokratikus intézmények megeremeléséért folyó harc váltak Indonézia fő problémáivá.

A legnagyobb irodalma az 1998. május 12-i nagy utcai összecsapásoknak van. Ezen a napon a Trisakti Egyetem hallgatói fogalmazták meg tiltakozásukat, és nagyon ügyesen, hogy tömegtámogatásra tudjanak szert tenni, az áremelkedések elleni propagandát állították középpontba, majd hamarosan radikalizálódtak, és első ízben Suharto három évtizeddel ezelőtti hatalomra jutása óta, egy tömeggyűlésen hangosan követelni kezdték az elnök távozását. A parlamenthez kívántak eljutni a fiatalok. A lemondani egyáltalán nem kívánó elnök és a helyzet súlyosságát egyáltalán nem észlelő környezete a szokásos módon reagált. Rendőröket küldtek az egyetemisták ellen, akik sortűzet nyitottak rájuk, több tucat halott maradt a kövezeten. Az emberek közé lőni nem számított új dolognak Indonéziában sem, és néhány halottal a különböző összecsapásoknál számolni szoktak. A Trisakti Egyetem hallgatóit leterítő sortűznek a jelentősége abban állt, hogy az általános válság körülményei között ez vezetett Suharto távozásához és rendszere bukásához. Ezen az egyetemen színvonalas angol nyelvű oktatási rendszere miatt az újonnan meggazdagodott felső-középosztály és a magas rangú katonatisztek gyermekei tanultak. A sortűz hatására egyre többen nyíltan a diákok mellé álltak az elit azon tagjai közül is, akik eddig évtizedeken keresztül tapsoltak, egyetértettek, vagy legfeljebb hallgattak.

A május 12-i eseményeket még annak a napnak az estéjén egy másik utcai összecsapássorozat követte. Május 13-án és 14-én a kínai üzletek és később a kínaiak ellen támadások kezdődtek. Itt lényegesen több ember halt meg, gyújtogatások, rombolások történtek, a kínai városnegyedek pusztítása folyt. Szerény számítások szerint mintegy ötezer ember vesztette életét a zavargások során. Ismeretlen zavarkeltők vadásztak a kínaiakra és a legszörnyűbb dolgokat művelték, olyasmiket, amiket a rend és a fegyelem meglazulásakor általában a csőcselék szokott tenni. A diáktüntetések leverése, majd a példátlanul brutális összecsapás a kínaiakkal jelezték, hogy több, nem szervesen összefüggő feszültséggóc egymásra rakódott. Mindez a hadseregen belüli mozgolódásokkal is összefüggött. Ilyen esetekben a vezetők készülnek az utódlásra, még időben el akarják távolítani riválsaikat. Az már abban az időben is felvetődött és a nemzetközi jogvédő szervezetek azóta is köteteket írnak róla, hogy a diákmozgalmak leverésében, illetve a kínaiak elleni pogromok szításában és végrehajtásában a fegyveres testületek és a titkosszolgálatok tagjai is részt vettek, vagy akik a legenyhébben fogalmaznak, azt állítják, hogy a biztonsági szervek a rendkívül veszélyes időszakban láthatatlanokká váltak. A két utcai harcokkal és pogromokkal járó esemény után egy hét sem telt el, amikor Suharto kénytelen volt lemondását benyújtani. Lemondását elfogadták.

Ezzel fejeződött be az indonéz állam megszületése óta a leghosszabb egységes korszak története. Az ezek után következő időszakot az indonéz politikatörténet és a közbeszéd már úgy tartja számon, mint a Suharto utáni időszakot.

Habibie levezényli az átmenetet (1998–1999)

Suharto keserű, váratlan és elkésett lemondását követően az indonéz alkotmány értelmében helyettese, Jusuf Habibie automatikusan Indonézia új elnöke lett. Habibie 1998 és 1999 között töltötte be az elnöki posztot. Az Indonéziáról szóló különböző politikai művek, vagy akár a korabeli nemzetközi reagálások nem sokat foglalkoztak a személyével, nem látták különösebb értékeit az egykori alelnöknek. Habibie-t Suharto nevezte ki 1998 januárjában alelnökké, amikor hetedik ciklusára készült. Suharto egyáltalán nem gondolta azt, hogy ő maga nem örök életű és azt sem gondolta, hogy elnökségét nem fogja élete végéig megtartani, így Habibie-nek nem szánt különösebb szerepet. Suharto környezete az állam folyamatos működése szempontjából fontosnak tartotta, hogy legyen egy alelnök, és miután Habibie-nek jó hazai és külföldi reputációja volt, nem ellenezték, bár nem vártak tőle sokat.

Habibie az indonéz tudományos élet díszjele volt, aki egyszerű származása ellenére, kizárólag különleges tehetségének köszönhetően 1955-ben Németországban ösztöndíjat nyert, mérnök lett, és hamarosan megvédte doktori értekezését. Nagyra értékelték Németországban mint elméleti szakembert és mint kitűnő gazdasági szervezőt. Ragyogó karriert futott be a legjelentősebb német cégek ismert menedzsereként, Suharto hívta vissza 1974-ben, és hamarosan rábízta az egész iparosítási programot, nagy szerepet kapott a Pertamina nevű állami olajvállalatnál, végül 1978-tól kutatási-fejlesztési és technológiai miniszter lett. Ebben a minőségében az állami iparvállalatok – ezek ebben az időben kulcsszerepet játszottak a gazdaságban – irányítása lett a feladata. Nevéhez fűződik az indonéz repülőgépipar megszervezése. Habibie tehetséges, jó szervező és tisztességes mérnökember volt, aki mint tudományos és technológiai miniszter kitűnően dolgozott, viszont a politika szövevényeiben nem volt különösen járatos. 1998 januárjában számára is teljesen váratlanul alelnökké nevezték ki, majd ezt követően kevesebb mint fél év alatt, Suharto május 24-én történt lemondása után, azonnal el kellett foglalnia azt a pozíciót, amire egyáltalán nem készült, viszont kiváló képességű technokrata értelmiségiként megpróbált ennek eleget tenni.

Habibie a beiktatása után nagyon nehéz örökséget vett át. Még tartott az ázsiai pénzügyi válság. Az országot erőszakhullám öntötte el, a demokratizálásért küzdő erők végső harcra készültek. Katonai és félkatonai szervezetek rendkívül kegyetlen háborút vívtak a kelet-timori függetlenségért küzdők és ugyanúgy a diákok demokratikus mozgalmai ellen. A kínaiak ellen pogromok indultak. Habibie rövid idő alatt hosszú távú és tisztességes döntéseket hozott. Ezeket a döntéseket sem a közvélemény, sem pedig a politikai elit nem becsülte nagyra. Maga Suharto kiábrándultan látta, hogy egykori alelnöke az ő pozícióját tölti be, és nyíltan kifejezte azt a véleményét, hogy az Indonézia előtt álló problémákkal nem tud majd megküzdeni. Persze, Suharto szerint rajta kívül senki nem tudna ezekkel a problémákkal megbirkózni.

Habibie az általa kinevezett kabinetet fejlesztési reformkabinetnek nevezte, ami nyilván a szűk értelmiségi elit számára sokat mondott, a társadalom azonban egy, az érdeklődésétől távol álló, titokzatos működésre készülő kormányt látott. A kormány intézkedései segítettek ugyan, a válság terheinek csökkentésére irányultak, de ezek hatása a lakossághoz nemigen jutott el. Amiben Habibie-nek igen nagy és elismerten pozitív szerepe volt az az, hogy ha nem is túl gyorsan és nem is eredeti szándékai szerint, de előkészítette Kelet-Timor függetlenségét. Habibie valami speciális autonómiára gondolt, egy olyan önkormányzatra, amely lehetővé teszi, hogy Indonézia rossz reputációja csökkenjen külföldön. Habibie utasította az indonéz fegyveres erőket a kivonulásra, a biztonsági szerveket pedig mindenféle erőszak felszámolására Kelet-Timoron. Ez nagyon nehéz feladat volt. A fegyveres erők egy része nem engedelmeskedett Habibie-nek. Végül, Habibie tevékenységének következtében, az indonéz elit elfogadta, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezete közvetlenül vállaljon szerepet, felügyelje az ottani folyamatokat, segítse elő a nemzetközi ellenőrzést, járuljon hozzá az indonéz csapatok kivonulásához és készítse elő Kelet-Timort a teljes függetlenségre, amennyiben az ENSZ által felügyelt választásokon a kelet-timoriak a függetlenség mellett szavaznak. Az, hogy egy állam hajlandó önként és kis hezitálás után függetlenséget adni egy területének, egyáltalán nem gyakori a glóbuszon. Ráadásul ezt a lépést egy olyan fiatal állam tette meg, amely a nemzetépítés nagyon nehéz problémáival küzdött, és amelynek egyben tartása különös erőfeszítéseket igényelt.

Habibie később vállalta azt is, hogy a Suharto-kormányzat korrupciós ügyeinek kivizsgálására külön bizottságot hoz létre, és a bíróság foglalkozzék az elhangzott vádakkal. A Habibie-korszak fejleményeihez hozzátartozik, hogy a diákok biztosítékokat kaptak, hogy Indonézia demokratikus intézményei fejlődni fognak és tanulmányait magasabb szinten folytathatják. A tudományos-technikai fejlődés iránt különösen elkötelezett elnök ösztöndíjak százait hirdette meg, hogy a legtehetségesebbek tudományos fokozatokat szerezzenek külföldön. A kínai származásúakat is igyekeztek megnyugtatni. A továbbiakban kifejezetten tiltották azt, hogy különbséget tegyenek az őslakosság és a később bevándoroltak között, vagyis a pribumik (ez a föld lakóit jelenti) és a jövevények (ezek főleg kínai származásúak) között. A különféle eredetű etnikai és vallási csoportok teljes egyenjogúsítása mellett döntöttek. Felszámolták a politikai pártokra vonatkozó korlátozásokat, vagyis az eddig változtathatatlanak tekintett helyzetet, hogy három pártnak szabad csak működni. A demokratikus szelleműek számára nagy megkönnyebbülést jelentett, hogy feloszlatták az Információs Minisztériumot, amely a cenzúrát gyakorolta a Suharto-időszakban. Habibie végül vállalta a hadsereggel való korlátozott összetűzést is a hadsereg számára eddig biztosított parlamenti helyek számának a csökkentésével.

A megválasztása utáni egy év alatt Habibie teljesítménye jó volt. Az indonéz társadalom pozitív jelnek tartotta mindazt, ami történt, bár sokan a Suharto-emberek átmenetése érdekében kieszelt trükknek tartották Habibie intézkedéseit. Felhívták a figyel-

met arra, hogy Habibie egész karrierje Suhartótól függött, Suharto hívta haza, ő csinált belőle minisztert, később ő nevezte ki alelnökévé, vagyis helyezte abba a pozícióba, amelynek következtében automatikusan elnök lett. A befolyásos körök korántsem voltak elragadtatva. Álláspontjukat nagyon határozottan juttatták kifejezésre, amikor a legfontosabb politikai döntéshozó szerv, a Konzultatív Tanács ülésén, amelyen a pártok képviselői és a parlament országos és helyi tagjai vettek részt, állást kellett foglalniuk amellet, hogy elfogadják-e Habibie egyéves munkájáról szóló beszámolóját. Ugyan nem nagy többséggel, de a beszámolót elutasították. Ily módon a legfontosabb politikai vezetők nem kívánták Habibie további elnöki megbízatását. Beszámolója el nem fogadása ugyanis azt jelentette, nem kap támogatást arra, hogy választáson erősítse meg újabb elnöki pozícióját. 1999 tavaszán Habibie-nek távoznia kellett posztjáról, de ezzel megnyílt az út nemcsak a visszarendeződés, hanem a részben tetszhalottként, részben nem légalisan létező politikai csoportok és pártok előtt is, hogy nyílt versenyben dönthesse-nek Indonézia következő elnökének személyéről és a politikai rendszer átalakításáról.

Wahid, a liberális muszlim miniszterelnök (1999–2001)

Habibie bukása után az egykori Suharto-ellenes erők már egymással vitatkoztak az ország jövőjéről, az azonnal elvégzendő feladatokról és nem utolsósorban az új vezetők személyéről. Az 1999. júniusi választások nem hoztak egyértelmű eredményt, bár nyilvánvaló volt, hogy legnagyobb támogatottsága Megawati Sukarnoputrinak van. Apjának, Indonézia alapító elnökének a tekintélye nagyban segítette, valamint az, hogy következetesen szembenállt a Suharto-rendszerrel. A másik jelölt Suharto fő támogatójának, a Golkar Pártnak a jelöltje, a már elutasított Habibie volt. Végül a parlamenten belüli és kívüli erőket egyaránt reprezentáló Népi Konzultatív Gyűlés, amelynek legitimitását senki nem vonta kétségbe, döntött, és a várakozásoktól eltérően Abdurrahman Wahidot választotta meg Indonézia új elnökévé. Abdurrahman Wahidot elsősorban az segítette, hogy egy nagyon jól szervezett iszlám politikai pártra támaszkodott, amelynek hívei az egész országban jelen voltak. Ez a párt a függetlenné válás óta mindig jelentős szerepet játszó Nahdatul Ulama Párt volt. Az indonéz lakosság nem volt vallási fanatikus, de Abdurrahman Wahidot nem tekintették vallási fanatikusnak, és ebben igazuk is volt. A választók nem vallási indíttatásból fogadták el egy vallási szervezet vezetőjét, hanem azért, mert teljesen elégük volt a korrupciós hivatalnokokból, a vérszomjas katonákból, az elmúlt időszak zavaaraiból, és az számított nagyon sokat, hogy a pragmatikus és cinikus, a korrupciót az államigazgatás részének tekintő Suhartóval szemben erkölcsi értékeket felvonultató Wahid látszott a legjobb jelöltnek.

Wahidot nemcsak jól olajozott és hatékony pártja segítette, hanem származása és személyes megnyilvánulásai is. Ami a származását illeti, olyan vallási tudósokat felvonultató, közel félezer éves múlttal rendelkező muszlim családból származott, amelynek tekintélye egész Jáván rendkívül nagy volt. Az iszlám bölcsek megvesztegethetetlen és

a teológiai értékeket az anyagi értékek fölé helyező hagyományait követő személynek tekintették. Egész élete összefonódott az indonéz iszlámmal. Iskolái és neveltetése az indonéziai és külszági muszlim intézményekhez kötődtek, többek között a kairói al-Azhar Egyetemhez. Mindig ambivalens viszonya volt a hatalomhoz és személy szerint Suharto elnökhöz. Suharto rendkívül óvatosan bánt a legjelentősebb vallási szervezettel, hiszen támogatására szüksége volt, ugyanakkor nem kívánta saját hatalmát veszélyeztetni az iszlám jellegű szervezetek előtérbe állításával. Wahid szintén nem konfrontált, hanem együttműködésen keresztül igyekezett nyomást gyakorolni és egyben távolságot tartani az elnöktől. Az említett muszlim szervezet elnökeként a kormány minden tagjához bejárása volt és véleményét figyelembe kellett venni. Wahidot a tényleg szélsőséges és fundamentalista iszlám szervezetek kezdettől fogva nagy gyanakvással nézték. Származása, neveltetése, az iszlám jogban való jártassága miatt azonban nyíltan nem lehetett támadni, holott megnyilvánulásai zavaróak voltak a doktiner muszlim vezetők és csoportok számára. Wahid egyértelműen liberális irányba vitte az egyébként teljesen konzervatív bázisú és gyökerű szervezetet. Ő volt az, aki a leghatározottabb, és valószínűleg a világ iszlám vezetői közül is a lehangosabb pártfogója volt a különböző vallások közötti dialógusnak és az iszlám doktiner felfogását mereven elutasította. Nézeteit azzal akarta hangsúlyozni, hogy 1994-ben Izraelbe látogatott. Látogatását még öt alkalommal megismételte. Izraelben Simon Perezzel és sok más politikai és vallási vezetővel találkozott. Amikor izraeli látogatásáról hazatért, egyre radikálisabban igyekezett szétválasztani az iszlámot az araboktól. Arab családi gyökerei és részben az arab országokban, így Irakban és Egyiptomban végzett tanulmányai miatt némileg meglepőnek tűnik az, hogy vélekedése szerint óriási nagy hiba lenne az arabokkal azonosítani az iszlámot. Felhívta a figyelmet arra, hogy az indonéz muszlimok száma több mint háromszorosa a legnagyobb arab országokban élőkének. Semleges álláspontot javasolt elfogadni a palesztin-kérdésben, és hirdette, hogy kölcsönös megértéssel kell a Közel-Kelet legnagyobb konfliktusát kezelni.

Ezzel a háttérrel és nagy publicitást kapott nyilatkozataival alkalmas volt arra, hogy amikor a reformirányzatok megerősödtek és mindenki, aki valamilyen szerepet kívánt játszani az indonéz közéletben, reformokról beszélt, akkor ő a gazdasági fejlesztés, a stabilizálás és a megbékélés hármasságát adta ki. Ugyanakkor kezdettől fogva világgossá vált a gazdasági szakértők körében, hogy sem tanulmányai, sem hagyományos érdeklődése nem készítette fel arra, hogy az ázsiai pénzügyi válság után is rendkívül súlyos gazdasági kérdésekben bármiféle konstruktív javaslatot megfogalmazzon.

Amikor átvette az elnöki pozíciót, kabinetjét a Nemzeti Egység Kabinetjének nevezte és igyekezett Habibie minden előremutató intézkedését folytatni. Tovább folytatta a kelet-timori kérdés megoldását, ami végül Kelet-Timor függetlenségéhez vezetett. Kiemelkedő szerepe volt az acehi probléma megoldásában is. Ez az indonéz terület, amely történetileg a leghamarabb és teljesen iszlamizálódott és nagyon rövid ideig, összesen három évtizedig tartozott holland uralom alá, sok tekintetben máshogyan fejlődött, mint Indonézia többi része. Az acehieken nagyon erős függetlenedési vágy élt. Suharto

távozásával az acehi szeparatizmus újjáéledt. Wahid széles körű autonómiát ígért, majd sikerült olyan kompromisszumot kötnie, amely többé-kevésbé kielégítette az acehi vezetőket, ugyanakkor Indonézia egységét meg tudta menteni. A másik nagy szeparatista mozgalom Új-Guinea azon területén működött, amely a holland örökségből következően Indonézia része lett és Irian Jayának nevezték, vagyis Nyugat-Iriánnak. Wahid odáig elment, hogy hajlandó volt az Új-Guineát benépesítő pápua lakosság sok igényét kielégíteni, beleértve azt, hogy saját identitását megőrizze az egyre nagyobb számú jávai betelepült ellenére. Beleegyezett abba, hogy szimbolikusan Nyugat-Iriánt Pápuának nevezzék, sőt használhatták a saját zászlajukat is, csupán annyit kötött ki, hogy a hivatalos épületeken az indonéz zászlónak is ott kell lobognia, csak egy kicsit magasabbra kell tenni, mint a pápua zászlót.

A legnehezebb problémakör, amivel foglalkoznia kellett, az a hadsereg különleges társadalmi és politikai szerepének csökkentése. Ebben is igyekezett továbbmenni azon az úton, amit Habibie nagyon óvatosan kijelölt, egyértelmű eredményt azonban nem tudott elérni. Nehezítette a helyzetét az, hogy szövetségesei és ellenfelei egyaránt sok támadni-valót találtak politikai filozófiájában és tetteiben, ez azonban kezelhető lett volna. Amit azonban egy tiszta erkölcsiséget hirdető vallási vezetőnek nagyon nehéz volt megmagyarázni, az a korrupció gyanúja. Wahid olyan elszámolási gondokkal került szembe, amelyek végül kikezdték reputációját. A legsúlyosabb volt az ún. „Brunei-gate”, amely azt jelentette, hogy a brunei szultán egy igen jelentős összeget adott az acehi probléma megoldására, de ebből az összegből 2 millió dollárral Wahid nem tudott elszámolni. Az már csak tovább rontott társadalmi megítélésén, hogy a megbékélési politika folytatásaként Wahid, a kínaiakkal való együttműködést hangsúlyozva, a kínai újévet opcionális nemzeti ünneppé nyilvánította és egyben feloldotta azt a tilalmat, amely a kínai írásjelek nyilvános használatára vonatkozott.

Politikai ellenfeleit, különösen azokat, akik közvetlenül az Új Rendhez, vagyis a Suharto-rendszerhez kapcsolódtak, irritálta, hogy Wahid feloldotta a marxizmus-leninizmus propagálására vonatkozó tilalmat. Ezt nem azért tette, mert beleszeretett a kommunizmusba, hanem mert a demokratikus pluralizmust akarta hangsúlyozni, és úgy vélte, a kommunisták már egyáltalán nem jelentenek veszélyt. Valóban, a Suharto-diktatúra, amely rögtön a hatalomra jutása utáni első hónapokban mintegy 3–4 száz ezer kommunistának nevezett személlyel végzett, három évtized alatt olyan mértékben kiirtotta a kommunista párt vezetőit, összes káderét, a kommunista ideológiát, hogy Wahid semmit nem kockáztatott. A Wahid elnökségével szembeni kritikák közül a legnagyobb hatása a korrupciós vádon kívül az volt, hogy a gazdaságban semmiféle előrelépés nem történt, jóllehet Wahid elnöksége idején az ázsiai válság lecsengett. A politikai vezetés azonban energiáinak jelentős részét az egymással folytatott frakcióharcokra fordította. Wahidot és körét, beleértve az őt fenntartás nélkül támogató említett muszlim szervezetet is, a lakosság növekvő kiábrándultsága nagymértékben elszigetelte. Ellenfelei, amerikai mintára, impeachment eljárást kezdeményeztek az elnök elmozdítása cél-

jából. Wahid képtelen volt a vádak alól tisztázni magát, és amikor kétségbeesésében rá akarta venni a katonai vezetőket statárium kihirdetésére, hogy az számára lehetőséget adjon az ellene indított eljárás felfüggesztésére és az ellenfeleivel való leszámolásra, a katonák tiltakoztak és nem voltak hajlandók teljesíteni az elnök kívánságát. Ezután az elnöknek nem maradt más hátra, mint lemondásának benyújtása.

Ezzel a nagyon ellentmondásos, de számos területen a demokratizálódás és a megbékélés irányába tevékenykedő Wahid-korszak lezárult, hogy átadja helyét az újabb átmeneti megoldásoknak.

Szeparatizmus és terrorizmus

Megawati Sukarnoputri elnöksége (2001–2004)

Miután a kibővített parlamentként működő Tanácskozó Gyűlés 20 hónapos miniszterelnökség után erkölcsi okokra hivatkozva eltávolította Wahidot, helyébe a vonatkozó törvények értelmében a Wahid mellett alelnökösködő Megawati Sukarnoputrit választotta. Megválasztása az indonéz lakosság nagy részében megkönnyebbülést váltott ki, hiszen Wahid ugyan igen dinamikus személy volt, és elnöksége alatt sok kíváncsi dolog történt, de semmiféle előrelépés nem következett be a gazdaságban, és a különféle társadalmi konfliktusok Wahid széles látókörű, őszintén liberális megközelítésével csak részben oldódtak meg. Megawatit óriási várakozás előzte meg. Különleges dolog volt, hogy egy többségében muszlim nemzet egy nőben bízott, mint afféle megváltóban, minthogy nagy népszerűsége tette szert Wahid melletti alelnöksége alatt, hiszen a napi ügyeket jól irányította. Elfogadottságához nagyban hozzájárult, hogy Suharto diktatórikus uralma reakciójaként újból erős nosztalgia uralkodott el a lakosságon belül az általa megbuktatott elődje, Sukarno iránt. Sukarnónak pedig közismerten a kedvenc gyermeke éppen Megawati volt. Már az elnökasszony neve is a várakozásokat erősítette: a Sukarnoputri azt jelenti, hogy Sukarno leánya, a Megawati név szanszkrit jelentése a „felhők istennője”.

Megawatinak nem volt könnyű dolga, hiszen elnöki időszakában a szokásos problémákon kívül szembetalálta magát erős szeparatista mozgalmakkal. Elsősorban Sulawesi (Celebesz) szigetén és Malukuban. Ezeket a szeparatista mozgalmakat jól kezelte és megfelelő megállapodásokat tudott kötni úgy, hogy az Indonéziához tartozást és az időközben betelepedett jávai lakosság státuszát a helyiek tudomásul vették, viszont szélesebb körű önkormányzatot kaptak mindkét helyen.

Ugyancsak nagy kihívást jelentett Megawatinak a terrorizmus felélénkülése. Az indonéz terrorizmus új jelenség volt. Suharto kemény despotizmusa időszakában a fegyveres erők semmiféle szélsőséges mozgalmat nem tűrtek, de a demokratikus rendszer megteremtődése és különösen annak következtében, hogy Suharto utódjai, függetlenül vallási elkötelezettségüktől és hátterüktől, alapvetően megengedő társadalompolitikai légkört

alakítottak ki, aktivizálta a szélsőséges elemeket. A terrorista cselekedetek közül a legnagyobb nemzetközi érdeklődést a Bali szigetén 2002 októberében elkövetett robbantások váltották ki. Hamarosan kiderült, hogy egy, az Al-Kaidával kapcsolatban álló indonéz terrorista szervezet, a Jemaah Islamiah állt a szervezkedés és a szörnyű következményekkel járó robbantások mögött. Balin több mint kétszáz ember halt meg és még többen megsebesültek. Mi indokolta azt, hogy a terroristák éppen Balit szemelték ki? A magyarázat az indonéz viszonyokat ismerők számára magától értetődő, ugyanis Bali az egyetlen jelentős nem muszlim tagállama Indonéziának, ahová több évszázada egy hindu uralkodócsalád vonult vissza a muszlim terjeszkedés elől, és mindmáig nagyon erős, nagyon színes és nagyon vonzó hindu kultúrát őrzött meg. A másik ok Balinak a külföldi turistákra gyakorolt erős vonzereje. Az Indonéziába irányuló külföldi turizmus oroszlárnrésze a Balin található fürdőhelyeknek és különlegesen szép műemlékeknek köszönhető. A fanatikus muszlimokat tehát nem egyszerűen Bali hindu mivolta zavarta, hanem az, hogy az oda érkező turisták (jelenleg minden harmadik percben érkezik Bali fővárosába, Denpasarba egy utasszállító repülőgép, tele nyugati turistákkal) öltözködése, viselkedése, szórakozása számukra elviselhetetlen provokációnak számított. Mindehhez hozzájárult az, hogy a turizmus következtében Balin különlegesen nagy prosperitás alakult ki, az átlagjövedelem lényegesen nagyobb, mint Indonézia más területein. A terrorizmus azonban nem állt meg Balin. A következő években jelentős terrortámadásokra került sor Jakartában és Indonézia más városaiban is. Megawati alapvetően jól kezelte a terrorizmus kérdését és nemzetközileg is tekintélyt szerzett azzal, hogy az otthoni erős tiltakozások ellenére kész volt együttműködni az ausztrál és más külföldi biztonsági szervekkel, amelyek az indonéz partnerekkel közösen vizsgálták ki az ügyeket és segítettek a terroristákat bíróság elé állítani. Az ausztrálok azért vállaltak nagy szerepet, mert a Balin meggyilkoltaknak jelentős hányada ausztrál turista volt. Az indonéz és a nyugati biztonsági szervek együttműködése mindennapos gyakorlat volt a Suharto-időszakban, ám az a tény, hogy az új demokratikus Indonézia folytatta ezt az együttműködést, nyugtatólag hatott a nyugati országokra.

A Megawati-időszakban néhány olyan fejlemény is történt, amely hosszú távon meghatározta Indonézia fejlődését. A legfontosabb az, hogy döntöttek az elnökök nagyobb hatásköréről. Ennek feltétele az volt, hogy az említett Népi Tanácskozó Gyűlés, amelynek hatáskörébe tartozott az elnök megválasztása, létszámát jelentősen csökkentsék. A döntés értelmében az elnököt közvetlenül fogják megválasztani. Megawati nyilván arra gondolt, hogy a későbbiekben is ő tölti be az elnöki szerepet és nem akart úgy járni, mint két elődje, akiket a Népi Tanácskozó Gyűlés egyszerűen eltávolított.

Megawatiban és környezetében fel sem vetődött az, hogy az elnökszpony jelentős riválissal fog találkozni. Akinek a neve egyáltalán szóba került, mint különösen tehetséges és az egyszerű emberekre is nagy benyomást tevő személy, az Yudhoyono visszavonult tábornok volt. Megawati, aki ekkor már igen jelentős politikai tapasztalatokra és széles körű kapcsolatokra tett szert, Yudhoyonót a maga oldalára kívánta állítani, ezért még

2002-ben meghívta a kormányába, ahol jelentős tárcákat biztosított a számára. Az egyik a politikai ügyeket koordináló miniszteri tárca, a másik pedig a társadalmi jóléti barásonyszék volt. Megawati úgy gondolkodott, ha a tábornok tényleg annyira kitűnő képességű, akkor sokat segíthet abban, hogy az elhanyagolt jóléti területen számottevő haladás következze be, amennyiben pedig megbukik, akkor – mint esetleges kihívónak – a reputációja semmivé válik. Az általános légkör azonban 2003 közepétől kezdve jelentősen megváltozott. Ez nem azt jelentette, hogy a választók Megawati említett erényeit ne ismerték volna el, de úgy érezték, hogy az emberek napi ügyeivel és gondjaival, az üzletembereket sújtó megszorításokkal, a tőkehiánnyal, a külföldi eredetű beruházások alacsony szinten maradásával hatékonyan nem foglalkozott. Nyilván igazságtalan is volt ez a kritika, hiszen néhány év alatt nem lehetett alapvető változtatásokat létrehozni, de a társadalom tudatába erőteljesen bevésődött, hogy Megawati maga ígért csodákat, nem csak mások várták tőle ezeket.

2004-ben már teljesen elfogyott a levegő Megawati körül, és azok a tömegek, amelyek nevének szanszkrit értelmét komolyan vették, vagyis valóban a „felhők istennőjének” tekintették az elnökszonyt, szintén teljesen kiábrándultak belőle. Ez nem azt jelentette, hogy teljesen elveszítette társadalmi támogatottságát, hiszen megmaradt egy iránta elkötelezett elég jelentős városi és részben paraszti támogatói réteg, akik a választóknak kb. egyötödét, egynegyedét tették ki, de a többség otthagyta, mégpedig azért, mert ugyan nem tartották rossznak intézkedéseinek javát, de őt magát gyengének, kapkodónak és szubjektívnak ítélték.

Egyre inkább erősödött a társadalomban az a gondolat, hogy Indonéziának két nagy dologra van szüksége: az egyik a Suharto-féle despotizmus után a demokrácia, a szabadságjogok biztosítása, a másik pedig a fegyelemnek, a kiszámíthatóságnak, a gazdasági előrehaladásnak, az életszínvonal legalább kismértékű növelésének a kormányzati politika középpontjába állítása. Úgy érezték, hogy Suharto utódjai a demokratikus kibontakozás irányában jó munkát végeztek, de ami a másik típusú követelményrendszerrel illeti, valamennyien megbuktak. Ebben a légkörben olyan személy előtérbe kerülésére volt társadalmi igény, aki egyszerre megtestesíti a kétféle értékrendszert. Egyre inkább megerősödött az a gondolat, hogy van ilyen személyiség Indonéziában, ez pedig Susilo Bambang Yudhoyono, aki bebizonyította közigazgatási képességeit, amikor az utolsó két elnök, Wahid és Megawati időszakában fontos tárcák birtokosaként kitűnt nemcsak azzal, hogy a saját területén fegyelmezett és eredményes munkát végzett, hanem azzal is, hogy az ország jövőjére vonatkozólag neki voltak egyedül világos elképzelései. Yudhoyono megtestesítette sok indonéz szemében azt az ideális vezetőt, akitől várható volt, hogy a Suharto-időszak stabilitását és gyors növekedését kombinálni tudja a demokratikus elkötelezettséggel.

Yudhoyono nem várta meg, hogy Megawati a fejére olvassa, hogy mint miniszter a társadalmi jólét területén nem ért el semmit, hanem önmaga lemondott, mégpedig azzal, hogy Megawati olyan viszonyokat teremtett a kormányon belül, amelyek csak saját

közvetlen körének juttattak beleszólást a lényeges ügyekben. Lemondása vesztesége volt a kormánynak, és az általános kiábrándulás körülményei között a 2004 augusztusában megtartott parlamenti választásokon a lakosság kinyilvánította Megawati számára kifejezetten elmarasztaló ítéletét. A legtöbb szavazatot a Suharto által kreált és favorizált Golkar párt kapta, 21,6%-ot, Megawati pártja csak 18,5%-ot, ami azt jelentette, hogy az 1999-ben elért 34%-nak majdnem a felére tudott csak szert tenni. Ez rossz előjel volt, de az elnöksasszony körét nem zavarta, abból kiindulva, hogy a ténylegesen komoly, esélyes rivális, Yudhoyono pártja, a Demokrata Párt csak 7,5%-ot kapott, a többiek pedig nem számítottak.

Ezek a számítások egyáltalában nem váltak be, Yudhoyono lett a lakosság új kedvence. Ebből az következett, hogy a parlamenti választásokat hamarosan követő 2004. szeptemberi elnökválasztáson Yudhoyono, bár pártja nem szerepelt különösen jól, azonnal az első fordulóban 61%-ot kapott, szemben Megawati 39%-ával. Yudhoyono tábornok ezzel az erős mandátummal kezdte meg a Suharto utáni Indonézia új fejezetét.

Stabilitás és demokrácia. Yudhoyono sikeres évtizede (2004–2014)

Ki is Yudhoyono, aki több mint 60%-os támogatottsággal közvetlen elnökválasztást nyert 2004 októberében? Yudhoyono a többség szemében az ideális katonatiszt, aki ifjú korától kezdve megtestesítette a szolgálatkész, fegyelmezett és önfeláldozó katona típusát. Még a liberális sajtó, amely a volt egyenruhások iránt nem mutatott túlzottan nagy rokonszenvet, Yudhoyonót „a gondolkodó tábornokként” emlegette. Ez a kivételesen jó képességű katonatiszt ragyogó pályát futott be a Suharto-időszakban, de úgy, hogy a Suharto-rendszer túlkapásai és diktatórikus intézkedései mellett nem kötelezte el magát. Egyenes ívű karrierjének fontos állomásai voltak amerikai tartózkodásai, az Egyesült Államok legjobb katonai kiképzőközpontjaiban tanult. Három alkalommal is találkozott Washingtonban az amerikai vezetőkkel. Kapcsolatépítését kitűnő angolsága is segítette. Amikor a Suharto-rendszer meggyengült, Yudhoyono a saját elképzeléseit nagyon finoman, de félreérthetetlenül a lelépő elnök egész értékrendszerével és gondolkodásmódjával szemben fogalmazta meg, majd saját pártot alapított Demokrata Párt néven.

Mint államelnök egy széles koalíció élén kezdett el kormányozni. Ebbe a koalícióba a Suharto által létrehozott Golkar tagjait éppúgy bevonta, mint egyes vallási pártokat és liberális csoportokat is. Helyettesének a Golkar vezetőjét, Jusuf Kallát választotta. A széles koalícióban egyébként nemcsak különböző pártok és vallási szövetségek vettek részt, hanem közvetlenül katonák, sőt a kabinetjében négy nő is helyet kapott. A miniszterek között, de különösen az államigazgatás különböző posztjain, előnyben részesítette azt a technokrata gárdát, amelynek tagjai között igen jelentős számban voltak Harvardot végzett, magas színvonalú szakértők.

Yudhoyono programját széles körben ismerték. Elképzeléseit megjelentette egy indonéz és angol nyelven egyaránt kiadott könyvben, ami „*A változások víziója*” címet viselte. Egész kormányzatát négy pillérre kívánta állítani, úgymint a prosperitásra, a békére, az igazságosságra és a demokráciára. Ezek önmagukban nem sokat mondtak, de a program kifejtésében szerepelt a nemzeti össztermék igen gyors növekedésének biztosítása, a GDP legalább 7%-os növekedése úgy, hogy közben támogatják a kis- és középvállalkozásokat, javítják a hitelfeltételeket, erőteljesen fellépnek a korrupció ellen, és a legnagyobb külföldi hatást keltően a nemzetközi gazdaságba integrálódó, egyértelműen kapitalista alternatívát fogalmazott meg, vagyis a magántulajdonnak, a magánkezdeményezésnek, a piacgazdaságnak a neoliberais elképzeléseit tette magáévá azzal, hogy kulcskérdésnek a külföldi tőkeberuházásokat tartotta. Ennek érdekében ígéretet tett arra, hogy számára prioritás a biztonság megteremtése, a politikai stabilitás biztosítása, olyan munkatörvénykönyv elfogadása, amely egyidejűleg biztosítja a társadalmi békét, a tisztas életfeltételeket a munkások és az alkalmazottak számára, de ugyanúgy a tőke működésének stabil feltételeit is. A szegénység felszámolását programja fontos részének tartotta kiadott könyve tanúbizonysága szerint, de ennek feltételül a gazdaság gyors növekedését tekintette, és a gyors növekedés érdekében a külföldi tőke működési feltételeit kívánta javítani, többek között egy stabil adó- és vámpolitikával, amelyek a Suharto utáni időszakban eltűntek Indonéziából és igencsak elbátortalanították a nagy ázsiai gazdasági válság után a külföldi befektetőket. A Yudhoyono-féle vezetés a maga katonás stílusával, ugyanakkor demokratikus elkötelezettségével tartós támogatást tudott biztosítani.

Ez annál is nagyobb vívmány volt, mert a belső és külső feltételek nem voltak igazán kedvezőek ennek a nagy ívű programnak a megvalósítására. 2004 decemberében a délkelet-ázsiai térség történetének, legalábbis írott történetének, legnagyobb cunamija tört az országra. Aceh tartományban 164 ezer ember vesztette életét. A cunami okozta sokkot még ki sem heverte az ország, amikor még mindig küzdenie kellett a különböző terrorista cselekményekkel, és az eddigieknél is erősebben jelentkeztek a különféle szeparatista törekvések, elsősorban az ország külső szigetein, amelyek közül egyesek teljes elszakadást kívántak. Ekkoriban az indonéz vezetésnek a gazdaság életre keltése, a természeti katasztrófa következményeinek felszámolása, a terrorizmus elleni harc és a szeparatizmus kezelése kötötte le a figyelmét. Az ország gazdasági és politikai tekintélye megnövekedett, stabil államot és jogbiztonságot teremtettek. Beindítottak egy ambiciózus oktatási programot, amelynek bizonyos eredményei már gyorsan megmutatkoztak, az egészségügy területén olyan reformokat vezettek be, amelyek minimális célként minden ember, beleértve a távoli szigetek távoli falvainak egyszerű polgárait, orvosi ellátását irányozták elő.

Ez a demokratizálási és stabilizálási program, illetve a kettő kombinációja a várakozásokat jóval túlszárnyalta. Igaz, a gazdasági növekedés üteme nem érte el azt, amire számítottak, de ennek ellenére a világ egyik legnagyobb növekedése lett jellemző az indonéz gazdaságra. A politikai stabilitást az elnök kétségtelen tekintélye és ellenzékének megosztottsága biztosította. Yudhoyono volt az a személy, akiben a bukott Suharto-gárda is

megbízott, és a liberális demokraták is garanciát láttak arra, hogy sem szocialisztikus elképzelések, sem pedig az állam felszámolását követelő anarchista nézetek nem fogják az ország egyenes vonalú fejlődését megakadályozni. A lakosság belefáradt az átmeneti időszakba, az átmenet három elnökének, Habibie-nek, Wahidnak és Megawatinak a színes, demokratikus elkötelezettségű és sok eredményt hozó, de egészében bizonytalanságot sugárzó és megosztó politikájába. Velük szemben Yudhoyono afféle szintézist tudott nyújtani. Ennek következtében Yudhoyono második ciklusát is megkezdhette 2009-ben. Megválasztása előtt tulajdonképpen semmi mást nem kellett ígérnie, mint-hogy folytatja az előzőeket. Ez az ígélet a nem gazdag és nem hagyományosan stabil demokráciákban általában nem szokott elég lenni, hiszen az emberek nagy része csak a változtatásokban bízhat. Indonézia ilyen értelemben érett állammá kezdett válni. Tovább folytatták a Yudhoyono-programot, és az állam irányító-koordináló szerepét fenntartva egy szabadon működő piacgazdaságot tudtak megteremteni úgy, hogy a külföldi partnerek Indonéziát az egyik legvonzóbb célpontnak tekintették. Indonéziának egyébként a nemzetközi reputációja jól érzékelhetően növekedett. Az elnök nagy szerepet játszott a különböző békefenntartó operációkban és egyik élharcosa lett a klímaváltozással kapcsolatos nemzetközi törekvések ENSZ-beli elfogadtatásának.

Yudhoyono második periódusában, amely 2014-ben fejeződött be, az egyenes vonalú fejlődés folytatódott. Az ország legfontosabb politikai feladatának a nemzetépítést tekintették. A nemzetépítés azt jelentette az állam vezetőinek felfogása szerint, hogy egységes indonéz nemzetben és államban kell gondolkodni olyan körülmények között, amikor nyilvánvaló Indonézia földrajzi szétagoltsága, társadalmi megosztottsága, valamint nemzetiségi és nyelvi különbségei. Az indonéz vezetés részben katonai eszközökkel, részben – és elsősorban – politikai eszközökkel, engedményekkel, kompromisszumokkal, rábeszélésekkel, ígéretekkel, anyagi segítséggel a legjelentősebb szeparatista góccokat el tudta szigetelni.

A nemzetiségi feszültségek állandó forrását az jelentette, hogy az indonéz politikai és gazdasági vezetőknek nagy része hagyományosan jávai. Ennek nyilvánvalóan az az oka, hogy az indonéz lakosság többsége Jáva szigetén él, de Jáva Indonézia területének csak egy nagyon kis része. Éppen ebből következett az a kézenfekvő elképzelés még a Sukarno-vezetés legvégén és a Suharto-vezetés elején, hogy a túlnépesedett Jáváról költöztessék ki az embereket a gyéren lakott külső, de egyébként kitűnő mezőgazdasági termelési feltételeket biztosító szigetekre. Ez a hatalmas demográfiai mozgást igénylő elképzelés állandó feszültség forrásává vált a jávai betelepülők és az egyes szigetek őslakossága között. A szeparatista mozgalmaknak ez az egyik oka. Ugyanakkor ma már meg lehet állapítani, hogy éppen a jávaiak kitelepülésével és a külső szigetekeken a vegyes lakosság megteremtésével az Indonéziához való kötődés lényegesen javult, és egyébként a Jáván kívüli nagy szigetekeken, Borneón vagy Sulawesin is a lakosság többsége természetesnek tartja az indonéz kereteket. Az, hogy Indonézia létezik, az, hogy az indonéz nyelv gyökeret vert, annak fontos oka, hogy a jávaiak igen nagyfokú önmérsékletet tanúsítottak.

Jóllehet Indonézia összlakosságának több mint 40%-át képezik, több mint ezer esztendőre visszamenőleg saját államalakulatokkal, írásbeliséggel és nyelvekkel rendelkeztek, mégis hajlandók voltak saját nyelvüket, írásukat háttérbe szorítani az új közös nyelv, az indonéz elterjedése érdekében. Az indonéz nemzeti egység sokkal erősebb jelenleg, mint ezt bárki korábban feltételezte. Az Indonéziáról szóló különböző nemzetközi írárok hangsúlyozták az ország heterogenitását és eljátszottak a szétesés gondolatával. A valóságban azonban Indonézia egy egységes és prosperáló ország lett, amely egyre nagyobb szerepre tett szert a nemzetközi életben. Indonézia a világ legnépesebb muszlim országa, amely lényegében szekuláris politikát valósít meg, azzal együtt, hogy az iszlámot államvallásnak tekinti.

Indonézia történelme azonban nem fejeződött be. Az elkövetkező években új és jelentős kihívásokkal kell majd megbirkóznia. A két legfontosabb az életszínvonallal és a szekuláris értékek továbbfolytatásának lehetőségével kapcsolatos. Nem lehet elfeledkezni arról, hogy az igen gyors gazdasági növekedés ellenére Indonézia még mindig nagyon szegény ország, egy főre jutó GDP-je messze elmarad nemcsak a különleges teljesítményű Szingapúr és a mesésen gazdag Brunei, hanem Malajzia és Thaiföld mögött is. A sukarnói alapvetésnek megfelelően Indonézia mindeddig ellenállt a vallási fundamentalizmus támadásainak. Nem kerülhette el azonban figyelmünket, hogy a társadalom fogékony-sága az iszlám értékek, az eszmei és politikai áramlatok, a kultúra, az öltözködés iránt az elmúlt években gyorsan növekedett.

Vietnam

A megosztott Vietnam (1954–1965)

A Dien Bien Phu-i csata következményei világtörténelmi jelentőségűek. Franciaország indokínai birodalma teljesen és végleg összeomlott, és egy olyan helyzet teremtdött, amelyre az összes nagyhatalom és a térség országai reagálni kényszerültek.

A francia csatavesztéssel párhuzamosan, illetve azt követően a genfi értekezlet többek között a vietnami kérdésről is döntött. A döntés értelmében Vietnামot ideiglenesen két részre osztották a 17. szélességi fok vonalát követve. Szuverén államnak ismerték el a Vietnami Demokratikus Köztársaságot (Észak-Vietnam) és a Vietnami Köztársaságot (Dél-Vietnam), és előírányozták, hogy két éven belül szabad választásokat tartsanak mindkét országban, majd ezt követően létrejön az egységes Vietnam. Ez a felosztás lényegében az 1945 után kialakult helyzetet fogadta el, de nem vette figyelembe az azóta eltelt időszak tényleges politikai és katonai fejleményeit. A győztes Vietnami Demokratikus Köztársaság igényt tartott az ország egyesítésére és a szabad választások

megtartására, amelyet a különféle előrejelzések és a Vietnambot ismerő szakértők véleménye szerint minden valószínűség szerint a kommunista állam képviselői meg is nyertek volna. Ez teljesen elfogadhatatlan volt az Egyesült Államok számára, és Washingtonban úgy gondolták, hogy a kétségtelenül kommunista elkötelezettségű és mind Moszkvával, mind Pekinggel szoros kapcsolatban lévő Ho Si Minh hatalmának kiterjesztése több mint nemkívánatos.

Washingtoni elemzők régóta több teóriát is kidolgoztak Délkelet-Ázsiával összefüggésben. Egyik George Kennan általános feltartóztatási elméletének indokínai alkalmazása, aminek lényege az volt, hogy többé meghátrálni nem szabad, a kialakult erőviszonyokat hosszú időn keresztül fenn kell tartani, ez biztosítja a világbékét és végső soron az Egyesült Államok teljes győzelmét, miután a kommunista rendszerek eleve gyöngék és gazdaságilag nem tudnak megállni a lábukon, úgyis össze fognak omlani. A másik, kifejezetten a térség viszonyaira alkalmazott, nem ennyire átfogó elmélet az úgynevezett dominóelmélet. Ennek értelmében a „szabad világnak” meg kell akadályoznia a szovjet–kínai blokk elöretörését Délkelet-Ázsiában, és miután Észak-Vietnam az egységes, monolitikus szovjet–kínai blokkot képviseli, és ha tovább terjeszkedik, ami nagyon valószínű, akkor először a dél-vietnami dominó dől el, majd a következő dominókat Indokína másik két állama, Kambodzsa és Laosz jelenti, ezeket követi az erőteljes helyi kommunista befolyás körülményei között Indonézia, Malájföld, Thaiföld és esetleg még a Fülöpszigetek is. Vagyis a dél-vietnami dominó eldőlését meg kell akadályozni. Washingtoni értékelés szerint erre minden esély megvan, mivel Dél-Vietnamban létezik egy olyan jelentős társadalmi csoport, amely kész harcolni a kommunizmus ellen, és létérdeke, hogy megakadályozza a Ho Si Minhez hű fegyveres és politikai erők diadalát.

A Vietnami Demokratikus Köztársaság csak igen erős szovjet és kínai rábeszélésre volt hajlandó belemenni a genfi értekezlet elfogadásába. Ho Si Minh és társai ugyanis pontosan tudták, hogy az átmeneti időszakok nagyon gyakran sokáig tartanak és nem hittek abban, hogy ha Dél-Vietnamban egy antikommunista rendszer megerősödik, komoly amerikai támogatással, akkor bele fognak menni egy olyan választásba, amely az Észak-Vietnammal szövetséges erők győzelmét hozná. Felvetődik a kérdés, hogy vajon Moszkva és Peking miért vette rá minden eszközzel az észak-vietnamiakat a Genfi Értekezleten az ország ideiglenes felosztásának az elfogadására. A választ nem az indokínai helyzetben lehet megtalálni. Mind a Szovjetunió, mind pedig Kína, levonva a koreai háború tanulságait és szembesülve roppant gazdasági nehézségeikkel, el akarták kerülni a nyugati világgal az újabb konfrontációt és a kelet–nyugati feszültség csökkentésére törekedtek. A szuperhatalmak közötti megállapodás ekkoriban reális opció volt, ezt igazolta a koreai háború lezárása és magának a genfi értekezletnek a megtartása. A Szovjetunióban ekkoriban kerekedett felül az az álláspont, amely megelőlegezte a későbbiekben elfogadandó békés egymás mellett élés koncepcióját. Észak-Vietnam nem volt abban a helyzetben, hogy Moszkva és Peking együttes fellépését visszautasítsa. Ma, utólag vizsgálva, furcsának tűnik, hogy Dél-Vietnam szintén szemben állt a megállapodás-

sal. Ennek a magyarázata abban rejlik, hogy a déliek erősen tartottak attól, hogy esetleg mégis tartanak általános választásokat, és akkor számukra nehéz helyzet következik be. Egészen más megfontolásból az Egyesült Államok sem írta alá az genfi értekezlet dokumentumait, de tartotta magát az abban foglaltakhoz.

A genfi értekezlet hozadékához hozzátartozott az, hogy a másik két indokínai állam, Kambodzsa és Laosz függetlenségét és az egységét biztosította, ami ezen nemzetek számára feltétlenül nyereség volt.

Az Egyesült Államokban erős volt az a szándék, hogy jelentős segélyekkel, tanácsadással és diplomáciai eszközökkel megerősítsék Dél-Vietnamot, és remélték, hogy egy vonzó, demokratikus és szabad Dél-Vietnam versenyképes lehet az északiakkal néhány éven belül. Washington egyébként régóta belekeveredett az indokínai ügyekbe, hiszen már a franciák katonai akciója sem következhetett volna be, és főleg nem tartott volna hosszú éveken keresztül, az igen jelentős amerikai segély nélkül. Ugyanakkor az Egyesült Államokban egyértelmű volt az a vélemény, hogy a tehetetlen, harcolni nem tudó és nem akaró, állandó belső felforgatással konfrontálódó Franciaország természetszerűleg elvesztette ezt a háborút, az óriási erőforrásokkal rendelkező, a gyarmatosító múlt terheitől nem sújtott Egyesült Államok viszont, ha teljes felelősséggel tud Dél-Vietnamban tevékenykedni, akkor minden különösebb katonai szerepvállalás nélkül is fenn tudja tartani és meg tudja erősíteni a dél-vietnami rendszert.

Az antikommunista Dél-Vietnamnak az amerikaiak számára támogatásra érdemesnek tűnő vezetője a legjobb időben jelent meg Ngo Dinh Diem személyében, aki jó fellépésű, a nyugati értékrendet nyilvánosan magáénak valló és a leghatározottabban antikommunista beállítottságú politikus volt. Diemet azért is tekintették teljesen alkalmasnak, mert a franciák kivonulása után elég gyorsan stabilizálni tudta Dél-Vietnamot, és olyan szervezetekkel számolt le, amelyek az Egyesült Államok számára is teljesen elfogadhatatlanok voltak. Az egyik a Sao Dai nevű szekta, amely különösen obskúrus és potenciálisan Amerika-ellenes álláspontot képviselt, a másik pedig az a nagyon jól szervezett bűnözői csoport, amely kifejezetten közigazgatási funkciókat is ellátott Saigon egyes kerületeiben és Dél-Vietnamban általában. Diem gyorsan leszámolt velük és ígéretet tett arra, hogy egészséges, Amerika-barát elemeket fog helyzetbe hozni. Diem azért is tűnt rokonszenvesnek az amerikai közvélemény előtt, mert ahhoz a kisebbséghez tartozott, amely hagyományosan Nyugat-barát volt, de nem kollaborált sem a franciákkal, sem a japánokkal. Pozícióját erősítette, hogy Észak-Vietnamból menekültek hullámai érkeztek, több mint egymillió olyan ember, aki egyértelműen antikommunistának volt tekinthető, és ezek között igen sok keresztény.

Genfben hivatalosan Dél-Vietnam államfőjének Bao Dai császárt jelölték. Bao Dairól úgy gondolták a külföldi, elsősorban a nyugati hatalmak képviselői, hogy sokat segíthet azzal, hogy Vietnam császári dinasztiájának utolsó tagjaként a nemzet egyesítésének lehet a szimbóluma, és ki tudja fogni a szelet Ho Si Minh és a kommunisták vitorlájából. Az új dél-vietnami államban azonban Bao Dai nem sokáig tölthette be ezt

a funkcióját, ugyanis Diem semmiféle riválist nem kívánt megtérni. Egy gyanús körülmények között megtartott népszavazást szervezett annak eldöntésére, hogy a császár vagy ő legyen az államfő. 99%-kal győzött, majd ugyanúgy megnyerte 1956-ban a nemzetgyűlési választásokat.

Ezzel egy stabil dél-vietnami államnak a keretei alakultak ki, és egyelőre az amerikaiakat sem a referendum, sem a választások meglehetősen kétes légköre nem zavarta. Úgy vélték, hogy háborús körülmények között sok minden megengedhető. Hamarosan kiderült, hogy az amerikaiak Diemben rossz embert találtak. Az, hogy Diem túlzottan asszociálódott a katolicizmussal, ez egy alapvetően buddhista országban eleve nem növelte befolyását, de ez nem lett volna akadálya annak, hogy népszerűséget szerezzen. Diem nem az északról beözönlő katolikusok befogadásával gyengítette a pozícióját, hanem azzal, hogy egy nagyon szűk kört privilegizált és egy olyan diktatúrát kezdett kialakítani, amely kizárólag rokonait és barátait engedte a döntéshozói körbe. Diemnek megszámlálhatatlanul sok rokona volt, akik mind bizalmas és jól fizető hivatalokba kerültek, közvetlen családtagjai pedig elfoglalták a kulcspozíciókat. Egyik öccse volt a főtanácsadója, aki a fegyveres erőért is felelős volt, és mint később kiderült, mindenféle piszkos trükköknek is az értelmi szerzője és kivitelezője. Egy másik testvére az ország püspöke volt, akinek az volt a feladata, hogy a katolikus lakosságot a kormány mellé állítsa. Ügyszintén testvére volt az egyik terület kormányzója és Vietnam amerikai nagykövete is.

Diem hamarosan szembetalálta magát egy nagyon széles körű ellenállással. Ennek a magját azok a területek adták, amelyek már a franciák elleni háború idején is az északiak kezében voltak, és az oppozíciót erősítette a buddhista közösség elidegenedése.

A dél-vietnami fejlemények csak úgy értékelhetők, ha közben az ország északi részén történeteket is vizsgáljuk. A Vietnami Demokratikus Köztársaság igen ellentmondásos képet mutatott. Egyértelmű volt az, hogy az óriási tekintéllyel rendelkező Ho Si Minh és társai, a különleges katonai képességekkel rendelkező Giap tábornok és sokan mások szimbolizáltak egy új, tisztességesebb rendszert. Erősítette az északi kommunista vezetés pozícióját az, hogy puritán viselkedésű és a vidékkel napi kapcsolatban álló emberek reprezentálták. A legnagyobb ütőkártya a Vietnami Demokratikus Köztársaság irányítói számára az volt, hogy azok is, akiknek egyáltalán nem tetszettek a kommunista ideák és szemben álltak azokkal a célokkal, amelyeket a kommunista párt és kormány meg akart valósítani, fenntartás nélkül elismerték, hogy a vietnami függetlenség kivívásában önzetlen erő képviseltek és az ország egyesítése vitathatatlanul szívügyük, így igazából hazafias erőként őket lehet elfogadni.

Ugyanakkor számos dologban az észak-vietnami vezetők súlyos nehézségekkel küszködtek. Hamarosan kiderült, hogy semmiféle világos gazdaság- és társadalomépítő modellel nem rendelkeznek. Amit a Szovjetuniótól és Kínától tanultak, annak voltak pozitívumai, de rendkívüli módon elidegenítették maguktól az agrárnépességet az erőszakos kollektivizálással. Ennek részletes bemutatására nincs szükségünk, hiszen mind-

azokat a hibákat és bűnöket elkövették, amelyek a Szovjetunióban és a szocialista országokban a kollektivizálás első szakaszában általánosak voltak. Nagyon sokakat riasztott a párt ateista propagandája. Bár a vietnamiak soha nem voltak túlzottan vallásosak, de az összes felekezet elleni erőteljes fellépés nem nyerte meg a társadalom többségének a tetszését. Ezekhez járultak az állandó gazdasági nehézségek. Vietnam a francia gyarmati időszakban, a II. világháborúban japán megszállás alatt, majd később a franciák elleni háborúban rendkívül sokat veszített emberi életben és anyagi javakban is. A szocialista szövetségesek maguk sem voltak abban a helyzetben, hogy jelentős segítséget nyújtsanak és ötletük sem volt arra, hogy mit kellene tenni a gazdaság újraindítása érdekében. Ezek a tényezők együttesen befolyásolták a helyzetet. Az azonban kétségtelen, hogy az északi vezetés stabilizálta azt az országrészt, amelyet a genfi értekezlet neki ítelt, egyértelműen eredményeket ért el az oktatás és az egészségügy megszervezésében és előmozdított egy olyan társadalmi mobilitást, amely a lakosság többségét kitevő szegényparaszti rétegekben bizalmat váltott ki. Nagy vesztesége volt a Vietnami Demokratikus Köztársaságnak az, hogy sok tanult és komoly szakmával rendelkező ember, különösen a katolikusok, elhagyták az országot.

Az Egyesült Államok óriási anyagi segítségben részesítette a Diem-rendszert, képviselői hittek abban, hogy előbb-utóbb gazdasági fellendülés következik be és az észak-vietnamiak mozgásteret meg fog szűnni. A mozgástérszűkítést nem bízták a gazdaság vak erőire, hanem egyetértettek azzal, hogy a dél-vietnami hatóságok növeljék a vidéki területek fölötti ellenőrzésüket, alakítsanak ki stratégiai falvakat, ahová a lakosságot összehúzzák, és alkalmazzanak bármilyen eszközt, amivel a gyanús társadalmi csoportokat és egyéneket ki tudják iktatni. Igen kegyetlen üldözések kezdődtek meg, és elég volt a gyanú árnyéka ahhoz, hogy egész falvakat tüntessenek el a felszínről és bevezessenek egy olyan rendszert, amelyben a kezdeti várakozástól eltérően még a csírája sem volt meg semmiféle demokratikus intézménynek. Erőteljes cenzúra, katonai kontroll, és mindezekhez hozzájárult egy eddig nem látott mértékű és gátlástalan korrupció. Diem és köre gyakorlatilag maffiózóként működtek.

Közben az észak-vietnamiak, főleg miután tudatosodott bennük, hogy semmiféle választásra nem kerül sor, arra a következtetésre jutottak, hogy ha most nem tudnak lépni, akkor mindenképpen megerősödik az az ideiglenesen elfogadott határvonal, amely lehetséges, hogy hosszú nemzedékekre, talán örökre kettéosztja Vietnámot. Az erős történelmi tudattal rendelkező észak-vietnami vezetők és maga a közvélemény is tudta, hogy Vietnam évszázadokon keresztül nemcsak a függetlenségéért harcolt, hanem a szétdarabolódás ellen is. Vietnam földrajzi adottságainál fogva is könnyen osztható legalább két részre.

Az 1800-as évek első felének kivételével, évszázadokon keresztül több hatalmi központ volt Vietnámban. A francia gyarmatosítás a XIX. század közepétől hangsúlyozta Vietnam különböző részeinek eltérő vonásait. A II. világháború utáni rendezésben a nagyhatalmak úgy döntöttek, hogy a japán megszállást követően északra a kínaiak,

délre pedig az angolok vonulnak be, vagyis ismételten Vietnam kettévágását tekintették a későbbi politikai rendezés alapelvének. Hanoiiban a veszélyt ténylegesnek érezték, ebből következően úgy döntöttek, hogy minden segítséget megadnak azoknak az erőknek, amelyek Vietnam déli részén fellépnek a Diem-rendszer ellen. 1960-ban a Vietnami Kommunista Párt Központi Bizottsága már olyan direktívát fogalmazott meg, hogy Dél-Vietnam felszabadítását minden eszközzel elő kell segíteni. Akkor jutottak erre a következtetésre, amikor nyilvánvalóvá vált, hogy a Moszkva és Peking közötti szakítás nem átmeneti, hanem hosszú távon meghatározza a nemzetközi viszonyokat. Érdekes, hogy míg a vietnamiak, nyilván saját tapasztalataik alapján, az 1960-as évek elejétől pontosan tudták, hogy Moszkva és Peking eltérő politikát folytat, a legjelentősebb nyugati elemzőknek évek kellettek arra, hogy rájöjjenek, hogy a monolitikus kommunista tömb egysége felbomlott és a legjobb úton halad afelé, hogy ez az egység végleg megszűnjék. Több mint 10 év kellett ahhoz, hogy az amerikai külpolitika irányítói észrevegyék, hogy itt nem valamiféle taktikai vitáról van szó, a Szovjetunió és Kína érdekei nem azonosak. Észak-Vietnam a Moszkva és Peking közötti különbségek, majd ellentétek figyelembevételével alakította ki új stratégiáját.

Dél-Vietnamban is tevékenykedni kezdett a hangsúlyozottan nem kommunista, hanem hazafias alapon álló Nemzeti Felszabadító Front, a Viet Minh, mely kezdettől fogva Dél-Vietnam sajátos problémáira koncentrált, bár szerves kapcsolatai megmaradtak Hanoival.

Ezzel teljesen új szituáció alakult ki. A dél-vietnami pozíciókat erőteljesen gyengítette az, hogy most már kifejezetten nem kommunista, sőt antikommunista társadalmi csoportok léptek fel a Diem-diktatúra ellen. A változások előmozdításában szerepet játszottak a buddhista szerzetesek, akik sokáig semmiféle különösebb politikai tevékenységet nem folytattak, de valószínűleg Diemék katolikusokat előtérbe hozó intézkedései radikalizálták a buddhistákat. A buddhistáknak eddig soha nem volt közös szervezete vagy a katolikusokéhoz hasonló egyháza. Nyilván katolikus hatásra ők maguk is létrehoztak buddhista szövetségeket, végül pedig 1963-ban megteremtették az egységes buddhista egyházat. Ez teljesen ellentétes volt a vietnami buddhista tradíciókkal.

A buddhisták erőteljes kormányellenes fellépése a Diem család értelmetlen, öngyilkos provokációinak az eredménye. A miniszterelnök testvére, Monsignore Ngo Dinh Thu, Hué érseke megtiltotta, hogy a városban, amelyben a buddhisták többségben voltak, Buddha születésnapja alkalmából a szokásos ünnepségeket megtartsák. Az egyébként általában békés buddhisták, akik mindig kiváltságos helyzetben voltak Huéban, a császárvárosban, erőszakos cselekedetekre ragadtatták magukat, majd a hadsereg beavatkozott, és ez több ember halálához vezetett. A katonaság ezen akciója, amelyet mindenki a kormány utasítása végrehajtásának gondolt, teljesen elidegenítette a buddhista lakosságot, amely elfogadhatatlannak tartotta a katolikus egyház és a kormány szoros összefonódását. Az egyik tekintélyes buddhista szerzetes felgyújtotta magát, majd őt újabb szerzetesek követték. A vallási és erkölcsi szférában zajló feszültségek általában is nagyon

nehezen kezelhetők. A kiélezett dél-vietnami helyzetben a kormány elszigetelődött és tömegtámogatása megszűnt.

A dél-vietnami kormányzat az óriási amerikai katonai és gazdasági segélyek ellenére képtelen volt bármilyen eredményt elérni. Az amerikaiak is kiábrándultak és felháborodottan figyelték, ahogyan a segélyek nagy része szétfolyik a társadalmat provokáló katonai és közigazgatási vezetők kezében. Ezért nem elleneztek már azt, hogy a hadseregben „egészségesebb” erők kerüljenek előtérbe. Nyilvánvaló volt, hogy az Egyesült Államok számára kényelmetlenné vált az az ember, akit „amerikai bábnak” tartottak még az Amerika-barát csoportok is, és ezért igyekeztek mindenféle politikai és erkölcsi segítséget megadni azoknak, akik valamiféle harmadik utat képviselnének. Ez az amerikai politika állandó törekvése volt olyan országokban, amelyeket baráti diktátorok vezettek, vagyis szerették volna a baráti diktátorokat baráti demokratákra felváltani. Ez a törekvés teljesen logikus volt, de a valóság nemcsak Vietnamban, nemcsak Ázsiában, hanem általában az egész harmadik világban ezt nem tette lehetővé. Amerika-ellenes csoportok, amelyek gyakran kifejezetten a fegyveres felkelőket és a terroristákat támogatták, álltak az egyik oldalon, míg a másik oldalon azok a korrupt, sokszor bűncselekmények elkövetésével vádolt katonai és polgári vezetők voltak, akik az Egyesült Államok szolgálatát ellátták.

Dél-Vietnamban valami reménysugár mégiscsak felvillant. Saját tábornokai 1963. november 1-jén meggyilkolták Diemet és rossz szellemének tekintett egyik testvérét, Nhut. Ebben az időben már az amerikaiakat igencsak bőszítette, hogy a Viet Minh Dél-Vietnamban tevékenykedő csapatainak döntő többsége, az akkori jelentések szerint 80–90%-a, déliekből állt. Szintén elfogadhatatlan volt Washington számára az, hogy lehetetlen szövetségesei miatt nemcsak pénzbeli segítséget kellett adnia, hanem Kennedy elnöksége idején minden eddiginél nagyobb számú tanácsadónak is Vietnamban kellett állomásoznia és vállalnia kellett ennek a politikai és pénzügyi következményeit. Kennedy 16 500 tanácsadót küldött Vietnamba, és az általános vélemény az volt, hogy új körülmények között, amikor megfelelő „harmadik utas”, de Amerika-barát és demokratikus érzelmű emberek veszik át Vietnamban a kormányrudat, akkor ez a 16 500 ember csodákat fog művelni. Ez a feltételezés abból indult ki, hogy az amerikaiak mindent megtettek, magasabb erkölcsi elvek alapján rábízták az ügyeket a dél-vietnamiakra, hiszen Dél-Vietnamot független országnak tekintették, vezetőiket pedig önálló és felelős személyeknek, de csalódnuk kellett, míg végül Diem eltűnése után egy tehetségesnek, hatékonynak és nem korruptnak vélt tábornokot találtak, Nguyen Van Thieu személyében. Ő 1967-ben lett az ország elnöke, és ezt a pozícióját egészen az összeomlásig megtartotta. A Diem meggyilkolása és Nguyen Van Thieu felbukkanása közötti négy esztendő során rendkívül zavaros állapotok alakultak ki. Dél-Vietnam amerikai segítséggel folytatta a gerillák felszámolására irányuló akcióját, tovább erősítették azokat a stratégiai pontokat, amelyek hivatva voltak elszigetelni a felkelőket és egyben vonzani a falusi

lakosságot, és elkezdtek közvetlen anyagi segítséget nyújtani a falusiaknak. A Viet Minh azonban nem adta fel a pozícióit, sőt Vietnam egyesítését a harctéren próbálta elérni.

Az északiak elkötelezettsége közben megnövekedett arra, hogy Dél-Vietnamban gyors eredményeket érjenek el. Mesterien kihasználták Moszkva és Peking ellentéteit, és pontosan ellenkező következtetést vontak le, mint a stratégiai ügyekben járatos szakértők döntő többsége: a két kommunista szuperhatalmat kész tények elé állították a dél elleni támadás intenzívebbé tételével. Kockáztattak, hiszen előfordulhatott volna, hogy egyik nagy kommunista gigász sem áll Hanoi mellé, ezzel azonban Nyugat-Európa és az Egyesült Államok baloldali közvéleménye egyébként is csökkenő támogatását teljesen eljátszották volna. A nemzetközi ügyekben járatos vietnami vezetők egyre nyíltabban szóltak arról, hogy ők Dél-Vietnam felszabadítását első számú nemzeti ügyüknek tekintik, és a demokráciát képviselik a külföldi hódítókkal és az „amerikai imperialistákkal” szemben. Moszkva és Peking nem nagy örömmel, időnként fogcsikorgatva, időnként belső kritikákat és szemrehányásokat megfogalmazva, de kénytelenek voltak támogatást nyújtani a vietnamiaknak. A vietnamiakat mindketten próbálták a saját oldalukra állítani, hiszen erkölcsileg az elkecsereedett ideológiai vitáikban ez sokat segített volna mindkettőjüknek, a vietnamiak viszont, igen bölcsen, próbálták kihasználni mindazokat a segélylehetőségeket, amelyeket Moszkvától és Pekingtől kaphattak, és állandóan érzékeltették, hogy amennyiben nem kapják meg ezt a segítséget, vagy valaki akadályozza a segítségnyújtást, akkor nem haboznak az „áruló magatartást” nyilvánosságra hozni.

A második indokínai háború (1965–1975)

A Diem meggyilkolása utáni időszakban Dél-Vietnamban a belső káosz egyre erősödött, megnövekedtek a fegyveres akciók a kormány intézményei és csapatai ellen. 1965 elején a katonai tervezők előtt az Egyesült Államokban világossá vált, hogy ha sikerül is pozitív változásokat véghezvinni Dél-Vietnamban, tehát a tömegek számára elfogadhatóbb vezetést és kevésbé korrump rendszert kialakítani, meggyőző intézkedésekkel elhíttetni, hogy a saigoni rendszer akar és képes győzni, akkor is elengedhetetlen az amerikai pénzügyi és katonai támogatás jelentős mértékű növelése. Washington Johnson elnök idején válaszütt elé került. Johnson volt a Demokrata Párt reménysége, akivel szemben a várakozások sokkal nagyobbak voltak annál is, mint amelyek Kennedy elnökkel szemben megfogalmazódtak. Johnson „Nagy Társadalom” néven radikális szociális változásokat akart véghezvinni az Egyesült Államokban, jelentősen megnövelve a szociális kiadásokat, hatékonyabb kutatási és egészségügyi rendszer és általában egy igazságosabb és vonzóbb Amerika megteremtésére törekedett. Ezért Johnson és köre az indokínai háború gyors lezárását tervezte. Paradox módon nem a támogatás megszüntetésére és a Vietnamból való gyors kivonulásra gondoltak, amikor egy új Vietnam-politikát hirdettek meg, hogy az Egyesült Államok terhei belátható időn belül csökkenjenek és a háborúnak véget lehessen vetni, hanem még nagyobb katonai erőfeszítések megtételét határoz-

ták el. 1965 elején mindent eldöntő, végső támadást indítottak: megkezdődött Észak-Vietnam bombázása.

Ma már kétségtelen, hogy az Észak-Vietnam elleni amerikai bombázásokat a tonkini incidensnek nevezett konfliktus ürügyén indították meg. Johnson elnök felhasználta az 1964. augusztus 4-i állítólagos vietnami tengeri támadásra vonatkozó jelentéseket, és figyelmen kívül hagyva, hogy később a vietnami hadihajók támadásáról szóló információkat az illetékes amerikai tengerésztiszt visszavonta, arra hivatkozva, hogy a rossz látási viszonyok tévesztették meg, azonnal kapott az alkalmon, és napokon belül előkészítette a nagyarányú bombázásokat Észak-Vietnam ellen. Döntésének magyarázata kettős. Az egyik az, hogy Dél-Vietnam az egyre erősebb amerikai támadással sem volt képes visszaverni az Észak-Vietnam által támogatott gerillákat, a második pedig az, hogy az elnök jelentős sikereket akart felmutatni a hónapokon belül sorra kerülő választásokon. Augusztus 4-én, vagyis a „támadás” napján Johnson az amerikai közvéleményhez fordult tévébeszédében, amelyben kijelentette, hogy „azonnal kérni fogom a Kongresszust... az összes szükséges intézkedés megtételére Délkelet-Ázsia szabadsága és békéje megvédésének támogatására”. Nemcsak az elnök és szűkebb köre akciójáról volt szó, az egész amerikai politikai elit egyetértett a háború nagyarányú kiterjesztésével. Az elnöki beszédet követő három napon belül, augusztus 7-én a Kongresszus 414 igennel, ellenszavazat nélkül, a Szenátus 88 igennel, 2 ellenszavazattal fejezte ki elhatározottságát az elnöki politika támogatására. Ugyanezen a napon az amerikai Kongresszus elfogadta a Tonkini Határozatot, amely *„A nemzetközi béke és biztonság fenntartásának elősegítése Délkelet-Ázsiában”* címet viselte. Sokan ezt tekintik a hadüzenet dokumentumának, noha ez a kifejezés nem helytálló jogilag, ugyanis formálisan soha nem üzentek hadat. Ha nem is hadüzenetet fogalmaztak meg, az vitathatatlan, hogy a tulajdonképpeni vietnami háború ekkor kezdődött. Kennedy elnök idején összesen 42 amerikai vesztette életét a harcokban, Tonkin után viszont 58 ezer. Az észak-vietnami fegyveres erők és déli szövetségeseik emberveszteségei elérték az 1 milliót. A polgári áldozatok száma elképesztően nagy, a nem teljesen megbízható statisztikák szerint 3 és 4 millió között mozgott. Az a megfogalmazott amerikai törekvés, hogy Észak-Vietnamot „visszabombázzák a kőkorszakba”, csaknem megvalósult.

A tonkini incidensről szóló hivatalos verziókat ma a dokumentumok titkosításának feloldása után és számtalan memoár nyilvánosságra kerülését követően egyértelműen hazugságnak minősítik a történészek és az elemzők. Robert S. McNamara, az incidens idejének védelmi minisztere, 2003-ban nyilvánosan beismerte, hogy a háború okaként feltüntetett augusztus 4-i támadás soha nem történt meg. A Times 2004. november 7-i számában M. Martin Fletcher a háborús dokumentumokat ismertető cikkében (L. B. Johnson Tape Confirms Vietnam War Error) ezt teljes egészében megerősítette.

A kortársak úgy látták és a történészek ezzel egyetértenek, hogy 1965-től kezdődött a II. indokínai háború, amikor az Egyesült Államok már nemcsak tanácsadókkal, pénzzel, nemzetközi diplomáciai nyomással, hanem közvetlen óriási katonai jelenléttel töre-

kedett a háborút nagyon gyorsan megnyerni. Az amerikai csapatok létszáma minden addig drámaian felülmúlt. 1967-ben elérte az 525 ezres számot, és ehhez hozzá kell számolni a szövetségesek katonai erejét, ami korántsem volt jelentéktelen, legalább még 50–60 ezer fő vett részt a háborús cselekményekben. A legnagyobb kontingenst a thaiok adták, akik a későbbiekben elsősorban Laoszban harcoltak egy olyan titkos háborúban, aminek részleteit azóta sem hozták nyilvánosságra.

Az amerikaiak minden elképzelhető katonai, politikai és diplomáciai eszközt bevetettek. Az amerikai szárazföldi és légitámadások sokkal intenzívebbé váltak, a dél pacifikálása során a falvak több mint fele elpusztult és a paraszti lakosság mintegy kétharmadát elköltöztették eredeti lakóhelyéről, hogy ezzel el tudják szigetelni a gerillákat. A háborút az amerikaiaknak ki kellett terjeszteniük Kelet-Indokína egészére, vagyis Laoszra és Kambodzsára is. Emellett eddig példátlan módon egymillióra növelték a déli fegyveres erők létszámát, és óriási katonai költségvetést fogadtak el, amely azt célozta, hogy egy tradicionális típusú háborúban teljesen felőröljék a kommunista erőket.

A megnövekedett amerikai támadásokra Vietnam kommunista szövetségesei úgy reagáltak, hogy szintén növelték támogatásukat, ugyanakkor egyértelművé tették, hogy saját csapatokat nem küldenek. Ilyet egyébként az észak-vietnamiak egyáltalán nem kértek, minthogy a hanoi vezetők a Ho Si Minh-i koncepció értelmében hosszú távon a kínaiakat tekintették első számú veszélynek Vietnam számára, tehát semmiféle okkal vagy ürüggyel kínai csapatokat nem kívántak behívni. Észak-Vietnam azt sem vállalta, hogy a kínaiakat távol tartja, de a szovjet fegyveres erőket behívja – ez ellentétes lett volna a Moszkva és Peking közötti egyensúlyozást stratégiai prioritásnak tekintő vietnami állásponttal. A kommunista nagyhatalmaktól érkező technikai segítség azonban jelentős volt, a szovjet és részben kínai katonai eszközök, beleértve a kifinomultabb technikát, egyre inkább megjelentek Vietnamban, és ezek a Viet Minhhez is eljutottak. Ennek következtében a dél-vietnami gerillamozgalom fegyverzete is egyre hatékonyabb lett. Az óriási amerikai jelenlét és az amerikai csapatok bevetése szárazon, levegőben és vízen megváltoztatta a háború jellegét.

Az a tény, hogy az amerikaiak Észak-Vietnamot is bombázták, igen kényes helyzetet teremtett, és a kortársak egy veszélyes szuperhatalmi összecsapás lehetőségét vélték felfedezni. Való igaz, hogy az észak-vietnami területek mostani és későbbi bombázása drámai döntéseket igényelt Moszkva részéről. Amikor az amerikaiak bombázták Hanoi és Hanoi kikötővárosát, Haiphongot, erre valamilyen választ kellett adni, és a válasz eldöntötte nemcsak az indokínai események menetét, hanem a szuperhatalmak közötti viszonyra is döntő befolyást gyakorolt. Amennyiben Moszkva erőteljesen lép, akkor ez egy visszafordíthatatlan amerikai–szovjet konfrontációhoz vezet, vagyis mindaz, amit sikerült az utolsó pillanatban megakadályozni a Karib-tengeri válság esetében, újból előtérbe került volna. Az amerikai külpolitikuskok nagy része rendkívül veszélyesnek tartotta Észak-Vietnam közvetlen támadását. A szovjet vezetők reagálása viszont, hasonlóan a kínaiakéhoz, a teljes hallgatás volt. A Szovjetunió Kommunista Pártjának

főtitkára hosszú országjáró körúton volt, és egyáltalán nem reagált élethalálharcát folytató szövetségesének súlyos helyzetére. A kínaiak is a szépen fejlődő amerikai–kínai kapcsolatokat féltették bármiféle erős reagálástól Vietnam védelmében. Ugyanakkor Moszkvában világossá tették az amerikai partnerek előtt, hogy drámaian súlyosnak tartják a helyzetet, és ha ez így folytatódik, nem tudják – bármennyire is szeretnék – elkerülni a válaszlépést, ezzel azonban az indokínai háború eszkalálása globális háborúhoz vezethet. Az amerikaiak nagy dilemma előtt álltak. Nem volt kétséges az, hogy a dél-vietnami kormányellenes csapatok, amelyeknek ereje rendkívüli mértékben megnövekedett és tevékenységük kiterjedt a nagyvárosokra, köztük Saigonra, ráadásul az utánpótlási vonalak nemcsak Vietnámban, hanem egész Indokínán keresztül kiépültek, nem kényszeríthetők térdre, hacsak hátszágukat, azaz a Vietnami Demokratikus Köztársaságot nem tudják kiiktatni. Viszont ha tovább provokálják a konfliktust Észak-Vietnámban, akkor az Egyesült Államoknak elfogadhatatlanul nagy árat kell fizetnie. Az amerikai lépések kompromisszumba torkolltak.

Az észak-vietnamiak, a megnövekedett szovjet és kínai támogatásra támaszkodva, nem vonultak vissza, és nemcsak az északi területek védelmére koncentráltak, hanem 1968-ban Giap tábornok tervei szerint megindították a TET offenzívát a vietnami újév alkalmából. A TET offenzíva meglepte az ellenfeleket, hiszen Észak-Vietnam tönkrebombázásának az időszakában elképzelhetetlennek tűnt, hogy Vietnam letér az eddig sikeres gerillaháborús taktikáról és hagyományos támadást indít. Ez Giap tábornok ugyanolyan zseniálisan kitervelt és meglepő taktikája volt, mint amit Dien Bien Phunál alkalmazott, csakhogy akkor éppenséggel a háború lassú és lelkiismeretes előkészítése után a körbezárt francia fegyveres erőket próbálta megsemmisíteni. A TET offenzíva ilyesmire nem volt alkalmas, az amerikaiak nem franciák voltak, nem magukra hagyott idegenlégiós csapatok képezték a haderejüket, hanem jól kiképzett, korlátlan utánpótlással rendelkező, kitűnően felszerelt és igen nagy szakértelemmel irányított egységek. Ennek következtében, noha a TET offenzíva meglepetésszerűségénél és nagyságánál fogva különleges erejű volt és valóban befolyásolta a háború további menetét, de az offenzíva azon célját, hogy az amerikai csapatokat visszaveti és tárgyalásra kényszeríti az Egyesült Államokat, egyáltalán nem érte el. Az amerikai csapatok ellenálltak és ellentámadásba mentek át. Kiderült viszont, hogy az Egyesült Államok csak egy világméretű konfrontáció vállalásával tudná felszámolni Észak-Vietnamot, ezzel a Viet Minh hátszágát, de az is egyértelmű volt, hogy a Viet Minh bármekkora föld alatti, vagy akár nyílt támogatást is kap, az amerikaiakat a nagyvárosokban, különösen Saigonban, nem képes megverni.

Az észak-vietnamiak legjelentősebb aduja az volt, hogy két fronton is megnyerték a propagandaháborút. Az egyik front nyilván maga Vietnam volt. Dél-Vietnámban a lakosság többsége, előbb hezitálva és komoly fenntartásokkal, később egyre inkább úgy érezte, hogy a Vietnam egyesítéséért harcoló kommunisták igazságos ügyet szolgálnak, ezért morálisan mindenképpen támogatandók, bár főleg a középosztály számára sok

jóval nem kecsegtetett az, amit hallottak az észak-vietnami társadalmi és politikai átalakulásokról. A másik front, ahol a vietnamiak a propagandaháborút megnyerték, a világ nagy demokráciái. Az Egyesült Államokban évek óta jelentős agitáció folyt a vietnami háború ellen, olyan új nemzedék nőtt fel, amely elutasította és megvetette saját kormányszata politikáját. Az elégedetlenséget tovább növelte, hogy a johnsoni Nagy Társadalom koncepció teljesen összeomlott, az emberveszteségek megnövekedése miatt a kiábrándultság és a háborúellenes felháborodás fokozódott. Az amerikai fiatalok gyakorlatilag teljes egészében a pacifista mozgalmak támogatói lettek. Hasonló helyzet alakult ki Nyugat-Európában és Japánban. Nyugat-Európában a konzervatív politikai erők is komoly fenntartásaikat hangoztatták, és ami a szocialista-szociáldemokrata pártokat illeti, ezek nyíltan az Egyesült Államok vietnami háborúja ellen léptek fel. Stockholmban a nagy nemzetközi hírnévvel és befolyással rendelkező miniszterelnök, Olaf Palme vezette az amerikai követség elé induló háborús tüntetőket. Hasonló véleményen voltak a francia, a spanyol és a német szociáldemokraták is. Az Egyesült Államokban egy megnyerhetetlen háború képe bontakozott ki. Ráadásul új hangok jelentek meg a stratégiai elemzők között is, egyre-másra születtek olyan könyvek és újságcikkek, amelyek azt kérdezték, hogy „Mi, amerikaiak, hogyan jutottunk ide? Mi a célja ennek a háborúnak? Meg lehet-e nyerni egyáltalán ezt a háborút, és ha megnyerjük, akkor mit fogunk vele kezdeni?”.

Ezen körülmények között az Egyesült Államok, immáron Nixon időszakában, erősen támaszkodva Kissinger különleges diplomáciai aktivitására és képességeire, egy olyan nemzetközi tanácskozás tervével értett egyet, amelyen az összes érdekelt fél részt venne és valamilyen, minden felet kielégítő megoldást keresnének. Már 1968-ban az Egyesült Államok, a Vietnami Demokratikus Köztársaság és a Viet Minh képviselői Párizsban tárgyalni kezdtek. Akkoriban mindenki azt gondolta, hogy valóban eljött a fordulat ideje, és olyan újságcikkek jelentek meg, amelyek belátható közelségben, esetleg néhány hetes tárgyalássorozat után a háború végét reálisnak tartották. Ez azonban egyáltalán nem így történt, 1973 januárjáig kellett várni a párizsi béketárgyalások sikeréig, amikor megállapodást tudtak tető alá hozni az amerikai és a saigoni kormányzat, valamint a Vietnami Demokratikus Köztársaság és a Viet Minh által létrehozott ideiglenes forradalmi kormány között. A szovjet és a kínai fél, bár nyilvánvalóan érintve voltak a háborúban és szerepük jelentős volt az észak-vietnamiak és a Viet Minh támogatásában, ezen nem vett részt.

A párizsi megállapodások az északiak számára voltak kedvezőek, ugyanis Párizsban állást foglaltak Vietnam függetlensége, szuverenitása, egysége és területi integritása mellett. A megállapodások részletei is kedvezőek voltak a kommunista és a kommunistákkal szövetséges erők számára, mert a status quót rögzítették azzal, hogy kimondták, hogy minden harcoló egység azon a területen maradhat, amelyet a párizsi szerződések aláírásakor ténylegesen birtokolt. Minthogy Észak-Vietnamnak egyetlen négyzetcentimétere sem volt az amerikaiak vagy a déliek birtokában, ez Hanoit ebben az értelemben

nem zavarta, sőt miután Dél-Vietnam egy részét a Viet Minh harcosai foglalták el, összefüggő nagy területek is a befolyása alatt álltak. Igazi fordulatot jelzett az, hogy a megállapodások az amerikai csapatok és az egész katonai állomány teljes kivonásáról intézkedtek 60 napon belül.

A vietnami eseményeket megfigyelők nem voltak teljesen tisztában a megállapodás jelentőségével. Sok szakértőnek az volt a véleménye, hogy Kissinger zseniális megállapodást kötött, amelynek értelmében úgy sikerül a harci cselekményeket befejezni, hogy Dél-Vietnam megtartja a függetlenségét, az amerikaiak terhei jelentősen csökkennek és az elkövetkezendőkben három Vietnam fog kialakulni: az egyik, a Vietnami Demokratikus Köztársaság folytatja állami létét a 17. szélességi fokról északra, a második Saigon és a nagyvárosok birtoklásán nyugvó, természetesen jelentős vidéki területeket is magába foglaló Vietnami Köztársaság, a harmadik pedig a Viet Minh által ellenőrzött területek, amelyek különálló közigazgatási egységgé fognak válni. Még tapasztalt elemzők is abból indultak ki, hogy az Egyesült Államok csapatait nem verték meg, ráadásul az északiak és szövetségeseik rendkívül súlyos veszteségeket szenvedtek, a kommunista nagyhatalmak egymással civakodnak, nem akarnak és nem is képesek jelentős segítséget adni, tehát az Egyesült Államok elérte a célját úgy, hogy a status quo antét, vagyis az 1954-es Genfi Értekezleten kialakult helyzetet ismét rögzítették. Ez a nézet a helyzet félreértését mutatta. A párizsi megállapodás nem jelentett visszatérést Genfhez, már csak azért sem, mert egy félmillió amerikai katonai kontingens visszahívása teljesen új erőviszonyokat teremtett, valami olyasmit, amit még az Egyesült Államok vietnami háborúját ellenzők is félve és habozva mondtak csak ki: az amerikaiak háborús vereségét. Sokak számára egyszerűen érthetetlen volt, hogy az amerikaiak, akik hatalmas terheket viseltek, óriási emberáldozatot vállaltak és a legmodernebb katonai technikát vetették be, egyszerűen vissza fognak vonulni. Ez nem tűnt reális opciónak, pedig ez történt. Az említett elemzők azt nem vették figyelembe, hogy az Egyesült Államokon belül a háború elviselhetetlenné vált, és az amerikai középosztály, az értelmiség, de a fegyveres erők egy része is a háború abbahagyása mellett foglalt állást. A háborúpárti politikusokat és a gazdasági köröket megbénította az, hogy Nixon elnök pozíciói meggyöngyültek az Egyesült Államokon belül és kívül is, különösen amikor a Watergate-botrány elöntötte az amerikai kormányzatot, szavahihetőségét kétségbe vonták, céljait homályosnak és bizonytalannak tartották, és a világ legnagyobb hatalma elszigetelődött. Bombaként robbant (bár ez a bomba már hosszú ideje ketyegett, a kérdés igazából csak az volt, hogy mikor következik be a robbanás), hogy Nixon elnöknek megalázó körülmények között le kellett mondania. Utódja, Gerald Ford, érezve az amerikai közhangulatot, szembetalálva magát azzal, hogy az amerikai befolyásos gazdasági körök a háborút nem megnyerni, hanem elfelejteni akarták, vállalta a kivonulással járó erkölcsi terheket. Ha voltak is addig illúziók a tekintetben, hogy az amerikaiak kivonulása nem jelenti azt, hogy otthagyják Vietnামot, ez teljesen megszűnt azzal, hogy a párizsi egyezmények megkötése után is folytatódtak a most már nem megtorolt gerillatámadások, és teljesen nyilvánvaló volt, hogy az

amerikaiak kivonulása után az északiak és a velük szövetséges Viet Minh nem fogja abbahagyni politikai és fegyveres tevékenységét. A vietnamiakat a szovjet szakértők arra figyelmeztették, hogy nagy hiba provokálni az amerikaiakat, mert utána ennek nagy ára lesz, az amerikai csapatok visszatérhetnek. Ez az álláspont jól mutatja, hogy a szovjetek is teljesen félreértették a helyzetet.

1975 elejére a józan gondolkodásúak lassan felismerték, hogy a dél-vietnami kormányt és fegyveres erőit senki és semmi nem tudja már megmenteni. Az északiak által támogatott Felszabadítási Front offenzívája megállíthatatlan volt, és amikor a dél-vietnami katonai parancsnokokban tudatosodott, hogy nemcsak trükkről volt szó az amerikaiak részéről, amikor a csapataikat kivonták, és nem számíthatnak arra, hogy vissza fognak térni, a dél-vietnami rendszer órákon belül összeomlott. Érdekes visszagondolni arra, hogy nemcsak a dél-vietnamiak, hanem a Vietnamban maradt diplomaták és néhány katonai szakértő szintén abban hitt, hogy tulajdonképpen a párizsi egyezmény révén kialakult egy új rend, amely megmenti Dél-Vietnamot, és az amerikai pozíciók meg fognak maradni, a háborúban kivérzett Észak-Vietnam és a Viet Minh megelégednek azokkal az egyébként valóban nagy sikerekkel, amelyeket a párizsi tárgyalásokon értek. Hogy mennyire meglepetésként érte az amerikaiakat az, ami történt, azt demonstrálja, hogy miután a dél-vietnami csapatok 1975 tavaszára összeomlottak és a Vietnami Felszabadítási Front egységei 1975. április 30-án szinte ellenállás nélkül foglalták el Saigont, az amerikaiak nem készítették elő szervezett kivonulásukat. A rendelkezésükre álló repülőgépeket, helikoptereket sebtében szállították el, és az amerikai nagykövet, megalázó módon, csak néhány órával a vietnami csapatok megérkezése előtt tudott elmenekülni a nagykövetség tetején létesített helikopter-felszállóhelyről. Ezzel a II. indokínai háború az észak-vietnamiak és szövetségeseik teljes győzelmével fejeződött be.

Megszületett az egységes és szuverén vietnami állam.

Az egyesített Vietnam első évtizede (1975–1986)

(Saigon bevételétől a Doi Moi meghirdetéséig)

A vietnami egyesítés történelmi fordulópont volt, az egész vietnami történelem állandóan meglévő legfontosabb törekvéseinek a megkoronázása, vagyis az ország egységének és függetlenségének biztosítása.

Az észak-vietnami csapatok és a velük közös parancsnokság alatt önállóan harcoló Dél-Vietnami Felszabadítási Front a győzelem után nagyon gyakorlati és azonnal megoldandó problémákkal találta szembe magát. Az új, egyesített államnak meg kellett teremtenie a közös közigazgatását politikai intézményrendszerét és egységes gazdasági irányítását. Vezető szerepet a vietnami háborúban győztes erők vezetője, a Vietnami Dolgozók

Pártja játszott, amely a Dél-Vietnami Népi Forradalmi Párttal egyesült, és közvetlenül a győzelem után létrehozta a Vietnami Kommunista Pártot.

Északon a kommunisták 1945-től kezdve meglévő monopolhelyzete, majd a Genfben elismert irányító pozíciójuk lehetővé tették azt, hogy a kelet-európai gazdasági, társadalmi és politikai modellre emlékeztető fejlődés következzen be. Nagyon nagy félreértés lenne azonban Vietnambot ugyanolyan szovjet szatellit országnak tekinteni, mint amilyenek a kelet-európai országok voltak. A vietnami kommunisták saját jogon, saját erőből, saját szervezeti és eszmei bázison alakították ki pozícióikat. Döntő eltérés volt a kelet-európai országokkal szemben, hogy a vietnami kommunisták ugyan elfogadták a marxizmus-leninizmust vezető ideológiának, de mindig hangsúlyozták a vietnami nemzeti célok fontosságát, sőt elsődlegességét. Észak-Vietnamban a „burzsoázia kisajátítása” mint feladat nem jelentett éles konfliktusokat, tekintettel arra, hogy a nagyon fejletlen országban nem volt jelentős ipari és kereskedelmi szektor, ami kialakult, az is idegenek kezében, részben franciákéban, részben kínaiakéban.

Az északi fejlődéstől eltérően délen egy torz, alávetett státuszú, függő, a szakirodalomban néha gyarmati kapitalistának nevezett gazdaság és társadalom alakult ki. A dél teljes egészében a magántulajdon és a piacgazdaság elveit fogadta el, ám ezeket igencsak sajátosan alkalmazta, tekintettel arra, hogy a gazdaságon kívüli tényezőknek túlnyomó szerep jutott. Ez egyrészt megnyilvánult abban, hogy a gazdaság működését közvetlenül és döntően befolyásolta az, hogy az Egyesült Államok fennállása során a legnagyobb volumenű segítséget nyújtotta a dél-vietnami kormányoknak és mindenfajta ellenszolgáltatás nélkül a fogyasztási cikkeknek és fegyvereknek elképesztő mennyiségét irányította Vietnamban. A torzulás másik oka az volt, hogy a dél-vietnami vezetők világviszonylatban is a legkorruptabbak és a legharagosabbak közé tartoztak, a rendelkezésükre álló amerikai eredetű forrásokat saját egyéni pozícióik megerősítésére és privilégiumaik örökké valóvá tételére használták. Észak- és Dél-Vietnam között a kultúrában is nagy különbségek alakultak ki. Az eleve konzervatívabb és a francia időkben is a világ gazdaságba kevésbé bekapcsolt Észak-Vietnam társadalmi inkább a hagyományos, részben konfuciánusi értékeket őrizte, és ez sajátos változtatásokkal a Kommunista Párt vezető szerepe mellett is sok tekintetben megmaradt. A közösség elsődlegessége az egyéni érdekekkel szemben, a kollektív felelősségvállalás, a család fontossága Észak-Vietnamban továbbra is megkérdőjelezhetetlenek voltak. Dél-Vietnamban viszont az amerikai kultúra behatolása volt megfigyelhető.

Az egyesítés után gyakorlatilag semmiféle kompromisszum észak és dél között nem alakult ki. Még az észak-vietnamiak oldalán harcoló és egyértelműen Amerika-ellenes, de nem kommunista erőknél is háttérbe kellett vonulniuk. 1976-ban a Vietnami Kommunista Párt Kongresszusa egy nagyon kemény, doktrínér kommunista ideológiát fogalmazott meg és állást foglalt a proletárdiktatúra és a munkás-paraszt szövetség mellett, vagyis szó szerint azon tézisek mellett, amelyek a Szovjetunióban és Kelet-Európában általánosan elfogadottak voltak. A proletárdiktatúra megfogalmazásának az egyesítés

utáni helyzetben különös jelentősége volt, ez ugyanis indokolását és magyarázatát adta annak, hogy a háború idején akár a hadseregben, akár a gazdasági életben az amerikaiakkal együttműködő, a hivatalos megfogalmazás szerint „bűnket elkövető” emberek ellen fellépjenek. A hosszú, három évtizedes háború után, amely roppant nagy nyomort és rengeteg feszültséget hozott, a társadalom nagy része elfogadta, hogy a háborús bűnösöknek, vagy egyszerűen a gazdaság kiszípolozóinak tekintett elemeket igen nyomorúságos „átnevelőtáborokba” vitték. Ennek a következménye volt az, hogy dél-vietnamiak százazrei igyekeztek elmenekülni. Őket sem megbukott vezetőik, sem az amerikaiak nem vitték magukkal, és aki tudott közülük, akár a legprimitívebb közlekedési eszközökkel, több tízezeren csónakokkal igyekeztek eljutni olyan országokba, amelyek befogadták őket.

Az ország egyesítésének folyamatában a Nemzeti Felszabadító Front által a háború után létrehozott ideiglenes kormányt feloszlatták, és Dél-Vietnamban is Hanoi központi adminisztratív irányítása érvényesült. Még 1976-ban az ország nevét Vietnami Szocialista Köztársaságra változtatták. Az átnevezések között nagy figyelmet keltett az, hogy a dél-vietnami főváros, Saigon, Ho Si Minh nevét vette fel. 1976 és 1978 között a vietnami kommunisták a dél teljes átszervezése mellett foglaltak állást, és néhány hónapon belül ugyanazokat az intézményeket építették ki, amelyek északon működtek, és ugyanazt a politikát érvényesítették. Igen rövid idő alatt államosították az ipari és kereskedelmi vállalatokat és kollektivizálták a mezőgazdaságot. Az esetek nagy részében az átalakítás az északról jött káderek vezetésével történt.

A háború lezárását követő rendkívül nehéz időszakban az egész Ázsiára kiterjedő, 1977–1978 között kulmináló gazdasági válság alakult ki, amely a különösen gyenge lábakon álló, majdnem teljesen elpusztított és nyomorgó országot súlyosan érintette. Az amerikaiak azt mondták a háború során, hogy az északiak macacssága miatt a „kőkor-szakba fogjuk visszabombázni Vietnambot”, és ezt az ígéretüket csaknem beváltották. A bombázások óriási pusztításokhoz vezettek, a termőterület csökkenéséhez, súlyos embervesztéshez és környezeti ártalmakhoz. Vietnam arra ébredt a függetlenség és az egyesítés megteremtése után, és ez a válság idején vált nyilvánvalóvá, hogy még az emberek testmagassága is csökkent, főleg északon, abban az időben, amikor világszerte kimutatható volt a fiatal generáció nagyon gyors növekedése. Vietnamban rizshiány lépett fel, abban az országban, amely hagyományosan a világ egyik vezető rizsexportőre volt. A háborús megpróbáltatások körülményei fennmaradtak, az élelmiszerhiány éhínségeket idézett elő.

A vietnamiaknak egy továbbra is ellenséges Egyesült Államokkal és annak szövetségeseivel kellett számolniuk, és a rájuk katasztrofális hatást gyakorló és mind jobban elmérgesedő szovjet–kínai vitával találták szembe magukat. Vietnam nemzetközi helyzetét rontotta, hogy a szomszédos Kambodzsában a Vörös Khmerek győztek 1974-ben, akik Vietnam egyesítése után Vietnambot tekintették ösellenségnek, és teljesen elvesztítve realitásérzéküket, ugyanolyan következményekkel nem számoló politikát folytattak

nemzetközi tekintetben is, mint amelyet a belpolitikájukban. A Vörös Khmereknek volt erős támogatójuk, elsősorban a Kínai Népköztársaság. Nyilván a kínaiakkal konzultálva, úgy ítélték meg a helyzetet, hogy Vietnámban teljes a gazdasági káosz, és ráadásul számíthatnak kínai segítségre is, így 1978-ban sorozatos támadásokat intéztek Vietnam azon tartományai ellen, amelyeket kambodzsainak tartottak. (Történelmileg valóban igaz, hogy ezek a tartományok valaha az egykori Khmer Birodalomnak, majd Kambodzsaának voltak a részei.) A kambodzsai támadások Vietnámot ellenlépésekre sarkallták. A vietnami haderő óriási tapasztalatokkal, szervezettséggel és a háborúk során kapott, illetve zsákmányolt magas színvonalú fegyverekkel rendelkezett, és támaszkodni tudott azokra a kambodzsaiakra, akik a Vörös Khmerek uralma ellen hozzájuk fordultak. Miután mástól ezt nem remélhették, tudomásul vették, hogy a vietnamiak lehetnek az egyedüliek, akik megszabadítják őket Pol Potéktól. Így történt, hogy 1978 végén szabályos háború alakult ki, és ennek során a vietnamiak néhány hét alatt a félelmetesnek tartott és a gerillaháborús taktikában legyőzhetetlennek ítélt Vörös Khmereket kiszorították Phnom Penhből és Kambodzsa nagy részéből.

A kínaiak, ígéreteiknek megfelelően, azonnal cselekedtek. Miután a vietnamiak nagyon gyorsan megnyerték a háborút a Vörös Khmerek ellen, Kína indokoltnak látta a Vietnam elleni háború megindítását. A kínaiak Vietnámban a szovjetek veszélyes ügynökségét látták, egy olyan országot, amellyel Moszkva be akarja keríteni Kínát. Ettől való félelmük még közelebb vitte Kínát az Egyesült Államokhoz. 1979. január 1-jén Teng Hsziao-ping látogatást tett az Egyesült Államokban, és a látogatás alkalmával Jimmy Carterrel megerősítették a két ország közötti együttműködést. Teng Hsziao-ping megosztotta amerikai vendéglátójával azt az elképzelését, hogy „Kína megleckézteti Vietnámot”, és ezt nagyon képletesen úgy fogalmazta meg „ha a gyerekek nem hallgatnak a jó szóra, ideje hogy elfenekeljék őket”. Ez a mondat fejezte ki talán a legérzékenyebben a kínai felfogást a vietnami kapcsolatokról és valószínűleg a nemzetközi kapcsolatok egészéről. A Teng washingtoni látogatása alkalmával megszületett megállapodások vezettek oda, hogy a még mindig érvényben lévő kínai–szovjet barátsági és együttműködési megállapodást felmondják, és ezzel egyidejűleg Kína megindította támadását Vietnam ellen.

A kínai támadás a vietnami történészek és nagyon sok más szakértő szerint is a harmadik indokínai háborút jelenti. Ez a kifejezés nem általánosan használt, főleg azért, mert az első két indokínai háborúhoz képest ez rövidebb és kisebb méretű volt. Támadásuk indokául a kínaiak a Spratley-szigetek vietnami megszállását és hangsúlyozottan a kínai kisebbség elleni diszkriminatív vietnami politikát jelölték meg. A kínai támadásban mintegy 400 ezer katona vett részt. Ekkor még senki nem tudta, hogy ez mennyire fog kiterjedni, és hogy a kínai csapatok bevonulnak-e Hanoiba is. A vietnamiak azonban egyáltalán nem estek pánikba, ugyanis erre az időre kialakult egy szoros katonai együttműködésük a Szovjetunióval, és a szovjetek létrehoztak egy légi hidat, és tengeri szállítá-

saikat is fokozták. Nyilvánvalóan Szovjetunió nem akart Kína elleni háborút, de Vietnam segítésére és a kínaiak elleni nyomásgyakorlásra készen áll.

A kínaiak arra számítottak, hogy ezzel a „megleckéztetési” akcióval, amelynek végső célját nem határozták meg, el fogják érni, hogy a vietnami csapatokat azonnal kivonják Kambodzsából és ezeket átcsoportosítják a kínai–vietnami határterületre. A vietnamiak, akik nagyon otthon voltak ekkoriban a különböző katonai védelmi kérdésekben és a szovjetektől műholdas információkat is kaptak, tudták, hogy hagyományos háborút vívni a kínaiakkal az ország határvidékén egyenlő lenne a teljes vereséggel, ezért csak viszonylag kis egységeket küldtek oda és ezeket inkább partizánakciókra használták, amiben nagy gyakorlatuk volt. A vietnami haderő jelentős részét Hanoi védelmére vonták össze. Ez teljesen ellentétes volt a kínai számításokkal, ha pedig azt is figyelembe vesszük, hogy a kis Vietnam tűzerőben felülmúlta a kínaiakat, akik meglehetősen elhanyagolták a kulturális forradalom és a vörös gárdisták időszakában a hadsereg technikai fejlesztését, érthetővé válik, hogy a vietnamiak sikeresen ellenálltak a kínai támadásnak és egyáltalán nem vonultak ki Kambodzsából. A kínaiak, akik tartottak a szovjetektől, és a kínai hadsereg nagy része a rendkívül hosszú szovjet–kínai határvidéken tartózkodott, valószínűleg igen komoly számítási hibákat követtek el, ezért néhány hónapon belül kénytelenek voltak csapataikat kivonni. A kínai támadás Vietnam számára máig keserű emlékeket idéz fel, hiszen a kínai csapatok a határ menti területeken óriási pusztításokat okoztak.

Fantasztikus eredmény született ebben a háborúban, és amint a megfigyelők már akkor sokan megjegyezték, nem a kínaiak leckéztették meg a vietnamiakat, hanem a vietnamiak a kínaiakat. A kínaiak azonban, ahogyan ezt Ázsiában igen fontosnak tartják és sokszor idézik, „megőrizték az arcukat” és úgy nyilatkoztak, hogy eleve korlátozott célú hadműveletet hajtottak végre Vietnam figyelmeztetése céljából. Ezzel együtt el lehet mondani, hogy Vietnam a XX. század második felében a világ három szuperhatalmával került háborúba, és mind a hármat – Franciaországot, az Egyesült Államokat és Kínát – legyőzte.

A kambodzsai vietnami behatolás következményeként Vietnam az Egyesült Államokkal ebben az időben nem tudta rendezni a viszonyát, és Kínával rendkívül alacsony szintre estek vissza a kapcsolatai. Mindez azt jelentette, hogy soha nem látott mértékben, ellentétben a vietnamiak általános stratégiai céljaival és a Ho Si Minh-i politika szellemével, Vietnam teljes egészében a Szovjetunióra volt kénytelen támaszkodni. A szovjetek és a közép- és kelet-európai országok saját korlátozott forrásaikhoz képest igen nagy segítséget nyújtottak, de ez a lerombolt Vietnamban nagyon keveset jelentett, kivéve a katonai területet és az oktatást. Vietnami fiatalok tízezrei tanultak akkor a Szovjetunióban és a vele szövetséges országokban. Ezekből az országokból érkeztek a szakértők, és különösen szorossá vált a kelet-európai–vietnami együttműködés. A vietnamiak kénytelenek voltak a legfontosabb mélytengeri kikötőjüket átadni a szovjet hadiflottának.

Vietnam joggal fantasztikusnak nevezett katonai győzelmei a gazdaságot nem vitték közelebb a kibontakozáshoz. A háborús pusztítások, a továbbra is jelentős katonai költségvetés, az elhibázott gazdaságpolitika, az erőteljes és nagy károkat okozó kollektivizálás nem hozott elfogadható eredményt. Utólag persze azt lehet mondani, hogy talán a kor embereinek túlzottak voltak az elvárásai a tekintetben, hogy egy évtizeddel a II. indokínai háború után, néhány hónappal a kínai–vietnami háborút követően és az ország újraegyesítésének rendkívül nehéz körülményei között elinduljon egy érzékelhető gazdasági fellendülés. Ez valószínűleg a gazdaságtörténészek számára elfogadható érvelés. A vietnamiak azonban, beleértve a kommunista vezetők növekvő befolyású reformer-csoportját, nem elégedtek meg a mentségek keresésével. Az emberek éheztek és semmiféle kilábalási lehetőség nem látszott. A szovjetek egy bizonyos modellt nyújtottak, ami a túlélést lehetővé tette, egészében azonban a Szovjetunió maga is egy elavult gazdaságpolitika áldozatává vált. A reformtörekvések a szocialista országok közül sokkal inkább Kínához kötődtek, de ez egyrészt a vietnami vezetők konzervatizmusa, másrészt pedig a Kína-ellenes érzelmek miatt nem eredményezhette akkor a Teng Hsziao-ping-féle, ekkor már sikereket felmutató reformok gondolatának az elfogadását.

A vietnami gazdaság a maga bürokratikus gyakorlatával, központilag szigorúan szervezett és nehézkesen végrehajtott terveivel nem tudott változtatni az elszegényedett gazdaságon, az intézményi struktúra megjavításán, a nehézipar primátusán. Itt nem arról van szó, hogy a nehézipar ne lett volna fontos. Számos más délkelet-ázsiai országban is a nehézipar volt az egyik emeltyűje a fejlődésnek. A gondot az okozta, hogy ez a nehézipar fejletlen, egyoldalú és forráshiányos volt. Délen az államosítások a háborús veszteségek után szintén tönkretették a gazdaságot. Stagnálás mutatkozott az 1976 és 1980 közötti időszakban, amikor a vietnami GDP csak fele akkora mértékben növekedett, mint a népesség. Ezt a korszakot az első öt éves terv korszakának nevezik, és a Vietnami Kommunista Párt határozataiban később teljes kudarcnak minősítette. A határozatok nem sokat segítettek. 1980-tól egy újabb öt éves tervet fogadtak el, amelynek a nagy, globális céljai alapvetően jók voltak, de arról egy szót sem szóltak a tervezők, hogy hogyan lehet megvalósítani ezeket az egyébként nagyszerű terveket. Csak nagyon kis gazdasági növekedés mutatkozott, de a legkritikusabb területeken, amely az emberek napi életét meghatározta, semmiféle elmozdulás nem történt. Az 1980-as években is éhínség sújtotta Vietnামot. A külföldi, adott esetben a szovjet segínytől való teljes függőség miatt az ország képtelen volt kilábalni az adósságcspadából, a kereskedelmi egyensúly deficitje által okozott kilátástalan helyzetből, mindez nem kizárólag költségvetési problémákhoz vezetett. Az emberek a háború után 10 évvel elfogadható életet és ennek érdekében alapvető változásokat követeltek.

Elmozdulás csak akkor következett be, amikor egyértelművé vált, hogy az 1980-as évek közepétől a Szovjetunióban megjelentek bizonyos reformtendenciák. Senki nem tudta még, hogy Moszkva milyen irányba mozdul, de a világot jól ismerő vietnamiak úgy értékelték, hogy ha a Szovjetunióban tarthatatlanná váltak eddig megkérdőjelezhetet-

lennek tartott gazdasági és politikai dogmák és struktúrák, akkor nekik is át kell gondolniuk gazdaságpolitikájuk koncepcióját. A vietnamiakat befolyásolta az, hogy a kambodzsai háborút követően az Egyesült Államok és szövetségesei embargót rendeltek el, és nem látszott semmiféle kiút az elszigeteltségből. A Gorbacsov-féle reformok nyilvánvalóan hatást gyakoroltak az egyre jobban megosztott vietnami vezetésre, amely nehezen tudta rászánni magát egy jelentős gazdasági növekedést ugyan nem produkáló, de a politikai stabilitás megőrzése szempontjából jól bevált modell feladására, a csak bizonytalan eredményeket ígérő reform beindításáért.

Végül is a vietnami vezetők a nyitás mellett kötelezték el magukat. 1986-ban a párt VI. kongresszusán megtört a jég: elfogadtak egy olyan programot, amely Doi Moi néven vált ismertté, és bizonyos elemeiben hasonlított az 1968-as magyar gazdasági reformokra. Ezt a vietnamiak a szocialista piacgazdaság elméletének és gyakorlatának az elfogadásának nevezték. A Doi Moi nem volt jól kidolgozott vagy világos program, inkább egy koncepció, de olyan koncepció, amely végül lehetővé tette előbb a gazdaság, majd a társadalom és a politika radikális megváltoztatását. A Vietnami Kommunista Párton belül a reformer szárny megerősítette pozícióit. Jóllehet 1982-ben, az V. pártkongresszuson Le Duan, a párt főtitkára még arról beszélt, hogy két célt kell követni, az egyik építeni a szocializmust, a másik megvédeni Vietnámot a kínai agressziótól, de ez már nem elégitette ki a pártvezetőket sem, és 1986-ban, Le Duan halála után egy reformista többségből álló Központi Bizottság a VI. kongresszuson Nguyen Van Lenht választotta meg főtitkárnak. A gazdasági reformok kifejezetten jótékony hatást gyakoroltak a politikai szférára is. A szocialista piacgazdaság bevezetésével együtt bizonyos szabadságjogok erőteljesebben fogalmazódtak meg az országban, és vitathatatlan, hogy a vietnami történelemnek ez a nagyon nehéz szakasza, amelyet a kortársak sok tekintetben nehezebbnek ítélték meg, mint magát a háborút, lezárult és elkezdődött egy olyan szakasz, amely Vietnam sikertörténete. Immár nem a nemzeti egyesítés megteremtése és a háborús győzelmek, hanem az elfogadhatóbb emberi élet megteremtése lett a fő cél.

Új „kistigris” születik? (1986–)

A modern vietnami történelem az egyesítés utáni első évtized viharos, politikailag és nemzetközileg alapvetően sikeres, de gazdaságilag stagnálást, bizonyos területeken visszaesést és elégedetlenséget kiváltó szakasza után fordulathoz érkezett. A Doi Moinak nevezett gazdasági reform a Teng Hsziao-ping-féle kínai reformokra is emlékeztetett, de ez a megállapítás nem teljes egészében felel meg a valóságnak. A vietnamiak már csak a Kínával szembeni ellenszenvük miatt sem kívánták másolni a nagy szomszédot, és Vietnam olyan nagy mértékben különbözött Kínától, hogy még ha szándékoztak volna, akkor sem vehették volna át a kínai modellt. Vietnam a Kínával való feszültség és az Egyesült Államok embargós politikája miatt teljesen egyértelműen a Szovjetunióra támaszkodott. Az 1980-as évek közepén még a vietnami költségvetés harmadát a szovje-

tek és szövetségeseik fedezték. A lakosság életkörülményei a világra szóló győzelem után nem javultak egy kicsit sem. A szocialista világban mindenütt az 1980-as évek közepén a vita a reformoknak, a gazdasági és társadalmi szerkezeti változásoknak és a teljesen új fejlődési irányoknak a kijelöléséről folyt. A reformgondolatok mindenütt jelen voltak, egyes szocialista országokban ezek meggyökeresedtek, mint Magyarországon, míg másutt merev ellenállásba ütköztek, mint a Német Demokratikus Köztársaságban és Csehszlovákiában. Vietnam tehát annak megfelelően, hogy részévé vált a szocialista tömbnek, hasonló kiutkeresésbe kezdett, de az eltérő történeti és földrajzi körülmények miatt jelentős különbségek mutatkoztak.

A vietnamiak többsége változtatni akart, és a változtatási szándék megjelent a Vietnami Kommunista Párt vezetőinek körében is. Éles harcok után szabad utat engedtek a reformtörekvéseknek, és kezdetben igen bátorítónak találták a Gorbacsov-féle reformokat. Vietnamban a helyi reformerek oroszul idézték a „glasznoszty” és a „peresztrojka” szavakat. A gorbacsovi reformelképzelések előbbre haladtak, a vietnami vezetők viszont arra a következtetésre jutottak, hogy a szovjeteknek semmiféle stratégiájuk nincs, nincs világos képük arról, hogy mit akarnak elérni és merre haladnak. A vietnamiak úgy látták, hogy a gorbacsovi kritika mély és őszinte, de vezetőktől el lehet várni, hogy ennél többet is mondjanak. Márpedig Hanoi-ban úgy értékelték, hogy a gorbacsovi csapat csak a kritikában és a destrukcióban jó, a jövőre vonatkozó elképzelései zavarosak és kitérőlegesen. Míg egyrészt örömmel látták, hogy nagy mentoruk, a Szovjetunió is a reformok útjára lép (ez a vietnami változtatni akarók számára ösztönzést jelentett a konzervatívokkal szemben, akiknek nem maradt semmiféle nemzetközi hivatkozási pontjuk), másrészt viszont – ellentétben a szovjet, valamint a közép- és kelet-európaiakkal – félreérthetetlenül tették, hogy csak a szocializmus alapvető struktúrájának és ideológiai értékeinek megfelelően akarják a változtatásokat elindítani. A vietnami reformok más úton, más célokkal, más megfontolásból indultak, mint a szovjet és közép-európai reformok.

A vietnamiak a Doi Moi érában elkötelezték magukat arra, hogy egy nyílt, piacorientált és a globális gazdaságba integrált gazdaságot fognak megvalósítani. Könnyebb volt ezt a jelszót kiadni, könnyebb volt erről tudományos cikkeket írni, amelyekből ekkoriban nagyon sok jelent meg Vietnamban, mint megoldani azt a feladatot, hogy a piacgazdaság elemeit úgy vezessék be, hogy „megtartsák a szocialista célokat”. Ez önmagában éppen olyan üresen hangzott, mint a „piacgazdaság bevezetése”, de a valóságban mindenki tudta, hogy itt két nagyon fontos elvnek az összeegyeztetéséről van szó. Ha ezt nem tudják megtenni, akkor vagy a reformfolyamatnak vagy a szocializmusnak szakad vége. A vietnamiak, szemben közép- és kelet-európai szövetségeseikkel, első helyen a stabilitást jelölték meg, és ennek rendelték alá azokat az egyébként valóban nagyívű változtatási kísérleteket, amelyek közigazgatási reformot, a gazdaságpolitika teljes átalakítását, a gazdasági növekedés számára az összes feltétel biztosítását ígérték. Amikor azonban szembetalálkoztak azzal a kritikával, hogy igazán mélyreható gazdasági változásokat, a piac törvényeinek érvényesítését csak jelentős politikai változtatásokkal lehet megcsi-

nálni, beleértve az állam mindenhatóságának csökkentését, a párt vezető szerepének megszüntetését, ezt visszautasították.

Bár politikai téren semmiféle jelentős átalakulás nem következett be, önmagában a piacorientált változások szinte csodákat műveltek. 1992–1996 között a GDP évi 8,9%-kal növekedett, amit az ipar és az építőipar 13,9%-os, a szolgáltatási szektor 9,1%-os növekedése húzott fel. Ez mindenképpen biztató volt, és így a nagyon gyors népesség-növekedés első ízben nem ette meg a gazdasági növekedést. A vietnami vezetőknek eddig soha nem tapasztalt demográfiai kihívással kellett megküzdeniük, azzal, hogy az egyesítéskor, vagyis 1975-ben a vietnami lakosság mintegy 50 milliós volt, ma pedig, négy évtizeddel később a népességszám 2015-ös IMF adatok szerint 92 millió.

Az ország egyesítése után Vietnam a világ egyik legrosszabb termelési és fogyasztási mutatóival rendelkezett. A legfontosabb makroekonomiai adatok inkább Fekete-Afrikára emlékeztettek, mint az akkor már lendületet kapott Kínára és a legtöbb délkelet-ázsiai országra. Húsz évvel az egyesítés után még igen szerények voltak a vietnami eredmények. A tervezők és politikusok arra voltak büszkék, hogy az 1990-es évek közepére-végére a legtöbb család már rendelkezett villanyárammal, a családok 50%-ának volt rádiója és 20%-ának televíziója. Az utak katasztrofális állapotban voltak, a gyors növekedés egy nagyon alacsony bázison történt. Ezt a fejlődést is visszavetette az 1997-es ázsiai pénzügyi válság, a vietnami növekedés ismét lelassult.

Az ázsiai válság után azonban nagy gazdasági átalakulás és növekedés indult el. Ennek a lényeges vonásai közé tartozik az, hogy már nemcsak szegénylősen, éppen csak megtűrve kombinálták a piacgazdaságot a magánkezdeményezéssel és a magántulajdonnal. Vietnam fenntartás és mindenfajta korai kommunista elutasítás nélkül a magánvállalkozásokat egyértelműen támogatni kezdte, és a legkülönbözőbb gazdasági és politikai ösztönzőkkel próbálta a társadalom tagjait a magánszektor tevékenységébe bevonni. A másik nagyon fontos mozzanat az volt, hogy Vietnam egyre inkább betagozódott a világ gazdaságba. A vietnami vezetőknek nagyon nehéz döntéseket kellett meghozniuk, hiszen tudatos életük során az ország függetlenségéért küzdöttek, a gyarmatosítás és annak mindenfajta gazdasági formájának az elutasítását tekintették életcéljuknak, és hittek abban, hogy nemzeti keretek között lehet csak megoldást találni, mert egyébként egy gyöngye kis ország a külföldiek martalékává válik. Ez a rendkívül erős nemzeti tudat küzdött azzal a felismeréssel, hogy Vietnamnak éppen a nemzeti célok elérése és a nemzet felemelése érdekében ki kell nyitnia kapuit a külföldi tőke előtt, gazdaságát alá kell rendelnie a nemzetközi igényeknek és ki kell használnia a világpiac adta lehetőségeket. Ez persze azt is jelentette, hogy csak olcsó termékekkel, tehát a saját lakosság kizsákmányolásának fenntartásával és fokozásával lehet versenyképesnek lenni a világpiacon. Ezt vállalták, és úgy gondolták, hogy ezek hasonló áldozatok, mint amelyeket a háború idején kellett vállalniuk, hogy az ország kivívja a függetlenségét.

A stabilitás és az önmagukért beszélő eredmények hozadéka volt, hogy Vietnam nemzetközi presztízse határozottan növekedett, és miután néhány olyan amerikai kö-

vetelésnek eleget tettek, amelyek nélkül a kapcsolatok normalizálása elképzelhetetlen volt, megindultak a tapogatózások a kapcsolatok felvételére és kiterjesztésére. A vietnamiak a leghatározottabban együttműködtek a háborúban elesett, vagy elesettnek vélt katonák maradványainak felkutatásában, beleegyeztek abba, hogy ebben amerikai katonák és helikopterek segítsenek. Ez fontos bizalomerősítő intézkedés volt. 1994-ben az amerikaiak a kereskedelmi embargót, amely hosszú ideig volt életben, feloldották. Az amerikai lépés jeladás volt a világ többi országa számára is. Nagyon gyorsan, a kezdeti óvatosság után, a japánok jelentek meg, és részt kértek a vietnami fejlesztésekből, és komoly segítséget is nyújtottak. 1995-ben a délkelet-ázsiai országok az évek óta húzódozó vitákat követően úgy döntöttek, hogy az ASEAN tagjai közé felveszik Vietnামot. Ez mindenképpen siker volt, ha figyelembe vesszük azt, hogy az ASEAN, mint kifejezetten Amerika-barát, antikommunista szervezet alakult meg, most pedig a politikai hatalom jellegén, az állam felépítésén és hivatalos ideológiáján nem változtató Vietnামot egyhangúlag és örömmel az ASEAN tagjává választották, sőt néhány éven belül, 2001-ben Vietnাম már az ASEAN elnöki pozícióját is megkapta.

A további gazdasági fejlődés, a belső átalakulás és a nemzetközi integráció szervesen összefügg azzal, hogy Vietnাম az Egyesült Államokkal nem egyszerűen normalizálta a kapcsolatát, hanem ennél sokkal több is történt. Miután Clinton elnök a kereskedelmi embargót feloldotta, Washington és Hanoi megállapodtak abban, hogy 2000-ben már sor kerül az elnök látogatására Vietnামban. Clinton személye alkalmas volt arra, hogy új fejezetet kezdjenek. Clintont nem terhelte a vietnami háború nyomasztó emléke, hiszen ő a háború idején, mint katonaszökevény, a háborút ellenzők széles táborához tartozott. Az amerikai elnök látogatása teljesen megváltoztatta a viszonyokat. A délkelet-ázsiai szomszédok némi keserűséggel és irigységgel vették tudomásul, hogy az eddig az első számú ellenségnek és a világkommunizmus ügynökének tartott Vietnাম pozíciói jobbak lettek Amerikában, mint az övéké. 2003-ban az Egyesült Államok egyik hadihajója Ho Si Minh-városban kikötött – ez volt az első alkalom ilyenfajta látogatásra a háború befejezése óta. Az amerikaiakra nagy hatást gyakorolt az, hogy Vietnাম lényegében saját erőből meg tudta őrizni függetlenségét, politikai stabilitását és a Szovjetunió összeomlása nem rántotta magával az országot.

Az egyre szorosabb amerikai kapcsolatok kifejeződtek nagyon intenzív gazdasági együttműködésben is. Az amerikaiak megnyitották piacaikat a vietnami áruk előtt, és miután Vietnাম nagyon gyorsan jó minőségűvé fejlesztette könnyűiparát, az Egyesült Államok második legnagyobb ruhaellátójává vált. Vietnামot nyilván közelebb vitte az Egyesült Államokhoz az, hogy Kínával ugyan a felszínen normalizálódott a viszony, és igen jelentős kereskedelmi kapcsolatok alakultak ki a két ország között, de komoly nézeteltérések maradtak. (A kínai–vietnami ellentétek körébe tartozik a Spratley-szigetek hovatartozása, feltételezve, hogy a tenger alatt jelentős olaj- és gázmezők vannak. Késhegyig menő harc folyik a halászati jogokért is a parthoz közeli vizeken.)

Az exportorientált és egyre kifinomultabbá váló vietnami termelés nagyon gyors növekedést produkált. 2012-re a vietnami GDP 138 millió USA dollárt tett ki, ez minden évben kb. 10%-kal növekedett az elmúlt években, és szakértők szerint növekedhet a jövőben is. A Goldman Sachs 2005. évi előrejelzése szerint 2025-re Vietnam lesz a világ 17. legnagyobb gazdasága, és ez évi 10% körüli GDP-növekedéssel érhető el, amit Goldman Sachsék valósnak tartanak. Majdnem ugyanezeket az előrejelzéseket ismertette a Pricewater House Coopers elemzése, amely 2008-ban látott napvilágot, és egyértelművé tette, hogy valószínűnek tartja a 10%-os növekedést Vietnam számára. A legjelentősebb amerikai gazdasági elemzők, támaszkodva az előbb elmondottakra, de saját elemzéseikre is, úgy látják, hogy már ma is (2016) a világ leggyorsabban növekvő gazdaságai közé tartozik Vietnam, és ezt a 2010-es években is fenntarthatja. Ugyanakkor minden elemző figyelmeztet arra, hogy a jóval több mint 10%-os infláció és a vietnami fizetőeszköz rendszeres leértékelése arra mutat, hogy nagyon sok tényezője az instabilitásnak és a kiszámíthatatlanságnak még jelen van.

Nem lehet tudni, hogy ezek az előrejelzések mennyire válnak be (mindeddig sem Európában, sem Ázsiában egyetlen előrejelzés sem vált be, amely hosszú távú volt). Ma azok is, akik pontosan tudják, hogy nagyon komoly fizetésimérleg-egyensúlytalanságok vannak, erős a lakossági nyomás a nagyobb fogyasztásra, és nyilvánvalóan vannak közelről nem ismert és meghatározhatatlan politikai és gazdasági faktorok is, úgy vélik, hogy józan számítások szerint Vietnam a kistigrisek közé fog tartozni. Ismeretes, hogy az igazán nagy, a világot születésükkel és gyors növekedésükkel meglepő ázsiai kistigrisek (koreaiak, tajvaniak, szingapúriak, hongkongiak) különleges eredményeket értek el, de erről mindenkinek az volt a véleménye, hogy ez meglepő, csodálatos, de a többiek számára járhatatlan út. Most úgy tűnik, hogy Vietnam csatlakozhat ehhez a klubhoz, amelyet sok kelet-ázsiai nem kistigris, hanem kissárkány klubnak nevez. Az eredeti kistigrisek és Vietnam között vannak azonban óriási különbségek. Vietnam társadalompolitikai rendszere alapvetően eltér a kistigrismodelttől, ma még nem lehet tudni, hogy összeegyeztethető-e közép- és hosszú távon egy szocialista egypártrendszer fenntartása a magántulajdon és a piacgazdaság kiterjedésével. Vietnamnak teljesen eltérő hagyományai vannak, gazdasági szintje az első nagyon ígéretes nemcsak lépések, hanem ugrások után is nyomorúságosan alacsony a már megerősödött kistigrisekéhez képest. Az eltérések közé tartozik az, hogy míg a többi kistigris alacsony lélekszámú országokból áll, addig Vietnam lakossága 100 millió felé közeleg, és ez már olyan óriási különbségeket jelenthet, amelynek a következményei nyilván a későbbi fejlődés során érvényesülnek.

Az eddigiekben rámutattunk arra, hogy a vietnami fejlődés sajátosságai közé tartozik az, hogy a Doi Moival megindult folyamatok kiteljesedtek, és Vietnam az eredményeit, a globális gazdaságba való integrálódását az Egyesült Államokkal való nagyon lényegi és bizalmi kapcsolatnak is köszönheti. Ezt a kapcsolatot jól kifejezi a vietnami elnöknek, Truong Tan Sangnak a látogatása az Egyesült Államokban. Különösen figyelemre méltó a légkör, a használt hangneme, a gesztusok, a személyes és történelmi utalások, amelyek

Truong Tan Sang John Kerry külügyminiszterrel történő találkozásán nyilvánultak meg. A találkozóra 2013. július 24-én került sor Washingtonban, lehetőséget nyújtva a kapcsolatok történetének és széles skálájának az áttekintésére. Maga Kerry megköszönte, mint egykori Vietnámban harcoló tiszt, hogy mekkora segítséget nyújtottak a vietnamiak az amerikai hősök maradványainak felkutatásához, a foglyok kiszabadításához és hangsúlyozta, hogy a vietnami nép hihetetlen dinamizmusával találkoztak, ami kiváltotta az Egyesült Államok szimpátiáját. A még mindig a vietnami dzsungelháborúk légkörében élő honfitársaihoz intézve szavait a következőket mondta: „a vietnamiak a saját történetükből megtanulták, hogy nincsenek állandó ellenségeink, csak barátaink a jövőben”. Hozzátette, hogy ma az amerikaiak, ha Vietnámról hallanak, akkor már egy fejlődő és barátságos országra, és nem a háborúra gondolnak. Ezek az udvarias megjegyzések nagyon jól mutatták a teljesen új megközelítéseket, mint ahogy az a mondat, hogy: „Vietnam, mint Ázsia nagy sikertörténete jelent meg”. Az Egyesült Államok és Vietnam készül arra, hogy a Trans-Pacific Partnership program keretében a csendes-óceáni térséget még jobban összekapcsolják. A vietnami elnök nagyon szerényen és realisztikusan fogalmazott, mondván, hogy Vietnam fejletlen országból közepes jövedelmű országgá vált, és ez teszi lehetővé azt, hogy „felelősségteljes, megbízható tagja legyen a nemzetközi közösségnek”, és mindenféle kertelés nélkül elmondta, hogy mekkora jelentőséget tulajdonítanak az Egyesült Államoknak: „amelyet mi vezető partnernek tekintünk”. Mindkét államférfi és a találkozót övező kommentárok az Egyesült Államokban és Vietnámban hangsúlyozták azt a különösen fontos tényt, hogy ma Vietnam legnagyobb gazdasági partnere az Egyesült Államok. Ez az együttműködés kiterjed a tudományra, a technológiára, az oktatásra, az egészségügyre.

Mi az oka ennek a viszonylag rövid történelmi időszakban megmutatkozó teljes váltásnak az Egyesült Államokban és Vietnámban? Vietnam motivációi könnyen érthetőek. A mindenfajta hosszú távú társadalmi és gazdasági modellt nélkülöző vezetés, miután szovjet mentoraira már nem számíthatott és egyébként is felismerte már a reformok szükségességét, belátta, hogy csak külső támogatással tud az elmaradottságból és az elszigetelődésből kitörni és növekedési pályára állítani az országot. Márpedig ilyen partner csak egy lehetséges Vietnam számára, ez pedig az Egyesült Államok. Ez a logika egyértelmű és különösebb magyarázatot nem igényel. Természetesen megvannak a háború teherterelei, hiszen az ország iszonyú pusztításokat szenvedett, a családok többsége vesztette el egy vagy több tagját a háború során, és olyan légkörben tudatosodott a vietnami lakosság, amelyben az Egyesült Államok testesítette meg az ellenségképet. Viszonylag gyorsan túltették magukat ezen a vietnamiak, és jelenleg, úgy tűnik, mind a politikai vezetők, mind a magas rangú katonák, mind a lakosság nagy tömegei averziót nem éreznek az Egyesült Államokkal szemben. Ugyan nem tartozik szorosan a témánkhoz, de felmerül az a kérdés, hogy Washington vajon miért váltott? Az elmúlt másfél évtizedben az Egyesült Államokban a stratégiai, a gazdasági és politikai elemzések egyre inkább abba az irányba mutattak, hogy Hanoival helyre kell állítani a kapcsolatokat és maga-

sabb szintre kell emelni, mint bármikor korábban. A stratégiai indokolás az, hogy nem vitatható, az Egyesült Államok már rövid- és középtávon is egyetlen komoly kihívóval találkozhat, és ez a kihívó nem a Szovjetunió romjai alól nehezen feltápszkodó Oroszország, nem az Európai Unió, nem a katonai szerepvállalástól még mindig tartózkodó Japán. Egyetlenegy ilyen hatalom létezik, ez pedig a Kínai Népköztársaság. A Kínai Népköztársaság „feltartóztatása”, bár ez a kifejezés hivatalosan Kínával kapcsolatosan soha nem hangzik el, nyilván a délkelet-ázsiai partnerek közreműködését is igényli. Washingtonban pontosan tudják, hogy Kínának egyetlenegy kibékíthetetlen, jelentős katonai tapasztalatokkal és mély Kína-ellenes történelmi hagyományokkal rendelkező potenciális ellenfele van Délkelet-Ázsiában, ez pedig Vietnam. A hivatalos elemzésekben ezek a megfontolások nem nagyon kapnak teret, hiszen nyilvánvalóan a normális diplomáciai diskurzusnak nem lehetnek témái. Ugyanakkor a délkelet-ázsiai országok elemzése azt mutatja, hogy a közel 100 milliós és egyébként ma is óriási katonai potenciállal rendelkező Vietnam lehet Kína talpában az a nagyon kellemetlen tüske, amit sem kihúzni, sem eltaposni nem tud.

Hogy a nagyon gyorsan növekedő Vietnam Szingapúrhoz, Hongkonghoz és Tajvanhoz hasonló lesz-e, még nem lehet tudni. Mindenesetre elindult, de az út hosszú és nehéz.

Kambodzsa

A Szihanuk-korszak (1953–1970)

A genfi értekezletet néhány hónappal megelőzően, 1953 novemberében Franciaország elismerte Kambodzsa de facto függetlenségét. Kambodzsa sok-sok generáció óta első ízben, teljes nemzetközi elismertség mellett, újraépíthette állami függetlenségét. Az 1953–1970 közötti korszak a Szihanuk-éra, utólag visszatekintve nyugodt és békés időszak, amelynek szörnyű tragédiák vetettek véget. Ekkoriban Kambodzsát tekintette mindenki a három volt francia-indokínai gyarmat közül a legszerencsésebbnek és a legsikeresebbnek, hiszen Vietnam és Laosz az állandó polgárháborúk és háborúk időszakát élte.

Szihanuk nagy manőverei közé tartozott az, hogy amikor végleg le akart számolni fő ellenfelével, a Demokrata Párttal, amely azzal vádolta, hogy kaméleonként változtatja arcukat és nem lehet hinni szocialista elkötelezettségében, hiszen csak egy trónját féltő uralkodónak a népet becsapó színházi előadásáról van szó, akkor a genfi értekezletet követő hónapokban lemondott a trónról, és uralkodóvá saját apját, az eddig semmiféle szerepet nem játszó idős herceget állította. Kambodzsa tehát egy olyan független állammá vált, amely megtartotta monarchikus berendezkedését, de a nép hite szerint az állam élén egy trónjáról önként lelépett, népe jólétéért és boldogságáért minden áldozatot vállalni kész forradalmár állt.

Szihanuk fénykorát élte. Ekkor bontakozott ki különleges politikai és diplomáciai képessége teljes virágában, ekkoriban hozott meglepő és különlegesen ravasz döntéseket. A kambodzsai lakosságot lenyűgözte az, ahogyan a hagyományok szerint istenkirálynak tekintett Szihanuk lemondott trónjáról, hogy létrehozzon egy Népi Szocialista Községet, vagyis azt a pártot, amely ideológiája, programja és jelszavai szerint a nép érdekében fog tevékenykedni, és nem törődik sem privilégiumokkal, sem anyagi haszonszerzéssel. Az élesebb szemű kritikusok már akkor hozzátették azt, hogy Szihanuk ezzel a húzással nagyban befolyásolni kívánta, és mint később látható volt, sikerült is, az 1955 szeptemberi választásokat, amelyeket a genfi értekezlet döntése értelmében meg kellett tartani. Szihanuk fő riválisa, a Demokrata Párt, elég nagy eséllyel vett volna részt a választásokon, de ezek a különleges uralkodói intrikák, amelyek együtt jártak egy olyan fegyveres gárda működésével, amellyel az ellenzéket brutálisan elhallgattatták, a választásokon teljes sikert produkáltak: pártja a parlament összes helyét megszerezte, majd ezt felhatalmazásnak tekintette, hogy a parlamenti többség birtokában a Demokrata Pártot 1957-ben feloszlassa.

Szihanuknak az a fő célja, hogy előbb a független államiságot kivívja, később megerősítse, elismertesse és meggyökereztesse, vitathatatlan, hogy történelmileg nemcsak jelentős, hanem mindenképpen dicsérendő cselekedet. Azt az évtizedet, amely Genf után kezdődött, teljes egészében Szihanuk személyisége, kiszámíthatatlan cselekedetei, óriási hatása az emberekre és a nemzetközi közvéleményre, alapvetően meghatározta. Szihanuk nem teljesen eredeti gondolatként, hiszen ezt a térségben nagyon sokan hasonlóképpen fogalmazták meg, a „buddhista szocializmus” mellett foglalt állást. Jó érzékkel felismerte, hogy a domináns széljárás ekkor és ebben a térségben baloldali és ezen belül szocialista. Emellett jól látta azt is, hogy a hagyományos baloldalnak, főleg a kommunistáknak a vallásokkal és az egyházakkal való szembenállása igen sok hívóban, olyanokban is, akik szívesen támogattak volna egy szocialista programot, fenntartásokat váltott ki. A buddhista szocializmus teóriáját egyébként Szihanuk soha nem dolgozta ki, lévén lényegesen kevésbé teoretikus alkat, mint amennyire politikai pragmatista. Szihanuk előremutató cselekedetei közé tartozott az, hogy nagy figyelmet fordított az oktatásra, és az állami költségvetés 20%-át az elemi és a középiskolai oktatás támogatására fordították. Erőteljesen támogatta a felsőoktatást, beleértve a diákok külföldi tanulmányait.

Szihanuknak, mint később nagyon sok utódjának, beleértve a jobboldali puccsista Lon Nol tábornokot, majd a Vörös Khmereket, volt egy közös vonásuk. Ez a közös vonás az, hogy egyáltalán nem foglalkoztak a gazdasággal, nem értették, lenézték, teljesen a politikai szándékoknak alárendelt és nem túl lényeges területnek tartották. Szihanuk, amikor a szegénység felszámolása melletti kampányokat indította, egy ideig még nagy támogatást be tudott gyűjteni azzal, hogy herceg létére a szegényeket nevezte „a saját gyermekeinek”, ám a felgyorsult népességnövekedés, a termelőerők fejletlensége és az általános stagnálás miatt az életszínvonal zuhanni kezdett. Az oktatás minden tekintetben fontos támogatása, minthogy nem járt együtt a gazdaság növekedésével, új munka-

helyek teremtetésével, az adott szituációban értelmiségi munkanélküliséghez vezetett. A munkával nem rendelkező, hivatást nem találó szegény fiatal értelmiségieknek két útja volt. Az egyik, hogy teljesen felesleges munkákat végezve az államapparátushoz csatlakozzanak, a másik viszont az maradt, hogy valamilyen forradalmi szervezethez kötődjenek, amely számukra elfoglaltságot és legalább a jövőben megélhetést ígért. (Szihanukot korábban hercegeként említettük. Ennek a magyarázata az, hogy a királyságról lemondott, és miután apja elhunyt 1960-ban, a trónt nem töltötték be, viszont Szihanuk az ország elnökeként a hercegi címét használta.)

A herceg legnagyobb kihívásai közé a nemzetközi környezet tartozott. Szihanuk alkatánál fogva szívesen és sikeresen egyensúlyozott, nem akarta elkötelezni magát egyik szuperhatalom mellett sem. Ezzel nehézségekbe is ütközött, hiszen a hidegháború csúcspontján a meghatározó pólusok képviselői semmiféle szimpátiát nem éreztek a semlegesség, a függetlenség, a harmadik út bármifajta megfogalmazásával szemben. Szihanuk mégis vállalta, mert úgy gondolta, és ebben az időben helyesen, hogy Indokínában olyannyira kiélezett a helyzet, annyira nem egyértelműek az erőviszonyok, és a jövő kiszámíthatatlan, hogy sokkal jobban teszi, hogyha inkább csatlakozik a kínai–indiai nagy eszméáramlathoz, a Pancha Silához. (A Pancha Sila a békés egymás mellett élés öt elvét tartalmazta, amelyek később a Bandungi Értekezlet fő dokumentumának és az el nem kötelezettségnek vált alapjául.) Szihanuk Nehruval, Nasszerrel és Titóval együtt alapító atyaként szerepelt az el nem kötelezettségek mozgalmában.

Szihanuk nagyon sokat tett az ország nemzetközi tekintélyének növelésére, talán első ízben a klasszikus Angkori Birodalom bukása óta Kambodzsza széles körben ismertté vált személyisége, noha jóval kevesebb egyéni vonással és befolyással rendelkezett, mint nagy birodalmi elődje.

A külpolitikában hangsúlyozottan a függetlenségnek, a két szuperhatalomtól és szövetségeseitől való tartózkodásnak, a távolságtartásnak és – amennyire lehetséges – kijátszásuknak volt a híve. Az amerikaiaktól tartotta a nagyobb távolságot, bizonyos támogatást a vietnamiaknak nyújtott és Kínával baráti kapcsolatokat ápolt. Ez nem azért volt, mert Szihanuk komolyan vette a maga baloldali retorikáját és ezért kommunista-szimpatizáns lett. Vietnam-barát politikájának az volt a célja, hogy leszerelje az igen kiterjedt kommunista szervezkedést Kambodzsán belül. A kambodzsai kormány az 1960-as évek közepén-végén odáig elment, hogy az ország területének egy részét átadta a vietnamiaknak, akik innen indítottak támadásokat, ezt használták pihenőhelyként és logisztikai központnak. Ez nem maradt rejtve az amerikai szemek elől, mint ahogyan az sem, hogy az ország egyetlen jelentős kikötője, Sihanoukville, a vietnamiak részére érkezett hajórakománnyok érkezését és továbbjuttatását biztosította. Ezek a rakományok főleg fegyvereket tartalmaztak. A kambodzsai vezetők igazolva látták Vietnam-szimpatizáns politikájukat akkor, amikor az elégedetlen parasztok fegyveres felkelését a vietnamiak nem támogatták, így viszonylag könnyen meg tudtak vele birkózni.

Szihanuk akaratlanul is inkább balra hajló, vagy ha úgy tetszik, Peking felé orientálódó politikát folytatott, ez pedig nemcsak az amerikaiak rosszallását váltotta ki, hanem a kambodzsai hagyományos elit elidegenedéséhez is vezetett. Ez az elit elképesztően nagy hibának tartotta azt, hogy Szihanuk a hatalmas népességű és területű, de koldus-szegény Kínára akar támaszkodni akkor, amikor az Egyesült Államok közvetlenül jelentős gazdasági és katonai segítséget ígért, amire az országnak nagyon nagy szüksége lett volna. Szihanuk jó családból származó ellenfelei úgy látták, hogy a herceg megbontja a társadalmi egyensúlyt, és végül olyan befolyáshoz juttatja a baloldalt és a szerveződő kommunistákat, többek között azokat, akiket éppen Szihanuk nevezett el Vörös Khmeknek. (Ez a kifejezés általánosan ismertté vált, és a Kambodzsában később kialakult szélsőséges rendszert Vörös Khmer rendszernek kezdte nevezni a sajtó, a politikusok, majd a politikatudomány.) Az elégedetlen kambodzsai vezetőket Sirik Matak herceg vezette, aki egész életében úgy érezte, hogy Szihanuk elorozta előle a trónt, valamint Lon Nol tábornok, aki Szihanuk elnöklése alatt miniszterelnök volt. A két igen befolyásos politikus megtalálta a kapcsolatot az amerikai hírszerzéssel, és együttesen készítették elő azt a puccsot, amelynek eredményeképpen Szihanukot megbuktatták.

A Khmer Köztársaság (1970–1975)

A Sirik Matak herceg és Lon Nol tábornok által vezetett puccs a legostobább, legrosszabbul időzített és legkatasztrofálisabb következményekkel járó katonai hatalomátvételek közé tartozik. Azt a célját elérte, hogy megszerezze az Egyesült Államok igen jelentős pénzügyi és katonai támogatását, és elvileg sokkal nagyobb lehetősége lett volna az országnak arra, hogy megerősítse független pozícióját. Ezek a mondott célok azonban valószínűleg nem igazán komolyan estek latba a puccsista vezetők részéről. A kormányzat megelégedett azzal, hogy megváltoztatta az ország nevét, a királyságot eltörölték és Khmer Köztársaság néven igyekeztek a nemzetközi porondon működni. Ez szinte lehetetlen volt, minthogy erre az időre már elég nagy fenntartás volt a világ közvéleményében a katonai puccsokkal szemben. A nyugati demokráciákban meglévő fenntartások hatását erősítette az, hogy Szihanuk a kommunista országokban és a harmadik világban rendkívül befolyásos, jól ismert és tekintélyes figura volt. Amint megbuktatták, Pekingbe utazott, ahol régi barátjával, Csou En-lajjal megbeszélte a tennivalókat és állást foglalt a független Kambodzsá mellett saját elnöki vezetése alatt.

Kambodzsá lakossága sem fogadta örömmel a puccsot, talán a városi középosztály egy része kivételével, amelyet igencsak nyugtalanított, főleg Phnom Penhben, a hercegi palota költekezése, a kiszámíthatatlanság, a gazdasági összeomlás réme, Szihanuk kalandor nemzetközi és hazai sakkjátszmái, amelynek következtében az ország jó része a vietnamiak és kommunista szövetségeseik kezére került, de egyébként a kambodzsaiak a több évszázados hagyományoknak megfelelően ragaszkodtak uralkodójukhoz.

Az amerikai tanácsadók nagy számban jelentek meg Phnom Penhben, és valóban sokat segítettek abban, hogy igen rövid időn belül a kambodzsai kormányhadsereg

sokkal hatékonyabbá, hadra foghatóbbá vált és nagyobb önbizalma lett. Hamarosan meg is indították a hadműveleteket az ország keleti tartományában döntő pozíciókat elfoglaló vietnamiakkal szemben, és egyben a Vörös Khmerek felszámolását is elengedhetetlennek tartották. A hadműveletek azonban hamarosan kudarcba fulladtak, minthogy Pekingből Szihanuk hamarosan gerillaháborút hirdetett meg a dzsungelben „ellen-ségeink ellen”, és ezzel a konzervatív erők körében is bizonytalanságot keltett. Szihanuk felhívását követően a Vörös Khmerek, akiknek befolyása addig meglehetősen korlátozott volt, a monarchia hű harcosainak számítottak az emberek szemében. A gerillatevékenység felélénkült. Az amerikaiak előzetes számításaitól eltérően a kambodzsai kormányváltás nem csökkentette indokínai háborús terheiket, hanem kifejezetten növelte. Megindultak az amerikai bombázások, közvetlen amerikai részvétel kezdődött a kambodzsai háborúban is. Eközben több amerikai stratég a kambodzsai akciót eleve elhibáztottnak tartotta és úgy gondolta, hogy a vietnami háború kiterjesztése egész Indokínára semmiképpen nem szolgálja az amerikai katonai érdekeket. A phnom penhi köztársasági vezetést igencsak gyengítette az, hogy Lon Nol 1971 közepén infarktust kapott, egyesek szerint akkor, amikor szembesült azzal, hogy Szihanuk pekingi emigráns kormánya az ország területének jelentős részét befolyásolni tudta, és a kormánycsapatok egyre kevesebb lakott településen érezhették magukat biztonságban. A kormány 1973-ban Kambodzsza összterületének csak egyharmadát birtokolta. A mindennapos amerikai bombázások katonailag kevés sikert értek el, ugyanakkor fokozták az Amerika-ellenességet egy olyan országban, ahol a legkisebb faluban is ott voltak a Vörös Khmerek fegyveresei vagy propagandistái. Nagyon kegyetlen háború folyt. A pontos számokat senki nem ismeri, de korabeli elemzések szerint néhány éven belül több százezer ember vált áldozatává ennek a háborúnak. A kormánycsapatok és a Vörös Khmerek egymással vívtak öldöklő csatákat, foglyokat nem ejtettek, senki nem vizsgálta meg a másik fél szándékait és senkit nem akartak átnevelni. Az ellenség akár egyenruhás, akár nem egyenruhás tagjait azonnal a helyszínen kivégezték mindkét oldalon.

Amiért egy ostoba katonai puccsról beszéltünk, azt a fentiek elég jól bizonyítják, de a pejoratív jelzőt indokolja az általános indokínai körülmények teljes figyelmen kívül hagyása a kormányerők részéről. Ezért valószínűleg nem elsősorban a Lon Nol-rezsimet kell elmarasztalni, amelynek nemzetközi látóköre nem volt túl széles. Az amerikaiak akkor kezdték el a bombázásokat és a felégetett föld taktikájának az alkalmazását 1973-ban, amikor már teljesen világossá vált, hogy a vietnami háborút be kívánják fejezni és már megkezdődtek a titkos tárgyalások az észak-vietnamiakkal az amerikai csapatok kivonásáról. A helyi amerikai parancsnokok akkor döntöttek a kambodzsai akcióról, amikor már a fő cél, vagyis a vietnami pozíciók megtartása Észak-Vietnam megsemmisítésével, illúzióknak számított. 1972 végén az Egyesült Államok és Vietnam között fegyverszüneti tárgyalások folytak, és ezek komoly eredményre vezettek, amikor a kambodzsai háború maga különleges szörnyűségeivel újabb intenzív szakaszába lépett.

Később az amerikai támogatás jelentősen csökkent, ami a Khmer Köztársaság ellenálló képességét felmorzsolta. Ugyan a Vörös Khmerek nem rendelkeztek jelentős erővel, de amikor az amerikai–vietnami tárgyalások következtében az amerikaiak kivonultak Kambodzsából, a kambodzsai köztársasági csapatok gyorsan összeomlottak. Kambodzsaiak milliói a városokba menekültek, így Phnom Penhbe.

Az amerikaiak teljes kivonulása után a magát reménytelen helyzetben lévőnek tekintő kormányzat kénytelen volt visszavonulni. Egy ideig Phnom Penht megpróbálták még tartani, ám végül 1975. április 17-én a Vörös Khmerek bevonultak Phnom Penhbe, két héttel megelőzve a Viet Minh-egységek saigoni diadalát.

A Vörös Khmerek rémuralma (1975–1979)

A tragédiákkal teli kambodzsai történelemnek kiemelkedően tragikus és erkölcsileg elfogadhatatlan, sok tekintetben felfoghatatlan epizódja az 1975 és 1979 közötti közel fél évtized. Ez az időszak, amikor a Vörös Khmerek megdöntötték a jobboldali Lon Nol Amerika-barát diktatúráját és bevezették saját, különösen embertelen rendszerüket. A Vörös Khmerek Phnom Penhben semmiféle ellenállásba nem ütköztek, mert az amerikaiak már korábban elhagyták Kambodzsát, majd a Vörös Khmer-támadások hírére a kormány lemondott, miniszterelnöke magára hagyta kabinetjét és az országot. Akik Phnom Penht elfoglalták, fegyelmezett, komor külsejű, mosolytalan és hallgatag katonák voltak, közöttük sok fiatal, sőt gyermek. A félelmetes és szótlan katonák több évtizedes kegyetlen dzsungelháború győztesei voltak, akik egy különlegesen életidegen indoktrináción mentek keresztül. Vezetéik szerint eddig soha nem létezett társadalmi és politikai rendszert kell létrehozni, amely a kambodzsai tradíciókon nyugszik, visszatérnek a paraszti egyenlőség kultúrájához és olyan társadalmi forradalmat valósítanak meg, amelynek eredményei példátlanok a világtörténelemben.

De kik voltak ennek a hallgatag és félelmetes külsejű seregnek a vezetői? Ez sokáig nem derült ki, mint ahogyan az sem, hogy egyáltalán milyen szervezetnek a tagjai. Amit mondtak, az khmerül angkar padevatnak hangzott, ez pedig forradalmi szervezetet jelent, de semmi többet nem árultak el. Később a szervezet Kampuchea Kommunista Pártjának kezdte nevezni magát. Az új állam vezetőiről nem lehetett semmit sem tudni, még azt sem, hányan vannak, hogyan gondolkodnak és mi a múltjuk? A vezető körök saját szűk testületüket Angkar Locunak hívták, ami feltételezések szerint talán a párt központi bizottságát vagy politikai bizottságát jelölhette. Amikor, jóval később, nyilvánosságra hozták, hogy ennek az egész félelmetes és titokzatos társaságnak a vezetője egy Pol Pot nevű egyén, mindenki sietve kereste, beleértve a nyugati hírszerző szerveket is, vajon mit lehet tudni erről az emberről. Ilyen nevű kommunista vezetőt azonban senki nem ismert, senki nem találkozott vele. Az világos volt, hogy valami fanatikus szörnyetegről van szó, akinek első intézkedése az volt, hogy Phnom Penhből és az ország második legnagyobb városából, Battambangból mindenkit kitelepítettek, lezárták a határokat,

és azonnal eltöröltek mindent, ami az árutermeléssel, a piacgazdasággal vagy a magántulajdonnal állt kapcsolatban, ami nyilvánvalóan minden eddigi kommunista gyakorlatnál lényegesen következetesebb és radikálisabb volt. A piacokat megszüntették, a kereskedelmet felszámolták, majd a pénzforgalmat teljesen leállították, mondván, hogy pénzre a továbbiakban nincs szükség. Sok jóindulatú elemző abban az időben úgy gondolta, hogy itt egy forradalmi utópiáról van szó, kicsit szélsőségesebből és keményebből, mint amit addig lehetett látni a szocialista világban, de talán nem kell túl komolyan venni ezeket az intézkedéseket. Az a tény pedig, hogy a városok lakosságát kitelepítik, nem keltett nagyon nagy meglepetést ezekben a megfigyelőkben, hiszen tudták jól, hogy az említett két város lakossága a Lon Nol-időszakban, vagyis a köztársasági kormány idején, kezelhetetlenül felduzzadt, 3 millióan menekültek el a Vörös Khmerek, vagy egyszerűen a bombázások és az éhínség elől a városi központokba. Ez való igaz, az új vezérek azonban nem egyszerűen a lakosságlelesleget kívánták eltávolítani és falvakba irányítani, beállítani őket a termelésbe. Hamarosan nyilvánvaló lett, hogy a hallgató és gonosz tekintetű fegyveresek a városokat akarják felszámolni, és ezért minden városi lakost kitelepítettek. Ezek a nagyon fegyverezett és robotként működő katonák Kambodzsa legszegényebb és legiskolázatlanabb paraszti rétegeiből kerültek ki, akiknek ősei is hozzá voltak szokva a szegénységhez, az éhínséghez, a nyomorhoz. A gerillaháborút jól viselték, és azt a célt, hogy felszámolják a számukra teljesen idegen és ellenséges városokat, természetesen tartották elődeik évszázados rossz tapasztalatai és saját ösztönös ellenszenvük miatt. A paraszthadsereg teljesen osztotta vezetői egalitarianizmusát és azt, hogy ennek megteremtése érdekében a legkíméletlenebbül fel kell számolni az ellenséges, hivalkodó, perverz városokat és el kell távolítani a városlakókat.

A társadalmat két nagy csoportra osztották a vezetők. Ez, ha nem is azonnal, de elég gyorsan ismertté vált. Az egyik csoport az „alap khmerek”, ők a földművelő lakosság, a másik az „új khmerek”, városi hivatalnokok, értelmiségiek, a régi rendszer katonái, rendőrei, és a régi rendszerrel bármilyen kapcsolatban állók. A Vörös Khmereknek különös gondja volt arra, hogy az „új khmereket” küldjék a legnehezebb munkahelyekre, mindegyik munkahely vidéken volt, és vagy rizstermeléssel vagy csatornák ásásával és töltések javításával állt kapcsolatban.

A Vörös Khmerek, akik magukat soha nem hívták így, végül felfedték azt, hogy Pol Pot egy álnév, egy olyan személy álneve, aki bizonyos szerepet töltött be Salot Shar néven a korábbi és Vietnammal kapcsolatban álló kommunista csoportokban. Hamarosan arra is fény derült, hogy ezek az emberek akik között vezető szerepet Kieu Samphan és Yeng Sari játszottak, valamennyien felső-középosztálybeli fiatalemberként Párizsban végezték tanulmányaikat, a legjobb körökben forogtak, Franciaországban csatlakoztak többnyire valamelyik radikális ultrabaloldali szervezethez, és a francia értelmiségi szubkultúra szélsőséges, erőteljesen az anarchizmus irányába mutató vonulatai érintették meg őket. Visszatérve Indokínába a Vietnamban szerveződő kommunista előszervezetnek, a Khmer Népi Forradalmi Pártnak lettek a tagjai. Szellemi gyökereikben – a párizsiakon kívül –

a korabeli kínai uralkodó nézeteknek volt szerepük, azoknak a nézeteknek, amelyeket Kínában a Teng Hsziao-ping-féle irányzat idején teljes egészében visszautasítottak, és mint kártékonyt és hibásat, mélységesen elítéltek. Ebben az időben azonban azok az elképzelések, amelyek megfogalmazódtak a kínai kulturális forradalomban, vagy olyan stratégiai célok, mint a „nagy ugrás”, teljes egészében megfeleltek a kambodzsai ultraforradalmárok gondolkodásmódjának. Az utópia náluk is összefonódott az erőszakos megoldásokkal. Nem kétséges, a kambodzsai történelem logikájától nem állt távol a kifejezetten antidemokratikus és kegyetlen megoldások keresése. A szóhasználat a korai kommunista mozgalmakból származva került be Pol Poték propagandaszlogenei közé, így az „osztályellenség felszámolása”, „az árulók likvidálása”, „az ellenségnek a párton belüli megkeresése”. A pol potisták egy 4 éves tervet fogadtak el és a 4 év alatt kívánták a szocializmust „felépíteni”.

A pol potistákat azonban nem lehet egyértelműen a kínai, még kevésbé a szovjet vagy vietnami modellel azonosítani, hiszen Pol Poték túltettek egykori példaképeiken, és egyértelműen egy következetesebb, „tisztább” és még soha nem létezett forradalmi modellben gondolkodtak. Az oktatási rendszert teljes egészében szétverték, mondván, hogy a rizstermeléshez nincs erre szükség. Annyit átvettek a kínai kulturális forradalomból, hogy ha ezek a városi „új khmerek” mégis tanulásra szorulnának, akkor először is tanuljanak meg rizst termesztetni, de egyébként mindent tanuljanak meg a szegényparasztságtól. A szélsőséges intézkedések minden területen érvényesültek. Így a legkíméletlenebbül nekiestek a buddhista kolostoroknak, a szerzeteseknek és felszámolták a buddhizmus legfontosabb intézményét, a Sanghát. Az egészségügyi szolgáltatások nem létezőkké váltak. Ez összefüggött azzal, hogy elítélték a nyugati orvosi módszereket, szerintük ezek inkább kárt okoznak és vissza kell menniük a saját, eredeti és sokkal tökéletesebb hagyományaikhoz. Nem tudni, hogy mihez mentek vissza, de tény az, hogy semmiféle betegséget nem gyógyítottak ezekben az időkben. Az osztályellenség fizikai felszámolására való törekvések érintették mindazokat, akik nem a szegényparaszti, tanulatlan, kétkezi munkás kategóriába tartoztak. A Vörös Khmerek rémuralma idején folytatódott mindaz, ami Lon Nol idején megkezdődött, hiszen Lon Nol egyszerűen a lakosság egy részét halálra ítélte a bombázásokkal, a városok túlszűfolásával, a termelés tönkretételével, de ezt az ítéletet a Vörös Khmerek hajtották végre. A végrehajtás eredményeképpen az ENSZ-szakértők becslései szerint 2-3 millió ember vesztette életét az alatt a fél évtized alatt, amikor Kambodzsában nem állt háborúban (A Yale Egyetem Genocide Programja 1,7 millió emberről tud, ami az akkori lakosság 21%-a). Lon Nol idején már eleve félmillió ember áldozatává vált a háborúnak, most a fizikai és lelki terror, az éhínség, a félelem minden eddigit felülmutat. A számítások szerint 200 ezer embert végeztek ki politikai megfontolásokból. A többiek az elviselhetetlen munka (a földeken 14 órát kellett dolgozni), az elégtelen táplálkozás, a szörnyű lakásviszonyok, az egészségügyi ellátás hiánya miatt haltak meg. A politikai okokból kézre kerített emberek számára általában soha nem végződött úgy egy kihallgatási processzus, hogy élve kerültek volna ki a börtönből.

Pol Poték tökélyre vitték azt, hogy mindenkit, akit kihallgattak, beismerő vallomásra kényszerítettek, és a kivégzés csak a beismerés után történt meg. Ezeket a beismeréseket írásban fektették le. Az elviselhetetlen kínzások és a kilátástalan helyzet a beismerő vallomásokat éppen úgy kicsikarta az emberekből, mint ahogy ez az 1930-as évek elején Moszkvában történt. (Azt már szociálpszichológusok feladata megmondani, hogy korlátlan hatalommal rendelkező, nyilvánvalóan a tisztességes emberi értékektől teljesen eltávolodott szadista diktátoroknak miért volt szükségük írásos vallomásokra.)

A kambodzsai vezetők szörnyű praktikái csak részben voltak ismertek a világ előtt. Egyesek rutinból támogatták, mások rutinból elítélték azt, ami Kambodzsában történt, de közvetlen ismeretei csak nagyon keveseknek voltak, már csak azért is, mert az országot ténylegesen lezárták, és a határ menti konfliktusok is zavarták a Kambodzsába jutást. A kambodzsai helyzetnek azonban voltak jelentős nemzetközi aspektusai.

Pol Pot néhány nap eltéréssel akkor foglalta el Phnom Penht, amikor a vietnami fegyveres erők bevonultak Saigonba. Ebben mindenki párhuzamot látott, holott teljesen különböző fejlődés alakult ki a két országban. Abban volt csak hasonlóság, hogy az amerikaiak minden további nélkül otthagyták mindkét országot, és természetesen magukra hagyták azokat is, akikkel éveken keresztül együttműködtek. E tekintetben a légkört jól érzékelteti Sirik Matak miniszterelnök-helyettesnek, Szihanuk unokatestvérének a levele az amerikai nagykövethez. Sirik Mataknek felajánlották az amerikaiak, hogy néhány más vezetővel együtt kimentik Kambodzsából. Ezt az ajánlatot Sirik Matak visszautasította, mondván, hogy népét nem hagyhatja magára. A nagykövethez írt levelében viszont szerepel néhány tragikus mondat. „Az egyetlen tévedés, amit elkövettem, az az volt, hogy bíztam Önben, és az amerikaiakban általában.” Az Egyesült Államok által támogatott vezetők számára most vált nyilvánvalóvá, hogy ők egy általuk nem ismert sakktráblának a parasztjai voltak, akiknek sokat nem ért az élete, még akkor sem, ha a királyi családból származtak. Sirik Matak a Phon Penh-i Vöröskereszthez is fordult, de amikor ott megtudták, hogy rajta van a Vörös Khmerek azon listáján, amely az árulók nevét tartalmazta, kérését visszautasították. Ezután a francia követségen kért menedékjogot, de a franciák, miután megkapták a Vörös Khmerek üzenetét, hogy erőszakkal is elviszik az árulókat, ha beengedik őket, a menedékjog megadását visszautasították. Sirik Matakot a Vörös Khmerek elfogták és phon penhi beszámolók szerint lefejezték. (Kissinger úgy tudta, hogy hasba lőtték és 3 napon keresztül hagyták haldokolni.) A fenti történet jól mutatja a korabeli viszonyokat és azt is, hogy az új hatalom senkit nem kímélt meg.

A nemzetközi vonatkozások közül két relációnak van különös jelentősége. Az egyik Kína. Kínával az idegengyűlölő, az idegenekre utálattal és lenézéssel tekintő „Demokratikus Kampuchea”, ahogyan a Vörös Khmerek az országot nevezték, kiemelt jelentőségű kapcsolatot tartott. A Vörös Khmerek elszigeteltségükben is tudták, hogy szükségük van külföldi árukra, elsősorban fegyverekre, de ugyanúgy tanácsadókra, és ha valóban meg akarják valósítani tervüket, miszerint a rizstermelést felemelik olyan mértékűre, amilyenre még nem volt példa a kambodzsai történelemben, ezt a rizst valahol el kell

adni. Ez annak is az eredménye volt, hogy Pol Poték őrült utópiájukban abból indultak ki, hogy egy-két év alatt megháromszorozzák az egy hektárra eső rizstermelést, vagyis az akkor általános egy tonna helyett, három tonnát fognak termelni, és ennek a bevételeiből fogják az iparosítást fedezni. Ez azt jelenti, hogy a paraszti egalitáriánizmusra épülő egész koncepció magába foglalt egy távlati és ködös iparosítási programot is. Kína lett volna az az ország, amely minden tekintetben segítette volna ezt a törekvést, de Kínának volt egy másik, azonnali komoly szerepe is a Vörös Khmer-elképzelésekben. Ez pedig az volt, hogy Kína nyújtson segítséget a vietnamiakkal való konfliktusban.

Itt jutunk el ahhoz a ponthoz, hogy Kambodzsai másik fontos nemzetközi relációjáról is szóljunk, Vietnammal. A kambodzsai baloldali és ezen belül a kommunista mozgalom kétségkívül vietnami gyökerű. Ezek a gyökerek azonban nem voltak elég erősek vagy fontosak ahhoz, hogy a Vörös Khmerek megtartsák Vietnammal a kapcsolataikat. Az új Vörös Khmer vezetés ugyanis a maga, alapvetően az európai szélső baloldallal rokonítható koncepciójával együtt szélsőségesen nacionalista volt. Azzal együtt, hogy a kambodzsai történelmet egy kidobható kacsának tartották, kivéve az Angkori Birodalmat, amelyet dicsőítettek, és amely alapját képezte a kambodzsai nemzeti öntudatnak, tulajdonképpen Vietnammal tekintették az első számú ellenségnek. Vietnam volt az a mumus, amelyről félték és amelyről feltételezték, hogy egy Indokínai Föderáció megteremtésével gyakorlatilag Kambodzsát be akarja kebelezni. Természetesen szerepel egy másféle motiváció is, nevezetesen az, hogy a Pol Pot-hoz hasonló, elzárt, diktátorok, általános paranoiájukból következően, mindenütt ellenséget látnak, és az ellenséget megszemélyesítik. Számukra a fő ellenség Vietnam volt. Ezért Vietnammal a Vörös Khmerek meg is támadták, feltételezve azt, hogy Kína a segítségükre fog sietni. Eközben a világ előtt valamenynyire, ha nem is elfogadható, de tolerálható országnak azért tűnt Kambodzsai, mert Pol Pot kínai közvetítéssel Szihanuk herceget megnyerte arra, hogy vállalja az államfői szerepet. Szihanuk ezt megtette, a palotájában azonban fogoly volt, és több tucat rokonát, köztük gyermekei egy részét a Vörös Khmerek megölték. (A Pol Pot-rezsimmel ????? szinten a külvilág nem érintkezett, beleértve a kínai vezetőket is. Kivételt a román diktátor Ceaucescu képezett, aki feleségével együtt látogatást tett Phnom Penhbe.)

A Vietnammal elleni fegyveres kambodzsai támadásokat követően a vietnamiak lépés-kényszerbe kerültek. Tartottak attól, hogy Kína Kambodzsával szövetkezve mintegy bekeríti őket. A kínaiak fokozottan ellátták fegyverekkel és kisebb mértékben élelmiszerekkel a Vörös Khmerekkel, akiket ez a támogatás felbátorított, hogy folytassák a Vietnammal elleni katonai akciókat. Vietnam, válaszul a vietnami területek elleni rendszeres fegyveres támadásaira, 1978 karácsonyán megindította fegyveres erőit a Vörös Khmer-rendszer ellen. Döntésüket politikailag és diplomáciailag jól előkészítették, hiszen mindkét területen óriási tapasztalataik és nagyon képzett vezetőik voltak. Tudták, hogy egy azonnali döntő csapással kell megsemmisíteniük Kambodzsát. Ezért 250 ezer katonával támadták meg és magukkal vitték azokat a Vietnamban élő kambodzsai baloldaliakat, akik szembekerültek Pol Potékkal. A vietnamiak azért akartak azonnali és elsöprő győ-

zelmet, hogy Kína ne tudjon beavatkozni. A félelmetesnek tekintett kambodzsai fegyveres erők, amelyek évtizedeken keresztül sikeres dzsungelháborúkat vívtak, hol Szihanuk, hol Lon Nol, hol az amerikaiak ellen, összeomlottak, és a támadás megkezdése után egy héttel a vietnami csapatok bevonultak Phnom Penhbe. Ez Pekinget váratlanul érte és elkéséltette, hiszen lényegesen többet várt kambodzsai szövetségésétől. Bevonulásuk után a vietnamiak azonnal kijelentették, hogy „segítséget nyújtanak a demokratikus erők számára”, és ők a 27 éves Hun Sen, egy Vietnamba szökött egykori Vörös Khmertiszt vezetésével létrejött kormány meghívására érkeztek, hogy segítséget nyújtsanak egy népgyilkos, embertelen és Vietnambot is veszélyeztető rendszer felszámolásához. Ezzel fejeződött be a Vörös Khmerek rémuralma, legalábbis az ország nagy részén. Az ezt követő időszak kezdetben lassú, de egyértelműen a konszolidáció időszaka lett.

Az elhúzódozó konszolidáció évei (1979–2000)

A Vörös Khmer rendszer váratlanul gyors és teljes összeomlása a vietnami fegyveres erők és a velük szövetséges kambodzsai baloldali csoportok együttes intervenciója következtében megnyitotta az utat egy újfajta kambodzsai fejlődés számára. A lakosság tömegei örömmel fogadták a Vörös Khmerek leváltását, de különösebb lelkesedést nem mutattak sem a vietnamiak, sem pedig kambodzsai szövetségeseik iránt. A vietnamiak Kambodzsai politikai viszonyainak alakításába közvetlenül nem szóltak bele, de az általuk egyértelműen támogatott kambodzsai Kommunista Párt gyorsan átvette a hatalmat. Első dolga volt, hogy megváltoztassa az ország államformáját és politikai rendszerét. Még 1979-ben kikiáltották a Kampuchei Népköztársaságot, amelynek elnöke Heng Samrin, miniszterelnöke Hun Sen lett, aki a tényleges vezetést gyakorolta. A változások nagyon nagyok voltak és egyértelműen pozitívak abban a tekintetben, hogy megszűnt a szörnyű terror, a nagyvárosok lakosai visszatérhettek, az emberek szabadon választhattak meg nemcsak lakhelyüket, hanem napi tevékenységüket is. Mindezek az eredmények a Vörös Khmer-időszakhoz képest üdítőek, ugyanakkor a kambodzsaiak nagy része ezzel csak részben tudott élni. A Lon Nol-diktatúra és a Vörös Khmerek fél évtizedes rémuralma együttesen szegényházzá változtatta az országot, az emberek milliói éheztek, a Vörös Khmerek tovább folytatták gerillatevékenységüket az ország azon részén, ahol erős szegényparaszti bázisuk volt és ahol az a terrorhullám, ami jellemezte az országot, kevésbé bontakozott ki. Az elviselhetetlen állapotok vezettek oda, hogy több mint 300 ezer kambodzsai menekült külföldre, elsősorban az Egyesült Államokba, Ausztráliába és a nyugat-európai országokba, illetve ugyanakkora tömeg thai menekülttáborokba kényszerült.

Az új körülmények nem jelentettek tehát azonnali változást az emberek életkörülményeiben, főleg nem az ellátásukban, és még a béke teljes helyreállítása sem következett be. Pol Poték vereséget szenvedtek, visszaszorultak az ország viszonylag kis, elsősorban Thaifölddel határos részére, de ott egyelőre felszámolhatatlannak bizonyultak. Nemcsak

a gerillaháborúban való tapasztalataik miatt tudták megőrizni az állásaikat, hanem jelentős nemzetközi támogatást is kaptak. A történelemnek egy csúnya fintora a Vörös Khmereket életben tartotta. A kínaiak Vietnámot egy nemcsak kellemetlen, hanem veszedelmes ellenségnek is tekintették, amely részese a moszkvai konspirációnak Kína körülvétele és stabilitásának aláásására. Ebből az is következett, hogy a kínaiak továbbra is támogatták a Vörös Khmereket, holott jól látszott, hogy Phnom Penhben már nem tudják átvenni a hatalmat, viszont lekötik a vietnami erőket, ezáltal csökken a Kínára nehezedő nyomás. Sokkal nagyobb kiábrándulást okozott a Vörös Khmerek gaztetteit ismerők körében az, hogy az Egyesült Államok és néhány szövetségese, elsősorban a Kambodzsával határos Thaiföld, a leghatározottabban a Vörös Khmereket támogatta. Míg eddig a Vörös Khmerekben egy szélsőséges kommunista szervezetet láttak, amely a „szokásosnál is” brutálisabb, most megváltozott a véleményük, és egy csapásra az eddig tömeggyilkosnak bélyegzett Vörös Khmerekből hazafias erők lettek, amelyeket segíteni kell a vietnami hódítókkal szemben. Az Egyesült Királyság miniszterelnöke, Thacher asszony egy interjúbán azt mondta: „a Khmer Rouge jobb kádereinek a jövőbeni kormányban bizonyos szerepet kell kapniuk”. Ebben a szituációban szó sem lehetett semmiféle nemzetközi összefogásról az ország helyreállítására, vagy legalábbis a háború legszörnyűbb következményeinek az enyhítésére, az éhínség csökkentésére, vagy akár bizonyos minimális egészségügyi szolgáltatások újjászervezésére. Az 1980-as években folytatódtak a harcok a Vörös Khmerekkel, és ebben minden harcoló fél, a vietnamiak, a kambodzsai kommunisták és a Vörös Khmerek is komoly veszteségeket szenvedtek. A harcok 1999-ig elhúzódtak. A helyzet a vietnamiak számára is igen nehézé vált. Szembetalálták magukat egy igen jelentős kínai támadással és szabályszerű háborút kellett vívniuk Kínával. Ez volt Vietnám harmadik indokínai háborúja, amelyet ismét győzelemmel fejezett be. Ezt követően azonban Kambodzsában a vietnami jelenlét nem volt tartható, ugyanis rendkívül nagy gazdasági és diplomáciai terhekkel járt. Vietnám saját maga is küzdött a gazdaság átalakításával és jelentős gazdasági reformok beindításával.

A Kampuchei Népköztársaság igyekezett olyan reformokat végrehajtani, amelyek összhangban voltak az ország helyzetével és megfeleltek az akkori szocialista világ reformelképzeléseinek. A Hun Sen-vezetés, demonstrálva teljes szakítását nemcsak a Pol Pot-rezsimmel, hanem saját eddigi elképzeléseivel is, legalizálta a magántulajdont és a magánkezdeményezést, kifejezetten a szabadpiac bevezetését ígérte meg, a marxizmus-leninizmus monopolhelyzetét elutasította és az elfogadott új alkotmány a buddhizmust, mint Kambodzsai államművelődést jelölte meg. A későbbiekben nagy horderejűnek bizonyult az alkotmánynak az a paragrafusa, amely az ország történetében először a halálbüntetést tiltotta. Az átfogó reformokkal együtt az ország nevét ismételtelen megváltoztatták. (Korábban a Kambodzsai Királyság Khmer Köztársasággá változott Lon Nol időszakában, majd a Vörös Khmerek Kampuchéára változtatták, a hivatalos elnevezése ekkor Demokratikus Kampuchea lett, majd amikor vietnami segítséggel a Hun Sen vezette kommunisták hatalomra jutottak, nyilván kelet-európai mintára, a Kambodzsai

Népköztársaságot hozták létre, ezt követően az ország neve 1989 szeptemberében Kambodzsa Államra változott meg.) Kambodzsa Állam saját magát liberális demokráciának minősítette, de sem a gazdasági fejlesztésben, sem pedig a politikai fejleményekben nem jelentkeztek a „liberális eszmék”, amelyekre az új vezetés hivatkozott. Az azonban kétségtelen, hogy Phnom Penhben megkezdődött a gazdaságnak egy lassú, de bizonyos területeken komoly következményekkel járó átalakulása. Ez elsősorban az ingatlanpiacon mutatkozott meg, ahol nagyobb arányban külföldi, főleg vietnami vállalkozók számottevő építkezésekbe fogtak, így az építőipar határozottan fejlődött. Ez a gazdasági növekedés elsősorban az újra benépesült városokban mutatkozott meg, míg vidéken, ahol a lakosság döntő többsége élt, semmit nem lehetett ebből tapasztalni. Amit az emberek érzékeltek, az az áru- és pénzviszonyok olyan megjelenése, ami nem kecsegtetett sokkal több előnnyel, mint amit tapasztaltak a Vörös Khmerek időszakában. A fekete-gazdaság lovagjai és a megvesztegethető állami hivatalnokok vették át a helyét a komor és szadista Vörös Khmer-funkcionáriusoknak. Kambodzsa Délkelet-Ázsia legszerencsétlenebb országa lett. Bizonyos mutatók alapján, ami a gyermekhalandóságot, az alultápláltságot, a HIV-AIDS megbetegedések arányát, a várható élettartamot illeti, Kambodzsa a nemzetközi rangsor legaljára került az ENSZ-statisztikákban.

A kilátástalan helyzetben végre jó irányú változtatások kezdődtek az 1990-es évek elejétől. Az Egyesült Nemzetek Szervezete és a nemzetközi közösség több tagja egyetértett abban, hogy morális kötelezettségük van Kambodzsa megsegítésében. Ez a sokat ígérő 1990–1991-es évek terméke, amikor egy rövid időre Kambodzsában is úgy látszott, hogy a „történelem véget ért”, vagyis a történelemnek az a szakasza, amelyben nem a demokratikus és liberális elvek diadalmaskodtak, és minden lényeges gazdasági és politikai döntés alá van rendelve a szuperhatalmak közötti rivalizálásnak. Ennek a rövid időszaknak az eredménye volt az, hogy a nagyhatalmak támogatásával létrehozták az Egyesült Nemzetek Átmeneti Hatóságát Kambodzsában – ez lett az ENSZ egyik legjelentősebb akciója. 22 ezer szakértőt mozgósítottak, akik segítettek a kambodzsai helyzet felmérésében és a gazdaság helyreállításában, hogy növekedési pályára irányítsák a gazdaságot, végül pedig a demokratikus intézmények alapjait is törekedtek megteremteni. Nyilván ekkora feladattal teljességgel megbirkózni semmiféle szervezet nem képes, ugyanakkor az ENSZ-hatóság a kilátástalanságból és a félelemből éppen csak kilépő országban az első reménysugarat nyújtotta, hogy talán létezik jövő Kambodzsa számára. Az említett ENSZ szervezet, amely UNTAT néven vált ismertté, a legkevesebbet a gazdasági területen tudta tenni, de Kambodzsa politikai életében döntő változásokat indított el. Segített a menekültek repatriálásában, ami egy példátlanul pozitív folyamat volt, és az ENSZ ezen a területen világviszonylatban is a legsikeresebb akcióját hajtotta végre. Igyekeztek az összes Kambodzsában szerepet játszó politikai erővel közös megállapodást létrehozni, bármennyire is gyűlölték azok egymást, és bármennyire is volt alapja gyűlöletüknek. Az UNTAT végül is egy koalíciót hozott létre, amelybe az általunk eddig említett valamennyi politikai erőt igyekeztek bevonni abból a célból, hogy együttesen vegyenek részt

1993 májusában a választásokon. Ez felvillanyozta a kambodzsaiakat, és a korabeli információk szerint a nagyon sokat szenvedett, szörnyű tortúrákon keresztülment falusi lakosság tekintélyes része, évtizedek óta, de talán amióta Kambodzsza létezik, kiegyenlíthette a derekát hogy szavazócéduláival részese lehessen a kambodzsai történelem formálásának.

A választásokon részt vevő nagyobb pártok közül a legjelentősebb a kambodzsai fordulások előtt évtizedeken át kiemelkedő szerepet játszó royalista párt, amely az újból előkerült Szihanuk áldását élvezte, valamint Hun Sen kommunista pártja, amely új név alatt (Kambodzsai Néppárt) kezdte meg működését. A Vörös Khmerek megtagadták a választásokon való részvételt, a legtöbb megfigyelő szerint azért, mert nyilvánvalóvá vált részükre, hogy semmiféle tömegtámogatással az országban nem rendelkeznek. (A népet hivatásszerűen boldogítók számára nehezen feldolgozható helyzettel találták szembe magukat, nevezetesen azzal, hogy akikre mindig hivatkoztak, akinek érdekében követték el a legszörnyűbb kegyetlenségeket, és akikre úgy gondoltak, hogy az általuk hozott áldozatokért hálásak, elutasítják, megvetik és gyűlölik őket.) Ebből következően az említett két nagy erő között dőlt el a választások, és ezek eredményeképpen a royalista párt, amelyet francia rövidítése alapján FUNCINPEC-nek hívtak, megnyerte a választásokat, de nem tett szert abszolút többségre. Hun Sen pártja, a volt kommunista párt, sikerrel tudta azt a benyomást kelteni, hogy nem a vietnamiak bábja, és hivatkozhatott arra, hogy míg a royalista párt vezetői, beleértve Szihanukot, együttműködtek a Vörös Khmerekkel, ők maguk a Vörös Khmerek felszámolásában jeleskedtek. Fej-fej mellett állt a két nagy párt, és a nemzetközi erőkkal együttműködve sikerült bizonyos kérdésekben egyezsége jutniuk. Az 1993-as alkotmány, amely az ENSZ gyámkodását magán viselte, helyreállította a monarchiát, és Szihanukot másodszor is az ország királyának ismerték el, aki ezúttal államfőként jutott szerephez. A választások után sokáig semmiféle eredményt nem hirdettek, ami nagyon kiábrándítóan hatott azokra az emberekre, akik úgy gondolták, hogy ha leadják a szavazatukat, ebből rögtön valami jelentős változás fog következni. Végül is hosszú huzavonák eredményeképpen jött létre egy koalíciós kormány. Az ország ismét új nevet kapott, Kambodzsai Királyság lett. Abban nem tudtak megállapodni, hogy hogyan osszák meg a győztesek, tehát a FUNCINPEC és Hun Sen Néppártja között a pozíciókat, ezért egy igen sajátos megoldást választottak. Elismerték, hogy a FUNCINPEC elnöke, Norodom Ranariddh, a királyi család tagja lesz a miniszterelnök, viszont elfogadhatatlan lett volna az országban rendkívül komoly befolyással rendelkező Hun Sen számára, hogyha kisebb pozíciót kapnak, ezért úgy döntöttek, hogy Hun Sen is miniszterelnök lesz. Ez eddig teljesen ismeretlen megoldás volt, de a sajátos kambodzsai viszonyok között nem volt meglepő. A két miniszterelnök közötti jelentős különbségek azonban állandó vitákhoz vezettek volna a kormányban, ezért úgy határoztak, hogy bár mindketten, azaz Ranariddh és Hun Sen is miniszterelnökök, de Ranariddh megkapta az első miniszterelnöki, míg Hun Sen a második miniszterelnöki címet. Ez a közöttük lévő viszonyt ugyan nem javította, de a törekény koalíció

mégis működőképes volt egészen 1977-ig, amikor szakítás következett be. Közben az erőviszonyok jelentősen megváltoztak. Hun Sen nagyon jó szervező volt és egyre népszerűbbé vált, sokkal többet volt az emberek között és sokkal világosabb programot fogalmazott meg, míg a királyi sarj, Ranariddh teljesen alkalmatlannak bizonyult. Ilyen körülmények között csak egy új választás segíthetett.

1998 júniusában megtartották azt a választást, amely hivatott volt dönteni a két rivális párt és a két vezető között is. Tekintettel arra, hogy Hun Sen emberei az ENSZ-beavatkozás időszakában is a kormány és az államapparátus kulcspozícióit birtokolták, és Ranariddh miniszterelnöksége sem változtatott ezen, az államhatalom birtokában és növekvő népszerűségét felhasználva Hun Sen győzött. Győzelme megerősítette befolyását a fegyveres erők és a média fölött is. A választásokat az ENSZ-megfigyelők alapvetően szabadnak és fairnek minősítették. A külföldi megfigyelők úgy látták, hogy bár számukra egyáltalán nem volt a hun seni irányzat meggyőző és rokonszenves, de sokkal konstruktívabb, mint arisztokrata ellenfelé. Amiért igazából az ENSZ és a nyugati megfigyelők elfogadhatónak tartották a választások eredményét, az az volt, hogy a Vörös Khmerek, akik a választásokon nem vettek részt, ténylegesen kikerültek a politikai életből, egyre inkább visszaszorultak a thai határvidékre és egyre lanyguló aktivitást mutattak. A lakosság támogatása irányukban csökkent, soraikból nagyon sokan dezertáltak és csatlakoztak a kormányhoz.

Vége 1998-tól kezdve, közel 20 év óta először, tényleges béke köszöntött be Kambodzsába. A 2000. évtől kezdve a Hun Sen vezette kormány stabilizálni tudta helyzetét, és Szihanuk az ország királyi címet viselő uralkodójaként szentesítette ezt a helyzetet.

Gazdasági növekedés és belpolitikai harcok (2000–2016)

Kambodzsza az 1990-es évek közepétől elindult egy teljesen új úton, a magántulajdonon alapuló piacgazdaság bevezetésének útján. Az új kambodzsai vezetők jól képzett technokratákat kezdtek alkalmazni, köztük nemzetközi tapasztalatokkal rendelkező közgazdászokat. Kambodzsza történetében először fogadtak el tudatos gazdaságfejlesztési terveket. Ezen gazdaságfejlesztési elképzelések következtében Kambodzsában a 2000. évtől kezdve valóban mutatkozott jelentős növekedés, ez évi 6–8% között mozgott, tehát világviszonylatban is a legmagasabbak közé tartozik. Az országban helyreállt a rend, ami lehetővé tette, hogy a már hosszú évek óta szunnyadó turizmust újraindítsák, és 2010-től már évi 2 millió turista érkezett, akiknek költsége igen nagymértékben járult hozzá a GDP növekedéséhez. Emiatt sokan azt hiszik, hogy Kambodzsza fő bevétele az idegenforgalom. Ez azonban nincs így. Kambodzsza időközben nagyon jelentős textilipart fejlesztett ki, külföldi befektetőknek és szakembereknek a támogatásával. Jelenleg a textiliparban több mint 300 ezer ember dolgozik, és a textilipar adja az ország exportjának több mint 75%-át. A kambodzsai exportban, amely az említett textiliparra, valamint fára, gumira, rizsre, halra épít, a legfontosabb partner az Egyesült Államok, az export

40%-a oda irányul. Az Egyesült Államokat követi Kanada, Németország és az Egyesült Királyság. Importoldalón az ASEAN országok állnak első helyen, ezen belül is Thaiföld és Vietnam, amelyeknek egyenként 20–25%-os a részesedése. Az ASEAN partnerek nagymértékben hozzájárultak ahhoz, hogy építőipari boom alakuljon ki Kambodzsában. Ezek a vitathatatlan eredmények mutatják, hogy a szörnyű történelmi előzmények után mégiscsak megindult valami fejlődés Kambodzsában. Kambodzsza azonban továbbra is a világ egyik legszegényebb és legelmaradottabb országa, ahol a 15 millió körüli lakosból mintegy 5 millió élt napi 1 dollárból, és az 5 év alatti kambodzsai gyerekek majdnem fele alultáplált. Miután jelentős változások az oktatásban nem következtek be és a képzésben sem látszanak eredmények, ezért a jövőbeni fejlődés is meglehetősen bizonytalannak tűnik. Egyébként az ország szegénységét és csaknem kilátástalan helyzetét mutatja az, hogy a kormány költségvetésének a felét a donor országok fedezik (2016).

A kambodzsai textilipar a világ egyik leggyorsabban fejlődő és nagyon jó minőségű textilipara. (A jó minőséget az garantálja, hogy Kambodzsza tudomásul vette, hogy teljes mértékben külföldi szakemberek ellenőrzik a minőségi követelmények betartását.) Ez a sikertörténet is magán viseli azonban az ország elmaradottságát és függő helyzetét a húzóágazatot jelentő textiliparban is. A textilgyárak közel 100%-a külföldi tulajdonban van. Ha a termelési értéket vizsgáljuk, és ezt százalékban fejezzük ki, akkor kiderül, hogy a textilgyárak termelésének 28%-a tajvani, 19%-a kínai, 17%-a hongkongi kézben van, ami azt jelenti, hogy a textilipar kétharmadát közvetlenül kínaiak birtokolják, és ha még ehhez hozzászámítjuk a szingapúriak 4%-át, és Szingapúr kínai jellegétől nem tekintünk el, akkor világossá válik, hogy kínai országrészekben vagy különböző kínai államokban élő kínaiak kezében van szinte a teljes kambodzsai textilipar.

A GDP növekedése az elmúlt évtizedben folyamatos. Ha lassan is, de az élelmiszerellátásban is van előrelépés, javuló infrastruktúra épül ki, és az ország a turizmuson alapuló különböző ágazatokat is fejleszti. Vannak kezdeti eredmények a mezőgazdaságban is, ami Kambodzsában különösen fontos, hiszen azon országok közé tartozik, ahol a lakosság kétharmada még mindig mezőgazdasággal foglalkozik és mezőgazdaságból él. Ebben a tragikus sorsú országban is a változások szelei fújnak, ha nem is túl erősen.

A nemzetközi gazdasági, politikai és turisztikai irodalom általában nagyon pozitívan értékeli az ország elmúlt évtizedes fejlődését. A külföldi tőke, a nemzetközi szervezetek képviselői, diplomaták és különböző szakértők nagy elismeréssel szólnak Kambodzsza eddigi eredményeiről, és kiemelik az igen gyors gazdasági növekedést, valamint a külföldi tőke számára nyújtott rendkívül előnyös lehetőségeket. Maguk a kambodzsaiak az országról szóló hízelgő véleményekkel kevésbé értenek egyet. Azt lényegében mindenki elismeri, hogy tagadhatatlan előrelépés történt a béke helyreállításával, a demokratikus szabadságjogok egy részének biztosításával, eddig nem létezett iparágak megteremtésével, de a társadalmi elégedetlenség nem szűnt meg. A világviszonylatban is gyorsan fejlődő textiliparban a kambodzsaiak jövedelme a létminimum eléréséhez sem elegendő.

2004-ben Szihanuk, hivatkozva rossz egészségi állapotára, lemondott, és ezek után haláláig Pekingben élt. Lemondását követően a Tróntanács legidősebb fiát, Norodom Sihamonit, aki Szihanuk kedvenc hetedik feleségétől származott, választotta az ország új uralkodójává. Miután Hun Sen ezzel egyetértett, megkoronázták.

2012. október 15-én Pekingben halt meg. Rendkívül színes személyiség volt, Kambodzsa minden történelmi fordulatában részt vett és évtizedeken át dominálta a politikai életet, így óriási űrt hagyott maga után. Mindenfajta furcsasága, különcsége, bizonytalansága, hiúsága és gyengesége, időnként diktátori szerepvállalása ellenére Kambodzsa népe atyjaként tisztelte. Ezt megértette az új király, Norodom Sihamoni és Hun Sen miniszterelnök is, akik mindketten Szihanuk halálhírére azonnal Pekingbe utaztak, hogy koporsóját ők maguk hozzák haza. Az új király és a miniszterelnök megszervezték az ünnepi fogadtatást Phon Penhben, de minden képzeletüket felülmúlta, hogy több mint egymillió ember állt sorfalat és siratta el egykori uralkodóját, aki számukra mindenkinél jobban megiszemélyesítette Kambodzsa hányatott sorsát, szörnyű tragédiáit és halvány reményeit.

Laosz

A genfi értekezlet hivatalosan is megteremtette annak az országnak az egységét és függetlenségét, amely a történelem folyamán ebben a formában soha nem létezett. Laoszt a francia gyarmatosítás mentette meg az elsüllyedéstől és alakította ki új határait. A Genfben elfogadott határok tudomásul vették a francia gyarmati elrendezést, vagyis azt, hogy nagyon sok lao nemzetiségű határon kívülre szorult (jelenleg Thaiföldön sokkal több lao gyökerű és lao tudatú ember él, mint Laoszban), ugyanakkor a laoszi állam lakosságának csak 50%-a tartozik az állam névadó nemzeti csoportjához. Az örökséghez hozzátartozik az, hogy nemcsak Délkelet-Ázsia, hanem a világ egyik legszegényebb, legelmaradottabb, legkisebb nemzetközi gazdasági érdeklődést kiváltó országa jött létre.

A Genfben létrejött új állam az 1954-től napjainkig eltelt 60 év alatt megőrizte egységét, és a laoszi állam határait nemzetközileg elismerik. A hat évtized azonban nem hozott gyors növekedésen alapuló stabilitást. Ez az időszak a térséget érintő súlyos nemzetközi konfliktusok terepévé tette az országot. 1954-ben az egyetlen hosszú távú megoldásnak az tűnt, hogy Souvanna Phouma herceget, a kiegyensúlyozottságáról és megbízhatóságáról ismert személyiséget jelölték ki miniszterelnöknek, néhány hónap múlva azonban a mérsékelt politikát folytató és a nemzeti megbékélést a zászlajára író miniszterelnököt megbuktatta az a jobboldal, amely az antikommunista erőket tömörítette. Az ország megszületését követő egy évtized az állandó belső konfliktusok időszaka volt. A különböző frakciók, ahogyan ez a laoszi történelemben az elmúlt évszázadokban szokásos

volt, egymással vívták élethalálharcukat. Az egyes frakciókat egy-egy herceg vezette. Az 1960-as években a vietnami háborúhoz kapcsolódó polarizáció ment végbe Laoszban, és állandósultak nemcsak a politikai konfliktusok, hanem a fegyveres összecsapások is. Egymást váltották különböző egységtörekvések, koalíciós megállapodások, amelyeket az egyes önálló politikai arculattal és fegyveres erőkkel rendelkező hercegek kötöttek egymással, majd egy-egy ilyen kompromisszumot követően még élesebbek lettek a belső harcok. A mérsékelt kompromisszumokat általában Souvanna Phouma képviselte, aki kétféleképpen elnyerte a miniszterelnökséget, majd többnyire az újonnan megszervezett hadseregre támaszkodó jobboldal elmozdította a helyéről. Ez a történelmi periódus, a függetlenné válást követő első évtized, azzal zárult, hogy 1962 júliusában Souvanna Phouma ismételten kormányfő lett, majd 2 évvel később kormánya összeomlott.

A politikai közéletben szereplők folytatták a polgárháborút, konfliktusuk egyre inkább internacionalizálódott, minthogy mindegyikük az indokínai térségben szerepet játszó egyéb hatalmakkal alakított ki bensőséges kapcsolatokat. Ez alatt az idő alatt senki nem törődött az ország gazdaságával, amely az 1960–1970-es években rosszabb állapotba került, mint a francia uralom utolsó évtizedében. A belső harcok az 1960-as években még élesebbé váltak. 1964 májusától az Egyesült Államok közvetlenül laoszi területeket kezdett el rendszeresen bombázni. Ennek magyarázata az, hogy a vietnami háborúban részt vevő felek Laosz területét úgy használták, mintha az nem egy önálló államé lenne, senki nem törődött az államhatárokkal, és Laoszban az egymás ellen harcolók vagy Vietnam-barát kommunisták vagy pedig az Egyesült Államokkal szövetségben lévő különböző jobboldali csoportok voltak. Az Egyesült Államok stratégiát Laosz azért izgatta különösen, mert az észak-dél irányban hosszan elnyúló Vietnam belső útjait tudták ellenőrizni, ám laoszi területen Vietnamtól meg lehetett kerülni, ezt a vietnami gerillák, illetve az északi kormánycsapatok rendszeresen meg is tették, állandó bázisokat alakítottak ki és a nemzetközileg is jól ismert Ho Si Minh ösvényt építették ki. A Ho Si Minh ösvénynek különös szerepe volt a vietnami háborúban, hiszen ez biztosította az Észak-Vietnam és Dél-Vietnam amerikaiak ellen harcoló fegyveres erői közötti kapcsolatot. Az állandó bombázások elképesztő méretűek voltak és szörnyű pusztításokat okoztak, és az akkor 3 millióra tehető laoszi lakosságból közel egymillió menekült el az összecsapások színhelyéről. A rendkívüli intenzitású bombázások, az Amerika-barát csoportoknak a laoszi vezetésben való túlnyomó szerepe és a laoszi hadsereg bevetése eredményezte a Ho Si Minh ösvény átmeneti amerikai ellenőrzését. A háborúban közvetlenül részt vettek az észak-vietnamiak, a Dél-Vietnami Felszabadítási Front (e kettő között közvetlen koordináció volt), a dél-vietnamiak, valamint az őket támogató amerikaiak, illetve a Laoszban történelmileg mindig szerepet játszó Thaiföld fegyveres erői. Ez a laoszi háború soha teljes nyilvánosságot nem kapó fejezete. A titkos laoszi háború még mindig megírásra vár, holott nagymértékben befolyásolta nemcsak a laoszi fejleményeket, hanem a vietnami háború sorsát is. A vietnami harctéri eseményekkel párhuzamosan Laoszban a Patet Lao (Hazafias Front), amely a kommunisták fedőszervezete volt, de

ennél talán több is, hiszen a független Laosz híveit is tömörítette, jelentősen megnövelte a befolyását. Amikor az amerikaiak az 1970-es évek elején egyre inkább keresték a kibontakozást, és a békés kivonulás mellett döntöttek, akkor a Patet Lao, csakúgy, mint vietnami szövetségesei, ezt a gesztust nem viszonzották, ugyanis megérezték, hogy történelmi esély van a győzelmükre. Amikor 1973 elején az amerikaiak a Patet Laóval kötött megállapodás szerint ígéretet tettek, hogy kivonják a csapataikat, ez a laoszi erők között szintén bizonyos együttműködésre vezetett, aminek a lényege az volt, hogy ismét megállapodtak egy átmeneti kormány létrehozásában, és nem meglepően most is arra az egyezsége jutottak, hogy a mérsékelt és kiegyensúlyozott Souvanna Phouma herceg vezetésével fogják a kormányt működtetni. A kormány alapvetően liberális politikát kezdett folytatni, és végre, legalábbis szavakban, a gazdaság helyreállításának szükségességét elismerte. Ez az időszak megint rövid ideig tartott csak.

1975 tavaszán a baloldali gerillák és az őket támogató vietnami reguláris csapatok bevonultak Saigonba, ahogyan a Vörös Khmerek két héttel korábban Phnom Penhbe. Ezek az események közvetlenül hatottak a laoszi fejleményekre is. Vientianében tömegtüntetések kezdődtek, amelyek, ahogyan később hivatalosan nevezték, „népi forradalmi” felkelésbe torkoltak. A forradalom következményeképpen a király, aki Laoszban semmiféle szerepet nem játszott és elfogadottsága, hatásköre, tekintélye, hazai és nemzetközi ismeretsége össze sem volt hasonlítható a kambodzsai királyéval, átadta a terepet, de vele együtt Souvanna Phouma is távozott a politikai színtérről. 1975. december 2-án, az akkor már új néven szereplő laoszi kommunisták pártja, a Laoszi Népi Forradalmi Párt kezdeményezésére kikiáltották a Laoszi Népi Demokratikus Köztársaságot.

A Laoszi Népi Demokratikus Köztársaság létrejöttével az ország történelmének egy újabb szakasza kezdődött. Amint az ország új neve is mutatja, Laoszban mindenfajta félreértés elkerülése érdekében a hatalmat gyakorlók azonnal vállalták, hogy a kelet-európai modellnek megfelelő szocialista országgá változtatják Laoszt és „szocialista társadalmat fognak építeni”. A személyi változások is ennek megfelelően alakultak. Az ország, szakítva a monarchikus formákkal, elnököt választott, első elnöke, a „vörös herceg”, Souphanouvong, aki különleges népszerűségnek örvendett és nagy hozzájárulást tett tanúbizonyságot. (Laoszban egyébként a kommunista csoportokat is általában hercegek vezették.) Souphanouvong egészen visszavonulásáig, 1986-ig töltötte be ezt a funkciót, a miniszterelnök Kaysone Phomvihana lett 1991-ig.

Ezt a népi demokratikus korszakot ugyanazok az erények és ugyanazok a hibák és bűnök jellemezték, mint általában a népi demokratikus átalakulásokat világszerte. A helyi sajátosság az volt, hogy egy éppen csak megalakult országban, nemzetközi összehasonlításban is roppant nagy szegénységben, igyekeztek egy kommunista programot végrehajtani. Azonnal mindazokat a doktrínákat érvényesíteni akarták, amelyeket a korabeli kommunista pártok a hatalomátvétel után mindenütt elkerülhetetlennek ítélték. Ezek közé tartozott az, hogy államosítottak mindenfajta gazdasági tevékenységet, jóllehet Laoszban számottevő tőkével rendelkező kapitalista vállalkozások nem léteztek.

Az „árulók” vagyonának elkobzását kezdeményezték, és a nagyon gyéren lakott országban hosszú nemzedékek óta kizárólag rizstermeléssel foglalkozó paraszti lakosságot mezőgazdasági szövetkezetekbe kényszerítették.

Ennek a korszaknak vitathatatlanul voltak erényei, az, hogy a béke helyreállt, hogy megszűntek a különböző fegyveres bandák lakosságot terrorizáló akciói, az, hogy kétségtelenül kezdeti eredmények születtek az oktatási rendszerben. Ezek pozitív eredménynek számítottak, ugyanakkor a gazdaság stagnálása, a képzettebb lakosság elmenekülése (az összlakosság kb. 10%-a hagyta el Laoszt) nehezítette e helyzetet.

A súlyos helyzetet az egyébként értelmes és jóindulatú, de nem közgazdasági képzettséggel rendelkező vezetők meglehetősen gyorsan felismerték, és az 1970-es évek végén váltani kezdtek. A magántermelést kifejezetten ösztönözték, elfogadottá vált, hogy a magáncégek profitra termelnek, az állam vezetésében határozottan a gazdaságosság szempontjai kerültek előtérbe, a külkereskedelmet liberalizálták, és nemcsak eltűrték, hanem példaként állították az állami–magán vegyes vállalatok létrehozását.

A különösen elmaradott országban, amelynek forrásai határozottan megcsappantak a háború éveihez képest is, hiszen az addig kapott amerikai segélyek elmaradtak, az 1990-es évektől kezdve a nemzetközi trendeknek megfelelően új programot fogadtak el, amely alapvetően a piacgazdaság megteremtését tekintette varázsszónak. Ez olyan gondolat volt, amelynek megvolt a nemzetközi támogatottsága és ígéretesnek tűnt Laosz számára is. Ugyanakkor Laoszban, amely továbbra is a világ legszegényebb 15 országa közé tartozott, és a lakosság több mint fele a szegénységi küszöb alatt élt, ezeknek a modern piacgazdaságokban működő elveknek az alkalmazása sok eredményre nem vezetett.

A laosziak igyekeztek nemzetközileg is megfelelni az új körülményeknek. Kapcsolatot létesítettek minden nyugati országgal, amely hajlandó volt velük együttműködni. Nagy reményeket fűztek az Egyesült Államokkal való jó kapcsolatokhoz, és valóban találtak fontos együttműködésre alkalmas területeket. Elszigeteltségéből Laosz végül ki tudott törni. Hamarosan mindenfajta nemzetközi szervezetnek a tagja lett, 1997-ben az ASEAN-tagsággal a délkelet-ázsiai térség Laoszt befogadta. A laoszi vezetők meg akarták tartani az ország szocialista jellegét, a párt vezető szerepét. Egy szocialista típusú államot és társadalmat törekedtek létrehozni, de úgy, hogy közben széles körben nyitottak minden nyugati ország felé, és nem idegenkedtek a legmodernebb gazdasági elvek elfogadásától sem. Laosz politikai stabilitását a piac és a magánkezdeményezés szerepét mindjobban felismerő és a világra nyitottabb Népi Forradalmi Párt biztosította a legkisebb faluban is látványosan jelen lévő centralizált szervezeteivel. Ily módon a Népi Forradalmi Párt vált a laoszi politikai élet központi szereplőjévé.

Laosznak nincsenek számottevő mennyiségben bányakincsei (vagy legalábbis nem tárták fel ezeket), amelyekkel meg tudott volna jelenni a világpiacon. Még olyan gazdasági ágazatokat sem fejlesztettek, amelyek Kambodzsában sikerrel működnek. Amiben reménykedtek, az az, hogy külföldi vállalati csoportok és államok Laoszt beruházásokra

alkalmas országnak fogják tekinteni. Az elmúlt években bizonyos infrastrukturális beruházások kezdődtek, ezek közül az egyik legígéretesebb az országon keresztül haladó nagy autószerda, amely kapcsolódik a Mekong hídjához, és közvetlen összeköttetést biztosít Kínától egészen Szingapúrig. A laosziak egyik érdekes próbálkozása az, hogy miután hatalmas és jó termőfölddel rendelkeznek, főleg közel-keleti vállalkozásokat hívtak meg, amelyek Laoszban szervezik meg egyes mezőgazdasági termékek termeltetését. Nagy reményeket fűznek, és joggal, ahhoz is, hogy a laoszi természeti feltételek igen alkalmasak energetikai beruházásokra. Az elmúlt időszakban több vízierőművet hoztak működésbe. Ez ugyan kiváltja a környezetvédők tiltakozását, de a nemzetközi gazdasági és pénzügyi körök kedvezően reagáltak. Laosz villanyáram-exportőr a szomszédos országokba, elsősorban Thaiföldre. Az ország csekély bevételeit a gyorsan növekvő turizmus gyarapítja. A gyönyörű buddhista műemlék épületek Luang Prabangban, az érintetlen táj, a laosziak nyugodtsága és kedvessége az országot népszerűvé teszik a kisebb pénzű látogatók számára is.

Malajzia

Az egyedülálló közigazgatási rendszer, mint a független Malajzia nélkülözhetetlen alapja

Malajzia 1963-ban függetlenné vált, végső formáját 1965 augusztusában nyerte el, amikor a malajziai miniszterelnök – az államalapítónak tekintett Abdul Rahman – szingapúri kollégájával, Lee Kuan Yew-val a szétválási megállapodást megkötötte. Ezzel az új Malajziának új közigazgatási struktúra kialakítására nyílt módja, és ezt valóban meg is alkotta. Támaszkodott az évszázados hagyományokra, a brit gyarmati időszak fejleményeire és a függetlenség előtti évtizedek jelentős etnikai változásait is figyelembe vette.

A II. világháború után az angolok visszatértek és jelentősen befolyásolták az új malajziai állam szerkezetét. Malajzia megtartotta különleges kapcsolatait Nagy-Britanniával és elfogadta azokat az intézményeket, amelyeket Anglia igyekezett átplántálni a távoli maláj területekre. Az új berendezkedés nagyon sok, egymásnak ellentmondó elemet foglalt magában, el kellett fogadnia az ország multietnikus szerkezetét, vele együtt az etnikai tagozódásnak azt a sajátos vonását, hogy a gazdaságban és a társadalmi hierarchiában elfoglalt hely szerint a malájok az elmúlt két-három generáció időszakában alárendelt helyzetbe kerültek a kínai vállalkozókkal, üzletemberekkel, szabadfoglalkozásúakkal szemben. Az új közigazgatási rendszernek ezért rendkívül kényes egyensúlyokon kellett alapulnia, és a politikai elitnek egy olyan sajátos demokráciát kellett kialakítania, amely nem működhetett pontosan úgy, ahogyan ez Angliában megszokott volt. Az állandó

hivatkozási alap hivatalosan az egész malajziai jogrendszer tekintetében a westminsteri parlamentáris rendszer, ugyanakkor teljesen nyilvánvaló volt az angolok előtt is, hogy a helyi sajátosságokat messzemenően be kell építeni.

A brit hatalom az új szerkezet kialakításánál osztotta Churchillnek azon meggyőződését, hogy az angol és általában az angolszász demokrácia csak nemzetileg, vallásilag, etnikailag és kulturálisan homogén államokban valósítható meg. Ez a hivatkozás jó szolgálatot tett azoknak, akik egy teljesen más rendszert kívántak bevezetni. Malajziát teljesen különböző érdekeket, hagyományokat és megfontolásokat szem előtt tartó komponensek alkotják. Kilenc malajziai államot a hagyományos uralkodók vezettek, de 1945 után, amikor az angolok diadalmasan visszatértek Japán vereségét követően, egy olyan államalakultban gondolkodtak, amelyben alapvetően csökkentik a hagyományos uralkodó szerepét. Ám ezt nem lehetett megtenni, hiszen a maláj lakosság ragaszkodott az érdekeiket és vallásukat képviselő uralkodóihoz. Ebből következően a kilenc hagyományos uralkodó által képviselt állam a Maláj Államok elnevezést kapta, ehhez kapcsolódott az egykori Tengerszoros Területek (Straits Settlements) két nagy közigazgatási egysége, Penang és Melaka, valamint a hányatott sorsú észak-borneói térség, amelyet a fehér rádzsa, Brook családja uralt Sarawakban és egy kereskedelmi társaság irányított Sabahban. Az új struktúrában hét maláj állam, nevezetesen, Kedah, Kelantan, Johore, Perak, Pahang, Selangor és Terengganu örökletes uralkodói szultáni tisztségüket megtartva beléptek az új Malajziai Föderációba, később pedig Malajzia államba. A hét felsorolt államon kívül Perlis uralkodója még a hindu-buddhista időszakból származó rádzsa címet viselte, bár az uralkodó és a maláj lakosság itt is muszlim, míg Negeri Sembilan bonyolult módon választott uralkodóját Yamtuan Besarnek nevezik. Ők kilencen együttesen az Uralkodók Konferenciáját alkotják, és maguk közül választják meg ötéves időtartamra Malajzia államfőjét, aki a Yang di-pertuen Agong címet viseli. (A Yang di-pertuen Agongot hivatalosan „királynak” fordítják.) A kilenc szultánságból és két egyéb monarchiából álló maláj államok, az említett két egykori koronagyarmat, Melaka és Penang, valamint két tagállam Észak-Borneóból, a fehér rádzsa egykori területe, Sarawak és egy brit kereskedőtársaságtól visszaszerzett terület, Sabah, vagyis összesen 13 állam alkotja Malajziát, ezeket egészíti ki még három szövetségi terület. Malajzia alkotmányos monarchia. Az állam névleges feje az államfői jogokat ideiglenesen gyakorló egyik uralkodó. A Yang di-pertuen Agong a fegyveres erők irányítója is, ellátja a szükséges diplomáciai feladatokat és általában reprezentatív szerepe van. Ugyanakkor a malajziai politikai gyakorlat, az alkotmánnyal teljes összhangban, gyenge államfőt produkált, így a tényleges döntés a miniszterelnök kezébe került. Az államfőnek különleges szerepe mint vallási vezetőnek van, egyéb ügyekben csak a miniszterelnök tanácsának megfelelően léphet, és abban a négy államban, amelynek nincs saját uralkodója, ott is kinevezheti a helyi államok vezetőit, akiknek szintén névleges a hatalmuk.

Az egyes malajziai államok egyébként igen nagymértékben különböznek egymástól történelmi megalapozottságukat, etnikai összetételüket, tényleges gazdasági erejüket és

méretüket tekintve. Kedah büszkén tartja magát nemcsak a térség, hanem a világ egyik legrégebbi, ma is fennálló monarchiájának, ugyanis már 630-ban megalapították. A Johore-i dinasztia Melakából menekült a XVI. században, amikor a várost a portugálok elfoglalták. A többiek csak jóval később, részben brit közbeavatkozással, a XIX. században jöttek létre.

A malajziai szövetségi struktúrában magától értetődően figyelembe kellett venni a kínai elem rendkívüli szerepét is. Ez azt jelentette, hogy beépítették az alkotmányos rendbe a malájok különleges jogait, azaz figyelembe kellett venni azt, hogy a malájok társadalmi státusza, gazdasági lehetőségei lényegesen elmaradtak a kínaiakétól, és az állam azonnal felrobbant volna, ha különleges segítséget a maláj őslakosság nem kapott volna. Malajzia létrejöttkor, főleg azt követően, hogy Szingapúrtól „megszabadult”, a malájok újból többségbe kerültek, és idővel, tekintettel arra, hogy a népességnövekedés lényegesen nagyobb a malájok között, visszanyerték túlsúlyukat, mára abszolút többségbe kerültek. Ma több mint 60%-a a népességnek maláj. A pozitív diszkrimináció elveit is tartalmazza az alkotmányos rendszer, amelyben a malájok tényleges politikai hatalommal rendelkeznek, és a jelentős nem muszlim lakosság léte ellenére az iszlámot államvallásnak nyilvánították. De a nem muszlimok biztosítékokat kaptak, így azt, hogy a malajziai állam jogrendjében a Sáriának, az iszlám jognak nem lehet szerepe. A bíróságok tehát megtartották szekuláris jellegüket, és az állam biztosítani kívánja a kisebbségek különleges jogait. Az egész állam úgy működik, hogy a többpártrendszer elismerése mellett a pártok az ország sajátosságainak megfelelően elsősorban etnikai bázisúak. Ugyanakkor a maláj, a kínai és az indiai származásúak egy hosszú távra szóló megállapodás keretében olyan kompromisszumot kötöttek, amely a nagy kormányzópártot multietnikussá tette és a választási eredményektől függetlenül mindegyik etnikum alapvető létfeltételeit biztosítja. Ez a kompromisszum ugyan a lakosság egyik csoportjának sem nyerte el a teljes tetszését, és mindenki felháborítónak tartja különböző vonatkozásait, a malájok azt, hogy mint többségben lévő őslakók nem rendelkeznek kizárólagos hatalommal, a kínaiak és indiaiak pedig azt, hogy másodrangú állampolgárként kezeli őket a maláj állam, így a szabad verseny nem érvényesül korlátozás nélkül.

A malajziai közigazgatási rendszer ily módon a világ talán legbonyolultabb közigazgatási rendszere. Az állam létrejötte után hamarosan az egyes közösségek között zavargások törtek ki, kifejezve, hogy tulajdonképpen senki sem elégedett ezzel az alkotmányos és közigazgatási struktúrával. A legtöbb megfigyelőnek az országon belül és kívül egyaránt az volt a véleménye, hogy ez a rendszer és vele együtt az ország egysége nem tartó fenn.

Mindehhez hozzájárult az, hogy a malájok között élt egy erőteljes irányzat, amely egy nagy maláj államnak a kialakítását kívánta előmozdítani és csak átmenetinek tartotta Malajzia létrehozását. A nagy maláj törekvéseknek Indonézia vált Sukarno időszakában a propagálójává, és Indonézia egyszerűen le akarta nyelni az összes maláj területet. Ezzel azonban a malajziai malájok legbefolyásosabb rétegei sem értettek egyet, elsősorban

azért, mert a zavarosnak tekintett és elmaradottabb Indonézia domináns szerepét ők sem akarták elfogadni. Ily módon részben a rendkívüli állapot időszakában kialakított alkotmányos és politikai fejlődés következtében létrejött államot mégiscsak fenn tudták tartani. A nagyon racionálisnak tűnt értékelések és jóslatok ellenére Malajzia a súlyos belpolitikai zavarok ellenére a térség egyik legsikeresebb gazdaságát tudta kialakítani és tekintélyes, erős állammá vált. Le tudott olyan nehézségeket is küzdeni, mint az éveken át tartó gerillaháború, amely főleg a kínai származású kommunisták irányításával zajlott, és megbirkózott azzal is, hogy Malajzia két egymástól tenger által elválasztott részből, a Maláj-félszigetből és Észak-Borneóból áll. Nélkülözni tudta a nagyon fejlett Szingapúrt és az olajban gazdag Bruneit. Mind Szingapúr, mind Brunei GDP tekintetében a világ első tíz országa közé tartozik, Malajzia azonban a két igen gazdag ország erőforrásait nem veheti igénybe.

A „pozitív diszkrimináció” sikere

A malajziai függetlenség 1965. augusztusi megszületése után, általános meglepetésre, egy viszonylag stabil, viszonylag demokratikusan működő és gazdaságilag gyorsan fejlődő állam jött létre. A meglepetést, ahogyan az előzőekben erről már szó volt, az okozta, hogy Délkelet-Ázsiának ez az új állama mindenfajta történelmi előzmény nélkül és erőteljes földrajzi, vallási, etnikai különbségek közepette kezdte meg önálló életét. A politikai életben az a pártszövetség játszott döntő szerepet, amely törekedett összeegyeztetni a nagy számbeli túlsúlyban lévő, de gazdaságilag alárendelt szerepet játszó és pozitív diszkriminációra törekvő malájok, valamint a csökkent politikai befolyású, de továbbra is domináns gazdasági pozícióikat megtartani akaró kínai és indiai származásúak érdekeit. A pozitív diszkrimináció elvét minden maláj politikus létfontosságúnak tartotta, hiszen az egyre nagyobb számbeli túlsúlyban lévő malájok gazdasági pozíciói kirívóan gyengék voltak. Ugyanez igaz volt általában a malájok életkörülményeire és életszínvonalára is, ezek jóval elmaradtak a kínai és indiai származásúaké mögött. A társadalomban általánossá vált az etnikai alapú megkülönböztetés. A hivatalos szóhasználat szerint is két nagy csoportra osztották a lakosságot, úgymint a bumiputrákra, ami szó szerint a föld lakóit jelenti és elsősorban a maláj, másodsorban az egyéb, kisebb, de nem bevándorló közösségeket jelöli, valamint a többiekre, akiket a maláj többség kései bevándorlóknak, Malájföld jogtalan bitorlóinak tekintett. A függetlenséget követően a maláj eredetű népesség, amelynek aránya ekkor már több mint 50%-os volt, a gazdasági társaságok részvényeinek mindössze másfél százalékával rendelkezett, az egyetemzet végzett szabadfoglalkozásúak között arányuk az 5%-ot sem érte el. A szegénységi küszöb alatt élők között is óriási különbségek voltak az etnikai hovatartozás tekintetében. A mezőgazdasággal foglalkozó vidéki lakosság többsége maláj eredetű volt és feltűnően rosszabb életkörülmények között élt a bevándorlókhoz képest, legalább 50%-uk a szegénységi küszöb alatt, és sokkal alacsonyabb volt az iskolázottságuk és rosszabb az egészségi állapotuk. A kínai lakosság 10%-a élt a szegénységi küszöb alatt.

A politikai életben az igazi stabilizáló erőt az Alliance nevű pártszövetség jelentette, amelyben minden egyes etnikai és vallási közösség a saját pártjai révén vett részt. A feszült, de még mindig alapvetően kiegyensúlyozott légkört az 1969. májusi választások zavarták meg. A választást megelőző erőteljes agitáció elsősorban az etnikai problémákat állította középpontba minden párt részéről. A megbékélési politikára törekvő Alliance magában foglalta az említett UMNO pártot, amely teljes egészében a maláj etnikumhoz tartozók támogatását élvezte, a Demokratikus Akció Pártot, amely a kínai érdekek kifejezője volt, valamint az indiaiak saját szervezetét, az Indiai Kongresszust. A választások során kiderült, hogy a maláj érdekeket kifejező UMNO éppen a malájok részéről nem kapta meg azt a támogatást, amelyre számított, ugyanis egy szélsőséges pánmaláj iszlám párt a lehangosabb maláj nacionalistákat tömörítette, az UMNO-t viszont, és rajta keresztül az Alliance-ot, a maláj érdekek kiárusításával vádolta.

A választások hisztérikus légkörében a maláj és a kínai lakosság részéről a kölcsönös ellenszenv erőteljesen megnőtt, és a választások eredményeinek nyilvánosságra hozatala után, 1969 májusában, összecsapásokra került sor a két közösség között. A négy napig tartó embervadászat nagyon súlyos emberi és anyagi veszteségekkel járt. Legalább ezer ember halt meg az összetűzések során, és ez új szituációt teremtett. A függetlenné válás előtti oldottabb légkörnek valószínűleg örökre vége lett.

A választásokon győztes UMNO által irányított kormány ragaszkodott ahhoz, hogy Malajzia multietnikus társadalom legyen, de nem volt képes a rendet biztosítani, ezért az angoloktól tanult, jól bevált módszerhez folyamodott, kihirdette a rendkívüli állapotot, amelyhez a társadalom több mint egy évtizeden keresztül hozzászokott, és a napi ügyek intézését, vagyis a kormányfeladatok elvégzését egy katonákból és rendőrökből álló szervezetre, a Nemzeti Operációs Tanácsra bízta. A Tanács óriási hatalommal rendelkezett, és az alkotmány felfüggesztésével párhuzamosan kemény diktatúrát vezetett be. Az Operációs Tanács hosszú távra kijelölte a malajziai politika kereteit. A Nemzetbiztonsági Törvény, amely még érvényben volt, illegálisnak minősítette még a parlamentben is a monarchia intézményének, a maláj etnikum különleges pozíciójának, valamint a maláj nyelv speciális státuszának a bírálatát. Az Operációs Tanács két éven keresztül gyakorolta a hatalmat, és csak 1971-ben szűnt meg, hogy az előzőekben már bizonyított, de egyben kudarcot is szenvedett UMNO további vezető szerepét biztosítsa.

Az Alliance szerepét a Barisan Nasional (egy sajátos népfront) vette át, és igyekezett olyan politikát folytatni, amely az egyes etnikai közösségek érdekeit figyelembe veszi, de egyben alá is rendeli a közös feladatoknak és céloknak. Az 1970-es és 1980-as években az erőviszonyok nem változtak, minden esetben a Barisan Nasional nyerte a választásokat, bár esetenként meglehetősen nehezen.

A nagyon éles társadalmi feszültségek, amelyek tartósan megosztották Malajzia lakosságát, nem akadályozták meg a tényleges gazdasági növekedést és az ország gazdasági átalakulását. Ebben kezdeményező szerepet az 1970-től miniszterelnökként tevékeny-

kedő Tun Abdul Razak játszott. 1971-ben bevezettek egy új gazdaságpolitikát, amelynek értelmében elsődleges célként fogalmazták meg a nagy gazdasági különbségek csökkentését. A maláj szavazókkal azt igyekeztek megértetni, hogy a gazdaság rendbetételével párhuzamosan lehet csak a maláj pozíciókat javítani, vagyis a pozitív diszkrimináció elvének megfelelően a gazdaságban jelentősen megnövelni a malájok részvételét. Hangsúlyozták, hogy minimális konszenzus nélkül mind a malájok, mind a kínaiak nagyon sokat veszítenének, hiszen gazdasági egymásra utaltságuk tényét senki sem tagadta, azonkívül a malájok gazdasági és társadalmi pozícióinak a növekedését is lehetővé teszi. Ahogyan hivatalosan megfogalmazták, véget kell vetni annak a helyzetnek, hogy a gazdasági életben játszott szerep és az etnikai hovatartozás között közvetlen kapcsolat maradjon. Az érvelésben helyet kapott az, hogy egy nyugodt, kiegyensúlyozott és jelentős gazdasági növekedés teszi lehetővé a maláj származásúak nagyobb szerepvállalását, a pozitív diszkrimináció elvének alkalmazásával. A kormányok legfontosabb és talán legnehezebb feladata az volt, hogy meggyőzzék a kínai közösséget arról, hogy a maláj emancipációs törekvések nem veszélyeztetik a pozícióikat és a malajziai kormányok az ország jövője szempontjából is létfontosságú közösségnek tekintik őket.

A malajziai gazdaság alapvetően liberális elvekre épült fel és a malajziai vezetők a szabad verseny hívei voltak, a gazdasági liberalizmus elveit igyekeztek összhangba hozni a pozitív diszkrimináció követelményeivel. A gazdasági fejlődés együtt járt azzal, hogy a lakosság szegényebb rétegeinek jövedelmei erőteljesen növekedtek. Ez nem valami különleges gazdaságpolitikának volt a terméke, hanem elsősorban a malájokból kikerülő politikai elitnek arra az eltökéltségére támaszkodott, amely a malájok gazdasági, társadalmi és politikai súlyát nagyon nagy mértékben és véglegesen meg akarta növelni.

Az állam sokat tett egy modernebb és hatékonyabb oktatási rendszer kialakításáért. Alapvetően azokat a nemzeti célokat követte, amelyeket már a gyarmati időszakban is megfogalmaztak. Tűzzel-vassal keresztülvitték azt, hogy Malajziának egyetlen hivatalos nyelve legyen, ez pedig a maláj nyelv irodalmi változata, amelyet Malajziában a „malajziai nyelvnek” hívnak. (Lényegében ez ugyanaz, mint Indonéziában az „indonéziai nyelv”.) Malajzia tehát egy olyan hivatalos nyelvet fogadott el, amely nyilvánvalóan erősítette a malájok szerepét és zavarba hozta a maláj nyelvet sokáig nem tudó kínaiakat és indiaiakat. Az 1960-as évek végétől elvetették az angol nyelv hivatalos státuszát, de minden jelentősebb oktatási intézmény lényegében angol nyelvű, vagy angolul is tanít. A maláj nyelv primátusának hangoztatása nagyon sok változást a gyakorlatban nem hozott, miután a lakosság képzettebb rétegei egyre nagyobb mértékben tudtak angolul, bizonyos társadalmi csoportok családi körben is az angol nyelvet használják. Ugyanakkor a főiskolákon kötelező a maláj nyelv tanulása. Nagy különbségek alakultak ki a maláj és a kínai iskolák finanszírozásában a malájok javára. A kínai kisebbségnek tudomásul kellett vennie, hogy csak korlátozott számú saját oktatási intézménye maradt fenn.

A maláj politikai dominancia kialakulása és a pozitív diszkrimináció szemmel látható komoly eredményei a malájok gazdasági és társadalmi pozícióinak a javításában továbbra

is elidegenítették a kínai és az indiai lakosságot. Mindkét közösség úgy ítélte meg a helyzetet, hogy a kormány egy szűk látókörű „etnikai nacionalizmust” képvisel, és végső célja a nemzeti kisebbségek felszámolása.

Abdul Razak 1976-ban bekövetkezett haláláig irányította az országot, erre az időre esik a brit csapatok távozása, ami lehetővé tette, hogy Malajzia kiegyensúlyozottabb politikát folytasson. A miniszterelnök fokozatosan feladta az ország eddig fenntartás nélküli nyugatbarát elkötelezettségét, helyette az el nem kötelezettség szószólójává vált, és kezdeményezte Délkelet-Ázsia egészének semlegesítését. Meghirdetője volt egy új gazdaságpolitikának. Az új gazdaságpolitika messzemenően épített a tervgazdálkodás bevezetésére. A tervgazdálkodás egyáltalán nem kívánta a magántulajdont és a versenyt korlátozni, ennek ellenére a kínai üzleti közösségben elég nagy ellenállást váltott ki. A kormány semmiféle szocialisztikus elképzelést nem támogatott, a tervgazdálkodásról pedig az volt a véleménye, hogy az semmiképpen nem csökkenti egy hatékony piacgazdaság kiépítését, hanem feltétele annak, hogy a bumiputrák, vagyis a lakosság többségének gazdasági és társadalmi pozícióit úgy javítsák, hogy közben sem a kínaiak, sem az indiaiak ne érezzék magukat vesztesnek.

„Gazdasági csoda” a Mahathir-korszakban

Miután Abdul Razak 1976-ban elhunyt, utódjául Datuk Hussein Onn választották. Nem volt erőteljes személyiség, és bár öt éven át töltötte be a miniszterelnöki posztot, a politikailag legérzékenyebb területeken minden lényeges kezdeményezés kabinetje tagjához, Mahathir bin Mohammadhoz fűződött. Több mint három évtizeden keresztül Mahathir bin Mohammad lett Malajzia legfontosabb vezetője. Hussein Onn egymást követően két fontos tárcát biztosított számára, az egyik az oktatási, a másik az ipari.

Oktatási miniszterként Mahathir a politikailag legérzékenyebb kérdésekkel foglalkozott: meg kellett határoznia az oktatás nyelvét és kereteit, döntenie kellett a vallási és nemzetiségi szegregációról, illetve a malájoknak biztosított tanulási kedvezményekről. A kormány elfogadhatatlannak tartotta, hogy a kínai és maláj gyerekek nem tanultak együtt. A kínai gyerekek kizárólag kínaiul tanultak és malájul egyáltalán nem beszéltek, a maláj fiatalok pedig muszlim vallási iskolákba jártak. Ez azért volt kényes kérdés, mert ugyan a malájok egyre elkötelezettebb muszlimok voltak, de az a társadalmi és politikai vezető réteg, amely az 1970-es években dominálta az országot, egyáltalán nem kívánt valamilyen szélsőséges, fundamentalista iszlámot beengedni az országba. Ebből következően, a külvilág számára némi meglepetéssel, a malajziai kormány szekuláris iskolarendszerben gondolkodott. Vissza kívánta szorítani a vallási iskolákat, és az iskolákban a valósoktatást nem engedélyezte.

Gazdasági miniszterként a korábban elfogadott új gazdaságpolitika hatékony folytatását vállalta. Létrehozták a kormány által ellenőrzött vállalatokat, hosszú távú fejlesztési terveket fogadtattak el, és kezdettől fogva jelképesen is be akarták bizonyítani, hogy

Malajzia nemcsak gyorsan fejlődő ország, hanem maga mögött akarja tudni mindazt, ami asszociálódik a fejlődő országokkal, vagyis a nagy munkanélküliséget, a félbehagyott projekteket, a kontrollálhatatlan népességnövekedést, az agrárszektor túlsúlyát. Jelképesen elindítottak egy gépkocsiprojektet, és hamarosan megjelent a kezdetben nem túl jó reputációjú, de később a magas minőségi igényekhez felzárkózó Proton nevű, malajziaiak által készített személygépkocsi.

Az 1970-es évek második felében tehát új oktatáspolitikai és új gazdaságpolitika alakult ki. Minthogy ezeknek köztudottan Mahathir volt a fő kezdeményezője és végrehajtója, ezért némi bizonytalankodás után az UMNO Mahathirt nevezte meg Hussein Onn utódjául. Az 1981-es választásokon Mahathir hivatalosan is, immár miniszterelnökként, a végrehajtó hatalom feje lett.

Az ezután következő időszak, az úgynevezett Mahathir-korszak 1981 és 2003 között, a malajziai történelem sajátos korszaka volt. A malajziai politikai élet reménysége valódi üstökössé vált, és nemcsak Malajziának, hanem a térségnek is az egyik legtöbbször újraválasztott (öt választáson diadalmaskodott) miniszterelnöke lett. Huszonkét éven keresztül határozta meg az ország gazdaságát és politikáját. Hivatalba lépése után a miniszterelnök minden területen radikális lépéseket tett. Ifjú korától kezdve vallott elvei szerint a malájok egyenjogúsítása volt a fő célja, ám ezt nem egyszerűen a malájok pozícióba ültetésével akarta elérni. Tisztában volt a kínaiak értékeivel és fontosságával, igyekezett olyan kompromisszumot kialakítani, amely lehetővé teszi a malájok nagyobb részvételét az oktatásban, az államigazgatásban és előbb-utóbb a gazdaságban, de úgy, hogy közben a kínaiak üzleti tevékenységét és többnyire sikeres ambícióit ne törjék le. Ez nagyon nehéz egyensúlyozás volt, de végül is a maláj-muszlim, illetve a kínai közösség alapvetően egyetértésre jutott. Ez a malajziai stabilitásnak és gazdasági sikereknek a legfontosabb tényezője.

A kormányzat a gazdasági fronton kezdte meg nagyon radikális intézkedéseinek egész sorozatát. A bumiputrának, vagyis a nem bevándorolt és többnyire maláj eredetű népességnek a nagyobb szerepe egy csaknem teljesen liberalizált gazdaságpolitikával párosult. A kormány a kezdetektől fogva, azaz 1981-től nagyon radikális privatizációs programba kezdett, és nemzetközi megfigyelők szerint a malajziaiak voltak Margaret Thatcher legjobb tanítványai a gazdaságpolitikában. Néhány hónapon belül privatizálták a légitársaságokat, a telekommunikációs vállalatokat és a legnagyobb ötven céget az 1990-es évek közepéig. Óriási beruházásokba kezdtek, nem egyszer kiváltva a belföldi és külföldi hagyományosan gondolkozó gazdasági szakemberek erőteljes kritikáját. Néhány év alatt építették fel az észak–déli autópályát, amely Malajzia Thaifölddel közös határától egészen Szingapúrig tart, ezzel létrehozva az egész térség gazdasági szempontból rendkívül fontos ütőerét. A gépkocsiipar fejlesztése ugyanekkor indult el, és hamarosan járműgyártásban Malajzia lett Délkelet-Ázsia legfontosabb országa.

Az 1970-es évektől kezdve próbáltak változtatni azon a súlyos gazdasági és társadalmi helyzeten, amely gazdaságilag másodrendű állampolgárokká tette a maláj lakosságot.

Az UMNO-kormány rendkívül gyors gazdasági növekedésre tudott támaszkodni, és úgy tudta növelni a bumiputrák szerepét, hogy ez ne menjen a kínai kereskedők és iparosok tevékenységének rovására.

A szegénységi küszöb alatt élők száma az 1980-as évek végére a hivatalos statisztikák szerint, amit külföldi szakértők sem cáfoltak, kb. 17%-ra csökkent az 50%-ról. A gazdaság 1971 és 1990 között dinamikusan nőtt, az össznemzeti termék évi 6,8%-kal növekedett, az egy főre jutó nemzeti jövedelem közel háromszorosára. Óriási változások következtek be az ország gazdasági kapcsolataiban, exportstruktúrájában és egész nemzetközi gazdasági szerepvállalásában. Míg a függetlenség kivívása előtt a kivitelnek meghatározó részét a gumi, az ón, a trópusi nemesfa, a pálmaolaj és különböző fűszerek képezték, az 1980-as évekre ez a helyzet teljesen megváltozott, és a gyáripar növelte meg súlyát mind a nemzetgazdaságban, mind a külgazdasági kapcsolatokban. Az 1980-as évekre már a gépipari termékek voltak az elsők Malajzia exportcikkei között úgy, hogy ezen belül az elektronikus és vegyipari termékeknek, feldolgozott élelmiszereknek, textíliáknak volt vezető szerepük. A nemesfa-kitermelés és a gumitermelés hasonló szinten maradt, mint 25 évvel ezelőtt, de arányuk feltűnően visszaesett az ország kivitelében. Malajziának nagy büszkesége volt az, hogy a saját termelésnek széles skálája alakult ki oly módon, hogy a maláj közösség tagjai is egyre jelentősebb befolyást gyakoroltak az igazgatótanácsokban, nagyon sok lett a maláj részvényes, és az ipari termelésben részt vevő munkások is már döntően a malájok közül kerültek ki.

Malajzia gyors, a térség mércéjével nézve is rohamléptékben fejlődő gazdasága szorosan összefüggött azzal, hogy megnőtt az olajtermelés, és ez lökést adott a gazdasági növekedés és a tervgazdálkodás kielégítő működése számára.

Az 1980-as években nem a várt maláj–kínai feszültségek uralták a politikai teret. Sokkal nagyobb jelentősége volt ebben az időben a hagyományos szultánokhoz fűződő viszony átalakításának. Jelentős hatalmat őriztek meg a szultánok, vagy más címet viselő uralkodók, és nagy részük hagyományosan nagy tekintélyt élvezett, hiszen a szultánok védtek a malájok nemcsak vallási, hanem nyelvi és kulturális hagyományait is. Új, némileg paradox vonásként megjelent az, hogy a maláj szekuláris nacionalizmus erősödésével a hagyományos uralkodók támogatói közé a kínaiak egy jelentős része is felsorakozott. A malajziai kormányzat viszont feudális maradványnak tekintette a szultanátusokat, ráadásul igen költséges maradványnak, hiszen a kormány jelentős apanázst biztosított a szultánoknak, és tudomásul kellett vennie, hogy továbbra is befolyásosak a közéletben. A konfliktus kirobbanásának oka, talán ürügye, az volt, hogy a malajziai uralkodó, a Yang di Pertuan Agong alkotmányos hatáskörének meghatározása került előtérbe. A helyi uralkodóknak nagyon sok területen volt vétőjoga, és a választott „főuralkodó” azt hangsúlyozta, hogy Malajzia végül is monarchia, és természetes, hogy az uralkodónak jogai vannak, többek között a parlament általi törvények jóváhagyása és a rendkívüli állapot kihirdetése az ő hatáskörét képezi. A malajziai nacionalisták, akiknek képviselői a parlamentben vezető szerepet játszottak, mindenképpen csökkenteni akarták ezt a hatalmat.

Időnként felforrósodott a politikai légkör és erőteljes harc indult meg az egyes uralkodók és a központi kormány között, ami az utóbbi győzelmével fejeződött be. Így alakult ki az a helyzet, hogy Malajzia egyrészt megtartotta a monarchikus formát, ez láthatóan megfelel a malajziai történelemnek és a társadalmi elvárásoknak – nagyon sok konfliktust lehet ezzel az intézménnyel elsimítani –, másrészt létrejött egy hatékony, modern állam.

A kormányzat megerősítette saját befolyását az 1980-as években. Nemcsak a monarchia, hanem, kihasználva a monarchiával való vitát, a legfelsőbb bíróság jogkörét is csökkentette, majd amikor ennek az elnöke a tiltakozását az uralkodónak juttatta el, akkor a miniszterelnök a legfelsőbb bíróság elnökét „helytelen viselkedése miatt” elbocsátotta, és amikor a bíróságnak még öt tagja az elnököt támogatta, a kormányzat mindegyikük tevékenységét felfüggesztette. Ez az alkotmány megsértése volt, de akkor már a kormány olyan viszonyt alakított ki az uralkodóval, hogy ő azok elbocsátását, akik hatáskörének csorbítása ellen emelték fel szavukat, szó nélkül tudomásul vette. Ezzel a cselekedettel a bíróságok kormány alá rendelése teljes egészében megtörtént. A kormányzat ráadásul fenntartotta a belbiztonsági törvényt, amelynek értelmében bárkit bírósági ítélet nélkül bármeddig előzetes letartóztatásban tarthattak.

Az Új Gazdaságpolitika (NEP) lényegében betöltötte a szerepét az 1980-as években, ezt váltotta föl az Új Fejlesztési Politika amelyek középpontjában a szegénység felszámolása, a nagy projektek továbbvitele és az etnikai elkülönülés csökkentése állt. A miniszterelnök úgy fogalmazott, hogy Malajziát harmadik világbeli fejlődő országból első világbeli fejlett országgá kívánják tenni 2020-ra. A nagy terv a „Vízió 2020” nevet viselte, és feltételezte, hogy évi 7%-os növekedésre van szükség ahhoz, hogy el tudják érni a célt. Az 1990-es években Malajzia évi 9%-os növekedést produkált, ez lehetővé tette azt, hogy az amerikai Szilícium-völgyhöz hasonló tudományos központot, egy multimédia-szuperkorridort hozzanak létre, és a megnövekedett tekintélyű és önbizalmú ország egy új adminisztratív fővárost is felépített. Ez a Malajziát ismerőket őszintén meglepte, hiszen az ország fővárosa, Kuala Lumpur a világ egyik legkényelmesebbnek megépített, zöldterületekkel teli, vonzó városa. Ám a kormányzat úgy döntött, hogy ez megmarad gazdasági fővárosnak, a parlament továbbra is ott működik, de építenek Kuala Lumpurhoz nagyon közel, lényegében annak elővárosában, Putrajayában egy új adminisztratív fővárost. Ezek az elképzelések valóra váltak. Malajzia új gigászként jelent meg Délkelet-Ázsiában.

A tündérmesét (persze a politikai demokrácia hívei nem feltétlenül érezték úgy, hogy egy tündérmese szereplői) váratlanul és könnyörtelenül megszakította az ázsiai pénzügyi válság. Ez a pénzügyi válság, amely nyilvánvalóan összefüggött bizonyos amerikai válságjelenségekkel is, valamint elvitathatatlanul a nemzetközi spekulációnak is része volt benne, Thaiföldről indult, és az egész térség gazdaságai kártyavárként omlottak össze, kivéve a szingapúrit. A külföldi tőke azonnal menekülni kezdett, a tőzszeindex 75%-kal csökkent, és az összeomlás, ez volt az általános vélemény, kezelhetetlen helyzetet teremtett. Felvetődött annak a rémképe, hogy Malajziában az általános visszaesés következé-

ben az alapvető szervi ellentmondások újra felszínre törnek, és ezzel még az ország fennmaradása is veszélybe kerülhet. A kormányzat az IMF tanácsait követte, de az eredmények nem mutatkoztak, ezért a kormány az „un-ortodox”-nak nevezett gazdaságpolitika keretében a kormánykiadásokat megnövelte, a nemzeti fizetőeszköznek, a ringgitnek az árfolyamát szorosan összekötötte az amerikai dollárral, és egyszerre próbálta a költségvetés kiadási és bevételi oldalát megnövelni. Malajziának a válságból való kilábalása viszonylag gyorsan, néhány szűk esztendő követően megtörtént.

A válság idején hozott intézkedések komoly törést okoztak a kormányon belül is, és egymással szembekerült Mahathir miniszterelnök és pénzügyminisztere (egyben miniszterelnök-helyettese), Anwar Ibrahim, akinek nagyon jó volt a reputációja bel- és külföldön egyaránt, hiszen az eddigi sikereket sokan hozzá kötötték. Ebben a helyzetben a miniszterelnök ismét átvette a kezdeményezést, és tekintélyuralmi módszerekhez folyamodott. Anwar Ibrahimot, akit eddig ő maga kijelölt utódjának nyilvánított, szoros szövetségesein keresztül megvádolta, hitelt adva a párton belül terjesztett pletykáknak, súlyos korrupcióban való aktív közreműködéssel. Az anwari elképzelés, hogy az IMF utasításokat kell követni, ezzel együtt a liberális demokrácia szabályait kell megerősíteni Malajziában, komoly kihívást jelentett az egész, akkor már kialakult új vezető réteg és intézményrendszer számára. Ezért az UMNO-ból kizárták, ami azt is jelentette, hogy Anwarnak kabinetpozícióját is el kellett hagynia, majd hamarosan bíróság elé is állították. A közvélemény a korrupciós vádakat meggyőzőnek tartotta, már csak azért is, mert – mint mindenütt – meg volt arról győződve, hogy a hatalom birtokosai általában korrump praktikákkal növelik meg a jövedelmüket. Ami igazán nagy szenzációt keltett, az az volt, hogy a kormány szándékának megfelelően a bíróság Anwart nemcsak a korrupciós ügyek miatt vádolta meg, hanem amiatt is, mert állítólag a rendőrséget arra utasította, hogy félemlítse meg azokat a személyeket, akiket ő szodomizmusra kényszerített (a szodomizmus a malajziai jogi és politikai nyelvben homoszexualitást jelent). A társadalmat nagyon megosztotta ez a kérdés. Valószínűleg az iskolázott városi lakosság jó része nem hitt ezekben a vádokban, és azzal együtt, hogy Mahathir tekintélye a körökben is nagy volt, úgy érezték, hogy ezek a vádak alaptalanok. A bíróság, természetesen, elvégezte a feladatát, és több részletben, előbb 6 évre, aztán még 9 évre ítélte el Anwart. Sokan kiálltak Anwar Ibrahim mellett, mert a már nem csekély létszámú és befolyású demokraták úgy vélekedtek, hogy személyében végre Malajzia megtalálta a demokratikus átmenetet lehetővé tevő politikust. Börtönben töltött időszakában felesége, Wan Azizah Wan Ismail vette kézbe a liberális ellenzék ügyét, és férje reputációjára támaszkodva és bizonyos külföldi liberális orgánumok, diplomaták, államférfiak támogatásával új pártot hozott létre Nemzeti Igazság Párt néven.

A malajziai rendkívül gyors gazdasági fejlődést és alapvető gazdasági stabilitást a választások általában nem zavarták. Ez igaz volt az 1999-es választásokra is, amikor Mahathir megkezdte újabb kormányzati ciklusát. Mahathir pártja, az UMNO minden nagyobb nehézség nélkül győzött, de a szavazatok száma és aránya lényegesen csökkent.

Mindez a Barisan Nasional nevű, valamennyi fontos etnikumot tömörítő szövetség pozícióit nem ingatta meg, de az eredmények hozzájárultak ahhoz, hogy a nagyon makacs és a malájok pozícióinak javítására elkötelezett Mahathir elgondolkodjék a kialakult helyzeten és bizonyos változtatásokat indítson el. Valóban, a miniszterelnök az utolsó hivatali éveiben jelentős lépéseket tett, hogy a kínai és indiai kisebbséget korlátozó pozitív diszkrimináció intézkedéseinek fokozatosan lazítsa, de úgy, hogy a maláj etnikum felzárkóztatását ez ne veszélyeztesse. Többször is szidalmazta erős szavakkal a malájokat, mondván, hogy túlzottan elkényelmesedtek, az államtól várják a segítséget, versenyképességük nem növekedett elég gyorsan és fel kellene készülniük arra, hogy a kemény piaci követelményeknek is megfeleljenek. Véleményét a kemény maláj nacionalisták egy része, elsősorban a gazdaságban egyre erőteljesebb eredményeket elérők osztották. Ennek feltételét az teremtette meg, hogy az elmúlt két évtizedben a bumiputrák, vagyis a nem kínai és nem indiai őslakosok egyre nagyobb befolyásra tettek szert a gazdaságban, jelentős pozíciókat szereztek az egyes vállalatok irányításában. Tömegestől szereztek egyetemi diplomát, és nemcsak a közigazgatásban, ahol lényegében fenntartott helyeik voltak, hanem a gazdasági és kereskedelmi vállalatok irányításában is számottevő sikereket értek el. Vállalkozó szellemük, Mahathir kritikáját némileg cáfolva, határozottan növekedett. Mindez azonban nem jelentette azt, hogy a maláj közösség teljes egészében képes lett volna egy szabad versenyben megállni a helyét a rendkívül hatékony, nagy tapasztalatokkal és jelentős tőkével rendelkező kínai és indiai üzletemberekkel szemben. Ebből következett az, hogy a maláj közösség sikeres tagjai és azok, akik tudták, hogy Malajzia jövőbeli stabilitása és további gyors növekedése egységes, vagy legalábbis egységesebb nemzeti keretek között képzelhető el, kifejezetten egyetértettek a pozitív diszkrimináció legmerevebb intézkedéseinek a lebontásával, és azzal is tisztában voltak, hogy ez a folyamat csak fokozatos lehet.

A malájok tekintélyes része azonban továbbra is panaszkodott a kínaiak és indiaiak aránytalan gazdasági ereje miatt, míg a kínaiak és indiaiak elfogadhatatlannak tartották azt, hogy egy modern állam etnikai alapon megkülönböztesse a saját polgárait. Mindazonáltal az évtizedekkel ezelőtt kialakított kompromisszum továbbra is fennmaradt, és a kényes egyensúly fenntartásában Mahathir maga is jeleskedett.

Abdullah Badawi tündöklése és bukása

A nyilvánvaló gazdasági eredmények és a politikai egyensúly fenntartásának vitathatatlan sikerei ellenére növekedett az ellenállás saját pártján belül is Mahathirral szemben. Ez olyan körülmények között következett be, amikor már a középkorú malájok sem ismertek igazából más vezetőt Mahathiron kívül, de nagyon sokakban megérett az a gondolat, hogy előre kellene lépni, és itt az ideje, hogy egy sokkal demokratikusabb, a fair play szabályait betartó, a korrupciót megfékező rendszer alakuljon ki. Ilyen körülmények között következett be Mahathir lemondása. 2003-ban a parlament új minisz-

terelnököt választott Abdullah Ahmad Badawi személyében. A parlamenti döntést a 2004. márciusi választások megerősítették. Abdullah Badawi személye kielégítette a szembenálló feleket, és legtöbben az új miniszterelnököt tekintették a saját céljaik megvalósítása eszközének. Az Abdullah Badawi által vezetett koalíció a parlamenti helyek 92%-át szerezte meg. Ez az eredmény az eddig kétharmados többséggel rendelkező Mahathirnak sem tetszett, és furcsa módon 2005-ben azt nyilatkozta, hogy „én is annak vagyok a híve, hogy erős kormány legyen, de ne túl erős. A kétharmados többség, amellyel általában rendelkeztem, amikor miniszterelnök voltam, az elegendő, de a 90%-os többség túl erős. Nekünk szükségünk van ellenzékre, amely emlékeztet bennünket, ha hibákat követünk el, ha nincs ellenzék, akkor azt gondolhatjuk, hogy minden rendben van”. A Mahathir szájából elhangzó furcsa és váratlan mondat rávilágított arra, hogy a malajziai elit pontosan tudta, hogy sok jó nem származik a 90%-os többségből.

Abdullah Badawi, mint ideális jelölt, reputációját részben családi hátterének köszönheti. A vallási alapon álló ellenzéklet leszerelte az, hogy ősei igen tekintélyes vallási vezetők és hittudósok voltak. A nacionalisták számára meggyőző volt, hogy elődeitől eltérően politikai karrierje teljes egészében Malajziához fűződött, nem voltak jelentős külföldi kapcsolatai, és semmiféle tanulmányt nem folytatott külföldön. A politikai demokrácia híveit pedig várakozással töltötte el az, hogy mint kompromisszumra kész politikus vett részt a parlamenti harcokban és nem kötelezte el magát szélsőséges álláspontok mellett. Nem vett részt abban sem, amikor elődje, Mahathir megindította támadásait Anwar Ibrahim ellen. 2004-ben kezdődő első ciklusában igyekezett a várakozásoknak eleget tenni. Különböző korrupcióellenes ügynökségeket állított fel, ezeket meglehetősen nagy hatáskörrel ruházta fel, és hamarosan a hosszúra nyúlt Mahathir-korszakban elkényelmesedett és korrupttá vált állami tisztviselők tömegét állították bíróság elé és ítélték börtönbüntetésre. A gazdasági, pénzügyi és technikai fejlődést meglehetősen gyanakvással néző konzervatív muszlim köröket megnyugtatta az, hogy a miniszterelnök hittudósokat vett maga köré, akik egyértelművé tették, hogy az iszlám megfelelő értelmezése szerint a vallás és a modern pénzügyek, valamint a modern technológia között semmiféle kibékíthetetlen ellentét nem feszül. Általában úgy tekintettek rá a nem muszlim kínai és indiai közösségek tagjai is, hogy ellenzi az iszlám fundamentalizmus bármilyen formáját. Megnyugtatóan hatott az is, hogy a gazdaságpolitikában is jelentős változásokat hirdetett meg, mégpedig sokak szerint a túlzottan költekező és megalomániás gazdasági projektek helyett egy kiegyensúlyozottabb fejlődés indulhat be. A vidéki lakosság elégedett volt azzal, hogy minden eddiginél nagyobb hangsúlyt kapott a mezőgazdaság és a geotechnológia, szemben Mahathir nagy ipari projektjeivel. Nagyon jó benyomást keltett az, hogy külpolitikájában a sajátos malajziai érdekeket tudta érvényesíteni. Így kiegyensúlyozott kapcsolatokat tartott fenn a szomszédokkal. Az ASEAN országokkal továbbfejlesztette a kapcsolatokat, velük szabadkereskedelmi megállapodásokat kötött, és növelte az együttműködést a térség legdinamikusabban fejlődő országai-

val, a technológiailag is az élen haladó Szingapúrral. Nagy jelentősége volt a 2005-ben megkötött szabadkereskedelmi megállapodásnak Japánnal, ez a megállapodás a malajziai mezőgazdasági termékek japán piacra jutását nagymértékben megkönnyítette.

A „mézeshetek” ugyan néhány évre kitolódtak, de a társadalomban és politikában meglévő hatalmas ellentéteket nem sikerült áthidalni. Abdullah Badawi demokratizálást akart, de az adott kereteket semmiképpen nem kívánta túllépni, ami azt jelentette, hogy a demokratizálódás terén gyorsabb eredményeket követelő értelmiségiek, fiatalok, főleg szabadfoglalkozásúak egyre nagyobb kiábrándulással nézték azt, hogy lényegében politikai változás nem következett be. A kormányzat világossá tette, hogy semmiféle radikális változtatást a pozitív diszkrimináció alapvető vonásaiban nem akar. Azok az eredmények, amelyeket a miniszterelnök elért a külpolitikában, és ezek egyáltalán nem voltak jelentéktelenek, nem ellensúlyozzák a lassuló gazdasági növekedést és a politikai nyitás hiányát. A lakosság egyre inkább úgy látta, hogy az a dinamizmus, ami a Mahathir-korszakot jellemezte, jelentősen csökkent. A szabadkereskedelmi megállapodások megkötésével viszont a külföldi verseny komoly nehézségeket okozott. Talán a várakozások voltak túl nagyok, beleértve a lakosság nagy részének az életszínvonal emelésével kapcsolatos elvárásait. A kiábrándulás általános lett és amikor 2008 márciusában újabb választásokra került sor, Badawi és pártja ugyan meg tudta tartani a többségét, de a mesés 90% elolvadt. Rontotta a miniszterelnök pozícióját az, hogy elődje, Mahathir, ahogyan ezt mindenki megszokta a malajziai politikában, függetlenül attól, hogy kormányfő vagy sem, mozgatni tudja a szálakat a háttérből, márpedig ő egyre nagyobb elkeseredéssel figyelte utódját. A 2008-ban kezdődő második Abdullah Badawi-ciklusban olyannyira kiéleződtek az ellentétek, hogy a kormány több tagja lemondott, sokan az UMNO-ból való kilépésükkel fenyegetőztek és megkezdődtek a miniszterelnök elleni nyílt támadások. A társadalmi támogatás tovább csökkent. Ami olyannyira segítette kormányát, nevezetesen hogy különböző kötődésű és háttérű csoportok támogatták, most visszajára fordult, egyik jelentős társadalmi csoport sem állt ki határozottan mellette. Így került sor arra, hogy Abdullah Badawi, aki Malajzia politikai életének egészen új csillagként jelent meg, az újraválasztása után egy évvel kénytelen volt lemondani.

Stabilitás és gyors növekedés. Najib Abdullah Razak liberális nyitása

Abdullah Badawi második miniszterelnökségének váratlanul gyors vége után a malajziai politikai osztály nagyon gyorsan megtalálta az utódját Najib Abdullah Razak személyében. Az utódlás gyors lebonyolítását lehetővé tette, hogy a Barisan Nasionalnak a parlamentben évtizedek óta mindig olyan többsége volt, hogy a hitelét veszített miniszterelnök kicserélése semmiféle megrázkódtatást nem okozott. A váltás gyors lebonyolítása azonban nem jelentette a mozdulatlanságot. Abdullah Badawi lemondását a társadalom széles körű kiábrándultsága okozta, és valamiféle kézzel fogható változást kellett nyújtani. Az új miniszterelnök személye minden tekintetben a legjobb választásnak tűnt.

Najib Abdullah Razak életrajza rendkívül meggyőző volt, hiszen egyértelműen kivilágolt belőle az új miniszterelnök megkérdőjelezhetetlen szerves kapcsolata a tradicionális malajziai elittel, elődjétől eltérő modern műveltsége és angliai iskolázottsága az újonnan feltörő társadalmi csoportoknak, így a fiatal értelmiségnek jelenthetett biztatást. Najib Abdullah Razak Malajzia második miniszterelnökének, Tun Abdullah Razaknak a legidősebb fia és a harmadik miniszterelnöknek, Tun Hussein Onnnak az unokaöccse. A Nottinghami Egyetemen ipargazdaságot tanult, és kitűnő családi háttérének megfelelően azonnal a világszerte tekintélyes nemzeti olajtársaságnál, a Petronasnál kapott igazgatói pozíciót 23 éves korában. Apja váratlan halála után a Mahathir-kormány szinte minden minisztériumában miniszterhelyettesként tevékenykedett, beleértve az oktatási, az ipari, az energia- és a védelmi tárcát is. 36 éves korában már kulturális és sportminiszter lett, 4 évvel később az ország hadügyminisztere, akinek döntő szerepe volt a malajziai fegyveres erők diverzifikált fegyverbeszerzésének intézésében. Amikor eljött az ideje, a simán nyert parlamenti választások után azonnal megválasztották a kormánypárt főtitkárává, majd miniszterelnökként teljes mellszélességgel álltak mellé. Razak jól értette a nyugati igényeket, és ennek megfelelően fogalmazta meg a programját. Állást foglalt a multietnikus és multikulturális társadalom mellett, hangsúlyozta az átláthatóságot és elszámoltathatóság követelményeit, a nyílt médiapolitikát, a társadalmi dialógust, vagyis mindazokat az elveket, amelyeket egy angol vagy amerikai liberális szótárában fel lehet lelteni. Természetesen ígéretet tett a belbiztonsági törvény megváltoztatására, állást foglalt amellett, hogy ítélet nélkül senkit ne lehessen őrizetben tartani és nagyon megnyerő gesztusokat tett a sajtó irányába. Pontosan tudta, mint nagyon jó képességű és nagy tapasztalattal rendelkező fiatal politikus, aki otthon megtanulta a malajziai politika minden trükkjét, hogy a kényes egyensúlyozást nemcsak a többségi maláj-muszlimok, valamint a kínaiak és indiaiak között kell gyakorolnia, hanem az egyre jobban polarizált politikai élet egyéb szereplői között is. A kormánypárton kívül ugyanis igen jelentős erőt kezdett képviselni az Anwar Ibrahim által létrehozott és irányított Igazság Párt, amely az új, tanult elit mozgósításában játszott szerepet, valamint a mindig is létező Pán-Islám Párt, amely nem akart egy jottányit sem engedni a pozitív diszkrimináció elvének szigorúságából. A miniszterelnök határozott ígéreteket tett mind a liberális, mind az iszlám fundamentalista csoportoknak, ami világossá tette azt, hogy rugalmas álláspontot képvisel, de az sem volt kétséges, hogy ezeket az erőket egyidejűleg kielégíteni nem lehet. A parlament általi megválasztása után az országos választásokon igen jól szerepelt, ami mutatta, hogy a várakozások legalább olyan nagyok voltak vele szemben, mint amilyenben elődje részesült, és 2009-től a lakosság nagy többségének a támogatásával kezdett el tevékenykedni. Kezdetől fogva világos volt, hogy a gazdasági liberalizmus értékrendjének elfogadásával kíván továbbhaladni. Azokat az akadályokat, amelyek a korábbi időszakból származtak és részben a pozitív diszkriminációs rendszer sajátosságaiból adódtak, igyekezett meglehetősen gyorsan leépíteni. Nem rejtette véka alá, hogy a liberalizációs politika nem áll meg a malajziai magánszektor támogatásánál, hanem

elsődleges célnak tekinti a külföldi beruházásoknak, a külföldi tőkének és technológiának a behozatalát, és ezen keresztül kívánja a malajziai versenyképességet növelni. Ami nagyon nagy feltűnést keltett, hogy a privatizációt a bankszektorra is határozottan kiterjesztette. Ez azt jelentette, hogy a bankok tőkéjének 70%-át külföldiek birtokolhatták. A legnagyobb meglepetést egy hangsúlyozottan muszlim országban az keltette, hogy az iszlám bankok is megnyitották kapuikat a külföldi tőke előtt. Szükséges arra emlékeztetni, hogy Malajzia olyan muszlim ország, amely a fejlett nyugati országok gazdasági mechanizmusait mindig is átvette. A bankrendszer legnagyobb részére semmiféle hatása nem volt a muszlim pénzügyi elképzeléseknek, ahol változás történt, az a kifejezetten iszlám bankrendszer megreformálása volt.

A miniszterelnök nevével jelzett reformokban nagy szerepet kapott az, hogy az állami bürokrácia és a magánszektor közötti átjárást biztosítani akarta. Ennek nyilvánvaló célja az volt, hogy hatékonyabbá és mozgékonyabbá tegyék az állami szektort, egyben lehetőséget nyújtsanak a közigazgatásban dolgozóknak a magánszektorral való szervezettebb kapcsolataikhoz. Malajzia tehát erőteljes reformokkal kívánta gazdasági stabilitását megőrizni, és egyben újabb lökést adni az egyébként is nagyon gyors növekedésnek.

A léggört jól mutatta a nyelvhasználattal kapcsolatos vita. Malajziát hivatalosan nem deklarálják angol nyelvű országnak, hiszen az erőteljes maláj nacionalizmus, amelynek egyik táptalaja nyilván az országnak az a multietnicitása, amely sokáig a malájok pozícióit erőteljesen veszélyeztette, arra sarkallta a politikai vezetőket, hogy a közhangulatnak megfelelően a maláj (ahogyan hivatalosan nevezik „malajziai nyelv”) nyelv hivatalossá tételével próbálják az ország homogenitását megvalósítani. Ez kezdetben nagy nehézségbe ütközött, hiszen a brit időkben bevándorolt közösségek nem tudtak malájul. A gyakorlatban azonban a malajziai hivatalos nyelvvé minősítése egyáltalán nem szorította vissza az angolt. Miután az ország kifejezetten a modern kapitalista gazdaságban kívánt kezdettől fogva részt venni, és főleg az elitjének voltak igen erősek a kereskedelmi és gazdasági szférához való kapcsolatai etnikai hovatartozástól függetlenül, az angol nyelv teljesen elterjedt, és sokkal szélesebb körben és jobban beszélik, mint sok olyan országban, ahol az angolt hivatalos nyelvvé nyilvánították. Jelenleg a vita nem is arról folyik, hogy a malajziai nyelv hivatalos maradjon-e, ezzel végül is a nem maláj kisebbségek is megbarátkoztak, ha nem is túl nagy lelkesedéssel, hanem arról, hogy az iskolai oktatásban milyen szinten őrizzék meg vagy erősítsék meg az angol pozícióit. Az elmúlt években arról bontakozott ki vita, hogy az általános iskolákban nemzeti nyelven tanítsák-e a matematikát és általában a természettudományokat. Nagyon figyelemre méltó az, hogy a tanulás által nyújtott társadalmi mobilitással tisztában lévő maláj lakosság, beleértve a kevésbé iskolázott rétegeket is, semmiképpen nem akarják, hogy gyermekeik lehetőségei csökkenjenek, azzal együtt, hogy egyéb kérdésekben igen erőteljesen nacionalista felfogást vallanak. Ebből adódóan a miniszterelnöknek az a javaslata, hogy általános iskolai szinten a malajziai nyelvet vezessék be a természettudományi oktatásban,

heves ellenállásba ütközött, nemcsak a hagyományosan nem maláj rétegek részéről, hanem maguk a malájok is elutasították.

A külföldi tőke számára barátságos körülményeket teremtettek, a világ élenjáró gazdasági hatalmaival való kapcsolataikat erősítették, ezzel együtt a malajziai társadalom alapvetően ragaszkodott a saját identitásához, és a továbbiakban, ha enyhített formában is, de fenn akarták tartani azt a diszkriminációs rendszert, amely a malájokat segítette a még mindig meglévő nagy társadalmi, gazdasági és műveltségbeli hiányok leküzdésében. Najib Razak miniszterelnök megtestesítette ezeket a törekvéseket, és a pozitív diszkrimináció mellett foglalt állást. Ez nagyban hozzájárult ahhoz, hogy 2013 tavaszán a miniszterelnök koalíciója, a Barisan Nasional ezúttal is megkérdőjelezhetetlen többséget szerzett. A malajziai politikai stabilitás az ellenzék növekvő hangja, a sajtó mind erőteljesebb kritikája ellenére is fennmaradt.

Összegzésként megállapítható, hogy az elmaradottságból, a káoszról, a rendkívüli állapotból és a polgárháborús viszonyokból 40–50 évvel ezelőtt nagyon nehezen kikecmergő Malajzia a rohamosan növekvő ázsiai kontinens egyik sikertörténete. Az új Malajzia a teljesen liberalizált gazdaságpolitikát és a tekintélyuralmi vonásokat mutató politikai rendszert össze tudta egyeztetni. Csökkentette az etnikai feszültségeket, és ma már az egyes etnikai közösségek közötti együttműködésnek számos eredménye van. A megfogalmazott célokhoz megfelelően a szegénységet alapvetően felszámolták, ami azt jelenti, hogy a nemzetközi szervezetek által is ellenőrzött és jóváhagyott statisztikák szerint a lakosságnak csak 7%-a él ma a szegénységi küszöb alatt, szemben a gyarmati időszak 30%-os arányával. Malajzia a térség tekintélyes állama, nem a nyílt belső konfliktusokról, hanem stabilitásáról és rendezettségéről ismert. Messze van még attól, hogy a szingapúri adatokat produkálja, de Szingapúr és a kicsiny olajexportőr Brunei után (mindketten a leggazdagabb európai országokkal azonos egy főre jutó GDP-adatokkal büszkélkedhetnek) Malajzia Délkelet-Ázsiában a harmadik helyen áll. Az égető kérdés az, hogy a lenyűgöző gazdasági teljesítményt követi-e jelentős demokratizálódás és fenn tartható-e a különféle etnikai és vallási közösségek közötti együttélés.

Szingapúr

Délkelet-Ázsia legsikeresebb országa, Szingapúr, kétségbe volt esve, amikor kénytelen volt független állami létét megkezdeni. 1965. augusztus 9-én a malajziai parlament 125 igen szavazattal, ellenvélemény nélkül elfogadta az alkotmány módosítását, amelynek értelmében Szingapúrt eltávolították a Malajziai Föderációból. Bár nem volt meglepő az eredmény, a szingapúri politikai elit és a társadalom nagy részét mégis hidegzuhanyként érte a döntés, és úgy vélték, hogy Szingapúrnak nemcsak jövője nincs, de valószínű-

leg a nagyon gyors összeomlás fenyegeti. A kuala lumpuri döntésről Lee Kuan Yew számolt be egy sajtóértekezleten, ahol könnyeivel küszködve azt mondta: „Számomra ez szörnyű. Egész felnőtt életemben én a két terület összeolvadásában és egységében hittem”.

A függetlenség kikiáltása, ellentétben a világ országainak többségétől, a félelem és kilátástalanság érzését keltette a szingapúriakban. Az első évek igazolták a rossz előérzeteket. Szingapúr gazdasága nyomorúságos állapotban volt a függetlenné váláskor. A munkanélküliség súlyos terhei nehezedtek a városállamra, a szingapúri kínaiak és malájok közötti feszültségek feloldhatatlannak tűntek, és Szingapúr tartott attól, hogy malajziai szomszédjai még a friss víztől is megfosztják, hiszen Szingapúrnak saját vízkészletei sem voltak (most sincsenek). A külföldi tőke igen óvatosan ítélte meg a helyzetet és találgatták, vajon Szingapúr életben marad-e.

A szingapúri politikai elit azonban képes volt csodát művelni. Gyorsan folytatták a megkezdett utat, és a gyarmati időszakban kialakult egykamrás parlamenti rendszert megerősítették. A szingapúri vezetőknek megvolt a bölcsessége ahhoz, hogy a politikai demokráciát a sajátos körülményekhez alkalmazzák, és kezdettől fogva tisztában voltak azzal, hogy Szingapúr nem követheti a térség országait abban, hogy erőteljes nacionalizmussal, a nemzetépítés programját előtérbe állítva tömöríti az ország lakosságát, a bajokért a volt gyarmati hatalmat téve felelőssé. A szingapúriak pontosan tudták azt, hogy sem hagyományos, sem tudományos értelemben nem alkotnak nemzetet. A szingapúri kínaiak egészen a legutóbbi időig Szingapúrt csak átmeneti otthonuknak tartották, különösebb kötődésük nem alakult ki a városállamhoz. Most, hogy a függetlenség váratlanul az ölükbe pottyant, egy csapásra megváltozott a helyzet, tudatosodott a szingapúriakban, hogy egyedül maradtak, saját magukra kell számítaniuk, hiszen ők nem valamiféle távoli gyarmatvárosa Kínának, már csak azért sem, mert ebben az időben a Kínai Népköztársaságot teljesen elfogadhatatlannak tartották, nemcsak mint patrónust, hanem mint partnert is.

A szingapúri sajátos identitás megteremtését viszont nagyon fontosnak tartották. Ennek az identitásnak a lényege az volt, hogy tudomásul vették, hogy a gyarmati örökségből adódóan nemcsak a politikai demokrácia bizonyos alapelveit, hanem a nyelvi politikáét is át kell venni. Ez azt jelentette, hogy jöllehet Szingapúr lakosságának mintegy 75%-a volt a függetlenné váláskor kínai származású, de abból indultak ki, hogy maguk a kínaiak is különböző nyelveken beszélnek, és a kissé iskolázott és üzleti, politikai vagy tudományos területeken dolgozók egymás között is angolul beszélnek. Ráadásul a kínait egyedüli nyelvként bevezetni egy óriási maláj tengerben nem látszott célszerűnek, és a város lakosságának egy része egyáltalán nem beszélt kínaiul. Egy későbbi, 1990-es évekből származó felmérés szerint magát kínai anyanyelvűnek a lakosság 49,9%-a vallotta, angol anyanyelvűnek 33,2%-a, maláj anyanyelvűnek 12,2%-a és tamil anyanyelvűnek 3,3%-a. Lehet, hogy a statisztikában politikai megfontolások is szerepeltek. A szingapúri politikusok viszont azt hangsúlyozták, hogy a lakosság felének sem anya-

nyelve a kínai. Ezt a soknyelvűséget erősítették meg, és egyben hangsúlyozták azt is, hogy nemcsak a nyelvek különbözősége jellemző Szingapúrban, hanem a vallási hovatartozásé is. A lakosságnak csak egyharmada buddhista, ezek főleg kínaiak, 18%-a keresztény, 15%-a muszlim. Feltűnően nagy azoknak az aránya, akik már az 1980-as, 1990-es években egyetlen vallásközösséghez sem tartoztak. Ez közel 20% volt. Ilyen körülmények között a város egy új identitást próbált kialakítani a kezdetektől fogva. Az új szingapúri identitás tudomásul vette a történeti, kulturális, nyelvi, vallási különbözőségeket, és ezzel globálisan is teljesen egyedülálló helyzet alakult ki.

A szingapúri államot irányító szűk kör, amelynek tagjai a II. világháború után kerültek az élvonalba az említett Lee Kuan Yew vezetésével, alapvetően egy erős államban hittek, de ez az erős állam nem valamiféle klasszikus szocialista vagy kommunista modell szerint kellett hogy fejlődjék, hanem minden energiájával, összes hatáskörét érvényesítve a magánkezdeményezést és a magántulajdont kellett hogy támogassa. A szingapúri állam rendkívül erős jogosítványokat tartott fenn magának. Olyan többpártrendszer fogadott el, amely a valóságban egypártrendszer, és Szingapúr mind a mai napig gyakorlatilag a Népi Akció Párt (PAP) irányítása alatt áll. Ez a párt teljesen ellenőrizte és ma is majdnem teljesen ellenőrzi a politikai életet. Eltérően azonban a klasszikus egypártrendszerektől, a szingapúri állam a teljes gazdasági liberalizáció híve, a stabilitást viszont egyik fő erényének tekinti, és a külföldi üzleti és kereskedelmi partnerek ezt a véleményt osztják. A PAP, élén Lee miniszterelnökkel, az összes választást hosszú időn keresztül simán megnyerte, és az 1980-as évek közepéig egyetlen ellenzéki politikusnak sem sikerült bejutnia a parlamentbe. A szingapúriak szívesen hivatkoztak az ázsiai értékekre és hamarosan még inkább arra, hogy ez a politikai rendszer, amely kétségtől ellentétes a liberális demokrácia alapelveivel, a világ gazdaság egyik legnagyobb sikertörténetét produkálta. Később a PAP kontrollja valamelyest csökkent, de igazából a politikai rendszer máig, azaz e könyv megírásáig (2016) intakt.

A szingapúri rendszer néhány éven belül a függetlenné váláskor örökölt nyomasztó állapotokon változtatni tudott. Az 1960-ban létrehozott Gazdasági Fejlesztési Tanács nemzeti gazdasági stratégiát fogalmazott meg, amelynek célja az első időkben az ipari szektor erősítése volt azzal, hogy a kis Szingapúr használja ki földrajzi hagyományait és előnyeit, és a termelés a hozzáadott érték arányának növelésével kell versenyképesnek lennie. Az iparosítás fázisát követően a szolgáltatásokat tekintették meghatározó fontosságúnak. Szingapúr a meglévő hagyományait vitte tovább akkor, amikor a világ legnagyobb olajtársaságainak jelentős kapacitású finomítóit a városállamba telepítette, és az 1970-es évek közepére a világ harmadik legnagyobb olajfinomítójává vált. A szingapúri állam nagyon sokat tett a lakáshelyzet megoldására. Ma már kevesen tudják elképzelni, hogy a ragyogó világváros a II. világháború után még hosszú évekig igen rossz lakáskörülményekkel küszködött, emberek tízezreinek semmiféle fedél nem volt a feje fölött. Ezért nagy lakóház-építési programba kezdtek. Az 1960-as évektől bevezették azt a rendszert, amely kötelezővé tette az állampolgárok számára a jelentős megtakarításokat, ame-

lyet lakásvásárlásra kellett fordítaniuk. Ennek eredményeképpen a szingapúri lakások 99%-a ma magántulajdonban van.

A kormánypárt, a PAP eddig minden választást megnyert, de a rá adott szavazatok aránya folyamatosan csökkent az 1990-es évektől kezdve. Ez a város stabilitását különösebben nem zavarta meg, hiszen az ellenzékre leadott szavazatok a szingapúri választási rendszer sajátosságai következtében elvesztek. Az ellenzék számára hátrányos biztonsági intézkedéseket is bevezettek. 1991-től az elnököt közvetlenül választják. Csökkentették az egyéni választókerületek számát, és a listás szavazásokat helyezték előtérbe. A függetlenség napjától kezdve Lee Kuan Yew dominált a szingapúri életben (ahogyan ezt a gyarmati időszak utolsó éveiben és a malajziai államban eltöltött két év alatt is tette), stílust adott, irányító szerepét és gondolatait széles körben elfogadták. 1990-ben lemondott, és átadta a vezetést Goh Chok Tongnak, aki éveken keresztül kormányában különböző vezető pozíciókat töltött be. Lee Kuan Yew úgy vonult vissza, hogy közben jelentős és alkotmányban is biztosított tanácsadói szerepe megmaradt. Az ázsiai hagyományoktól nem eltérően 2004-ben Goh miniszterelnök lemondott, és ő maga javasolta Lee Hsien Loongot, Lee Kuan Yew legidősebb fiát a miniszterelnöki posztra. Az ifjú Lee a 2006-os, illetve a 2011-es választásokat, ha nem is mindig azzal a könnyedséggel, ahogy ezt papája tette, megnyerte.

A bevezető sorokban említettük, hogy Szingapúr ragyogó sikertörténet, egyedülálló eredményekkel. Miben is állnak ezek a különleges szingapúri sikerek? Az állam nem a nyugat-európai vagy amerikai modell szerint működik, és a gazdaság több jelentős kulcspozícióját uralja, de ez az uralás a befektetéseken keresztül és egyéb közvetett gazdaságpolitikai eszközökkel történik. Megteremti a fair verseny feltételeit, Szingapúrban néhány óra alatt lehet céget létrehozni, a szingapúri ethosz lényege az, hogy az állam a feltételeket megteremti, egyes szélsőséges esetekben a rászorulókat segíti, de alapvetően arra törekszik, hogy mindenki álljon meg a saját lábán. Az állam maga nagy erővel lép fel a korrupció ellen, és a világ egyik legkevésbé korrupcióval sújtott országává tette Szingapúrt. Az állam vezetői, akiket sok bírálat ér tekintélyuralmi mentalitásukért és intézkedéseikért, egészében puritán és átlátható politikát folytatnak, elkötelezettek a városállam fejlesztésében és a lakosság jólétének növelésében. Szingapúr már az 1970-es évekre fejlett piacgazdasággá vált és erőteljesen támaszkodott arra a hagyományra, amit „entrepot” kereskedelemnek neveznek. Különböző nemzetközi szervezetek Szingapúrt tekintik a világ egyik legversenyképesebb, leginnovatívabb és leginkább üzletbarát gazdaságának. A gazdasági szabadságot mérő index 2013-ban Szingapúrt minősítette a világ második legszabadabb gazdaságának Hongkong után. Az említett korrupcióellenes fellépések hozzájárultak ahhoz, hogy a szingapúri társadalom, amely eleve a kemény munkához és a fair playhez szokott hozzá, világviszonylatban is (Új-Zélanddal és a skandináv országokkal együtt) a legkevésbé korruptnak számít.

Szingapúr kereskedőváros. A városállam az egyetlen ázsiai ország, amelyet minden hitelbíráló ügynökség AAA jelzéssel lát el, vagyis a leginkább ajánlott ország befekteté-

sekre. A képzett szingapúri munkaerő, az alacsony adók és a kitűnő infrastruktúra különösen kedvező feltételeket teremtettek ahhoz, hogy mintegy 10 ezer multinacionális vállalat telepedett le Szingapúrban. Ma már nemcsak az Egyesült Államokból, Japánból és Európából érkeznek, hanem egyre nagyobb számban Kínából és Indiából is. Szingapúr teljesen nyitott a külföldi beruházók és a munkaerő irányába is.

Ez utóbbi igen kényes kérdés Szingapúrban. Addig, amíg a külföldi nagy cégekkel való kapcsolatokról van szó, amely az országot a világ negyedik pénzügyi központjává tette, amíg a világ egyik legnagyobb hajózási és hajójavítási központja, addig ez különösebb gondot nem okoz. A külföldi munkaerő beengedése (a teljes szingapúri munkaerő 50%-a külföldi) viszont egy olyan államban, amelynek saját identitása csak mostanában teremődik meg, kisszámú és csökkenő lakossága miatt nagyon súlyos gondokat okozhat. A lakosságot azonban ez ma nem igazán izgatja. Nem izgatja azért, mert jelenleg a gazdaságilag aktív munkaerő körében munkanélküliség nincs. (Hivatalosan 2% körül van.) A szingapúriak ráadásul pontosan tudják, hogy bizonyos tevékenységeket sokkal jobb, ha a külföldiek végeznek, mintha nekik kellene ezt tenni. Vonatkozik ez az építőiparra és bizonyos szolgáltatásokra egyaránt. Ma Szingapúrban 3 millió ember közül több mint 2 millió dolgozik a szolgáltatási szektorban.

Ez az előbbi adat felveti azt a kérdést, hogy hányan is vannak a szingapúriak? A nemzetközileg elfogadott statisztikák nagyon különböző adatokról szólnak. Ma kb. 5 millió, vagy egy kicsit 5 millió felett van a lakosság száma, de állampolgársággal csak 3,3 millió ember rendelkezik, vagyis az összlakosság alig több mint 60%-a. Egyébként az állampolgársággal rendelkezőknek is több mint 20%-a külföldön született. Bizonyos tevékenységek teljesen a külföldiekhez kötődnek. A szingapúriak pontosan tudják, hogy jólétük nagyon nagy részben a külföldi munkaerőtől függ. A külföldiek között sokféle nemzetiség és nyelv található, de nagyon nagy számban a szomszédos Malajziából érkeznek, aminek a politikai kényessége nyilvánvaló mindenki számára, aki ismeri a térség történelmét. A kialakult szabályozók, valamint az a tény, hogy lényegesen jobban megfizetik a külföldi munkaerőt, mint otthon, valamint a szingapúri biztonsági erők nem látványos, de rendkívül hatékony jelenléte biztosítja, hogy a városállam a világ egyik legbiztonságosabb országa, sőt sokan úgy gondolják, hogy a legbiztonságosabb.

A szingapúri gazdasági sikerek biztosították azt, hogy Szingapúr ma a milliomosok országa. Különböző, de egybehangzó számítások szerint Szingapúrban minden ötödik háztartásban a pénzügyi tartalékok több mint egymillió dollár értékűek, és amit a szingapúri hivatalnokok és egyetemi emberek büszkén hangsúlyoznak, ebbe nem számítják bele az ingatlanok értékét, holott a különlegesen magas ingatlanárak miatt a milliomos háztartások aránya még nagyobb lenne. A dollármilliomos szingapúriaknak ez a különleges aránya meghatározza a város működését, lehetőségeit, a rendkívüli vásárlóerőt, azt, hogy egy óriási nagyságú boom mutatkozik a gazdaság minden területén. Ugyan az 1960-as és 1970-es évekhez viszonyítva a gazdaság növekedése lassult, de ahhoz képest, hogy a világ legfejlettebb országai közé tartozik, a 6-7%-os évi növekedés így is

lenyűgöző. Szingapúrban ugyanis az egy főre jutó GDP ma már magasabb, mint az Egyesült Államokban vagy a nyugat-európai országokban. Az eredmények értékét növeli az, hogy mindez nem különleges olajjövedelmekből származik.

Szingapúr nagy hangsúlyt fektetett arra, hogy olyan külpolitikát folytasson és olyan védelmi és biztonságpolitikai koncepciót dolgozzon ki és valósítson meg, ami ezt a kis – ha csak az eredeti lakosságot nézzük, alig több mint 3 millió lakosú – városállamot egy potenciálisan ellenséges közegben fenn tudja tartani. Ezért a szingapúri külpolitika rendkívül aktív, az ország minden lehetséges globális politikai és gazdasági szervezetben részt vesz, motorja az ASEAN gazdasági közösségnek, igyekszik nagyon jó kapcsolatokat fenntartani két óriási maláj szomszédjával, Indonéziával és Malajziával, és mindeddig ezeket a törekvéseket siker koronázta. A városállam különösen erős és működő kapcsolatokat tart fenn gazdaságilag és a védelem területén az Egyesült Államokkal. Figyelemre méltó az, hogy Szingapúr a saját térségében igyekszik a pozícióit erősíteni. Szingapúr az ASEAN országok közül az, amelynek hatalmas külkereskedelmi kapcsolatrendszere elsősorban Délkelet-Ázsiára támaszkodik, de emellett nagyon erősek a gazdasági-kereskedelmi kapcsolatai az Egyesült Államokkal, az Európai Unióval és Kínával is.

A védelem és biztonságpolitika tekintetében feltűnő, hogy a kis Szingapúr rendelkezik a térség technológiailag legfejlettebb hadseregével, hadiflottájával és légierijével. Nagyon komolyan veszik a védelem megszervezését, a katonai kötelezettség teljesítését és a védelmi kiadások magas szinten tartását. A szingapúri védelem és biztonságpolitika nagymértékben hasonlít az izraelire. Ez nem véletlen és nemcsak a hasonló geopolitikai helyzet terméke, hanem annak is a következménye, hogy az 1970-es évek végétől kezdve, vagyis amikor az Egyesült Királyság végképp otthagya a térséget, Szingapúrnak széles nemzetközi hálózatra és saját elrettentő erő kiépítésére volt szüksége. A szingapúriak nem felejtik azt el, hogy a függetlenség kikiáltása után az akkori Indonézia egyszerűen be akarta kebelezni, és Malajzia sem zárta ki azt, hogy erőszakkal fogja egyesíteni a két országot, függetlenül attól, hogy ők utasították el az egységes államot. Izrael az egyik legnagyobb szállítója Szingapúrnak, de a védelmi együttműködés sok minden másra is kiterjed, nem utolsósorban egy olyan modell átvételére, amely Izraelben sikeresnek bizonyult. A legutóbbi időkig Szingapúrban a férfiak számára két és fél év katonai szolgálati időt írtak elő, ez 2013-ban csökkent két évre. Nők számára is nyitva áll a katonai pálya. Szingapúrban egyetlen hét sem telik el úgy, hogy valamilyen katonai gyakorlatot ne tartanának. Tekintettel az ország nagyon kis méretére, Szingapúr külföldi országokban tart fenn támaszpontokat. Nem abban az értelemben, ahogyan ezt a világ megszokta, vagyis úgy, hogy egy erős állam ellenőrzi valamely szomszédját vagy távoli területeket, hanem úgy, hogy Szingapúrnak szüksége van nagyobb térre, ezért Ausztráliában, sőt az Egyesült Államokban is vannak szingapúri támaszpontok, amelyek a kiképzés és a gyakorlatozás céljait szolgálják.

Ma ismét úgy tűnik, hogy a különleges sikerek ellenére Szingapúrban bizonyos változások elkerülhetetlenek. Ezek elsősorban a politikai demokratizálódás és liberalizálódás

kérdései körül forognak. A társadalom ebben a kérdésben erősen megosztott. Egyre nagyobb számban vannak azok, akik szeretnék az erősen tekintélyuralmi tendenciákkal vádolt szingapúri politikán változtatni. Ám a közvélemény megosztottsága abban is megnyilvánul, hogy sokan utasítják el a változtatások követelését. Elsősorban azok, akik tanúi voltak Szingapúr kiemelkedésének a politikai káoszról és a nagyon nehéz életkörülményekből, és úgy gondolják, hogy a sikerek kovácsa a kemény munka, a magas képzettség, végül természetesen a szerencsés földrajzi helyzet, de ezekből semmi nem lenne, hogyha egyébként egy jóindulatú tekintélyuralmi kormányzat nem segített volna biztonságot, rendet, jó beruházási körülményeket fenntartani. A különböző tekintélyuralmi intézkedésekről, az ellenzék elhallgattatásáról, a sajtó elnémításáról, a szólásszabadság korlátozásáról tengernyi cikket írtak és állandóan felvetődnek a közbeszédben. Ezzel együtt a nyitás valószínűleg nagyon óvatos lesz, mert azzal a társadalom nagy része teljesen tisztában van, hogy igen kényes egyensúlyt kell fenntartani Szingapúrban, és ennek a veszélyeztetésére nem vállalkoznak.

2011 májusában a PAP-ra leadott szavazatok éppen hogy csak meghaladták a 60%-ot. Ez a parlamenti erőviszonyokon nem változtatott, ugyanis a 87 parlamenti hely közül 81-et a PAP megszerzett, de intő jelnek számított az, hogy ott, ahol az egyéni választókerületek megmaradtak, jelentős szingapúri kormánytagok vereséget szenvedtek. Az új körülményekhez hozzátartozik az, hogy Lee Kuan Yew, aki eddig a számára kreált „mentor miniszter”-i tisztséget viselte, és utódja, Goh Chok Tong, a „senior-miniszter” lemondtak azzal, hogy háttérbe vonulva új lehetőségeket biztosítanak a fiatalabb generációnak. Ez az idősebb vezetők részéről egy újabb igen felelősségteljes és bölcs lépés volt, mintegy magukra vállalták a kormány és a rendszer politikai népszerűségének folyamatos csökkenését.

Brunei

Brunei egy nagyon piciny területű és kis népességű állam. Amiért különös figyelmünkre számot tarthat, annak két oka van. Az egyik az, hogy egy alapvetően történelmi megközelítésű műben Bruneinek kiemelkedő helye van, hiszen Délkelet-Ázsia egyik legrégebbi gyökerekkel rendelkező állama. Az írásos források szerint legalább az V. századra visszamenő államalakulat, amely nagy folyamatosságot mutatott a hinduizált állami létől az iszlám felvételét követő regionális nagyhatalmi státuszon keresztül egészen a jelentéktelenséget hozó gyarmati időszakig. A másik, és a modern elemzők számára ez a meghatározó, hogy a törpeállam a világ egyik legjelentősebb olaj- és gázexportőre.

Bruneinek mindössze alig több mint 410 ezer lakosa van, csekély területe is két részből áll, ezeket a Malajzia egyik tagállamát képező Sarawak választja el. Ugyanezzel az

állammal vannak egyedül szárazföldi határai. Az ország 1984. január 1-jén nyerte el függetlenségét a térségből csaknem teljesen kivonuló angoloktól, a szultáni család bizonyos hezitálását követően. Miután az uralkodó és környezete sikeresen megakadályozta azt, hogy Malajzia az országot bekebelezze, a függetlenség kikiáltását követő néhány napon belül a földkerekség minden létező politikai és gazdasági szervezetének tagja lett. A függetlenség kikiáltásával egyidejűleg a Nemzetközösség tagja lett, egy héttel később az ASEAN teljes jogú tagként felvette, majd ugyanebben az évben az ENSZ tagállamává választották és örömmel fogadták az Iszlám Együttműködési Szervezetben is (akkor még Iszlám Konferencia néven létezett ez a szervezet). 1989-ben az Asia Pacific Economic Cooperation (APEC) is felvette tagjai közé, és a világ minden országával diplomáciai kapcsolatot létesített. Ez a rendkívüli külpolitikai aktivitás nyilvánvalóan azzal függött össze, hogy a saját erejében és biztonsági lehetőségében kételkedő állam biztosítani kívánta nemzetközi elismertségét.

Brunei szultánja számára, aki egy elképesztő nagyságú olajtengeren és gázmezőn ül, a nyugtalanító kérdés az volt, hogy a nemzetközi élet és különösen Délkelet-Ázsia viharai közepette meg tudja-e tartani különleges gazdagságát. Bízott abban, hogy a már véglegesen visszavonuló Nagy-Britannia támogatást ígért a nyugati világ nevében Bruneinek. A brit fegyveres erők egy része, igaz nem nagy kontingens, de több mint szimbolikus értékű, továbbra is Bruneiben tartózkodik, és jöllehet a brit oroszlán fogai már Délkelet-Ázsia egykori angol területein sem erősek, és nyilvánvaló, hogy harapni már nem tud, de a hangja még mindig messzire hallatszik. Brunei nemzetközileg be tudta biztosítani magát azzal is, hogy igyekszik kitűnő kapcsolatokat fenntartani hatalmas szomszédjaival, Indonéziával és Malajziával. Elég jó háttérnek képzelik a muszlim világ támogatását is, amelynek megnyerésére jelentős politikai gesztusokat tesznek és mélyen a zsebükbe nyúlnak.

Brunei állam a Negara Brunei Darussalam nevet viseli hivatalosan, amelynek a jelentése a „Brunei Állam a Béke Hona”. Függetlenné válása óta Brunei jogilag alkotmányos monarchia, a valóságban abszolút monarchia, bár létezik egy jól megfogalmazott és az alapvető szabadságjogokat biztosító alkotmánya is. Az alkotmány értelmében döntött a szultáni család arról, hogy összehívják a parlamentet és lényegében egy nyugati mintájú politikai rendszert alakítanak ki.

A parlament összehívásáról szóló döntést nagy várakozás előzte meg az országon belül és kívül is. Ez a döntés most már 10 esztendő, de eddig (2016) a parlamentet nem hívták össze. Az állam lényegében az állandósított rendkívüli állapotot tartja fenn. A rendkívüli állapotot még 1962-ben, a brit uralom időszakában hirdették ki azzal, hogy 2 évenként kell megújítani szükség esetén. A szultáni család úgy vélte a gyarmati időszakban és a függetlenné válás óta eltelt fél évszázad óta is, hogy semmi nem indokolja, hogy 2 évenként ne újítsák meg. Ily módon a rendkívüli állapotot tartósították, és ezzel törvényes alapja van annak, hogy a politikai pártok ne működjenek, és az emberi jogokat és számos demokratikus jogot erőteljesen korlátozzanak.

Brunei államot több mint kétharmadában malájok lakják, a kínaiak aránya hivatalosan valamivel 10% fölött van (a régebbi statisztikák 15%-ról szóltak). Akár 10%-ra, akár 15%-ra is becsülik vagy nyilvánítják a kínai lakosság arányát, az tény, hogy minden gazdasági tevékenységet, kivéve a hatalmas olaj- és gázbevételek felosztásáról szóló politikai döntések végrehajtását, a kínaiak végeznek. Ez vonatkozik a kis- és közepes kereskedelemre, a külkereskedelemre, a különféle gazdasági és pénzügyi intézmények működtetésére. Nincs hír konfliktusról a maláj és a kínai lakosság között, aminek nyilvánvaló oka az, hogy a kínaiak nincsenek olyan politikai és hatalmi pozícióban, hogy ez kiváltaná a lakosság ellenszenvét. Bármilyen régen és akárhány nemzedék óta élnek Bruneiben, a kínai származásúak a függetlenség kikiáltásával egyidejűleg elveszítették állampolgárságukat, és jogilag hontalannak minősülnek. Ez a kínaiak napi gazdasági és társadalmi tevékenységét alapvetően nem zavarja, bár minden percben emlékeztetik őket arra, hogy idegenek és másodrangú állampolgárok.

Az ország irányítását egy személyben Hassanal Bolkiah szultán látja el, aki már névválasztásával is kifejezte, hogy Brunei legdicsőségesebb korszakát kívánja visszaállítani. Az „eredeti” Bolkiah szultán, aki 1485 és 1528 között uralkodott, egész Észak-Borneót, a Sulu-szigeteket és a Fülöp-szigetek egy részét is birtokolta. A mai szultán nyilván ilyenfajta területi expanzióra nem készül, hiszen erre semmiféle lehetősége nincsen, ellenben olyan egyeduralmat valósított meg, ami a nemzetközi gyakorlatban ma már egyre kevésbé elfogadott. A szultán ugyanis egy időben miniszterelnök, pénzügyminiszter és hadügyminiszter, aki kinevezett kormányát tanácsadó testületnek tekinti, amelynek befolyásos tagjai kizárólag a saját családjából kerülnek ki. Nagy szerepet játszott sokáig az egyik öccse, bizonyos Geoffrey herceg. Ő az olajbevételekkel és általában az állam üzleti ügyivel foglalkozott, egészen addig, amíg ki nem derült, hogy több mint egy évtizedes regnálása során jelentősen megcsapolta az állami jövedelmeket, ezek után a sokáig a nemzetközi üzleti életben is jelentős személyiségnek számító herceg elvesztette feletébb jövedelmező hivatalát.

Ez az egyedülálló tekintélyuralmi rendszer, amelyben mindenfajta kísérlet pártok létrehozására, szabad választások megtartására és a politikai rendszer megváltoztatására megbukott, igen szilárdan tartja magát. Vajon a különböző pártkezdeményezések, mint a Brunei Nemzeti Demokrata Párt és annak csoportjai, miért nem tudtak jelentősebb eredményeket elérni? A válasz abban található, hogy a kis népességű országban az óriási jövedelmeket a szultáni család meglehetősen bölcsen osztja el. Nem egyszerűen felhalmoz, nem kizárólag a saját vagyonát gyarapítja, nem viszi ki külföldi bankokba a pénzét és nem vásárol Loire menti kastélyokat, ahogyan ezt sok gazdag kollégája tette és teszi, hanem egy sajátos jóléti államot működtet. Ez az alapvető szükségleteit mindenkinek kielégíti, példátlanul magas egészségügyi és oktatási költségvetést fogadtak el, amelynek révén valóban színvonalas egészségügyi ellátást építettek ki és olyan oktatási rendszert vezettek be, amelyben a tehetségesebb fiatalok külföldi egyetemi tanulmányait is biztosítják. A stabilitáshoz hozzájárul az, hogy noha nincsenek egy pluralista demokráciára

jellemző jogi garanciák, a gyakorlatban alapvetően a brit common law-t alkalmazzák, és csak időnként, kizárólag vallási kérdésekben veszik elő a Sáriát, vagyis az iszlám jogot. A stabilitásnak nyilván nemcsak az anyagi juttatások magas színvonala a feltétele, hanem az is, hogy a kultúrában és a napi érintkezésekben kellemes légkör alakult ki. Az állam toleranciát mutat olyan kérdésekben is, amelyet egy sor demokratikus berendezkedésű országban is erőteljesen vitatnak. Elég komoly biztosítékokat kaptak a nők a jogaik érvényesítésére, és még a családon belüli erőszak rendkívül kényes kérdésében is jelentékeny előrelépésre került sor. Sokan arra hivatkoznak, hogy a rendszer brutalitását a rendkívül szigorú büntetések demonstrálják, és erre példaként azt szokták felhozni, hogy egyes bűnök esetében, mint amilyen a nemi erőszak, különösen a fiatalkorúakkal szemben, súlyos börtönbüntetéseket szabnak ki. Ez azonban nemcsak a térség általános normái szerint nem kirívó.

Brunei egyébként a világ ötödik legnagyobb egy főre jutó GDP-jével rendelkezik az IMF adatai szerint, és fejlett országnak minősül. Az egy főre jutó jövedelem több mint 50 ezer dollár, ehhez hasonló jövedelem csak Szingapúrban van a térségben, és ez magasabb mint az Egyesült Államokban és a nyugat-európai országokban.

Az állam ismert szlogenje jól kifejezi a hivatalos ideológiát: Melayu Islam Beraja, ami a „maláj iszlám államot” jelöli. Ezt a középkori iszlám hagyományoknak megfelelően értelmezik úgy, hogy a modern maláj nacionalizmusnak bizonyos elemeit is érvényesítik. Brunei a maláj iszlám világ közepén fekszik, és nemcsak vallásában, nyelvében azonos, hanem hagyományaiban és szokásaiban is hasonló szomszédaihoz, Malajziához és Indonéziához. Vannak azonban eltérések is. Ez kifejezésre jut abban, hogy a helyi maláj dialektust nemcsak megtűrik, hanem elfogadhatónak tekintik a helyi kommunikációban. Bruneiben a maláj nyelvű szövegek írásában ugyan a latin betűs átírásokat széles körben használják, ahogyan ez hivatalos és kötelező a szomszédos Indonéziában és Malajziában, de a hagyományos arab írást is pártfogolják, ellentétben a szomszédokkal.

Brunei államnak jelenleg nem a kézben tartott ellenzék okozza a gondot, még csak nem is a nemzetközi elszigeteltség. Az ország az előbb említett nagyon sikeres nemzetközi aktivitás révén a világ minden jelentős tényezőjével jó kapcsolatokat tart fenn. A stabil nyugati kapcsolatokat erőteljes Amerika-barát politikával hangsúlyozzák. 2002 decemberében George Bush egy paktumot írt alá a bruneiekkel a „globális terrorizmus megakadályozására, szétverésére és leküzdésére”. A szultán ugyanebben az évben találkozott az amerikai elnökkel, és a találkozáson megerősítették a két ország közötti szoros kapcsolatokat. Igazából a nemzetközi nyomás sem nagyobb, mint a belső nyomás, aggodalom azonban mégis van. Ez az aggodalom elsősorban a jövőre vonatkozik, nevezetesen arra, hogy különféle számítások szerint belátható időn belül elfognak az olajtartalékok, és később ugyan, de elképzelhetőnek tartják a gáztartalékok kimerülését is. A brunei vezetők ezzel tisztában vannak, és igyekeznek a gazdaságot diverzifikálni. Az eddigi eredmények nem túl biztatóak, bár erőteljes törekvések vannak különféle saját produktív iparágak megteremtésére és az olajtól való függőség csökkentésére. Érthető módon azon-

ban semmiféle olyan alternatívát nem találtak, amely képes lenne az energiahordozóktól való függőséget alapvetően csökkenteni a jelenlegi életszínvonal fenntartása mellett.

Kelet-Timor

Kelet-Timor a térség talán leghányatottabb sorsú országa, amely viharos XX. és XXI. századi történelme során népiirtások áldozata lett a II. világháborúban, majd a portugáloktól megszerzett függetlenséget követő indonéz támadások és kolonizáció során. Más délkelet-ázsiai országokhoz hasonlóan két függetlenségi napja is van. Az egyik 1975. november 28-ra emlékeztet, amikor az ország a több évszázados portugál gyarmati uralomból szabadult fel, a másik pedig 2002. május 20-ra, az indonéz megszállás végére.

Kelet-Timor valóban a világ vége. Ez kifejeződik a maláj névadásban is, ugyanis „timor” a „kelet” jelentésű timur maláj szóból származik, és az indonéz szigetvilágnak a külvilág számára sokáig ismeretlen legtávolabbi keleti szigete volt. A legkorábbi híradások a XIV–XV. századból származnak, amikor az egész sziget a Majapahit Birodalom részét képezte. Ekkoriban kínai, később arab és a XVI. századtól kezdve európai kereskedők jelentek meg. Timort tekintették a szantálfaerdők hazájának, és miután a szantálból készült parfümök rendkívüli népszerűségnek örvendtek Kínában és másutt is, ez lett Timornak a fő vonzereje. Ezenkívül a legkorábbi híradások arról szólnak, hogy Timor szigetéről rabszolgákat és mézet importáltak. A szigetre eljutó első európaiak a portugálok voltak, akik különösebb érdeklődést nem mutattak iránta, minthogy túl messze volt, túl nagy kockázattal járt Timorra eljutni és nem tudott versenyezni a fűszernövényeket termesztő, könnyebben megközelíthető szigetekkel. Timor kései függetlenné válásának következtében csak a XXI. században nyerte el a különböző nemzetközi szervezetekbe való tagságát, beleértve az Egyesült Nemzetek Szervezetét és más nemzetközi szervezeteket.

A timori lakosság megjelenésében, eredeti nyelveiben és kultúrájában jelentősen különbözik a maláj többségű indonézektől. A maláj elem ugyan megvan Timoron is, de jelentős a nagyon régi melanéziai bevándorlás etnográfiai nyoma, a lakosság külsőre inkább az új-guineai pápuákra emlékeztet, mint a többi indonéz sziget lakóira.

Timor szigetén a hollandok és a portugálok osztoztak, és 1859-ben a két európai hatalom megállapodott a terület felosztásában, és végül, már a XX. században, 1912-ben húzták meg a végleges határokat. Ezek a határok máig léteznek. A hollandokhoz került nyugat-timori területet Indonézia örökölte, míg Kelet-Timor egészen a portugál forradalomig, azaz 1974-ig, Portugália gyarmata volt, mégpedig hivatalosan az 1950-es évek közepétől Portugália tartománya. Az 1974-es portugál forradalom jelentette a fordulatot Kelet-Timor történetében. A kisszámú tanult réteg, a dolog természetéből adódóan,

azokkal állt kapcsolatban Portugáliában, akik a teljes dekolonizációnak a hívei voltak és egyben egy társadalmi fordulatot is hirdettek: szélsőbaloldali, részben kommunista értelmiségiek, politikusok és katonatisztek. A timoriak a portugál forradalom üzenetét gyorsan megértették, és a lakosság nagy része, olyanok is, akik korábban soha nem foglalkoztak politikával és a világ ügyeiről is keveset tudtak, úgy érezték, hogy most eljött az az időszak, amikor egyidejűleg függetlenséget lehet szerezni és a nyomasztó gazdasági helyzetükön is változtatni tudnak. Ezen a nagyon elmaradott területen elképesztően gyorsan jöttek létre politikai pártok. 1974-től kezdve egy fegyveres felszabadító mozgalom, Fretilin néven, a lisszaboni radikálisokkal kapcsolatban álló portugál helyőrség segítségével 1975 novemberében deklarálta a függetlenséget. Nemzetközi elismerésének nem lett volna akadálya az, hogy Kelet-Timor csekély népességű volt (akkoriban talán éppen meghaladta a lakosság száma a félmilliót, jelenleg 1,2 millió), sem az, hogy kaotikus viszonyok alakultak ki, sem az elképesztő nagyságú nyelvi és kulturális megosztottság. Ezek a független és életképes állami lét szempontjából nem kedvező adottságok és körülmények másutt is előfordultak. Ami miatt a térség hatalmai először gyanakvással, később pedig nyílt ellenségeséggel kísérték a timori eseményeket, annak egyetlen oka volt, mégpedig az, hogy a portugál baloldallal és szélsőbaloldallal kapcsolatot tartó Fretilin vezetőkről feltételezték, hogy egy kommunista államot fognak létrehozni. A hidegháború logikájának megfelelően, főleg abban az időszakban, amikor Vietnamban elkezdődött a végjáték és igen súlyos katonai összecsapások voltak Indokína más országaiban is, a Suharto tábornok által irányított indonéz hadsereg és kormány arra a következtetésre jutott, hogy mindenképpen meg kell akadályozni, hogy valamiféle kommunista erő alakuljon ki Timor-szigetén. Ezzel az indonéz értékeléssel a nyugati hatalmak alapvetően egyetértettek, közülük a legnagyobb szerepet a földrajzi közelség miatt Ausztrália játszotta. Ebből adódóan Suharto tábornok annexiós törekvéseivel a nyugati országok azonosultak, és a szigetszág függetlenségét nem ismerték el, bár az Egyesült Nemzetek Szervezete, nevezetesen a Biztonsági Tanács, az indonéz inváziót elfogadhatatlannak tartotta és ragaszkodott a függetlenség kikiáltása előtti állapothoz, vagyis ahhoz, hogy a zavaros körülményeket figyelembe véve a portugál adminisztrációt kell visszaállítani. Ez a döntés szintén képtelenség volt, hiszen Portugáliának sem ereje, sem szándéka nem volt arra, hogy a számára értéktelen és távoli Kelet-Timorra visszatérjen. Ez volt az az időszak, amikor Portugália otthagya a természeti kincseinél, nagyságánál fogva sokkal fontosabb és nagy portugál lakosságú Angolát és Mozambikot is. Ilyen körülmények között alakult ki az a szituáció, amelyben a nemzetközi közösség ugyan az annexiótól elhatárolódott, de azok, akik a térségben tényleges erőt képviseltek és a szavuk számított, egyetértettek az indonéz uralom bevezetésével.

1975 decemberében történt meg hivatalosan Kelet-Timor Indonézia általi annektálása, vagyis egy hónappal a függetlenség kikiáltása után. Az indonézek megtartották a terület nevét, ám miután a Timor elnevezés a maláj és az indonéz nyelvekben egyaránt létező timur, azaz kelet szóból származik, ezért a területnek a Timor-Timur nevet

adták, rövidítve Tim-Timnek nevezték. Az annexiót követően hosszú gerillaháború kezdődött, amely nemcsak a timori függetlenség fegyveres támogatóit, hanem a lakosságot is sújtotta, és a nemzetközi szakértők becslése szerint mintegy 100 ezer ember halálához vezetett. Ezzel az akkor félmillió lakosú Timor rövid idő alatt másodszor vesztette el lakosainak 20%-át erőszakos módon. (A japán okkupáció elleni fegyveres harcok hasonló mértékű emberáldozatokkal jártak.) Az indonéz kormány Timort jogilag egyszerűen Indonézia egyik tartományának minősítette. Az indonézek rendkívül kemény rendszert vezettek be. A termékeny területekre az indonéz szigetekről küldtek embereket, a közigazgatás teljesen az indonézek kezébe került, és véglegesen el akarták törölni a Timor függetlenségére, vagy akár különbözőségére emlékeztető vonásokat. A muszlim vallás primátusát és a muszlim kultúra mindenhatóságát hirdető indonéz állam ellen-szenvvel kezelte a katolikus vallást, amelynek a timoriak döntő többsége, valószínűleg több mint 95%-a volt a követője. A lakosság vallási különállását nem tudták felszámolni, de az indonéz hatalom erőteljesen beleszólt a nyelvhasználatba. Ezt azért tudta viszonylag könnyen megtenni, mert a portugál uralom nagyon gyenge eredményt ért el a timori gazdaság, társadalom és kultúra átalakításában, az oktatást teljesen elhanyagolta, és az egész szigetet szegényházzá változtatva a portugál nyelv alig terjedt el Timoron. A nagyon kevés iskolázott ember tudott csak portugálul. A portugál nyelv az egymástól is elszigetelt, völgyekben élő, különböző kis nyelveket beszélő és 50%-ban analfabéta emberek között ismeretlen maradt. Az indonézek viszont a modern nacionalizmus fegyvertárával és ambícióival az indonéz nyelvet tüzzel-vassal terjesztették, a portugált betiltották, úgyszintén az egyetlen nagyobb timori nyelvet, a tetumot, és kötelezővé tették az indonézt az oktatási rendszerben, a közigazgatásban, a fegyveres erőknél egyaránt.

A Timor bekebelezését azonnal követő gerillaháborúban, amelynek elismert vezetője a későbbi miniszterelnök, Xanana Gusmao volt, az óriási méretű népiertás ellenére végleges győzelmet az indonézek nem tudtak aratni. A kegyetlen gerillaháború éveken keresztül folyt, de teljes pacifikálás nem történt. Az indonéz uralmat azonban nem a timori gerillák számolták fel. A változásokat az indonéz belpolitikai fordulat tette lehetővé. Amint a Suharto-rezsim meggyengült, és az általános forradalmi helyzetben Suhartónak távoznia kellett, Suharto utódja, Habibie elnök 1990-ben az indonéz demokratikus fordulat ígéreteinek beváltásaként és kifejezetten nagyvonalú, humanista és felvilágosult demokrata meggyőződéséből is következően, ha nem is azonnal és nem is fenntartás nélkül, ígéretet tett, hogy ha a kelet-timoriak az Indonéziával való kapcsolataikat lazítani vagy megszakítani akarják, és ezt a véleményüket tisztességes és ellenőrzött népszavazáson kinyilvánítják, akkor Indonézia nem kívánja a területet erőszakkal megtartani. Ez a nyilatkozat mérföldkövet jelentett Indonézia, sőt az egész térség történelmében, és valami olyasmi kezdődött, amire nagyon kevés példa van a világ hangsúlyozottan demokratikus országaiban is. Egy demokratikus muszlim ország komolyan vette saját értékeit és ígéreteit, és 25 éves indonéz uralom után abba is beleegyezett, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezete felügyelete alatt tartsák meg a referendumot. A népszavazás igazolta

a Fretilin-vezetők helyzetértékelését és a Timort meglátogató nemzetközi megfigyelők észleléseit, nevezetesen azt, hogy a timoriak nem kérnek az indonéz uralomból, miután a lakosság több mint 75%-a a függetlenség mellett foglalt állást. 2002. május 20-án újból kikiáltották Xanana Gusmao elnökletével az ország függetlenségét. Az új, demokratizálódó Indonézia igazán nagylelkűen viselkedett, tudomásul vette még azt is, hogy a sziget Indonéziához tartozó részére menekült több mint 200 ezer ember visszatérjen és leadja a voksát, jöllehet nyilvánvaló volt, hogy ezek az emberek a függetlenség mellett fognak dönteni. 2002 szeptemberében Kelet-Timor az ENSZ tagja lett. Jó jel volt az, hogy hivatali ciklusának letöltése után Gusmao minden ellenkezés nélkül átadta utódjának a miniszterelnöki megbízást.

Utódja, José Ramos-Horta tovább kívánt a demokratizálás útján haladni. Ezek a törekvései azonban óriási nehézségbe ütköztek. Először is, az ország elképesztő szegénysége, tudatlansága és megosztottsága jelentett akadályt. Másodszor, az országban maradt indonéz helyőrség és hivatalnokok véres leszámolásba kezdtek a függetlenség hívei ellen. Harmadszor, nagy gondot okozott az, hogy az új rendszer a saját fegyveres erőit nem tudta fizetni, ezért 2006-ban egy katonai felkelés kezdődött azon katonák részéről, akiket elbocsátottak.

A timori fejlemények a jövőre nézve azért lesznek különösen fontosak a világgazdaságban és a világpolitikában, mert Timor nagyon gyorsan fontos olaj- és gáztermelővé fog válni. Nehéz és bonyolult tárgyalásokon van túl az ország az ausztrálokkal, hiszen az ausztrál tőkére és szakértelemre nyilvánvalóan szüksége van a szigetországnak, ugyanakkor igyekszik minél nagyobb jövedelemre szert tenni. Nagyon is lehetséges, hogy Kelet-Timor igen gyorsan fontos olajexportőr országgá váljon. Jelenleg a kelet-timori export 31%-a az olajkitermelésből, 26%-a gázkitermelésből adódik, és egyetlen olyan jelentősebb exportcikke van, ami nem függ össze az energiahordozókkal, ez pedig a kávé, az ország kivitelének 22%-át adva. Már jelenleg is igen nagy mértékben növekednek a jövedelmek, ezért különböző ENSZ-statisztikák alsó közepes kategóriába sorolják az országot. Ez kétségtől óriási nagy ugrás, de nem szabad arról elfeledkezni, hogy a lakosság nagy részét még egyáltalán nem érintik a nagyobb jövedelmekre utaló statisztikai adatok. Különösen igaz ez a falusi lakosságra (az összlakosság 80%-a még mindig a mezőgazdaságban dolgozik).

Érdeklődésre tarthat számot az, hogy hogyan akarja nemzeti identitását megerősíteni ez a valójában nagyon szegény és belsőleg is igen megosztott ország. Az előbbieken utaltunk arra, hogy Kelet-Timorban a lakosság apró törzsi vagy falusi közösségekben él, és egyetlenegy olyan helyi nyelv van, a tetum, amelyet a lakosság egyharmada ért és használ. A többi kis nyelvnek semmiféle szerepe nincs a közigazgatásban, az oktatásban vagy a napi érintkezésekben. A tetum mellett használt nyelveket, a mambait, a makassarit és másokat külön-külön nem beszélik többen, mint az összlakosság 13%-a. Az új nyelvi politika az, ami igazán mutatja az állam nemzeti törekvéseit. Jöllehet indonéziul gyakorlatilag minden felnőtt ember tudott a függetlenné váláskor, Indonézia azonban annyira

hiteltelenné és gyűlöletessé vált, hogy az indonéz nyelvet a szuverén Kelet-Timor elutasítja. Egyes, főleg ausztrál források úgy tudják, hogy a lakosságnak mintegy negyede ért angolul, ezért javasolták, hogy Kelet-Timor fogadja el az angolt, amely kapcsolódást jelentene Ausztráliához, Új-Zélandhoz és megnyitná az ablakokat a világra. Ezt a lehetőséget azonban a timori nemzeti függetlenség hívei elvetik. Először is nem biztosak benne, hogy a lakosság negyede tényleg tudja használni az angol nyelvet, másodszor Ausztráliát ugyan nagyon fontos partnernek tekintik, amely nélkül Kelet-Timor nem tud létezni, és Ausztráliát már csak az indonézektől való félelem is felértékeli, ugyanakkor semmiképpen sem kívánják a saját identitásukat feladni, különös tekintettel azokra az állandó súrlódásokra, amelyek az olaj- és gázlelőhelyek kiaknázása körüli vitákkal függenek össze. Ezért más megoldáshoz folyamodtak, ami a térség országait, de még a portugálokat is meglepte. Az indonézek elleni gerillamozgalom egykori vezetői, akik egyébként többnyire abból a körből kerültek ki, amelynek szellemi vezetői a liszaboni baloldalon voltak, úgy érezték, hogy a legjobb megoldás, amely kifejezi Kelet-Timornak az önállóságát, egyben elutasítja az Indonéziától vagy Ausztráliától való függőséget az, ha újra bevezetik a portugált hivatalos nyelvként. Ez tulajdonképpen racionális döntés lenne, ha a portugál uralom idején a portugál nyelv egy kicsit is elterjedt volna. Ez azonban nem következett be, és az a nemzedék, amely valamennyire tudott portugálul, már csaknem teljesen eltűnt, kiöregedett, és a lakosság döntő többsége soha nem is tudott portugálul. Ennek ellenére az említett ideológiai és politikai megfontolások egyértelműen a portugál nyelv bevezetését indokolták. Ez azt jelenti, hogy az elmúlt 10–15 évben olyanok ismerkedtek meg a portugál nyelvvel, akiknek ősei a portugál gyarmati uradalom évszázadai alatt sem voltak kapcsolatban vele. Az alkotmány a portugál nyelv hivatalossá tétele mellett döntött, és kizárólag átmeneti időszakra, „munkanyelvnek” fogadja el az indonézt és az angolt. 2006-ban egy ENSZ-jelentés olyan adatokat tárt fel, amelyek szerint a lakosság 5%-a beszélt és olvasott portugálul. Ez mára megváltozott. A 2012-es felmérések szerint már a lakosság egynegyede tudta használni a hivatalos nyelvet. A hivatali ügyintézés, levelezés portugálul zajlik, ami nem kevés nehézséget jelent a lakosság többségének. A jelenlegi nyelvi helyzet gyors változását várják attól, hogy az oktatási intézményekben a tanítás kötelezően portugálul zajlik. Örömmel fogadták Kelet-Timort a portugál nyelvű országokat összefogó Luzofon Közösségben. Portugália nem rendelkezik olyan pénzügyi lehetőségekkel, ami a nyelvi portugálosodás folyamatát elő tudná segíteni. Kelet-Timor szerencséjére azonban van egy Portugáliánál sokkal nagyobb és gazdagabb portugál nyelvű ország, ez pedig Brazília, amelynek vezetői nagylelkűen nyúlnak a zsebükbe a portugál kultúra és nyelv terjesztése érdekében.

Utolsóként és roppant nehézségekkel született meg Kelet-Timor, amely azóta megindulhatott a független állami lét felemelő, de göröngyös útján.

III. UTÓSZÓ HELYETT: A DÉLKELET-ÁZSIAI INTEGRÁCIÓ FELÉ

Délkelet-Ázsia és országai történelmének tárgyalását 2016 elejével zártuk le. Ez nem olyan drámai változásokat jelző szakaszhatár, mint az európai hatalmak megjelenése vagy a japán megszállás, vagy a függetlenné válás. 2016-ban nem értek véget lényegi gazdasági, társadalmi, politikai folyamatok, és nem is indultak el markánsan újak. A szerző célja csupán annyi, hogy a két évezredes történelmet egészen napjainkig bemutatva a legújabb fejleményekről is számot adjon, ezzel érzékeltesse, hogy mostanra a térség országai konszolidálódtak, államhatáraik megszilárdultak, szembetűnő és folyamatos az igen gyors gazdasági fejlődésük, geopolitikai és történeti hasonlóságaik alapján felismerik közös érdekeiket. E könyv alapvető koncepcióját, amely a térség népei közötti azonos vagy hasonló vonásokat állítja középpontba, az elmúlt néhány évtized regionális integrációs törekvései és ezek sikerei megerősítik. Jövőre vonatkozó kitekintést nem nyújtunk, ugyanakkor úgy érezzük, hogy a közeljövő fő trendjei az ASEAN integráció sorsával kötődnek össze.

A délkelet-ázsiai országok közösségének (ASEAN) létrehozása mindennél jobban jelzi, hogy az elmúlt évtizedekben már nem csupán a nagyhatalmak stratégiai megfontolásaiban vagy a földrajztudósok képzeletében létezik a térség egysége, hanem megkerülhetetlen realitássá is vált.

Az ASEAN 1967-ben jött létre, és néhány éven belül a délkelet-ázsiai országok többsége csatlakozott, vagy érdeklődését fejezte ki. Az alapító országok Thaiföld, amely az első ASEAN értekezletnek a színhelye is volt, Szingapúr, Indonézia, a Fülöp-szigetek és Malajzia voltak. 1984-ben Brunei, 1995-ben Vietnam, 1997-ben Laosz és Mianmar, 1999-ben Kambodzsza és végül utolsóként a legkésőbb függetlenné vált ország, Kelet-Timor csatlakozhat (jelenleg megfigyelő státusza van). Ma az ASEAN országok adják a Föld népességének 8,8%-át. Gazdasági erő tekintetében nagyon gyorsan fejlődő, bár a világ legfejlettebb országaihoz képest még mindig elmaradott térség. Az ASEAN országok egyesített össznemzeti termékének értéke azonos az Egyesült Királysággal és Franciaországgal. A növekedési ráta nagyon ígéretes jövőt vázol fel, és az egykor a Föld legelmaradottabb országai közé tartozó délkelet-ázsiaiak egy része nagyon gyorsan, valóban „kistigrisként” viselkedve, hatalmas léptekkel zárkóznak fel. 1989 és 2008 között, annak ellenére, hogy a 90-es évek végén következett be a térség egésze számára a súlyos megrázkódtatást jelentő ázsiai válság, különlegesen gyors, csak Kínához mérhető növekedést mutatott. Ha a legújabb adatokat figyelembe vesszük, akkor kiderül, hogy az ázsiai válság előtti növekedési ütem nemcsak hogy nem torpant meg, hanem a gazdaság bővülése tovább tart.

A délkelet-ázsiai országok szövetségének intézményesítése figyelhető meg az elmúlt évtizedekben. A helyi politikai vezetők, csakúgy, mint a szakemberek, az Európai Uniót tekintik példaképüknek, tudva azonban, hogy a lényegesen eltérő történelmi és társadalmi körülmények miatt szó sem lehet az európai integráció másolásáról. Inkább az fogalmazódik meg reális célként, hogy az egykori Európai Közösséghez hasonló formációt kellene létrehozniuk. Jelenleg nemcsak a gazdaságban, hanem a politika, a kultúra és a tudomány különböző területein is erős integrációs törekvések figyelhetők meg, és ezek a törekvések az esetek nagy részében sikeresek. Az ASEAN országok mára a közöttük létező szabadkereskedelmi megállapodás következtében nagyon közel kerültek egy teljes vámunióhoz.

Az ASEAN országok kezdettől fogva szélesebb integrációban is gondolkodnak. Így miközben az ASEAN-on belüli kooperációt erősítik, a szabadkereskedelmi egyezményt kiterjesztették Új-Zélandra és a tárgyalások nagyon előrehaladtak Kínával, Japánnal, Koreával, és minden bizonnyal ezekkel az országokkal szabadkereskedelmi megállapodást fognak kötni.

Részben a földrajzi közelségből adódó lehetőségeket kihasználva, részben politikai megfontolásokból, az egyes ASEAN országok külkereskedelmében a szövetség tagjai léptek első helyre. Jelenleg az ASEAN országok egymás közötti kereskedelme az összkülkereskedelmi forgalmuknak több mint egynegyedét teszi ki. Összehasonlításképpen: az ASEAN országok együttes külkereskedelmében Kína, az Európai Unió országai és Japán részesedése külön-külön 10% fölött van, míg az Egyesült Államoké megközelíti a 10%-ot. Az ASEAN országok, miközben erősítették az egymás közötti kapcsolatokat, lényegében egyensúlyt tartanak a kívülág legjelentősebb gazdasági szereplői között. Ezt az összefüggést erősen hangsúlyozzák azok, akik az ASEAN országok függetlenségét helyezik előtérbe. Valószínű azonban, hogy nem elsősorban egy tudatos, összehangolt, központi gazdaságpolitikai döntés eredményeképpen alakult ki ez az eredmény, hanem a külkereskedelmi kapcsolatok objektív szükségleteiből és igényeiből. Ezt a megállapítást alátámasztja, hogy elég jelentős különbségek vannak az egyes ASEAN tagországok külkereskedelmi partnerkapcsolataiban. Az olajexportőr Brunei exportjának közel felét Japán felé irányítja és Japán mögött messze elmarad az ASEAN térség egésze. Indonézia külkereskedelmében az ASEAN első helyen van, de szorosan követi Japán. A Fülöp-szigetek az az ország, ahol az Európai Uniónak és Japánnak nagyobb a részesedése a külkereskedelemben mint Kínának, vagy bármelyik ASEAN-tagnak. Az Egyesült Államok lényegében az EU-val és Japánnal áll azonos szinten. Thaiföld esetében az ASEAN országok vannak elől, a többiek lényegében azonos súllyal szerepelnek, míg Vietnam külkereskedelmében, a megfigyelők némi meglepetésére, az Európai Unió országai állnak az első helyen. Szingapúr külgazdasági kapcsolataiban a legnagyobb súlya az ASEAN-nak van, amelyet Kína követ, és feltűnően csekély a térségben mindenütt komoly szerepet játszó Japánnak és az Egyesült Államoknak a részesedése. Malajzia az ASEAN-t részesíti előnyben, utána következik lényegében azonos súllyal a többi jelen-

tós partner. A legszegényebb és mind gazdaságilag, mind politikailag a legutóbbi időkig izolált Mianmarban egyelőre nagyon jelentéktelen az Egyesült Államok és az Európai Unió súlya. Kambodzsa viszont az Egyesült Államok különleges figyelmét élvezi, összes külkereskedelmi forgalmának több mint egyharmadát az USA-val bonyolítja.

Az a tendencia, hogy az ASEAN országok egymás közötti külkereskedelme növekszik, vitathatatlan. Emellett feltűnő, hogy Kína általános gazdasági és kereskedelmi előretörésének megfelelően szintén jelentősen, évről évre növeli a súlyát. A tendenciákat jól mutatja az, hogy 1998 és 2010 között az Egyesült Államok, az Európai Unió és Japán együttes részesedése az ASEAN országok külkereskedelmében 48,7%-ról 29,4%-ra csökkent, de ezalatt az idő alatt Kína megtízszerezte saját részesedését.

Az ASEAN a rendkívül gyors növekedés és a diverzifikált külkereskedelmi kapcsolatok mellett igen nagy figyelmet fordított a belső integráció nem gazdasági tényezőinek a növelésére is. Az általános felfogás szerint, amelyet ma már az évenként kétszer tartott csúcsterveken fogalmaznak meg, az ASEAN három pilléren nyugszik. A három pillér: a biztonság, a társadalmi és kulturális együttműködés, valamint a gazdasági integráció. A politikai egymásra utaltságot egyre jobban felismerik az ASEAN-tagok, és az egymás közötti politikai kapcsolatok erősítését különösen hangsúlyozzák még olyan sokáig nagyon óvatosan kezelt kérdésekben is, mint a vízumkiadás. Jelenleg az ASEAN országok között nincs vízumkényszer, és ez a lakossági érintkezéseket is megnövelte. Ez a fejlődés előreláthatatlan volt még néhány évvel ezelőtt is, hiszen az ázsiai országokban közismerten meglehetősen nagy gyanakvás övezte mindig az egyéni beutazókat. Jelenleg az ASEAN országokba érkező évi 73 millió turista közül 34 millió, vagyis az összes turista 47%-a a többi ASEAN országból érkezik. Sikerült olyan kérdésekben is előre-menni, mint az egységes légi piac megteremtésének az előkészítése. A közös légtér valószínűleg 2015-re jön létre.

Az ASEAN országok közötti szabadkereskedelmi megállapodás, ahogyan erre más vonatkozásban már utaltunk, eleve nem kívánja az ASEAN országokat az egymás közötti kapcsolatokba bezárni, hanem létrehozta még két, kezdetben erősen politikai jellegű együttműködési formát. Az egyik az úgynevezett ASEAN + 3, ami azt jelenti, hogy az ASEAN számos fontos értekezletét és a csúcsterveket egy részét Kínával, Koreával és Japánnal együttesen bonyolítja. Ezt kiegészíti egy másik ASEAN + 3. A névazonosság ellenére ez az ASEAN + 3 más országokkal, nevezetesen az Ausztráliával, Új-Zélanddal és Indiával való együttműködésről szól.

Az Európával való kapcsolatokat is hangsúlyozza az ASEAN országok többsége. Ez azt is jelenti, hogy az európai gyarmatosítás rossz emlékei ma már sokkal inkább a történelemkönyvekben és az idősebb politikusok beszédeiben szerepelnek, mint a tényleges kapcsolatépítésben vagy a társadalom reagálásában. Az Európai Uniót együttesen és az Európai Unióhoz tartozó országokat nem látják ma már biztonsági vagy gazdasági veszélyforrásnak. Inkább bizonyos lekezeléssel viszonyulnak Európához. Európát olyan kontinensnek tekintik, amely rendkívüli gazdasági lehetőségeket nyújt, példaképpül szol-

gál a demokratikus intézmények fejlesztésében, az emberi jogokkal és a környezetvédelemmel kapcsolatos ügyekben, de Európa a továbbiakban már nem elsőrangú tényező. Az idevágó felmérések azt mutatják, hogy a délkelet-ázsiai társadalmak Európára mint gazdasági, kulturális és erkölcsi, nem pedig politikai vagy katonai tényezőre tekintenek. Mindazonáltal az Európai Unió és a kibővített ASEAN megteremtette a legmagasabb szintű politikai érintkezés kereteit. Az Ázsia–Európa találkozók (ASEM) rendszere nemcsak a két szervezet, hanem a tagországok közötti növekvő együttműködést is segíti. Az ASEM folyamat részeként jött létre a tudományos, kulturális, oktatási kapcsolatokat ösztönző intézményesített forma, a szingapúri központú Ázsia–Európa Alapítvány (ASEF), amely a két kontinens közötti együttműködésben több száz projektet valósított meg az elmúlt években.

Az Európai Unió az ASEAN további fejlődése számára a délkelet-ázsiai politikai vezetők szemében rokonszenves. A 2008 decemberében Jakartában elfogadott ASEAN Charta ki is mondja, hogy „EU stílusú közösség” megteremtése a cél. A jakartai ASEAN éves értekezleten elnöklő indonéz elnök, Yudhoyono megfogalmazása szerint „Délkelet-Ázsia már nem az a keserűen megosztott, háborútól sújtott régió, amilyen a 60-as és 70-es években volt”, hanem egy stabil, nagyon gyorsan fejlődő új entitás, amely erősíti belső integrációját. Az ASEAN Charta által elfogadott elvek közül kiemelik azokat, amelyek „ösidőktől kezdve a független délkelet-ázsiai országokban megfogalmazódtak, így a bandungi értekezleten, vagyis hogy tiszteletben tartják a függetlenséget, a szuverenitást, az egyenlőséget, a területi integritást és a nemzeti identitását minden egyes tagországnak. A külső katonai beavatkozás elutasítása, a viták békés rendezése, az erőszakkal való fenyegetésről és az erőszak alkalmazásáról történő lemondás, a hatékony regionális kooperáció mindig is szerepelt az egyes országok külpolitikai doktrínáiban. A Charta ezeket az elveket szentesítette, de lényegesen meg is haladta azzal, hogy a legmodernebb demokratikus értékeket is tartalmazza, mint a jogállamiság, a jó kormányzás, a demokratikus és alkotmányos kormány, az alapvető szabadságjogok tiszteletben tartása, az emberi jogok és a társadalmi igazságosság elősegítése. Különösen figyelemre méltó az, hogy a különböző kultúráknak, nyelveknek és vallásoknak nemcsak az elfogadása, hanem a tiszteletben tartása is a Charta része. Az persze a jövő titka, hogy ezek a nemes elvek mennyire fognak érvényesülni minden országban.

Az azonban vitathatatlan, hogy a demokrácia és az emberi jogok terén is haladás következett be az elmúlt években csaknem minden délkelet-ázsiai országban. Az ASEAN 2009-ben létrehozta az Emberjogi Kormányközi Bizottságot, amely remélhetőleg, bár jelenleg szankciókat nem rendelhet el, egy újabb lökést adhat a térség egészének a demokratizálása irányába.

Az ASEAN közösségnek az újrafogalmazott megerősítése azt jelenti, hogy a délkelet-ázsiai térség előrehaladó integrációja ma már egyértelműen olyan realitás, amelyet a tagországok belső jogrendjének fejlesztésekor és külkapcsolataik alakításakor egyaránt figyelembe vesznek.

IRODALOM

FORRÁSOK

Általános:

ASEAN Statistical Yearbook 2012. (2001-től rendszeresen megjelenő kiadvány.) ASEAN Secretariat, Jakarta, 2013.

ASEM Outlook Report I–II. Asia-Europe Foundation, Singapore, 2012.

CIA The World Fact Book. 2012.

IMF-World Economic Outlook. 2012.

OECD-Economic Outlook. 2012.

Severino, Rodolfo C.: *Southeast Asia in Search of an ASEAN Community.* Institute of Southeast Asian Studies, Singapore, 2006. (ASEAN dokumentumok a függelékben.)

Napilapok:

Manila Times. Fülöp-szigetek.

Jakarta News. Indonézia.

Straits Times. Szingapúr.

Bangkok Post. Thaiföld.

Nation. Thaiföld.

Délkelet-Ázsia történelmével, társadalmával és politikájával foglalkozó tudományos folyóiratok:

Journal of Asian Studies. Ann Arbor, Michigan.

Journal of Southeast Asian Studies. Singapore.

Journal of the Siam Society. Bangkok.

Modern Asian Societies. Cambridge.

Far Eastern Economic Review. Hongkong. (2009-ben megszűnt.)

Indonézia

Soekarno: *The Birth of Pantjasila*. Outlining the five principles upon which the Indonesian state is founded (address held in 1945). Department of Information, Republic of Indonesia, Djakarta.

Mianmar

Nu, U: *Saturday's Sun: Memoirs of the Former Prime Minister of Burma*. Yale University Press, New Haven, 1975.

Szingapúr

Rajaratnam, S.: *Singapore: The Global City*. University Education Press, Singapore, 1972.

Vietnam

Ho Chi Minh: *Selected Works*. Foreign Language Publishing House, Hanoi, 1962.

Hue-Tam Ho Tai: *Radicalism and the Origins of the Vietnamese Revolution*. Harvard University Press, Cambridge, 1992.

FELDOLGOZÁSOK

Általános irodalom:

Brimmel, J. H.: *Communism in Southeast Asia*. Oxford University Press, London, 1959.

Buszynski, Leszek: *SEATO: The Future of an Alliance Strategy*. Singapore University Press, Singapore, 1993.

Cady, John F.: *The History of Post-War Southeast Asia*. Athens, Ohio, 1974.

Church, P. (ed.): *A Short History of Southeast Asia*. 4th Edition. John Wiley, Singapore, 2006.

Elsbree, Villard H.: *Japan's Role in: Southeast Asian Nationalist Movements, 1940–1945*. Russel, New York, 1970.

Hall, D. G. E.: *A History of Southeast Asia*. 4th Edition. University of London. The Macmillan Press, 1981. Macmillan Asian Histories Series.

Kusuma Snitwongse–Thompson, Scott (ed.): *Ethnic Conflicts in Southeast Asia – Institute of Southeast Asian Studies*. Chulalongkorn University and Institute of Southeast Asian Studies Singapore, Singapore, 2005.

Lebra, Joyce, L.: *Japan's Greater Eastasian Co-Prosperity Sphere in World War 2*. Oxford University Press, Kuala Lumpur, 1974.

- Murfatt, Malcolm H. (ed.): *Cold War. Southeast Asia*. Marshall Cavendish Editions, Singapore, 2012.
- Myrdal, Gunnar: *Asian Drama: An Inquiry into the Poverty of Nations*. Twentieth Century Fund Study, New York, 1968.
- Osborn, Milton: *Southeast Asia – An Introductory History*, Allen and Unwin. 10th edition. Crows Nest NSW, 2010.
- Owen, Norman G. (ed.): *The Emergence of Modern Southeast Asia – A New History*. Singapore University Press, 2005.
- SarDesai, D. R.: *Southeast Asia – Past and Present*. Vicas Publishing House, New Delhi, 1981.
- Silverstein, J. (ed.): *Southeast Asia in World War II*. Yale University Press, New Haven, 1966.
- Tarling, Nicholas: *The Cambridge History of Southeast Asia*. Cambridge University Press, 1992.
- Tarling, Nicholas: *Nations and States in Southeast Asia*. Cambridge University Press, Cambridge, 1998.

Egyes országok:

Brunei

Sanders, Graham: *A History of Brunei*. Oxford University Press, 1994.

Fülöp-szigetek

Costantino, Renato: *The Philippines: A Past Revisited*. Manila, 1975.

Indonézia

Bernhard Dahm: *History of Indonesia in the Twentieth Century*. Pall Mall Press, London, 1971.

Graf, Arndt–Schroter, Susanne–Wieringa, Edwin (ed.): *Aceh: History, Politics and Culture*, Institute of Southeast Asian Studies. Singapore, 2010.

Legge, G. D.: *Indonesia*, Prentice Hall Inc. Englewood Cliffs, New Jersey, 1964.

May, Brian: *Indonesian Taragedy*. Routledge and Kegan Paul, London, 1978.

Novotny, Daniel: *Torn between America and China: Elite Perceptions and Indonesian Foreign Policy*. Institute of Southeast Asian Studies, Singapore, 2010.

Ricklefs, Merle Calvin: *A History of Modern Indonesia c 1300 to the Present*. Mackmillan Press, 1981.

Vatikiotis, Michael: *Indonesian Politics under Suharto*. Routledge, London, 1993.

Vickers, Adrian: *A History of Modern Indonesia*. Cambridge University Press, New York, 2005.

Kambodzsa

Chandler, David P.: *The Tragedy of Cambodian History. Politics, War and Revolution since 1945*. Yale University Press, 1991.

Osborn, M.: *Politics and Power in Kambodia: The Sihanouk Years*. 1973.

Tully, John: *A Short History of Cambodia. From Empire to Survival*. Allen and Unwin, 2005.

Kelet-Timor

Cabasset, Christine–Durant, Frédéric (szerk.): *East-Timor. How to Build a new Nation in Southeast Asia in the 21st Century? Irasec and Case*. Central Asia du Sud-Est, Bangkok, 2009.

Laosz

Levy, Paul: *Histoire du Laos*. Presses Universitaires de France, Paris, 1974.

Malajzia

Abdul Rahman, Tunku: *Lest We Forget: Further Candid Reminiscences*. Eastern University Press, Singapore, 1983.

Cheah, Boon Kheng: *Malaysia: The Making of a Nation*. Institute of Southeast Asian Studies, Singapore, 2002.

In-Won Hwang: *Personalized Politics: The Malaysian State under Mahathir*. Institute of Southeast Asian Studies, Singapore, 2003.

Tan Tai Yong: *Greater Malaysia: Decolonization and the Politics of Merger*. Institute of Southeast Asian Studies. Singapore, 2008.

Mianmar

Aung San Suu Kyi: *Freedom from Fear and Other Writings*. Ed. Michael Aris. Penguin Books, New York, 1991.

Thant Mynt-U: *The Making of Modern Burma*. Cambridge University Press, Cambridge, 2001.

Thant Mynt-U: *The River of Lost Footsteps. A Personal History of Burma*. Faber and Faber, London, 2007.

Williams, David C.–Lian H. Sakhong (ed.): *Peaceful Coexistence: Towards Federal Union of Burma*. Series No 10. Designing Federalism in Burma. UNLD Press, Chiangmai, 2005.

Szingapúr

Lee Kuan Yew: *From Third World to First: The Singapore Story 1965–2000*. Times Media, Singapore, 2000.

Thaiföld

Baker, Chris–Phongpachit, Pasuk: *A History of Thailand*. Cambridge University Press, 2005.

Intiyaz, Yusuf–Schmidt, L. P. (ed.): *Understanding Conflict and Approaching Peace in Southern Thailand*. Konrad Adenauer Stiftung, Bangkok, 2006.

Leveau, Armand: *Le Destin des fils du dragon. L’Influence de la communauté chinoise au Viet Nam et en Thaïlande*. L’Harmattan, Paris, 2003.

Randolph, R. Sean: *The United States and Thailand: Alliance Dynamics 1950–1985*, Berkeley, Institute of East Asian Studies. University of California, 1986.

Terwiel, B. J.: *Thailand’s Political History. (From the Fall of Ayutthaya in 1767 to Recent Times)* River Books, Bangkok, 2005.

Wyatt, David K.: *Thailand. A Short History*. Yale University Press, 2003.

Vietnam

Chen C. King: *China’s War with Vietnam 1979: Issues, Decisions and Implications*. Stanford University Hoover Institution, California, 1987.

Duiker, William J.: *US Containment Policy and the Conflict in Indochina*. Stanford University Press, 1994.

Giap, Vo Nguyen: *People’s War*. Praeger, New York, 1965.

Karnow, Stanley: *Vietnam – A History*. Second Edition. Penguin Books, 1997.

Podhorecz, Norman: *Why We Were in Vietnam?* Simon and Schuster, New York, 1982.

Rotter, Andrew J.: *The path to Vietnam: Origins of the American Commitment to Southeast Asia*. Ithaca, Cornell University Press, 1987.

Szépirodalom:

Boulle, Pierre: *Híd a Kwai folyón*. Magyar Könyvklub, Budapest, 2000.

Green, Graham: *A csendes amerikai*. Holnap Kiadó, 2010.

Ho Si Minh: *Börtönnapló (versek)*. Európa, 1969.

Pramoj, Kukrit: *Four Reigns*. Silkworm Books, Chiang Mai, 1990.

INDEX

A

Acseh (Aceh) 130, 124, 125
Ananda Mahidol 64, 65
Anwar, Ibrahim 187, 188, 191
Aquino, Benigno 93, 94, 95
Aquino, Corazon 94
Aung San 21, 22, 23, 24, 4, 231
Aung San Suu Kyi 101–104, 242

B

Badawi, Abdullah 188, 189, 180
Bali 24, 127
Balkiah, Sir Muda Hassanah 45
Bangkok 59, 71, 73, 78, 79, 83–85, 87
bandungi értekezlet 106, 112, 159, 212
Bao Dai 30, 32, 134
Barisan Nasional 181, 188, 190, 193
Bhumibol, Adulyadej (IX.Ráma) 64, 69, 70, 76
Borneo (Kalimantan) 24, 44, 131
Brunei 12, 17, 21, 39, 41, 44, 45, 132, 180, 193, 199, 200–202, 209, 210
Burma (Mianmar) 12, 19, 21–24, 35, 47–51, 56, 57, 60, 64, 66, 93, 97–103, 108, 209, 211

C

Celebesz (Sulawesi) 126, 131
Chamlong Srimuang 78, 79, 86

CS

„csodarizs” 54, 62

D

Demokrata Párt (Thaiföld) 79, 86, 87, 129
Dien Bien Phu-i csata 34, 132, 142
Doi Moi politika (Vietnam) 145, 151, 152, 155

F

FUNCIPENC 170

G

Genfi értekezéslet 20, 30, 34, 132–134, 136, 144, 157, 158, 173

Giap, Vo Nguyen 33, 34, 135, 142

Goh Chok Tong 196, 199

Golkar 113, 118, 123, 129

Gusmao, Xanana 205, 206

H

Habibie, Jusuf 121–125, 131, 205

Hanoi 32, 137, 139, 141, 143, 147–149, 152, 154, 156

Hatta, Mohammed 24, 25, 27

Heng Samrin 167

Ho Si Minh 20, 29–34, 59, 66, 133–135, 141, 147, 149, 154, 174

Ho Si Minh ösvény 174

Hué 137

Hukbalahap (huk) 89

Hun Sen 167, 168, 170, 171, 173

I

Indokína 29, 31, 35, 49, 50, 133, 142, 159, 163, 204

Indonéz Nemzeti Párt 24, 106, 110

K

Kambodzsai Néppárt 170

Kampuchea 162, 165, 168

karen nép 23

Kedah 178, 179

Kelantan 178

khmer (nép, birodalom) 13, 148, 163

Khmer Köztársaság 160, 16, 168

kínai kisebbség 68, 99, 113, 116, 148, 182

Kínai-vietnami háború 150

Kieu Shampán 163

„kis tigrisek” 13, 54, 55, 209
kommunista pártok 99, 175
Kuala Lumpur 56, 186

L

Laurel, José 90
Le Duan 151
Lee Hsien Loong 196
Lee Kuan Yew 39, 42, 43, 51, 177, 194–196, 199
Linggadjati egyezmény 25–27
Lon Nol 158, 160–164, 167, 168
Luang Prabang 29, 30, 177

M

Madiuni ügy 26–27
Mahathir 183, 184, 187–190
Magsaysay, Ramón 90–93
Malájföld 14, 19, 21, 31, 35, 41, 42, 44, 48, 66, 107, 133, 180
Marcos, Ferdinand 92–94
Masjumi 25, 106
Mekong folyó 177
Melaka 178, 179
Moro Felszabadítási Front 91, 93, 95
Mountbatten, Sir Louis 22

N

Navarre tábornok 34
Nemzeti Liga a Demokráciáért (Mianmar) 100, 101, 103, 104
Ne Win 98, 99
Ngo Dinh Diem 134
Nguyen Van Lenh 151
Nguyen Van Thieu 138

P

Panca Sila 106, 112
PAP (Népí Akciópárt, Szingapúr) 42, 195, 196, 199
Párizsi megállapodások Vietnamból 143, 144
Patet Lao 174, 175
Penang 178
Phnom Penh 148, 160, 162, 165–169, 175

Phibun Songkram 63, 64
Pol Pot 148, 162–167
Prem tábornok 76, 77, 79, 84
Pridi Phanomyong 63–66, 73

R

Ramos, Fidel 95
Razak, Najib Abdullah 190, 191, 193

S

Saigon (Ho Si Minh város) 59, 134, 142, 144–147, 165, 175
Sarawak 41, 44, 107, 178, 199
Sarekat Islam 109
Sarit Thanarat 64, 67, 70, 71, 73
Seni Pramoj 63, 74, 75
SEATO 69, 90
Souphanouvong 175
Souvanna Phouma 173–175
Straits Settlements (Tengerszorosí Terület) 40, 178
Suharto 110–131, 204, 205
Sukarno 24–27, 41, 49, 51, 105–107, 109–114, 119, 123, 126, 131, 132,
179 Sukarnoputri, Megawati 123, 126

T

TET offenzíva 142
Thai Rak Thai 80, 82, 83, 85, 87
Than Shwe 103
Thanom Kittikachorn marsall 64, 70–73
Thaksin, Shinawatra 80–88
Timor 205, 206
Tonkin 140
Tonkini Határozat 140
tonkini incidens 140
Tun Abdul Razak 182, 183
Thunku, Abdul Rahman 38, 39, 43

U

UMNO (Egyesített Maláj Nemzeti Szervezet) 36–38, 181, 184, 185, 187, 190

U Nu 98–99

„Új Rend” (Indonézia) 111, 118

Y

Yang di-pertuen Agong 178, 185

Yeng Sari 163

Yudhoyono 127–131, 212

V

Viet Minh 31, 32, 34, 137–139, 141–145, 162

Vietnami Nemzeti Párt 31

„Vörös Khmerek” 57, 59, 60, 147, 148, 158, 160–171, 175

Wahid, Abdul Rahman 123–126, 128, 131

KÉPMELLÉKLET

I. FEJEZET – A FÜGGETLENNÉ VÁLÁS

A Fülöp-szigeteki radikális függetlenségi szervezet, a Hukbalahap a japánok elleni gerillaháborút MacArthur partraszállása után folytatta az amerikaiak ellen.

Forrás: www.kwentongpinas.wordpress.com/2008/09/27/hukbalahap-rebellion/
bloglapról

1946. július 4-én az amerikai zászló helyébe a Fülöp-szigeteki nemzeti lobogó került, a Fülöp-szigetek független köztársaság lett.

Forrás: Philippine Presidential Museum and Library, P. D.

Ahmed Sukarno, az indonéz függetlenségi mozgalom legnagyobb alakja és a független Indonézia első elnöke kinyilvánítja az ország függetlenségét 1945. augusztus 17-én.

Forrás: P. D.

Brit-indiai csapatok a holland uralom helyreállításáért harcolnak Indonéziában.

A felvétel 1945 novemberében készült.

Forrás: Imperial War Museum, London, P. D.

Holland katonák ellenőrzik Jakarta utcáit 1946-ban.
 Forrás: Dutch Institute for Military Histor

A jávai parasztok fegyveres függetlenségi harcba kezdenek (Indonézia).
 A felvétel 1946-ban készült.
 Forrás: Tropenmuseum, a Világkultúrák Nemzeti Múzeumának része
 (KIT, Amszterdami Királyi Trópusi Múzeum archívumából, P. D.)

A holland és az indonéz kormány fegyverszüneti tárgyalásai brit közvetítéssel 1946-ban, a jávai Linggadjatiban. Indonéziát az új indonéz kormány miniszterelnöke, Sutan Sjahrir képviselte.

Forrás: Holland Nemzeti Archívum, P. D.

Az indonéz középületekből eltávolítják a holland kormányzók képeit 1949-ben.

Forrás: Miles Hodges: *The Asian Struggle for Independence*

www.kingsacademy.com/mhodes/03_The-World-since-1900/08_Post-War-Problems/08c_Asian-Struggle-for-Independence-2.htm

Aung San tábornok a burmai (mianmari) függetlenségi mozgalom, majd a mianmari állam vezetője 1947. január 13-án megérkezik a Downing Street 10-be, hogy országa azonnali függetlenségéről tárgyaljon.

Forrás: George W. Hales / Fox Photos / Getty Images

Közli: Time, 2012. július 12. Aung San Suu Kyi Produces Her Father's Biopic but Don't Expect Miracles by Oliie John / Rangoon

Burma (Mianmar) brit kormányzója, Sir Hubert Rance és Sao Swe Thaik, az ország elnöke a függetlenséget szimbolizáló ünnepélyes zászlócserénél 1948. január 4-én.

Forrás: P. D.

Norodom Szihanuk, Kambodzsa királya francia tábornokokkal Párizsban, 1946-ban.
 Forrás: The Telegraph, 2012. október 15., REX felvétele

Szihanuk népi demonstrációkat szervezett a függetlenség gondolatának támogatására 1952-ben. A fölülről szervezett mozgalmat királyi keresztes hadjáratnak nevezték.
 Forrás: P. D.

Ho Shi Minh kikiáltja Vietnam függetlenségét 1945. szeptember 2-án Hanoiban.

Forrás: Miles Hodges: *The Asian Struggle for Independence*

www.kingsacademy.com/mhodes/03_The-World-since-1900/08_Post-War-Problems/08c_Asian-Struggle-for-Independence-2.htm

Francia katonák lelkesen indulnak Marseilles-ből a vietnami francia uralom helyreállítására 1945 novemberében.

Forrás: Miles Hodges: *The Asian Struggle for Independence*

www.kingsacademy.com/mhodes/03_The-World-since-1900/08_Post-War-Problems/08c_Asian-Struggle-for-Independence-2.htm

Vo Nguyen Giap vietnami hadügyminiszter és a Jacques Philippe Leclerc, a francia távol-keleti haderők főparancsnokának találkozója Hanoi-ban, 1946 márciusában a vietnami francia nagykövetség jelenlétében.

Forrás Miles Hodges: *The Asian Struggle for Independence*

www.kingsacademy.com/mhodes/03_The-World-since-1900/08_Post-War-Problems/08c_Asian-Struggle-for-Independence-2.htm

Ho Si Minh 1946 nyarán megérkezett Párizsba, hogy egész Vietnam teljes függetlenségét követelje. Elutasításban részesült.

Forrás: Miles Hodges: *The Asian Struggle for Independence*

www.kingsacademy.com/mhodes/03_The-World-since-1900/08_Post-War-Problems/08c_Asian-Struggle-for-Independence-2.htm

Bao Dai vietnami császárt a franciák 1949-ben visszahívták száműzetéséből, hogy ismét báburalkodóvá tegyék.

Forrás: Miles Hodges: *The Asian Struggle for Independence*
www.kingsacademy.com/mhodes/03_The-World-since-1900/08_Post-War-Problems/08c_Asian-Struggle-for-Independence-2.htm

Az észak-vietnami erők alagútrendszert építettek a franciákkal való végső összecsapás előkészítésére 1954-ben, ami ma már turistalátványosság.

Forrás: Niels Aage Jensen felvétele

A Dien Bien Phu-i csata, amely a franciák történelmi vereségét hozta Vietnamban, 1954 márciusában.
Forrás: P. D.

A dél-vietnami légierő 1972. június 8-án napalmtámadást intézett a Viet Minh katonái ellen, de tévedésből a polgári lakosságra dobta a bombákat. A Pulitzer-díjas fotón egy meztelenül menekülő kislányt látunk.

Forrás: AP Photo, készítette Huyn Cong „Nick” Ut

A Maláj Föderáció és a brit kormány 1956-ban Londonban megállapodott a hatalom átadásáról, amelyre 1957 augusztusában került sor.

Forrás: Geoff Wade: *The Origins and Evolution of Ethnocracy in Malaysia*, közli: *The Asia-Pacific Journal*, 47-4-09, 2009. november 23., 8.

II. FEJEZET – A FÜGGETLEN DÉLKELET-ÁZSIAI ORSZÁGOK

A. A politikai vezetők arcképcsarnoka

Bhumibol Adulyatej koronázási szertartása 1950. május 5-én. IX. Ráma néven kezdte meg uralkodását mint Thaiföld királya.

Forrás: P. D.

IX. Ráma fogadja Prem tábornok miniszterelnököt
 Forrás: generalprempark.com

Thaksin thai miniszterelnök hagyományos tiszteletadással köszönti
 IX. Ráma királyt.

Forrás: Andrew MacGregor: *Tragedy of King Bhumibol*,
 közli: *The Zenjournalist*, 2012. március 8.

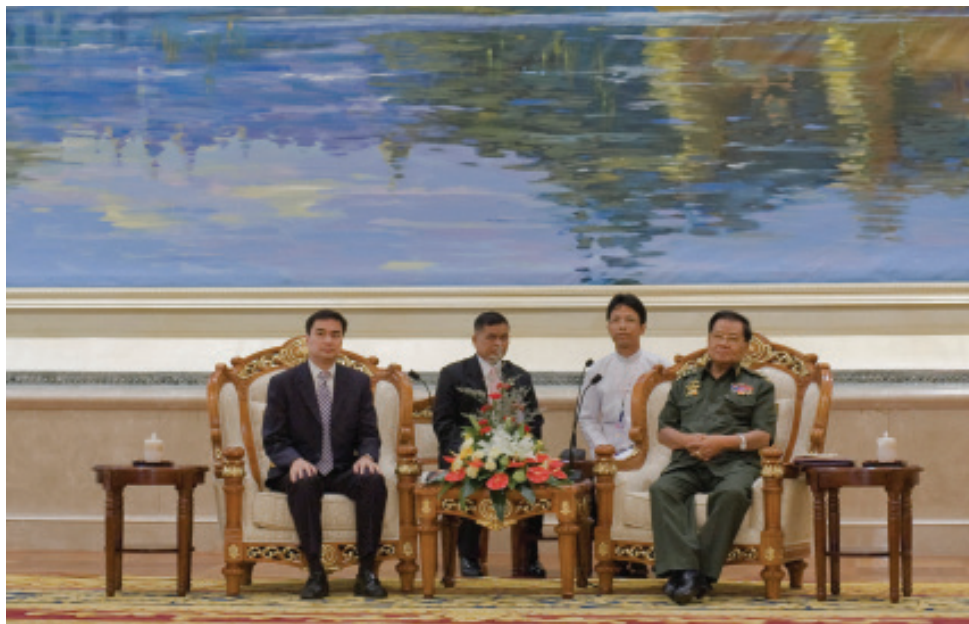
Yingluck asszony, a thai miniszterelnök fogadja Barack Obama amerikai elnököt Bangkokban, 2012. november 18-án.

Forrás: White House, fényképezte Pete Souza, P. D.

Marcos, Fülöp-szigeteki elnök feleségével, Imeldával látogatást tesz Johnson amerikai elnöknel a Fehér Házban, 1966. szeptember 14-én.

Forrás: US Library of Congress, fényképezte: Trikosko, Marion S., P. D.

Than Shwe mianmari elnök (jobb szélén) fogadja Abhisit thai miniszterelnököt (bal szélén) 2010 októberében.

Forrás: Thai kormány, fotó: Peerapat Wimolrungrat, a kormány fényképésze, P. D.

Aung San Suu Kyi, mianmari demokráciaharcos börtönből való szabadulását követően az őt üdvözlő ellenzéki vezetőkhez beszédet intéz (2010).

Forrás: fotó: Htoo Tay Zar, P. D.

Sukarno indonéz elnököt Washingtonban fogadja Kennedy elnök és Lyndon Johnson alelnök 1961. április 25-én.

Forrás: Fehér Ház, Washington, fotó: Robert Knudsen, P. D.

Sukarno indonéz elnök Marilyn Monroe-val Californiában 1956-ban.

Forrás: fotó: Bettman/Corbis, közli: Blog Soekarno, MFREZA.Worldpress.com

Suharto indonéz elnök jakartai rezidenciáján fogadja William Cohen amerikai védelmi minisztert 1998 januárjában.

Forrás: P. D.

Yudhoyono látogatást tesz az Egyesült Királyságban, ahol a királynő fogadja.

Forrás: WPA Pool / Getty Images Europe

Ho Si Minh vietnami elnök (balról a harmadik) közös vacsorán Mao Ce-tunggal, Nyikita Hruscsovval és Szun Jat-szen özvegyével tárgyal 1959-ben, Pekingben.
 Forrás: *10th Anniversary Photo Collection of the People's Republic of China 1949–1959*, published by 10th Anniversary Photo Collection of the People's Republic of China Editorial Committee, P. D.

Norodom Szihanuk kambodzai uralkodót Mao Ce-tung fogadja 1956-ban.
 Forrás: Joel D. Meyerson: *United States Army in Vietnam: Images of a Lengthy War*. Washington D. C., Center of Military History, 1986. Official US Army Photograph, P. D.

Ceașescu román elnök felesége társaságában tiszteletét teszi Pol Potnál és Kieu Samphannál, kambodzsai vörös khmer vezetőknél, 1978 májusában.

Forrás: Romanian Communism Online Photo Collection,
belépés dátuma: 2015. július 12.

ANIC, archival database, structural part, thematic subdivision, quota (e. g. ANIC,
ISISP archival database, Nicolae Ceaușescu – Portraits, 8/1966)

Hun Sen kambodzsai elnök a Kelet-Ázsiával foglalkozó
Világ gazdasági Fórumon 2010-ben

Forrás: World Economic Forum, P. D.

Souphanouvong laoszi herceg, az ország politikájának
évtizedeken át meghatározó szereplője
Forrás: Bettman/Corbis fotó

Mohammed Mahathir a modern malajziai állam formálásában
döntő szerepet játszott
Forrás: Sambutan Kemerdekaan, fotó: amrfum,
www.commonswikimedia.org/wiki/File:Mahathir_2007.jpg

Lee Kuan Yew, „Szingapúr atyja”. A városállam létrehozásában és fejlődési útjának kijelölésében oroszlánrésze volt.

Forrás: P. D.

A 2011. május 6-i ASEAN csúcsértekezletre érkező Hassanal Bolkiah brunei szultánt kézsókkal üdvözli egy alattvalója.

Forrás: Reuters fotó, 2011. május 6.

A Nobel-békedíjas José Ramos Horta a 2007-es elnökválasztási kampányban
 Forrás: P. D., Jörg Meier felvétele

B. A modern Délkelet-Ázsia jellegzetes városképei és tájai

Az esti Bangkok fényei egy felhőkarcoló ablakából
 Forrás: Varga Gyula felvétele

Bangkoki városkép a Chao Phraya folyóval
Forrás: Bun János felvétele

Bangkok kínai negyede
Forrás: Bun János felvétele

A thai városi lakosság többsége kis kifőzdékben étkezik
 Forrás: Varga Gyula felvétele

Manila üzleti negyede
 Forrás: www.allstarhotels.com.auwp-content/uploads/2014/09/manila

Húsvéti népünnepély San Fernandóban (Fülöp-szigetek) 2013 márciusában:
Krisztus megelevenített keresztvitele
Forrás: AFP Photo / Noel Celis

A mianmari junta új Parlamentet épített Nepjídában, az ország új fővárosában
Forrás: Mortenmost fotó, P. D.

Úszó zöldségeskertek az Inle-tavon (Mianmar)

Forrás: Varga Gyula felvétele

A hagyományos halászat Mianmarban

Forrás: Varga Gyula felvétele

A Bank Negara Indonézia (BNI) 262 méter magas toronyépülete Jakartában.
1996-ban épült, mindmáig Indonézia legmagasabb épülete.
Forrás: Taman Renyah felvétele

Olajpálma-ültetvény Jáván (Indonézia)
Forrás: Achmat Rabin Tain felvétele

A világ legdrágább kávéja az indonéz kopi luwak, a cibetmacska tápcsatornáján áthaladt kávészemekből készül.

Forrás: Sonny Tumbelaka felvétele, AFP/Getty Images. közli: USA Today, 2013. szeptember 7.

Ho Si Minh-város a Saigon folyóval (Vietnam)

Forrás: Ngô Trung felvétele

Ha Long-öböl (Vietnam)

Forrás: www.cheapvacationholiday.com/wp-content/uploads/2014/12/Halong-Bay-Vietnam1.jpg

A modern Kambodzsa szimbóluma a 2010-ben épült Békepalota Phnom Penh-ben.

Forrás: Mao Piseth, P. D.

Úszó házak a Mekong folyón, Kambodzsában
Forrás: Kocsis András Sándor felvétele

A kambodzsai háborúban megnyomorítottak zenekara
Forrás: Ágh Attiláné felvétele

A hitüket újból szabadon gyakorló buddhista szerzetesek Kambodzsában
Forrás: Bun János felvétele

Luang prabangi (Laosz) kávézók
Forrás: Varga Gyuláné felvétele

Laoszi úttörők
 Forrás: Varga Gyula felvétele

Egy folyó menti falu látképe Phonsavan és Luang Prabang között (Laosz)
 Forrás: Varga Gyula felvétele

A Petronas malajziai olajtársaság 1996-ban átadott, 452 m magas ikertornyai Kuala Lumpurban. Mindmáig a világ legmagasabb ikerépületeinek számítanak.

Forrás: Varga Gyula felvétele

Malajzia új fővárosa, Putrajaya. A képen a miniszterelnöki palota és a Putra nevű nagymecset látható.

Forrás: Varga Gyula felvétele

Diáklányok Kuala Lumpurban (Malajzia)

Forrás: Varga Gyula felvétele

Szingapúr új jelképe, a Merlion
Forrás: Kocsis András Sándor felvétele

Szingapúr egyik új építészeti csodája a három magas épületet összekötő „Hajó”, amelyen
uszoda és trópusi kert is található.
Forrás: P. D., Someformofhuman felvétele

Brunei óriási gazdagságát és vallásosságát demonstrálja az ország új mecsete
Forrás: www.prayforyourself.files.wordpress.com/2013/01/111.jpg?w=1250&h=

Hegyekkel körülvett falu rizsteraszai Kelet-Timoron
Forrás: P. D., Christopher Farrington (US Navy) felvétele, 110616-N-ZF681-082

Kelet-Timor nemzeti zászlaja leng a hosszú függetlenségi háború után
a halászbárkákon is

Forrás: P. D., Yeowatzup felvétele

TÉRKÉPEK

A mai délkelet-ázsiai országok térképei¹

1. Délkelet-Ázsia országai

2. Brunei

1 Forrás: P.D. A térképek a *United States Central Intelligence Agency's World Factbook* alapján készültek.

3. Fülöp-szigetek

4. Indonézia

5. Kambodzsa

6. Kelet-Timor

7. Laosz

8. Malajzia

11. Thaiföld

12. Vietnam